

HARVARDIANAE
ACADEMIAE
IN
NOV ANG
SIGILLVM
VE
RI
TAS

BIJDRAGEN

TOT DE

TAAL- LAND- EN VOLKENKUNDE

VAN

NEDERLANDSCH INDIË.

UITGEGEVEN

DOOR

HET KONINKLIJK INSTITUUT

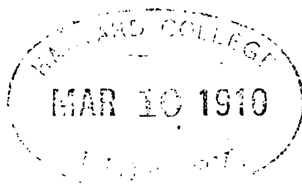
VOOR DE

TAAL- LAND- EN VOLKENKUNDE VAN NEDERLANDSCH INDIË.

NIEUWE VOLGREEKS.

TWEEDE DEEL.

AMSTERDAM,
FREDERIK MULLER.
BATAVIA, VAN HAREN NOMAN EN KOLFF.
1859.

GEDRUKT BIJ C. A. SPIN & ZOON.

INHOUD.

VERSLAG VAN DE ACHTSTE ALGEMEENE VERGADERING VAN HET KONINKLIJK INSTITUUT VOOR DE TAAL- LAND- EN VOLKENKUNDE VAN NEDERLANDSCH INDIË,

GEHOUDEN TE DELFT DEN 8STEN MEI 1858.

De Vergadering wordt gepresideerd door den Vice-President, den heer A. L. WEDDIK.

De Secretaris leest, na vaststelling der Notulen, het Verslag van het Bestuur van den staat en de werkzaamheden des Instituuts gedurende het afgeloopen jaar 1857/58. (Bijlage A).

In plaats der drie aftredende Leden van het Bestuur, de heeren SMISSAERT, GUYOT *en* WINTGENS, *worden benoemd de heeren* Dr. C. LEEMANS, Prof. T. ROORDA *en* L. M. F. PLATE.

De heeren J. G. A. GALLOIS *en* D. SCHELTEMA *belasten zich, daartoe uitgenoodigd door den President, met het nazien van de rekening en verantwoording des Bestuurs en concluderen tot*

dankzegging aan den aftredenden Penningmeester voor zijne gehoudene administratie.

Daar verder niemand der Leden het woord verlangt wordt de Vergadering gesloten.

BIJLAGE A.

VERSLAG

VAN DEN

STAAT EN DE WERKZAAMHEDEN

DES

INSTITUUTS,

GEDURENDE HET JAAR 1857/1858.

M. H.

Wanneer het Bestuur U heden een verslag geeft van den staat en de werkzaamheden van het Instituut gedurende het afgeloopen Instituutsjaar 1857/58*, zal het, in omgekeerde orde, eerst over de werkzaamheden en dan over den staat van ons Instituut tot U spreken.

Het Bestuur heeft zich in het verloopen jaar over 't geheel bepaald tot het uitgeven van verschillende werken, die U op onze vorige algemeene Vergadering waren toegezegd. Dien ten gevolge hebben het licht gezien:

Dr. S. MÜLLER, *Reizen in den Indischen Archipel*,

Het boek Adji-Såkå van den heer C. F. WINTER SR.,

de *Reize van* MAARTEN GERRITSZ. VRIES *in* 1643, *naar het Noorden en Oosten van Japan*, bewerkt door den heer P. A. LEUPE en met aanteekeningen van den heer VON SIEBOLD, benevens

de laatste helft van het 5de Deel, het 1ste der nieuwe Serie, van de *Bijdragen* van het Instituut.

Wij weten het, één werk, welks verschijning gij regt hadt te verwachten, mist gij, de *Reis van* Prof. REINWARDT *in de Molukken*. Gij zult het echter billijken, hopen wij, dat wij de omstandigheden hier niet ophalen, welke die teleurstelling hebben ten gevolge gehad. Het

zij genoeg U mede te deelen, dat de druk van die Reis reeds zoo ver gevorderd is, dat zij in den loop van de maanden Julij of Augustus het licht zal kunnen zien.

Behalve dit werk is op het oogenblik geen meer onder de pers, iets dat het Bestuur in staat zal stellen om zich voortaan meer met het Tijdschrift van het Instituut bezig te houden, dat een geruimen tijd bij de afzonderlijke werken van onze Vereeniging heeft moeten achterstaan.

Het Bestuur is niet in de gelegenheid geweest om "door het stellen van vragen ter beantwoording en het aanmoedigen en beloonen van op elke andere wijze verdienstelijke ondernemingen van elken aard, in zoo ver zij tot den werkkring van het Instituut behooren," gevolg te geven aan Art. 21 van het Reglement. Het werk van den heer MIQUEL te Amsterdam, getiteld *Flora van Nederlandsch Indië*, wordt nogtans door de inteekening van het Instituut ondersteund, terwijl het Bestuur door de benoeming van D[r]. S. MÜLLER tot *Buitenlandsch Lid* van het Instituut, gemeend heeft een blijk te moeten geven, dat het verdiensten als die van genoemden geleerde wèl weet te waarderen.

Wij mogen hier echter niet met stilzwijgen voorbij gaân, omdat het ten blijk kan strekken hoezeer het Bestuur, doordrongen van hare verpligtingen, zich voortdurend beijvert om alles aan te grijpen, waardoor het meenen kan daaraan te voldoen, dat de hand aan 't werk is geslagen om een tentoonstelling van Indische voorwerpen voor te bereiden. Daarbij heeft het Bestuur gemeend van het beginsel te moeten uitgaan om te trachten die tentoonstelling alleen uit voorwerpen zamen te brengen, die hier te lande aanwezig zijn, en haar een grondslag te doen zijn voor een later op te rigten Indisch Museum. Dat tot het wèlslagen dier onderneming in de eerste plaats zeer algemeene medewerking vereischt wordt, zal wel niet noodig zijn hier nog bij op te merken.

Eene andere soort van werkzaamheden, waarmede het Bestuur zich nu en dan belast ziet, hangt zamen met hetgeen wij U omtrent den staat van het Instituut wenschen mede te deelen. Deze toch heeft bij zijne donkere, ook zijne heldere en verblijdende zijde. Zóó toch beschouwen wij de verhouding, waarin het Instituut zich verheugen mag te staan

met het Gouvernement. Wij ontvangen menig ondubbelzinnig blijk van de waardering, die het doel onzer Vereeniging bij de Regering ondervindt. Niet alleen wordt in zaken van wetenschap het oordeel van het Bestuur meermalen door de Regering ingeroepen, maar ook op andere wijzen genieten wij haar vertrouwen en hare ondersteuning.

Op de vorige Algemeene Vergadering is U medegedeeld, dat het Bestuur, in het belang van de orde en volledigheid, voorstellen aan de Regering gedaan heeft, betreffende de toezending van stukken uit het Archief te Batavia. Het Bestuur kan daaromtrent thans berigten, dat door de instemming met onze beschouwingen door de Regering hier te lande te weeg gebragt is, dat wij door hare medewerking hopen in staat te zullen zijn om in het vervolg onze Bijdragen meermalen uit die bron te verrijken.

De bewerking van de teekeningen van den tempel van Bårå-boedoer, waarover het Bestuur U insgelijks reeds vroeger onderhield, gaat steeds voort, doch de menigte der te graveren platen is zóó groot, dat er nog een geruime tijd zal verloopen alvorens zij met hare beschrijving het licht zien.

Tegenover het goede, dat wij U konden mededeelen, staat natuurlijk eene schaduwzijde. Mogen we ons al verheugen in de belangstelling die het Instituut van de zijde der Regering ondervindt, van den kant van de Nederlandsche ingezetenen hebben wij daarover tot dusverre nog niet te roemen. 't Is waar, de maatregel der kostelooze verstrekking aan de Leden van alle werken die van wege het Instituut worden uitgegeven, heeft hier te lande reeds goede vruchten gedragen en wij hebben reden te hopen dat deze in Indië nog talrijker zullen zijn; maar even zeker is het dat het doel waarmede het Instituut werd opgerigt, nog steeds wacht op zulk eene sympathie, als waarmede de oprigters zich in den beginne vleiden. Het Bestuur is zich ten volle bewust dat het de reden hiervan niet alléén buiten zich mag zoeken en zal dus gaarne vernemen en naar vermogen alles in het werk stellen, wat men achten mogt tot den bloei van het Instituut te kunnen bijdragen.

De Secretaris heeft ditmaal in hetgeen in den loop dezes jaars over Taal- Land- en Volkenkunde van Nederlandsch Indië is in 't licht ver-

schenen, geen aanleiding gevonden tot het doen van een afzonderlijk Verslag. Eene opgaaf van uitgekomen Werken en Verhandelingen zal in de volgende aflevering van de Bijdragen worden gevonden [1].

Ik heb gezegd.

---

[1] Deze opgaaf is hier achter als Bijlage D. afgedrukt.

Bijlage B. bevat de Naamlijst der Leden.

〃 C. de nieuwste aanwinsten der Bibliotheek.

BIJLAGE B.

NAAMLIJST DER LEDEN

VAN HET

KONINKLIJK INSTITUUT

VOOR DE

TAAL- LAND- EN VOLKENKUNDE VAN NEDERLANDSCH-INDIE.

IN NEDERLAND.

BESCHERMHEER:

Z. M. DE KONING.

LEDEN DONATEURS.

Z. K. H. Prins HENDRIK der Nederlanden.
Z. K. H. Prins FREDERIK der Nederlanden.
De Nederlandsche Handelmaatschappij.

J. C. BAUD, 's Gravenhage.
Mr. H. J. VAN BUREN, Rotterdam.
P. A. O. VAN WAVEREN PANCRAS CLIFFORD, Amsterdam.
Mr. A. J. DUYMAER VAN TWIST, Deventer.
DUDOK VAN HEEL, Amsterdam.
E. L. JACOBSON, Rotterdam.
Mr. L. W. C. KEUCHENIUS, 's Gravenhage.
Prof. G. J. MULDER, Utrecht.
J. J. ROCHUSSEN, 's Gravenhage.
H. VAN RYCKEVORSEL, Rotterdam.
D. SCHELTEMA, Haarlem
Dr. G. SIMONS, 's Gravenhage.
J. SPENGLER, Amsterdam.
H. STOLTE, 's Gravenhage.
Mr. C. VISSCHER, Arnhem.
P. VAN VLISSINGEN, Amsterdam.
G. VRIESE, Amsterdam.
A. L. WEDDIK, 's Gravenhage.
A. DE WILDE, Zoestdijk.
H. M. LE ROUX, 's Gravenhage.

GEWONE LEDEN.

Het Nederlandsche Bijbelgenootschap.
Het Nederlandsche Zendelinggenootschap.
De Geneeskundige School te Rotterdam.

D. VAN AALST, 's Gravenhage.
Jhr. E. M. VAN ALPHEN, 's Gravenhage.
H. A. BAKE, Utrecht.
G. L. BAUD, 's Gravenhage.
A. J. BIK, Amsterdam.
F. W. C. BLOM, Rotterdam.
J. P. BORST, 's Gravenhage.
G. C. BOSCH REITZ, Amsterdam.
F. D. BOSSCHER, Amsterdam.
Mr. P. BRUNSVELD VAN HULTEN, Breda.
F. D. COCHIUS, Breda.
J. W. F. Baron COLLOT D'ESCURY, Leiden.
Jhr. J. P. CORNETS DE GROOT 's Gravenhage.
Mr. J. H. COSTER.
J. B. J. VAN DOREN, Nijmegen.
Mr. L. C. D. VAN DYK, Amsterdam.
F. C. ENGELBRECHT, Delft.
H. F. FOCQUIN, Utrecht.
F. G. FONTEIN, Haarlem.
J. P. DE GAAY FORTMANN, Leiden.

M. A. J. GAILLARD, Velp.
J. G. A. GALLOIS, 's Gravenhage.
Dr. A. L. GASTMANN, Kampen.
Jhr. GEVERS VAN ENDEGEEST, 's Gravenhage.
Mr. G. GROEN VAN PRINSTERER, 's Gravenhage.
T. Baron GROENINX VAN SOELEN EN RIDDERKERK, 's Gravenhage.
P. C. G. GUYOT, 's Gravenhage.
A. HALBERSTADT, Leiden.
J. J. HASSELMAN, Herwijnen.
C. VAN HEEL, 's Gravenhage.
A. H. HELBACH, Delft.
J. D. VAN HERWERDEN, 's Gravenhage.
H. HIEBINK, Rotterdam.
Dr. W. R. Baron van HOËVELL, 's Gravenhage.
Prof. J. VAN DER HOEVEN, Leiden.
Prof. J. HOFFMANN, Leiden.
Prof. P. HOFSTEDE DE GROOT, Groningen.
Dr. J. J. DE HOLLANDER, Breda.
P. JEEKEL, 's Gravenhage.
Prof. T. W. J. JUYNBOLL, Leiden.
Mr. S. KEYZER, Delft.
A. H. W. Baron DE KOCK, Gravenhage.
Mr. H. J. KOENEN, Amsterdam.
H. T. KRABBE, 's Gravenhage.
H. M. L'ANGE, Hulst.
Dr. C. LEEMANS, Leiden.
D. LENTING, Voorst.
H. HOPE LOUDON, 's Gravenhage.
J. LOUDON, 's Gravenhage.
G. MAAS GEESTERANUS, Eik en Duinen.
Mr. L. METMAN, 's Gravenhage.
H. J. DE MEYIER, 's Gravenhage.
E. P. DE MONCHY, Amsterdam.
F. MULLER, Amsterdam.
Mr. P. MIJER, 's Gravenhage.

J. F. W. VAN NES, Doesburg.
Dr. G. K. NIEMANN, Rotterdam.
A. NOTTEBOHM, Rotterdam.
L. M. F. PLATE, Delft.
Dr. J. PYNAPPEL GZ., Delft.
Jhr. Mr. J. K. W. QUARLES VAN UFFORD, 's Gravenhage.
W. ROEST, 's Gravenhage.
Prof. T. ROORDA, Voorburg.
C. RUEB, Rotterdam.
C. RUEB CZ., Rotterdam.
J. P. C. RULOFFS.
J. A. A. SANTHAGENS, Amsterdam.
J. E. SAPPORTAS, 's Gravenhage.
W. A. Baron SCHIMMELPENNINCK VAN DER OYE, 's Gravenhage.
Dr. H. SCHLEGEL, Leiden.
N. SCHRANT, Leiden.
G. DE SERIÈRE, Breda.
J. W. H. SMISSAERT, 's Gravenhage.
L. Graaf VAN LIMBURG STIRUM, Oosterhout.
Jhr. H. J. J. L. RIDDER DE STUERS, Maastricht.
W. L. DE STURLER, Leiden.
Y. D. C. SUERMONDT, Utrecht.
J. F. THIEL, Amsterdam.
H. NEUBRONNER VAN DER TUUK, Amsterdam.
Q. M. R. VER-HUELL, Arnhem.
Prof. P. J. VETH, Amsterdam.
Prof. G. W. VREEDE, Utrecht.
A. VROLIK, 's Gravenhage.
J. T. WILLER, 's Gravenhage.
Mr. W. WINTGENS, 's Gravenhage.
Mr. J. C. WIJNMALEN, Utrecht.

G. P. SCHIMPF, Suriname.

IN NEDERLANDSCH INDIË.

LEDEN DONATEURS.

J. J. BREYMANN, Kediri.
Jhr. J. F. HORA SICCAMA, Batavia.
C. F. PAHUD, Batavia.
Mr. A. PRINS, Batavia.
Jhr. J. C. REYNST, Batavia.
Dr. C. SWAVING, Batavia.
J. C. TEENGS, Batavia.

GEWONE LEDEN.

J. E. AKKERINGA, op Bangka.
T. AMENT, Batavia.
AQUASIE BOACHI, Preanger-Regentschappen.
A. J. BAKE.
H. P. BARKMEIJER, Batavia.
Mr. W. A. BAUD, Preanger-Regentschappen.
Mr. J. W. S. VON BAUMHAUER, Montrado
H. C. BEKKING, Rembang.
N. P. VAN DEN BERG, Batavia.
Mr. W. B. BERGSMA.
J. G. G. BIERHAUS, Batavia.
J. TH. BIK, Batavia.
C. J. BOSCH, Banjoe-wangi.
Mr. L. G. BOURICIUS.
G. A. BOUTMY, Batavia.
Mr. W à BRAKEL REIGER, Samarang.
P. M. VAN MEETEREN BROUWER, Pasoeroean.
Mr. L. A. P. F. BUYN, Batavia.
A. H. BLOKZEYL, Bali.
F. BUYN.
H. D. CANNE, Kediri.
W. CANNEMAN, Samarang.
C. CASTENS.
F. M. G. VAN CATTENBURCH, Amboina.
C. E. LE CLERCQ, Batavia.
P. P. DU CLOUX, Tebing-tinggi.
J. A. COBLYN.
A. B. COHEN STUART, Soerakarta.
J. CONRAD.
Mr. M. P. A. COSTER, Batavia.
J. H. VAN DER CRAB, Pasoeroean.
J. CRAMER, Priaman.
S. VAN DEVENTER JSZ., Buitenzorg.
H. VON DEWALL, Riouw.
J. W. C. DIEPENHEIM, Batavia.
Mr. B. J. VAN DIJK, Tegal.
J. VAN DER EB, Pasoeroean.
Mr. R. A. EEKHOUT, Batavia.
H. C. VAN EYBERGEN, Amboina.
J. C. FRAISSINET, Banjoemas.
E. FRANCIS, Batavia.
J. P. F. GERICKE, Poerbålinggå.
Mr. P. S. GERLINGS, Samarang.
Mr. .. VAN GOENS.
Mr. C. F. GOLDMAN, Amboina.
W. J. VAN DE GRAAFF, Batavia.
Jhr. Mr. J. GRAAFLAND, Batavia.
C. DE GROOT, Buitenzorg.
J. GRUDELBACH, Makassar.
P. M. G. DE GRYS.
J. F. HAASE, Rembang.
H. H. HAASE, Samarang.
J. HAGEMAN JCZ., Soerabaja.
Dr. D. L. VAN HATTEM, Tjeribon.
J. W. C. Baron VAN HEECKEREN TOT WALIËN, Banjoemas.
Jhr. Mr. F. JUNIUS VAN HEMERT, Batavia.
Mr. G. T. H. HENNY, Makasar.
Mr. W. A. HENNY, Angkola.
Mr. J. E. HERINGA.
Mr. H. A. DES AMORIE VAN DER HOEVEN, Batavia.
K. F. HOLLE, Preanger-Regentschappen.
Mr. C. HULTMAN, Batavia.
H. C. HUMME, Pasoeroean.
A. J. F. JANSEN, Menado.
P. JANSZ, Djapara.
W. A. JELLINGHAUS, Ambarawa.
W. DE JONG, Samarang.
Dr. FR. JUNGHUHN, Preanger-Regentschappen.
Mr. H. C. M. VAN KERVEL.
A. E. KLÄRING.
G. J. C. KOLFF, Batavia.
C. P. LAMMERS VAN TOORENBURG, Samarang.
J. F. W. A. LANGE, Tjeribon.
W. DE LANOY.
Mr. F. F. L. U. LAST, Batavia.
Jhr. Mr. H. J. W. VAN LAWICK VAN PABST, Rembang.
J. C. DE KOCK VAN LEEUWEN, Batavia.
Mr. A. LOUDON, Batavia.
G. R. LUCARDIE, Madioen.
T. R. H. LUCASSEN, Tjeribon.
J. J. MEDER, Keboemen.
L. D. MEIJER.
P. W. MENU, Batavia.
J. MILLARD, Pati.
F. DE MOLL VAN OTTERLOO.
C. VAN DER MOORE, Tjandjoer.
Mr. S. C. J. W. VAN MUSSCHENBROEK, Kedoe.
A. L. H. A. NAGEL, Kedoe.

Mr. S. C. H. S. NEDERBURGH, Batavia.
E. NETSCHER, Batavia.
C. W. F. NEYS, Kediri.
F. N. NIEUWENHUYZEN, Riouw.
Mr. K. H. NOLTHENIUS, Batavia.
Dr. P. L. ONNEN, Soerabaja.
J. W. A. VAN OPHUYSEN, Agam.
Mr. F. T. PAHUD.
Pangeran ARIÅ TJÅNDRÅ NEGÅRÅ, Demak.
Mr. D. L. F. DE PAULY, Batavia.
J. J. PEETERS, Pontianak.
P. J. B. DE PEREZ, Batavia.
J. K. H. PHITZINGER, Tjeribon.
G. J. P. VAN DE POEL, Pekalongan.
W. POOLMAN, Batavia.
RADEN ADIPATI ARIÅ DANOE NINGRAT, Magelang.
RADEN SALEH, Batavia.
G. H. RENSING, Batavia.
J. G. F. RIEDEL, Menado.
Mr. P. J. ROOSEGAARDE BISSCHOP, Soerabaja.
E. H. M. RUDOLPH.
D. F. SCHAAP, Makasar.
J. SCHÄFER.
Mr. C. W. H. VAN SCHELLE, Padang.
S. D. SCHIFF, Batavia.
W. SCHMINKE, Saparoea.
G. C. SCHONK, Banjoemas.
Mr. T. SCHUURMAN JZ., Batavia.
Mr. F. H. E. SCHUSLER, Batavia.
J. H. DE SENERPONT DOMIS.
J. C. A. SIMON THOMAS.
N. D. VAN SLYPE, Samarang.
F. C. L. C. J. SPANGENBERG.
J. W. C. VAN STEEDEN, Soerakarta.
Jhr. F. V. A. Ridder DE STUERS, Batavia.
Mr. A. J. SWART, Batavia.
J. VAN SWIETEN, Padang.
A. THYSSEN, Salatiga.
Mr. D. J. A. TOLLENS, Batavia.
R. SLEESWYK VEENSTRA, Batavia.
Mr. L. J. J. VERENET, Batavia.
J. C. T. VIGELIUS, Kota-Nopan.
L. VITALIS.
J. VYZELAAR, Pekalongan.
H. L. VAN BLOEMEN WAANDERS, Baugka.
G. WASSINK, Batavia.
J. WILKENS, Samarang.
A. W. EGTER VAN WISSEKERKE.
H. WITTICH, Batavia.
Jhr. Mr. H. C. VAN DER WYCK, Preanger-Regentschappen.
R. J. W. P. WYNMALEN, Bandjermasin.
J. ZOETELIEF, Jogjåkarta.

BUITENLANDSCHE LEDEN.

J. CRAWFURD, Londen.
ED. DULAURIER, Parijs.
H. C. VON DER GABELENTZ, Altenburg.
T. HORSFIELD, Londen.
CHR. LASSEN, Bonn.
S. MÜLLER, Freiburg in Baden.

BIJLAGE C.

BIBLIOTHEEK.

(AANWINSTEN SEDERT DE LAATSTE OPGAAF, N. V. DEEL I, BL. XX.)

Koninklijk Instituut van Ingenieurs.

Notulen der Vergaderingen.

Algemeene Verslagen over 1855/56 en 1856/57.

Répertoire des Cartes, Livr. 4—6.

Verhandelingen 1857/57 en 1857/58. 1.

Koninklijke Akademie van Wetenschappen.

Verslagen. Afd. Natuurkunde, V, VI, VII, 1, 2.

" Letterkunde, II, III, 1, 2.

Verhandelingen, V.

Indisch Genootschap.

Handelingen, Jaarg. 3 en 4.

Royal Asiatic Society.

Journal, XVI, 2.

Asiatic Society of Bengal.

Journal, N°. 77—88.

Bibliotheca Indica, N°. 133—140.

Société de Géographie.

Bulletin, XII, XIII, XIV, XV, 1—3.

Deutsche Morgenländische Gesellschaft.

Zeitschrift, XI, XII, 1.

M. AMARI, Bibliotheca Sicula, f. 1—3.

Abhandlungen, 1, 2.

Catalogus van de Bibliotheek der Stad Amsterdam, 3 stukken, Amst. 1856—1858. (*Geschenk van Curatoren van het Athenaeum Illustre.*)

Plantae Indiae Batavae Orientalis, quas exploravit C. G. C. REINWARDT. Digessit et illustravit DE VRIESE, f. 1 et 2. Lugd. 1856 sq. (*Van Z. E. den Minister van Koloniën.*)

D[r]. J. J. DE HOLLANDER, Sjair Kén Tamboehan. Leid. 1856. (*Van den Schrijver.*)

———————— Verhaal van den aanvang der Padri-onlusten op Sumatra, door SJECH DJILAL EDDIN. Maleische tekst met aanteekeningen. Leid. 1857. (*Van den Schrijver.*)

E. NETSCHER, Proeve tot opheldering van de gronden der Maleische spelling, door W. ROBINSON. Uit het Engelsch vertaald. Bat. 1855. (*Van den Vertaler.*)

CHR. LASSEN, Indische Alterthumskunde, II, 2. III, 1, 2[e]. Bonn. 1856 sq. (*Van den Schrijver.*)

D[r]. P. BLEEKER, Reis door de Minahassa en den Molukschen Archipel, 2 deelen, Bat. 1856. (*Van den Schrijver.*)

J. B. J. VAN DOREN, Fragmenten uit de Reizen in den Indischen Archipel, enz. 2 deelen. Amst. 1855 sq. (*Van den Schrijver.*)

D[r]. S. BLEEKRODE, Antimonium en platina van Borneo; — Getah-Pertsja; — Grondstoffen voor papierbereiding, bijzonder in Neêrlandsch Indië; — de Klapper-(Kokos)olie en hare verzending in den vorm van kalkzeep. (Overgedrukt uit het Tijdschrift "de Volksvlijt") (*Van den Schrijver.*)

Proeve eener Japansche Spraakkunst van M[r]. J. H. DONKER CURTIUS, toegelicht, verbeterd en met uitgebreide bijvoegselen vermeerderd door D[r]. J. HOFFMANN. Leid. 1857. (*Van* D[r]. J. HOFFMANN.)

A. J. F. JANSEN, Aanteekeningen omtrent Sollok en de Sollóksche Zeeroovers. (Overgedrukt uit het Tijdschrift v. Ind. Taal- Land- en Volkenkunde) (*Van den Schrijver*).

Verslag aan den Koning, uitgebragt door de Staats-Commissie, ingesteld bij 's Konings Besluit van 16 Junij 1857. N°. 90, op het Adres van F. H. VAN VLISSINGEN en negen anderen, betreffende Europesche Kolonisatie in Nederlandsch Indië. 's Grav. 1858. (*Van Z. E. den Minister van Koloniën.*)

F. A. W. MIQUEL, Flora van Nederlandsch Indië. Dl. I, 5, II, 1—5, III, 3. Amst.

KAARTEN, PLATEN, ENZ.

Dr. F. JUNGHUHN, Kaart van het eiland Java, 1855. (*Van Z. E. den Minister van Koloniën.*)

Platen behoorende bij de Reis van Prof. REINWARDT in het Oostelijk gedeelte van den Indischen Archipel. (*Van den Graveur* T. HOOIBERG, *te Leiden.*)

HANDSCHRIFTEN.

Memorie over de Koloniën van C. CHASTELEIN (Junij 1705).

Memorie van N. HARTINGH over Java's Noord-Oostkust.

Korte beschrijving van de Vorsten van Java tot 1755.

Acht Memoriën over de Javaansche Hoven, 1773 en vgg. jaren.

Nagelaten Memoriën enz. van de Ministers aan het hof van Djokjokarta.

Rapport van den Kommissaris-Generaal DU BUS, over het stelsel van Kolonisatie, 1827. (Gedrukt voor de Leden der Staten-Generaal, Zitting 1850—1851.)

Een Band bevattende: Translaat van de Angger-Ageng of het groote Wetboek der Javanen.

Over aard, uitgestrektheid en verdere aangelegenheden van de gronden in Vorstenlanden aan particulieren afgestaan (Junij 1822).

Circulaire van Kommissarissen ter regeling der Vorstenlanden: d. Djokjokarta, 20 Sept. 1830, met antwoord van den Resident van Djokjokarta.

Plaatselijk onderzoek ter zake van ingekomen klagten tegen den Chinees TAN-TJOE-HONG, bijgenaamd Babat-Boejoet. Djokj. 1824.

Een dito bevattende: Beschouwingen over handel en nijverheid als noodzakelijk voor de welvaart van Java, over het Traktaat van 1844 en over den Javaansche Oorlog (onvolledig).

Algemeen jaarlijksch Verslag, 1832: Residentie Pasoeroean.

Suikerkultuur: Pasoeroean.

(*Al deze Handschriften zijn ten geschenke gegeven door den Heer* J. F. W. VAN NES).

L IJ S T

VAN

WERKEN EN VERHANDELINGEN,

DIE BETREKKING HEBBEN OP NEDERLANDSCH OOST-INDIË.

(*Vervolg van de lijst, voorkomende in het vorige deel, bl.* XXXVII)[1].

I. TAALKUNDE.

A. JAVAANSCHE.

C. F. PHILIPS, een broedergevecht uit de Wajang Kerno Tandingan. T.B.G. VII, 33.

C. F. WINTER Sr., Het boek Adji-Sàkà. Uitg. door T. ROORDA. Amst. 1857.

——————— Javaansche zamenspraken, 2de dl. Uitg. door Mr. S. KEIJZER. Amst. 1858.

[Javaansch schrift] (Javaansche Almanak voor het jaar 1858) — Soerak., 1857.

B. MALEISCHE.

H. VON DEWALL, Ontwerp van een Mal. Woordenboek en eene Maleische Spraakkunst. T.B.G. VI, 535, VII, 178.

[1] T. N. I. beteekent Tijdschrift voor Nederlandsch Indië.

T. B. G. Tijdschrift voor Indische Taal- Land- en Volkenkunde, uitgegeven door het Bataviaasch Genootschap.

B. I. Bijdragen van het Kon. Instituut voor de Taal- Land- en Volkenkunde van Ned. Indië. Nieuwe Volgreeks.

N. T. Natuurkundig Tijdschrift van Ned. Indië.

M. Z. Mededeelingen van het Ned. Zendelinggenootschap.

I. S. Journal of the Indian Archipelago and Eastern Asia, uitgegeven te Singapore.

Raadgeving. Maleisch gedicht van RADJA ALI, van Riouw; met eene vertaling van E. NETSCHER. T.B.G. VII, 67.

Hoe de maan zich in tweeën verdeelde. Uit het Mal. vertaald door H. RAAT. T.B.G. VII, 78.

II. LAND- EN VOLKENKUNDE.

A. ALGEMEENE.

J. HAGEMAN JZ., Tafels en overzigt van gelukkige en ongelukkige dagen en uren volgens de meening van de handeldrijvende volken van den Archipel. T.B.G. VII, 130.

J. S. VAN COEVORDEN, Beschrijving van Nederl. Indische Munten. T.B.G. VII, 105.

Berigten omtrent den zeeroof in den Ned. Indischen Archipel over 1855. T.B.G. VI, 125.

S. MÜLLER, Reizen in den Indischen Archipel, 2 deelen. Amst. 1857.

Korte beschrijving van eenige in Oost-Indië voorkomende vruchten. M.Z. 366.

Dr. S. BLEEKRODE, Grondstoffen voor papierbereiding, bijzonder in Neêrlandsch Indië. Tijds. "de Volksvlijt" 1857.

——————— De klapper-(kokos) olie en hare verzending in den vorm van kalk-zeep. Tijds. "de Volksvlijt" 1857.

Verslag van den staat van het schoolwezen in Nederl. Indië, ultº. Dec. 1856. Bat. 1857.

Chinesche aanteekeningen omtrent Nederl. Indië. 's Grav. 1858.

MELVILL VAN CARNBÉE, Atlas van Nederlandsch Indië: kaart 17—24.

B. JAVA.

C. J. BOSCH, Aanteekeningen over de afdeeling Bondowoso. T.B.G. VI, 469.

Overleveringen omtrent de reuzen van den berg Patiajam (Japara). T.B.G. VI. 275.

Bijdragen tot de geschiedenis der Soenda-landen. T.B.G. VI, 247.

F. H. J. NETSCHER, De voorspellingskunst uit de Woekoe's van de Javanen. T.B.G. VI, 511.

F. C. WILSEN, Bijgeloovigheden der Soendanezen (vervolg). T.B.G. VI, 75, VII, 45.

Djokdjokarta, Fragment uit een reisverhaal. Garebeg moeloed. T.N. I. 1857, I, 301.

D. J. TEN ZELDAM GANSWIJK, Iets over de Javanen, in betrekking tot de evangelieprediking in Oost. Java. M.Z. I, 89.

Beschrijving van Bantam en de Lampongs, door Jhr. DE ROVERE VAN BREUGEL (1787). B.I. I, 309.

Beschrijving van de koffij- en suikerkultuur, in het plat Maleisch en Javaansch, door Javaansche ambtenaren, met aanteekeningen van T. ROORDA. B.I. I, 235.

H. A. STEIJN PARRÉ, Bijdrage tot de kennis van de rijstkultuur op het eiland Java, B.I. I, 399.

C. SUMATRA.

F. H. J. NETSCHER, Reis door de zuid-oostelijke grensdistrikten der Padangsche bovenlanden. T.B.G. VI, 166.

A. VAN DER HART, Het grondbezit in de res. Tapanoeli. T.B.G. VI, 185.

BURTON en WARD, Verslag van eene reis in het land der Bataks. B.I. I, 270.

E. PRESGRAVE, Journey to Passumah Lebar and G. Dempo (1817). J.S. 1857, 1.

SALMOND, Journey from F[t]. Morlborough to Palembang (1818). J.S. 1857, 176.

G. W. WESTENBERG, de Mentaweh-Archipel en zijne bewoners. Album der Natuur, 1858, 129.

D. BORNEO.

J. T. WILLER, Eerste proeve eener kronijk van Mampawa en Pontianak (slot). T.B.G. VI, 69.

R. C. VAN PREHN, Aanteekeningen betreffende Borneo's Westkust. T.B.G. VII, 5.

J. HAGEMAN JCZ., Bijdrage tot de geschiedenis van Borneo. T.B.G. VI, 220.

H. G. MAKS, Reis langs de Kahajan in de Z. en O. afdeeling van Borneo. T.B.G. VI, 6.

De steenkolen in het rijk Bandjermasin. T.N.I. 1857, II, 129.

Journal of a tour on the Kapuas. J. S. 1856, 84 (Zie VETH, Borneo, II, 615).

Dr. S. BLEEKRODE, Antimonium en platina op Borneo. Tijds. "de Volksvlijt" 1857.

C. DE GROOT, (Geologische en mineralogische beschrijving der) Zuid- en Ooster afdeeling van Borneo, N.T. XIV, 1.

O. VON KESSEL, Ueber die Volksstämme Borneo's. Zeitschr. f. All. Erdkunde, N. F. III, 377.

E. CELEBES EN DE MOLUKKEN.

Makassaarsche historiën. T. B. G. VII, 147.

W. M. DONSELAAR, Aanteekeningen over het eiland Saleijer. M.Z. I, 277.

Beknopt verslag van een verblijf in de binnenlanden van Celebes. "Verzameling van berigten betreffende de Bijbelverspreiding," XCI.

Eerste verslag van den zendeling S. ULFERS, in de Menahasse. M.Z. I, 213.

De scholen voor inlanders in de Menahasse. M.Z. I, 122, 268, 270 sq.

Wat deelen de reizigers ons over de zending in de Menahasse mede. M.Z. II, 5.

S. D. VAN DE VELDE VAN CAPPELLEN, Verslag eener bezoekreis naar de Sangi-eilanden. M.Z. I, 27.

Jhr. C. F. GOLDMAN, Togt door eenige gedeelten van de residentie Ternate. T.B.G. VII, 203.

C. G. SCHOT, Uittreksel uit een Dagboek. Eild. Amboina, M.Z. I, 351.

C. L. DOLESCHAL, Korte karakterschets der Flora van Amboina. N.T. XIV, 139.

T. OXLEIJ, the Banda nutmeg-plantations. J. S. 1856, 127.

C. F. BOSSCHER, Het landbezit in het zuidelijk gedeelte van den Moluk-schen Archipel. T.B.G. VII, 197.

De Aroe-Eilanden, in vroeger tijd en tegenwoordig. T.N.I. 1858, I, 259.

A. J. F. JANSEN, Aanteekeningen omtrent Sollok en de Sollokshe zee-roovers, T.B.G. VII, 211.

F. ANDERE EILANDEN.

P. F. VAN BLOEMEN WAANDERS, Aanteekeningen omtrent Bali (vervolg). T.B.G. VII, 73.

P. A. LEUPE, Bali in 1597. B.I. I, 203.

D^r^. W. H. MEDHURST, Aanteekeningen gehouden op eene reis over Bali, meer bepaald in het vorstendom Baliling. T.N.I. 1858, I, 193.

De Kokos-eilanden. T.N.I. 1857, II, 157, 313.

Die südliche Gruppe der Cocos- oder Keelings-Inseln, Z. f. Allg. Erdk. N. F. III, 505.

III. GESCHIEDENIS.

G. LAUTS, Geschiedenis van de vestiging, uitbreiding, bloei en verval van de magt der Nederlanders in Indië. 3de deel, Gron. 1857.

Dr. S. A. BUDDINGH, Proeve eener chronol. historische schets van de lot-gevallen der Protestantsche Kerk in N. Oost-Indië, van 1615—1857, Arnh. 1857.

Reize van MAARTEN GERRITSZ. VRIES in 1643 naar het Noorden en Oos-ten van Japan, Amst. 1858.

P. A. LEUPE, Raden Mas Kareta, 1778. B.I. I, 443.

De laatste investiture van eenen Bantamschen Sultan. B.I. I, 363.

J. HAGEMAN JCZ., De Engelschen op Java. T.B.G. VI, 290.

Mr. A. D. LEVYSSOHN NORMAN, De Britsche heerschappij over Java en onderhoorigheden. 's Grav. 1857.

Notes of dutch history in the Indian Archipelago, extracted from the

records at Batavia under the administration of Sir Stamford Raffles. J. S. 1856, 140.

Raffles and the Indian Archipelago (1814). J. S. 1856, 266.

J. B. J. VAN DOREN, Thomas Matulesia. Amst. 1857.

Handelingen der Regering en der Staten-Generaal betreffende het Reglement op het Beleid der Regering van Ned. Indië. Met eene voorrede van Mr. L. W. C. KEUCHENIUS, 3 deelen. Utr. 1857.

Verslagen van het beheer en den staat der Nederl. Bezittingen en Koloniën over 1849, 1850 en 1851. Utr. 1857, sq.

Levensschetsen van de heeren: P. Barn. MELVILL VAN CARNBÉE, H. D. A. SMITS, D. A. VARKEVISSER, J. COCK BLOMHOFF, P. BRUINING, J. KAM, J. J. PERIÉ, M. G. C. Barn. VAN COEHOORN VAN HOUWERDA. Hand. Ind. Gen., IV, 239. J. H. BAGELAAR, ib. 389.

IV. OUDHEDEN.

F. C. WILSEN, Oudheden in Cheribon. T.B.G. VI, 57.

R. H. TH. FRIEDERICH, Afbeelding op een ouden pilaar te Modjopait, met verklaring. T.B.G. VI, 509, VII, 173, 177.

——————— Over eenige inscriptiën op ringen en gesneden steenen (meest afkomstig van Sumatra). T.B.G. VII, 141.

BESTUUR.

	jaar van aftreding.
J. C. BAUD, *President*	1859.
A. L. WEDDIK, *Vice-President*	1860.
J. PIJNAPPEL GZ., *Secretaris*	1860.
L. M. F. PLATE, *Penningmeester*	1862.
Jhr. J. P. CORNETS DE GROOT	1861.
J. D. VAN HERWERDEN	1859.
J. HOFFMANN	1859.
H. T. KRABBE	1861.
C. LEEMANS	1862.
Jhr. J. K. W. QUARLES VAN UFFORD	1860.
T. ROORDA	1862.
T. J. WILLER	1861.

JAN PIETERSZ. COEN.

1623—1627.

Op den 19den September 1623, betrad de gewezen Gouverneur-Generaal van Nederlandsch Indië, JAN PIETERSZ. COEN, na eene afwezigheid van elf jaren, weder den vaderlandschen grond.

Met den rang van Opperkoopman en als Commandeur het bevel voerende over twee schepen, in 1612 naar Indië vertrokken, keerde hij van daar met dien van Gouverneur-Generaal terug. Allergewigtigst voor de belangen der Oost-Indische Compagnie waren de diensten die COEN, vooral in zijne laatste betrekking, haar en daardoor zijn vaderland had bewezen. Niet alleen toch dat hare magt, gedurende zijn bestuur zeer was toegenomen en haar handel, door het openen van nieuwe kantoren, een ruimer veld gewonnen had; maar, en dit was voorzeker niet het minst belangrijke, door de vestiging van het Hoofdbestuur dier Maatschappij te Batavia, van waar uit, als een centraal punt, hare bevelen zoowel naar het ooster- als westerdeel van Indië kon worden uitgevaardigd, verwierf COEN zich eenen naam, die, ofschoon er sedert ruim twee eeuwen zijn voorbij gegaan, en geen brons of marmer ons hem aanschouwelijk maakt, steeds onverzwakt in de harten van elk regtgeaard Nederlander blijft voortleven.

En onder welke moeijelijke omstandigheden waren deze gunstige uitkomsten niet verkregen? Men sla de geschiedboeken over Indië op en het antwoord vindt men op bijna elke bladzijde: onafgebroken oorlogen met Indische Vorsten, den naijver en afgunst der Europesche natiën. Zie daar de magtige vijanden waartegen COEN gedurende zijne regering te kampen had.

Onder de laatste waren het de Engelschen, die COENS voornaamste tegenstanders waren; van de eerste reis dat men op Indië voer, waren zij het, die naijverig op de ontwikkeling van onzen handel, niet alleen die op allerlei wijze zochten te onderkruipen, maar zelfs de verklaarde vijanden der Comp^e^. krachtdadig tegen haar ondersteunden.

Van jaar tot jaar was dit toegenomen en ontzagen zij zich zoo weinig, dat in 1619: "Terwijle de gedeputeerden van de Hoog Moogh. "Heeren Staeten-Generael met de gedeputeerden van (de) Coninklijcke "Maij^t^. van Engelandt ende van beijde Compagniën besich waeren om "de twee Compagniën te vereenighen, alle misverstanden wech te ne-"men, den handel van Indiën voor beijde Compagniën tegen den geme-"nen vijant te verseeckeren ende soo te reguleeren, dat beijde Compag-"niën daarvan goeden proffijt mochten genieten, was corts te vooren "door d' Engelsche Compagnie een groote vloote naer Indiën gesonden "met ordre om gewelt tegen de Nederlanders te gebruijcken, daer sulcx "goet en profitabel souden vinden [1]."

Maar aan het hoofd der Indische zaken stond JAN PIETERSZ. COEN, een man die door zijne krachtige handelingen en beleidvolle maatregelen de listen en lagen zijner vijanden niet alleen wist te verijdelen, maar over hen te zegevieren.

Den 22sten September 1623 verscheen COEN in de vergadering van XVII en deed een omstandig rapport van den staat der zaken in Indië bij zijn vertrek, zoomede in welke toestand hij het roer der regering in handen van zijnen opvolger PIETER CARPENTIER had overgegeven [2].

Hoog werden zijne in Indië bewezen diensten door de Bewindhebberen geroemd; hartelijk en in de meest vereerende bewoordingen werd hij door hen daar voor bedankt. Zij verzochten hem, dat hij hen toch in het vervolg altijd met zijnen goeden raad, des verzocht zijnde, wilde bijstaan, in hetgeen hij zoude vermeenen, wat tot welstand der Compagnie zoude kunnen strekken.

---

[1] Vertoogh van de Staat der Vereenigde Nederl. in de quartieren van Oost-Indiën, 1623, door JAN PIETERZ. COEN. *Kronijk Hist. Genootsch.*, 1853. bl. 106.

[2] Als boven bl. 95—129. Zie aldaar mede bl. 67—95, het Advijs door COEN aan zijn opvolger PIETER CARPENTIER en de Raden van Indië gelaten.

Eene niet onaanzienlijke som werd hem als eene gratificatie aangeboden, waarbij gevoegd werd eene gouden ketting met daar aanhangende medaille, benevens een verguld zijdgeweer: "Tot een open getuijgenisse, hoe veel de vereenigde Oost-Indische Comp^e. sijn persoon, sijn "gedane diensten en sijne getrouwigheijt en cloeckmoedigheijt is estimeerende [1]."

Naauwelijks een jaar in het vaderland terug zijnde, gaf COEN de Vergadering der XVII op het daartoe door hun gedaan verzoek te kennen, niet ongenegen te zijn, weder als Gouverneur-Generaal naar Indië te vertrekken [2]; welk aanbod met zoo veel genoegen aangenomen werd, dat twee dagen daarna reeds de voorwaarden werden vastgesteld, "soo "dat daerover naemaels, als de heer Generael COEN sal resolveren naer "Indië te vaeren, daarover geen dispute sal wesen [3]."

Intusschen had men hier te lande, met het jacht *de Hase*, tijding bekomen van de noodlottige gebeurtenis, die er in het voorgaande jaar te Amboina had plaats gehad; het regtsgeding namelijk der van zamenzwering tegen de Comp^e. beschuldigde Engelsche onderdanen. Niet te verwonderen was het derhalve, dat men in Engeland van het verblijf van COEN hier te lande gebruik maakte, om tegen hem eene beschuldiging in te stellen [4]. Deze deed zich ook niet lang wachten; in de Vergadering van Hunne Hoog Mog. de heeren Staten-Generaal, werd op den laatsten Februarij 1625, door den President een geschrift overgeleverd, hem van wege den Ambassadeur van Engeland, CARLETON overhandigd, dat ten titel voert: "Objectiën tegen JAN PIETERSZ. COEN, "gewesen Generael van de Nederlandsche Oost-Indische Comp^e., aen "sijne Majesteijt gepresenteerd, betoonende dat hij het tractaet van 't "jaar 1619 openbaerlijck gevioleert heeft ende dat daer voor, volgens "het 30^e artijkel van dat tractaat, ende de naedere verclaering van dien,

---

[1] Zie Bijlage N°. 1.

[2] Zie Bijlage N°. 2.

[3] 5 October 1624. Deze voorwaarden werden opgenomen in de secreete notulen.

[4] Den 17^den September 1624 had den Ambassadeur CARLETON zich reeds in de Vergadering van H. H. M. verzet tegen het wederaannemen van COEN tot Gouverneur-Generaal en zijn vertrek naar Indiën.

"hij severlijck behoorde gestraft te worden, als een perturbateur van de "gemeene ruste van twee Compagnien."

Men trad hierover in deliberatie, en vond goed dit geschrift te stellen in handen van de Bewindhebberen der Oost-Indische Comp^e^., om COEN daarop te doen hooren. Aan de verschillende Kameren der Comp^e^. werd eene copij van dat geschrift gezonden en haar gelast eenige harer leden te committeren om daarover te beraadslagen, ten einde de represailles in Engeland te doen ophouden [1].

De Bewindhebberen besloten op het schrijven van den Koning van Engeland in beleefde termen te antwoorden [2], "dat COEN nog niet naar "Indiën ging, sonder nogthans den Staet te laten astringeren van hem "niet te mogen laten gaen [3]."

Den 28sten Maart verscheen den Ambassadeur CARLETON in de Vergadering van H. H. Mog. "communicerende een brief bij hem uit Enge- "land ontfangen, houdende dat aldaer het miscontentement al noch con- "tinueert over de saecke van Amboijna, vermits men hier te lande vrij "laet gaen LAURENS DE MARSCHALCK, een van de rechters gestaen heb- "bende over de executie der Engelschen in Amboijna, ende dat men den "Generael COEN, die de fundamenten heeft geleijt van alle offenciën, "wederom naer Indiën wil senden. Versoeckt dat H. H. Mog. daerin "willen versien, ten eijnde de oorsaecke van verder miscontentement "moge werden opgeheven. Waarop door hen geandwoord werd, dat "sij de saecke bij der hand sullen nemen, om sijn Maij^t^. soo veel con- "tentement te doen hebben, als eenigsints mogelijck sal wesen."

De heeren RANTWIJCK, VAN SOMMELSDIJCK, VAN DER MEER en JOACHIMI deden daarop rapport van hunne conferentie met de aanwezende Bewindhebberen, bij resolutie van den 17^den^ Maart ontboden, waarop goed werd gevonden den volgenden dag te resolveren. Dit werd echter verschoven tot den 5^den^ April. Na de resumtie der stukken over de zaken der Oost-Indische Comp^e^. werd besloten "dat de aanwesende Be-

---

[1] 17 Maart 1625. [2] 25 Maart 1625.

[3] De andere punten waren: Het opontbieden der Regters in de zaak van Amboina en over de slappe verzeekering hier te lande van Marchal (Maerschalck) een der gewezen Regters.

"windhebberen van de Oost-Ind. Comp^e. selfs ter vergadering sullen "worden gehoort op de saecke van den Generael COEN; ende naer dat "deselve binnen sijn ontboden ende hun voorgehouden is geweest het "geproponeerde bij den heer CARLETON tegens den persoon van voorschre-"ven COEN, ende de consideratiën daarop vallende, *waaromme het voor "desen nijet dienstig soude sijn, hem naer Indiëm te senden.* Ende naer "dat sij daertegens hare redenen hadden geallegeert, sustinerende sijn "persoon in Indie dienstig ende noodig, oock van de grootste deser "landen aengeraden te wesen, hem wederom derwaerts te seijnden. Sulcx "dat sij hem daerop ingelaten ende hij oock aengenomen hebbende de "reijse te doen, de saecke voor hem niet te repareren zoude zijn. Ver-"claerende niet gelast te wesen daerinne iets te doen, oock H. H. Mog. "brieven aen de respective Cameren geschreven, daerop sij hier sijn ge-"comen, daervan geen mentie te maecken. Is goet gevonden, dat hun "voor resolutie sal worden aengeseijt, dewijl sij allegeren dat in de "voorschreve missive van de voorschr. saecke geen mentie is gemaeckt, "dat sij daeromme aen de 17^en getrouwelijck rapport willen doen van "de redenen die hun sijn voorgehouden *waerom jegenwoordich nijet ge-"raden is om voorsch.* COEN *naer Indiën te senden.* En namentlijck dat "den Coning van Engelant, houdende hem voor dengenen die de fun-"damenten van de questien in Indiën heeft geleijt, sijn teruggesending "niet anders en sal nemen, ende tegenwoordich al duijdet als dat het "ten trots ende teijcken werdt gedaen van dat men niet gesint en is, "aldaer in goede correspondentie met de Engelschen te leven, al is 't "dat men den Gouverneur en de Rechters van Amboijna herwaerts heeft "ontboden, ende over sulcx met de gedecreteerde represailles sal voort-"gaen. Behalven dat oock alvorens met volcomen kennisse van saecken "ende naer genomen advijs van de luijden hen des verstaende, sal moe-"ten gedelibereert werden opte openstelling van den vrijen handel die "gepresumeert werd door den voorschreven COEN ingevoert te sullen wor-"den [1]. Ende is vorder geresolveert, dat evenwel oock geschreven sal

[1] Zie poincten van reglement ende redres van de Staet van de Comp^e. in Indiën 1627, door COEN, *Kronijk Hist. Gent.* 1857. bl. 135, H.

"worden aen de Cameren van Amsterdam ende Middelburg, dat sij den "voorschr. COEN *niet en laeten vaeren*, tot dat de consideratiën daer "op gemoveert naerder geexamineert, ende bij H. H. Mog. andersints "daerinne gedisponeert sal wesen; gelijck mede aen den voorschr. COEN "sal worden geschreven, dat *hij niet en vertrecke sonder H. H. Mog. naer-* "*der order en last.*"

Den 8sten April werden de aanwezende Bewindhebberen weder ter vergadering van H. H. Mog. ontboden en hun aangezegd, de resolutie, Zaturdag te voren, op het vertrek van den Generaal COEN genomen; zoo mede dat hem die ook bij geschrifte zoude worden overhandigd. En werd door hun daarop geantwoord daar van hunne principalen rapport te sullen doen.

Dewijl er op den 17den dier maand nog geen antwoord van COEN op het schrijven van H. H. Mog. aan hem, van den 5den te voren, was ingekomen, en hun berigt was, dat eenige Bewindhebberen van meening waren dat men COEN nu wel naar Indiën zoude mogen zenden, daar door het overlijden des Konings van Engeland de zaken van gedaante veranderd waren, besloot men COEN nogmaals aan te schrijven: "*dat hij hem niet en onderstae te vertrecken*," en dat daarop zijn antwoord bij H. H. Mog. werd ingewacht.

In antwoord op beide missiven van H. H. Mog. schreef COEN, den 22sten April eenen brief, gedagteekend uit Amsterdam, waarbij hij zich beklaagde over de resolutie op zijn verblijf hier te lande genomen, met de verklaring nogthans, "dat hij H. H. Mog. order zal opvolgen en "naer Indiën *niet* vertrecken voor dese tijd, ten sij H. H. Mog. dit als "noch goedvinden en anders ordonneren [1]."

De heeren RANDWIJCK, VAN SOMMELSDIJCK en JOACHIMI legden in de Vergadering van H. H. Mog., den 10den Junij, de verklaring af, dat de Amboinsche Rechters waren opontboden, dat LAURENS DE MARSCHALCK geconfineerd en COEN hier gehouden was.

Den 6den November verscheen de Ambassadeur CARLETON andermaal in de Vergadering van H. H. Mog. en leverde aldaar in het protest

[1] Resol. 24 April 1625.

door den Koning van Engeland, op den 9den September te voren "naer "het besluijt van de alliance gedaen, op de saecke van Amboijna [1]." Hem werd daarop in antwoord gedient "dat in deselve saecke soodanige "ordre was gestelt door 't ontbieden van de Rechters herwaerts, dat "Sijne Maijt. daer over soude connen nemen contentement. Ende alsoo „deselve heer Ambassadeur wederom urgeert op 't verblijf van den Ge-"nerael COEN in dese landen, is goedgevonden, dat oock aen denselve "COEN gelast sal worden hier te blijven."

Gedurende dien winter bleef de stand der zaken op denzelfden voet en liep het aan tot den 26sten Maart 1626, dat bij de Vergadering van H. H. Mog. door tusschenkomst van EDUARD MISLEDEIJ, Courtmeester, een missive van den Engelschen Koning, van den 27sten Februarij te voren, ontvangen werd "daarop Sijne Maijt. versoeckt, dat Haere Ho. "Mog. gelieven in de saecke van Amboijna regard te nemen op de "eer van Sijne Maijt. ende van H. H. Mog. selffs, niet toelatende dat JAN "PIETERSZ. COEN wederom naer Indiën gaat. 't Welke mede bij EDUARD "MISLEDEY, Courtmeester, bij overleveringe van den brieff, mondeling "versocht is." Bij resolutie van den 4den April werd na deliberatie goedgevonden "dat aen den voorschreven Courtmeester ten antwoord sal wor-"den gegeven, dat H. H. M. hun verwonderen over het aenbrengen ende "quaet bericht hoochtsgemelde Sijne Maijt. gedaen; seggende 't selve te "comen van luijden, die nijet en soecken dat tuschen beijde Compe. goede "correspondentie mach worden gehouden, dewijl in de resolutiën voor "desen op 't versoeck van de voorschreven Generael COEN genomen, geen "verandering is gevallen."

Alles wat op het vertrek van COEN naar Indië betrekking heeft, schijnt niet in de volle Vergadering van 17en behandeld te zijn, maar door de Gecommitteerden uit die Vergadering, wier rapporten in de Secrete Notulen werden opgenomen.

Het blijkt echter, dat COEN, nadat hij op den 25sten Februarij 1625

[1] Bij de resolutie geinsereert.

gehuwd was, zich in den volgenden maand bereid heeft verklaard en gereed te zijn, naar Indië te vertrekken. In 1632, den 29sten September, verzoekt MARINUS LOUWIJSEN, als gehuwt hebbende de weduwe wijlen den heer Generael COEN, zaliger: "*betaling van sijn bedongen tractement* "*voor soo lange van Hooger hand alhier opgehouden is geweest.*" Terwijl dit tijdstip nader wordt opgegeven door "ISAECQ BUIJS, in huwelijk ge- "had hebbende EVA MENTEN, weduwe van Zal. MARINUS LOUWIJSEN en "te voren getrouwd geweest met wijlen den heer Generaal JAN PIETERSZ. "COEN," in zijn verzoek aan de Vergadering van 17en den 9den October 1657, om onder andere betaling van 22 maanden en 20 dagen salaris "sijnde van den 24sten April 1625, dat voorschr. COEN zich ge- "reed gemaeckt had, om met de schepen *Leyden* en *Tholen* naar Indiën "te vertrecken, tot den 19den Maert 1627, dat de reijse voortgang heeft "gehad: 22⅔ maent à *f* 1,200 is *f* 27,000."

Wat de rede was dat COEN op den 24sten April 1625 niet vertrok, hebben wij gezien bij de resol. van H. H. Mog. van den 17den dier maand, hier voren aangehaald. Nu verloopt er bijna weder een jaar, voor dat men in de notulen van de Vergadering van 17en van het vertrek van COEN gewag vindt gemaakt, namelijk op den 29sten Maart 1626, "waerbij de Heeren gecommitteerden werden versocht, alle devoiren "aentewenden, dat de reijse van den Generael COEN sijnen voortganck "mag becomen, met de eerste schepen, tegen den herfst."

Hoe zij hier aan voldaan hebben, mag men daar uit afleiden, dat de Kamer van Hoorn rapporteerde, dat *de Galjas* gereed was om te zeilen [1], zijnde dit het schip, waarmede COEN later naar Indiën is gestevend, en dat derhalve voor hem en zijne familie daartoe was bestemd.

Eindelijk was de tijd aangebroken dat COEN zoude vertrekken; de juiste dag wanneer hij aan boord van *de Galjas* kwam is ons, niettegenstaande alle onze daartoe aangewende pogingen, onbekend gebleven; hoogstwaarschijnlijk is hij te Hoorn scheep gegaan en van daar naar Texel gezeild, waar de vloot den 13den Maart 1627 zeilree lag. Op

[1] Resol. verg. van 17en van den 31sten October 1626.

dien dag toch nam de Vergadering van 17en eene resolutie, "dat de "schepen soo nu in Texel tegenwoordig gereed liggen om naer Indiën "te vertrecken, met den eersten bequamen wind sullen haer reijse ver-"vorderen ende haren cours achter Engeland om nemen." Deze laatste bepaling werd daarom gemaakt, dat de schepen in het kanaal geen overlast van de Engelschen zouden hebben te vrezen, dewijl de tijd van surcheance, nopens de zaak van Amboina, op den 18den Maart 1627 verschenen was.

Den 19den Maart zeilde de vloot uit Texel, haren koers stellende om de Noord; zes dagen daarna (den 25sten), "is naer versochte audiëntie "binnen gestaen [1] EDUART MISLEDEIJ, Courtmeester van de Engelschen, "residerende te Delft, proponeerende verstaen te hebben, dat de Gene-"rael COEN wederom naer Indië was vertrocken; vragende of Haere Hoog "Mogende daertoe consent hadden gegeven; daarop hem geantwoort is, "dat hij geen consent en heeft versocht ende dat H. H. M. van sijn "vertreck geen kennisse hebben."

Zoo was dan JAN PIETERSZ. COEN ten spijt der Engelschen in zijnen vorigen rang weder naar Indië vertrokken; behendig toch hadden zij van zijn aanwezen hier te lande gebruik gemaakt, om hem in het gebeurde te Amboina te betrekken, daar zij overtuigd moesten zijn, dat dit geheel op zich zelf stond en hij reeds lang uit Indië vertrokken was, vóór dat de tijding er van op Batavia bekend kon raken; zijnde de brief van den Gouverneur SPEULT aan den Hooge Regering van Indië van den 5den Junij gedagteekend, terwijl COEN reeds den 1sten Februarij te voren de reede van Batavia verlaten had, om de terugreize naar het vaderland te ondernemen.

Den 20sten Julij werd in de Vergadering van 17en "een missive ge-"lesen van den Gouverneur-Generael COEN, in dato April 1627, wt 't "schip *Gallias*, ten ancker leggende onder Ilha de Mayo [2]; adviserende, "dat de vloot bij den anderen ende alles noch wel was. Item dat seer "spoedich aldaer waeren gecomen, in twee en twintich daegen seijlens,

[1] Resol. verg. van H. H Mog., den 25sten Maert 1627.

[2] Een der Kaapverdische eilanden.

"te weten den 19[den] Martij t' seil gegaen ende den 12[den] aldaer ter "reede gecomen." Uit dit schrijven dunkt ons, dat het ten duidelijkste blijkt, dat het verhaal van het vertrek van COEN, zoo als wij dat lezen bij VALENTIJN [1], teregt als een verdichtsel moet aangemerkt worden; daar er in den brief van COEN niets voorkomt, waaruit zou kunnen blijken dat er iets bijzonders op de reis tot daartoe was voor gevallen. Wij worden daarin te meer versterkt, daar VALENTIJN, bl. 281, nog spreekt "van gezegelde lastbrieven, zoo van H. H. Mog. als van "den Prins van Oranje en van de heeren Bewindhebberen, die in die "vergadering zoude zijn voorgelezen," waarvan, soo als wij verder zullen zien, COEN *is het geheel niet voorzien was.* Zien wij vooreerst hoe de Engelschen het vertrek van COEN opnamen.

Den 13[den] Julij werd door den Ambassadeur CARLETON in eene particuliere audientie der H. M. Heeren Staten-Generaal, aanmaning gedaan, om aan de zaak van Amboina een einde te maken en "met groote he-"vigheid noch vermaend en geinsisteert op de revocatie van COEN."

In de Vergadering van den 16[den] Julij besloot men in zoo verre COEN betrof te antwoorden, "dat COEN hier lange heeft gegaen sonder ooijt van "iemand beschuldigd te sijn, dat de Bewindhebberen hem nu naer Indië "hebben gesonden met last om alle saeken daer in ruste te brengen en "daer van hem goede officiën sijn hoopende; met verclaring indien uijt "het proces van Amboijna comt te blijcken dat hij daerinne schuldig is, "dat se hem dan terstont sullen rappelleren [2]."

Ter Vergadering van H. H. Mog. van den 28sten Julij, verschenen de gedeputeerden van den 17[en] de heeren JAN SCOTTE, HENDRICK BROUWER en M[r]. WILLEM BOREEL, de advocaat der Compagnie, "proponerende dewijl al-"thans verscheijdene discoursen gehouden werden, soo over de compste van "JAN PIETERSZ. COEN uijt Indiën in dese landen, als van sijn verblijf alhier,

---

[1] VALENTIJN, *Oud en Nieuw Oost-Indië*, 4de deel, 1ste stuk, bl. 278—282.

[2] Andermaal verscheen CARLETON in de Verg. van H. H. M. den 26sten Julij. "Ende dewijl hij oock nijet te vreden is mette verclaring op de revocatie van JAN PIETERSZ. COEN gedaen, sal daerop nader gesproocken worden mette Bewinthebberen."

Resol. H. H. M. 26 Julij 1627.

"mitsgaders van sijn vertreck wederom derwaerts, dat sij gelast sijn, Haere "Hoog Mog. van de gelegentheijt derselve saeken te onderrichten. En alsnu ""proponeren dat die van de Comp^e. bij sijn Excellentie Hooglofelijcke ""Memorie ende diverse andere van de regering A^o. 1624 aengemaent we-""sende om COEN weder naer Oost-Indië te doen gaen, van dien tijd af met ""hem daer op getracteerd is, maer nae voorcomende clachten van de ""Engelschen over Amboijna, daer tegen door de Engelschen is gearbeid ""om dat te beletten, oock met beloften van dan te doen cesseren de ""represailles, ende naedien de tijt van 18 maenden tot de saecke van ""Amboijna voorbij was ende niets ontdeckt sijnde tot sijn laste in ""dese saeck; dat oock de Engelschen de represailles niet deden ces-""seren, maer de Comp^e. dwingen haere schepen achterom te senden; ""dat oock geen verbod voor altoos was, van dat derwaerts niet weder ""soude mogen gaen; dat oock de Comp^e. behoort vrijheid te hebben, ""derwaerts te senden die persoonen, daeraff sij vermenen den meesten ""dienst te hebben, soo waeren de 17^{en} daertoe bevoegd, sonder eenige ""andere last als Generael voor de Comp^e., daaraff hem de Instructie ""nae het gebruijck *nae gesonden sullen worden*."""

""Dat het wel waer was, dat de Coningh van Engelant A^o 1616, ""een Commissie op den Ridder DALE gedepecheert had, om de Neder-""landers uijt Oost-Indiën te verdrijven ende dat de heeren Staten-Ge-""nerael A^o. 1618, een resolutie aen de Comp^e. hebben gegeven van ""dat sij haer tegen de Engelschen, indien die haer feijtelijck aentasten, ""mogten defenderen. Ende om dat alle het selve vernietigd is in de ""amnestie bij tractaet in Engeland gemaeckt, dat daerop nu geen reguard ""can worden genomen, ende dat in dese Vergadering van 17^{en} gearres-""teerd soude worden de instructie voor genoemde COEN daermede alle... ""werden weggenomen." "

Nadat het bovenstaande, bij monde van den Advocaat der Comp^e. BOREEL, in de Vergadering was voorgedragen, boden de gedeputeerden aan, dat ook in geschrifte te willen overleveren, waartoe zij gelast werden en dat zij den volgenden dag ten uitvoer bragten. De Heeren van Holland namen dit stuk met zich, om daarmede met hunne principalen te communiceeren. Op den laatsten Julij werd er een besluit genomen,

hiervan eene copij aan den heer CARLETON te doen geworden, "als co-"mende van die van de Compagnie."

Den 11den Augustus verscheen CARLETON in de Vergadering van H. H. M. "en heeft geproponeert, dese extraordinaire audiëntie versocht te "hebben, omdat hij verstaet dat de Vergadering van Holland op 't scheij-"den staet, voor dewelcke hij haer noodich heeft geacht te kennen te geven, "dat hij op de saecken van Amboijna H. H. M. resolutie sal overschrijven "ende verwachten datter goet recht werde geadministreert, nijet cunnende "hem roemen over corte administreren van Justitie, dewijl hij ses weecken "hier geweest hebbende, tot noch toe daervan nijeten heeft vernomen."

"Ende aengaende de saecke van JAN PIETERSZ. COEN, heeft hij gere-"memoreert 't geen bij hem voor desen, om te verhinderen desselfs "vertreck naer Indiën, den 17den September 1624, ende vervolgens ge-"proponeert ende tot andwoord heeft becomen gehad. Verhalende voorts "sijne consideratiën op 't geschrift bij die van de Compe. overgegeven, "seggende eenige poincten daerinne gestelt quaet, vals, ende ridicule "te sijn ende te tenteren d' indignatie des Coninghs van haer op dese "staet te schuijven, versoeckende als noch dat deselve COEN mach wor-"den gerevoceert, ende gestraft die geene, die tot sijn vertreck raet ende "daet hebben gegeven. Waarop de voorschr. CARLETON versocht is sijn "geproponeerde in 't cort bij geschrifte te willen stellen, 't welck hij "verclaert heeft wel te willen doen bij forme van memorie voor H. H. "M., maar nijet om met die van de Compe. in dispute te treden."

Ook van dit stuk van den Engelschen Ambassadeur werd door de gedeputeerden uit de vergadering van 17en eene copij verzocht, dat hun werd toegestaan "onder verclaeringe, datte voorschr. heer CARLETON het "voorsegde geschrift heeft overgegeven op de deductie van de Compe. "den 29sten Julij lestleden geëxhibeert, alleen om H. H. Mog. te be-"rigten van de gelegentheijt van de saecken ende nijet om hem partie "te stellen tegen die van de Compe."

Op nieuw werden door CARLETON memoriën ingediend bij H. H. Mog. op de revocatie van COEN [1] "met versoek daarop resolutie te nemen,

[1] 15 Sept. 1627—29 Sept. 1627.

"waarop in de Vergadering van 29 Septr. gedelibereert sijnde, sijn de "heeren van Holland versocht haere resolutiè op de voorschreven saecke "van COEN te willen inbrengen, op dat gemelde heer CARLETON daer "van antwoord, 't sij affslegich ofte andersints mach worden gegeven [1]."

Intusschen had de Gouverneur-Generaal COEN, na eene vrij voorspoedige reis, den 27sten September 1627 voor Batavia het anker laten vallen.

Hadden er veel zwarigheden bestaan, die COEN verhinderden zijne reis naar Indiën eerder te aanvaarden, ook toen hij daar kwam, was men niet bereid om hem op de eerste opening daartoe gedaan, het Gouvernement van Indië over te geven.

Bij de Geschiedschrijvers vindt men wel geboekt, dat COEN, op den 30sten September 1627 het Gouvernement van den heer CARPENTIER heeft overgenomen, maar onder welke omstandigheden dit heeft plaats gehad, schijnt hen niet bekend te zijn geweest.

Wij laten de origineele resolutiën van Gouverneur-Generaal en Raden, die hierop betrekking hebben, hier volgen; zoo mede de door COEN eigenhandig geteekende verklaring, waarbij hij om den Gouverneur-Generaal en de Raden van Indiën "te ontlasten van de gemoveerde swaerichheijt," zijn persoon en goederen verbindt om verantwoordelijk te blijven voor de gevolgen, die uit het overgeven van het Bestuur voor hen zouden kunnen voortvloeijen. Wij vermeenen dat deze belangrijke bescheiden niet zonder belangstelling zullen worden gelezen.

Dingsdagh 28 September A°. 1627.

De Ed. heer Generael JAN PIETERSZ. COEN, op gister avont met 't schip *de Galiasse*, in compagnie van 't jacht *Texel*, alhier ter rheede gearriveert, ende bij den Ed. heer Gouverneur-Generael PIETER DE CAR-

[1] De hier boven aangehaalde Resolutiën zijn genomen uit de Resolutiën van H. H. M. raekende de Oost- en West-Indische Comp^e. 1626—1631.

(Oud Koloniaal Archief.)

PENTIER gecommitteert sijnde den Ed. JAQUES SPECX, om sijn Ed. te gaen begroeten ende wellecom te heten, gelijck mede om van sijn Edt. naer gelegentheijt te ...teren, de maniere van sijn Edt. comste alhier, mitsgaders off sijn Edt. eenige ordre ofte missiven voor den gemelten heer CARPENTIER was medebrengende. Soo is 't dat gemelte heer Generael COEN onder andere propoosten, tegen voornoemde SPECX in 't corte verhaelt hebbende, in wat maniere sijn Edt. met sijne famillie uijt 't Vaderlandt vertrocken ende herwaerts aengecomen was, voornoemden SPECX met eenen behandicht heeft seeckere opene missive met eenige geannexeerde extracten van missiven ende resolutiën, geschreven ende genomen bij de Vergadering van de Seventhiene, recommanderende de voornoemde SPECX d' selve aen gemelte heer Generael CARPENTIER te willen behandigen, omme die met de Raden van India te communieeren ende daerop voorts nae behooren te resolveren; naerderhant noch daer bij voegende, dat sijn Edt. de gemelde missive sondt, omme bij den heer Generael ende Raden van India gelesen te werden, ende dewijl de heer Generael CARPENTIER sijn verlossinge versocht hadde, daeroppe oock behoorlijck al..... mochte werden gedepecheert, dat sijn Edt. 't Generael-Gouvernement van India soo hier in Batavia, als andere plaetsen, in sulcke maniere mochte opgedragen werden, als d' heer Generael CARPENTIER 't selve van sijn Edt. hadde ontfangen; waervan bij voornoemde SPECX aengenomen wierdt rapport te doen. Welcke volgende, bij de gemelte heer Generael CARPENTIER de voorschreven missive uijt handen van voornoemde SPECX ontvangen, ende bij sijn Edt. op huijden in dese Vergaderinge vertoont ende voorgelesen sijnde, deselve bevonden is te sijn een missive gedateert den 9^den^ Januarij 1627, in 's Gravenhage, onderteijckend bij JACOB BICKER, J. SCOTTE, D. MEERMAN, HENDRIK NOBEL, PIETER WALLIGSZ. PROOST ende OUTGER JACOBSZ., haer instellende als gecommitteerde uijt de Vergadering van Seventhiene.

Bij welcke missive gemelten heer Generael CARPENTIER ende den Raden van India benevens alle andere officieren ende in dienst wesende persoonen onder 't gebiedt van de generale Comp^d^. in India geinjungeert werdt, soo wanneer den gemelte heer Generael COEN dito missive sal overleveren, sijn Edt. als Gouverneur-Generael aen te nemen, t' erkennen

ende respecteren, sonder exceptie, gelijck bij voorschreven missive breder te sien. Waaroppe bij den gemelte heer Generael CARPENTIER ende den Raedt in consideratie genomen sijnde, dat gemelte missive noch bij de Seventhiene, noch oock bij 't meerendeel derselve niet en is onderteijckent, maer alleen bij boven genomineerde ses gecommitteerde; dat oock in de extracten van brieven ende resolutiën welcke ter credentie van de geseijde missive daer aen geannexeert comen, geen speciele nominatie van eenige gecommitteerden gemaeckt werdt, noch oock in deselve niet en blijckt dat de gecommitteerden gemachticht souden wesen, gelijck de boven genommeerde Bewinthebberen in voorschreven missive haer aennemen, omme den heer Generael COEN absolut in 't Gouvernement van India te mogen authoriseren, maer alleen in 't jongste extract van April 1626 seeker ongenomineerde gecommitteerden bij de Seventhiene geauthoriseert werden, om alle devoir aen te leggen, ten eijnde de reijse van gemelte heer Generael COEN naer India sijn voortganck mach becomen met de eerst gaende schepen tegen de herfst des selven jaers 1626; soo is 't, dat den gemelten heer Generael CARPENTIER ende Raden van India goedt gevonden hebben, eerse tot finaelder dispositie over soo wichtich poinct als dit is, resolveren, al voren noch eens metten gemelten heer Generael COEN desen aengaende in naedere communicatie te doen treden, omme van sijn Edt. te verstaen, oft sijn Edt. noch eenige andere bescheijden is hebbende, welcke dese duistere besoigne der gemelte gecommitteerde wat beter mochte verlichten ende beerachtingen, opdat de heer Gouverneur-Generael CARPENTIER ende Raden van India des te geruster op de ordre ende last in de bovengemelde missive gementioneert, mochte disponeren naer behooren. Ende bij aldien sijn Edt. dien aengaende geen volcomener bescheijdt thoonen conde, dat men dan aenhouden sal om van sijn Edt. te hooren, hoe sijn Edt. de saecke selve is verstaende, mitsgaders wat sijn Edt[s]. grondige meijninge sij, hoe men daerin ten meesten dienste van de Comp[e]., eere van d'een ende d'ander, mitsgaders tot meeste gerustheijt van gemelte heer Generael CARPENTIER ende Raden van India behoort te handelen, ten eijnde alles in de beste voegen, met behoorlijcke ordre ende respect mach worden beleijdt. Ende werden omme bij sijn Edt. 't voor ver-

haelde desen naermiddach te gaen verrichten, gecommitteert den Ed. JAQUES SPECX ende P^r VAN DUIJNEN.

Actum in 't castéel Batavia
datum ut supra.

(*w. get.*) P. DE CARPENTIER.
J. SPECX.
ANTONIO VAN DIEMEN.
JEREMIAS DE MEESTER.
J. VAN DOORESLAER, *Secret.*

Woensdagh den 29sten Septr. 1627.

Den Raedt andermael bij sijn Edt. beroepen sijnde omme der gecommitteerde rapport, noopende de communicatie met den Ed. heer Generael COEN op gisteren gehouden, als nu te hooren ende daerop voorder in afhandelinge van de begonnen besoignes, aengaende 't resigneren van 't generaele Gouvernement van India aen d' Ed. heer Generael JAN PIETERSZ. COEN; hebben de gecommitteerden JAQUES SPECX ende PIETER VAN DUIJNEN gerapporteert, hoe den gemelte heer Generael aen haer Ed. verclaert hadde, geen volcomener Commissie ofte naeder bescheijden desen aengaende, als alleen de geëxhibeerde brief van de gecommitteerde uijt de Seventhiene, becomen te hebben. Ende wat belangde sijn Edt. intentie, dat deselve was dat men sijn Edt. 't generael Gouvernement soude opdragen, ende dat de maniere van opdracht behoorde te geschieden in conformité, gelijck als bij sijn Edt. 't selve aen den heer Gouverneur-Generael CARPENTIER op sijn vertreck opgedragen was.

De saecke als nu andermael in consideratie genomen ende geresumeert sijnde, is bij eenpaerige stemmen gearresteert, onaengesien de deser... heijt van de gerequireerde bescheijden, op 't vertrouwen nochtans welcke uijt de brieff ende seeckere aennemelijcke omstandigheden is hebbende, dat bij de gecommitteerde uijt de Seventhiene trouwelijck ende niet buijten intentie van de Seventhiene in dese saecke van d' heer Generael COENS besendinge naer India, ende desselfs authorisatie tot het generaele

Gouvernement gehandelt sij, dat den gemelte heer Generael COEN het Gouvernement van India op morgen bij provisie sal worden overgelevert, onder protestatie nochtans, bij aldien de voorschreven gecommitteerde Bewinthebberen, welcke den gemelte brieff van 9 Januarij onderteeckent, aen ons geadresseert ende gesonden hebben, ijets desen aengaende gebesoigneert ware, welcke tegen de rechte intentie van Haere Hoogmogende Heeren Staeten-Generael der Vereenigde Nederlanden, sijn Prinselijcke Exellentie ende 't ligchaem van de Geoctroijeerde Nederlandsche Oost-Indische Compagnie strijdich bevonden wierdt, ende wij dienvolgende in 't overleveren van 't generael Gouvernement in handen van d' heer Generael COEN, eenige misslach begaen hadden, dat alle moeijten welcke ons ter cause van dien souden moge ten laste geleijdt worden, 't sij waer ende van wien sulcx oock wesen mochte, sullen loopen ende blijven tot verantwoordinge van de ses gemelte gecommitteerden als lastgevers in desen, ende voorts al sulcke meer als in desen besoigne sullen implicabel bevonden worden, ende dat sij oock sullen instaen voor alle swaricheden, schade ende interesten welcke onse persoonen ter cause van dien souden mogen toecomen ofte aengedaen worden. Ende opdat hiervan meer als bij ons kennisse mach worden gedaen, is goedt gevonden eene bijsondere acte te maecken ende de notificatie daervan aen den Ed. heer Generael COEN te laten doen, als een Bewinthebber ende de voornaem lidt van Ca..... sijnde.

Ende werden andermael gecommitteert om d' heer Generael COEN van alle dese communicatie te doen den heer JAQUES SPECX ende PIETER VAN DUIJNEN; gelijck mede om sijn Edt. van wegen den heer Gouverneur-Generael PIETER DE CARPENTIER aen te dienen, hoe sijn Edt. als nu bereijdt is 't Gouvernement te resigneren ende in behoorlijke forme aen sijn Edt. over te geven, als sijn Edt. 't selve gelieve te aenvaerden.

Actum etc. (get. als voren).

Alsoo den heer Gouverneur-Generael PIETER DE CARPENTIER ende presente Raden van India haer eenichsints beswaert hebben gevonden, al-

leen op seeckere missive van de gecommitteerde Bewinthebberen uit de Seventhiene, gedateerd 9 Januarij 1627 in 's Gravenhage, mitsgaders eenige geannexeerde extracten van missiven ende resolutiën van Seventhiene, aen ons te resigneren ende in handen te stellen, volgens den inhoude ende last van dien, 't generaele Gouvernement van India, sonder volcomen bescheijden, soo van de Hoogmogende heeren Staten-Generael, sijne Princelijcke Excellentie ofte 't corpus van de Oost-Indische Compagnie der Vereenigde Nederlanden, gesien ende becomen te hebben, welke door ons soo om consideratie van staet als om ons subijt vertreck voor dien tijdt niet hebben connen medegebracht worden; Soo is 't dat wij omme den gemelte heer Generael ende presente Raden van India van dese haer gemoveerde swaricheijt te ontlasten, op hun versoeck onse persoon ende goederen mits desen geengagieert ende verbonden hebben, gelijck wij t' haere indemnatie deselve engagieeren ende verbinden mits desen, tot allen tijden ende voor alle dien 't toecomt respontabel te blijven van wegen de resignatie ende overleveringe van 't generael Gouvernent van India uijt crachte van gemelte missive ende geannexeerde extracten aen ons gedaen.

Actum in 't casteel Batavia,
adi ultimo Sept. 1627. (*Eig. get.*) J. P. COEN.

Het Gouvernement werd daarop door PIETER DE CARPENTIER overgegeven, die met de retourschepen van dat jaar naar het Vaderland terugkeerde.

P. A. LEUPE.

BIJLAGEN.

BIJLAGE N°. 1.

1623. 23 October.

De heer JAN PIETERSZ. COEN, Gouverneur-Generael, wegens Hunne Hoog Mogende, Sijne Princelijcke Exellentie ende de geoctroijeerde Oost-Indische Comp. van Nederlant in Indiën geweest ende nu laatst wederom gearriveert, naer dat Sijn Ed. den tijt van meer dan elf jaren voor de eerste reijse, in d' Oost-Indiën was geweest, sijnde derwaerts gevaren in Meij 1612, voor Commandeur, met de schepen, genaemt *de Geunieerde Provintiën* ende *de Hope*, ende naermaels bij de Ed. heer Gouverneur-Generael REIJNST geordonneert den 11den October 1613, voor Directeur-Generael over alle de comptoiren ende negotiën van Indiën, in welcke Sijn Ed. heeft gecontinueert een goede tijt van jaren tot dat bij de vereenigde Oost-Indische Compe. en naderhand ter Vergadering van 17e Sijn Ed. is vercoren voor Gouverneur-Generael, in welcke digniteijt sijn Ed. is getreden den 30 April 1618 ende daer inne heeft gecontinueert tot den dach van sijn arrivement in dese landen den 19den September 1623.

Ende alsoo den 17den bij de goede rapporten van ijeder een als oock bij haer eijgen selver bevinding genoeghsaem bekent sijn de goede diensten, devoiren ende getrouwicheijt, die Sijn Ed. tot gemeene beste van de generael Compe. heeft aengewent, soo gedurende sijn Directeurs-ambt als seer notabelijck in sijn Ed. Gouvernement-Generael, daer van de particuliriteijten genoech bekent sijn ende niet noodig en is deselve hier te verhaelen; Soo heeft de Vergadering van de 17e redelijck ende betamelijck bevonden, dat sij, als representeerende het corpus van de

2 *

Generale Comp^{e}. van Nederlant handelende op Oost-Indiën, sijn Ed. daer voor hertelijck bedancken, met versoeck dat sijn Ed. noch in 't toecomende altijt met sijnen goeden raet des versocht sijnde altijt wilde bijbrengen 't geene tot welstand ende prosperiteijt van de Comp^{e}. sal meenen te behooren. Ende alsoo het eerlijck is dat de Comp^{e}. niet alleen met woorden, maer oock met vereering ende baeten, de goede devoire ende diensten van personen, die meriterende, behoorlijck te erkennen, ende dat de heer Generael COEN hadde overgegeven eene staet in forma van reeckeninge, waerin vervat sijn sijn Ed. pretentiën van all 't geene hij op de Comp^{e}. eenichsints hadden te pretenderen; soo is 't ...... daerinne te disponeren ende alles overleght dat in consideratie heeft connen comen, mitsgaders om alle pretentien aff te snijden, die in de voorschr. sijn ingebracht ende waervan hierin niet vernemen ende wert die dienvolgens als ongefondeert wesende affgeslagen ende in de navolgende somme ten overvloede sijn geconsidereert: dat de 17^{e}, met advijs van de hoofdparticipanten, heden met gemeene toestemming aen gem. heer Gouverneur-Generael JAN PIETERSZ. COEN hebben geaccordeert ende toegelecht soo als volcht: dat den heer Generael, behalve de vrachtgelden bij sijn Ed. in 't uijtvaeren besproocken ende verdient, voor het Commandeursambt toegelecht wert, als naer costume, eene vereeringe van hondert realen van achten.

Ten 2de, dat sijn Ed. van 't begin aff, dat hij is gemaeckt Directeur-Generael in Indiën, tot dat geworden is Gouverneur-Generael, sal genieten de somme van vier hondert gulden per maent, ende uijt consideratien van de goede diensten die sijn Ed. gedurende 't selve Directeursambt heeft gedaen, soo vereert de Vergadering sijn Ed. noch daer en boven met de somme van drie duijsent guldens in eens.

Ten 3^{e}. sedert 30 April 1618, als wanneer de commissie als Gouverneur-Generael heeft ontfangen, sal sijn Ed. maendelijcks genieten de somme van acht hondert guldens per maent, tot den tijt toe, dat hier in Nederland gearriveert is.

Ten 4^{e}. om de particulariteiten en de extraordinaris diensten aengaende het begrijp van den generalen rendezvous ende 't geen daerop is gevolcht, als notabelijk voor de conqueste van 't Coningrijck van

Jacratra, de fundatie van de stadt Batavia ende de nieuwe republijck geluckelijck bij sijn Ed. aldaer begonnen; de 17e vereert daerover aen sijn Ed. de somme van seven duijsent carolus guldens.

Ten 5e. over de conquestie van de eijlanden in Banda, werdt sijn Ed. vereert met de somme van drie duijsent carolus guldens.

Ten 6e. ende eijndelingx, om sijn Ed. in 't gereraël te bedancken voor alle goede diensten, die gedaen heeft, gedurende sijn Gouvernement over de quartieren in Indie, waermede alles is geconsidereert 't geen sijn Ed. soude moveren tot eenige vordere pretentien, heeft de Vergadering sijn Ed. vereert met de somme van tien duijsent carolus guldens in eens, ende daerenboven met eenen gouden kettingh ter waerdije van twee duijsent guldens met een medaille daeraen, met eene loffelijke insciptie ende daer benevens met een vergult geweer, te saemen waerdich vier hondert carolus guldens. Dewelke sijn Ed. alsoo ten dancke werdt versocht aen te nemen tot een open getuijgenisse hoe veel de vereenichde Oost-Indische Compe. sijn persoon, sijn gedaene diensten ende sijne getrouwicheijt ende kloeckmoedicheijt is extimerende.

B IJ L A G E No. 2.

1624. 3 October.

Alsoo bereijdts het geconsipieerde ende als nu gearresteerde Reglement van Indiën het noodig is, dat bequame persoonen in dienst van de vereenigde Oost-Indische Compe. werden gebruijckt, die met goede kennisse ende genegentheijt 't selve connen helpen aldaer bevorderen ende in practique stellen, ten allereersten, omme de verwachte vruchten daervan op 't spoedigste te cunnen smaecken; ende de Vergadering haer selven ten vollen gecontenteert houdt van de getrouwicheijt, bekwaemheijt ende goeden iever van den heer Generael COEN, staende sijn voorleden Gouvernement van Oost-Indiën; dat oock niemant beter tot bevoordering van 't voorschreven Reglement ende redres als den heer Generael COEN

en can gebruijckt worden, die daertoe als eerste autheur de beste kennisse ende genegentheijt sal kunnen gebruijcken; Soo is bij de 17[e] met advijs van de hooftparticipanten eenparelijck geresolveert, dat bij gecommitteerden uijt dese Vergadering den heer Generael COEN sal worden gesonden ende versocht oft sijn Ed. hem noch wil laten gebruijken in qualiteijt voor Gouverneur-Generael naer Indien te vaeren, met de eerste vloote, onder presentatie van in de conditien wel te sullen accorderen in redelijckheijt.

.... de gewesen Gouverneur JAN PIETERSZ. COEN bedanckt de Vergadering voor de aen hem vereerde gelden ten bedrage van twintich duijsent guldens [1], ende verseeckert hun altijd van dienst te sullen staen in de behandeling der saecken ende niet ongenegen te sijn om wederom als Gouverneur-Generael naer Indien te gaen, indien zijn Ed. alvorens soude cunnen geraecken tot een bequaem ende goet portuer tot een huijsvrouw om met hem naer Indien te gaen, ende indien sijn Ed. mette Comp[e]. over een eerlijcke conditie sal cunnen accorderen; maer absolutelijck conde 't selve voor als noch niet verclaeren ofte toeseggen.

---

[1] Deze gelden waren hem nog verstrekt boven de som die hij reeds ontvangen had. Zie Resol. 13 en 16 Meij 1624.

HET GEBEURDE IN AMBOINA.

1623.

Daar alle oorspronkelijke stukken betrekkelijk het verraad door de Engelschen op Amboina in 1623 gepleegd, tot nog toe niet terug gevonden zijn [1], zoo zal het steeds moeijelijk blijven, om een onpartijdig oordeel te vellen over hunne al of niet onregtmatige veroordeeling.

Menigvuldig zijn de geschriften die hier over, voor en tegen, zoowel aan onze als aan de Engelsche zijde, zijn uitgekomen; doch, voor zoo verre ons bekend is, is het gevoelen van den Gouverneur-Generaal en Raden van Indië over deze zaak nog nooit openbaar gemaakt. Uit het volgende extract uit hunnen brief, die met alle ten processe gediend hebbende stukken met het jacht *de Haze*, in 1624 aan de Bewinthebberen in het Vaderland werd gezonden, leeren we dat kennen.

Wij zien daaruit, dat ze — hoewel het gepleegde verraad als "notoir" stellende — den gang dien de loop der zaken had, ten hoogste afkeuren; dat ISAACQ DE BRUYNE, die als Advocaat-Fiskaal de zaak vervolgde, zijn verstand beter had behooren te gebruiken en de overige leden van den Raad niet alles op hem — den Advocaat — hadden moeten laten aankomen.

Maar vooral is hoogst belangrijk hunne opmerking "dat men 't rigeur van Justitie met de Nederlantse clementie (aen soo naburige natie) wel wat hadde behooren te matigen, insonderheijt daer sulcx sonder prejuditie van den Staet ende rechtsachtbaerheijt geschieden can, gelijck wij meenen hier wel had mogen geschieden."

Hoogst wenschelijk ware het geweest indien geschied ware, hetgene

[1] "Uit het Boek A. A. zijn verschillende stukken in het jaar 1654 ten behoeve der Engelsche zaken geligt, de Copijen bevinden zich in het boek F. F." Aanteekening in eene bundel losse papieren gevonden en in het oud Coloniaal Archief berustende.

wij omtrent deze zaak bij VALENTIJN [1] lezen: "De heer Landvoogd en zijn Raad zou zeer voorzigtig gedaan hebben, indien hij deze gevonnisten met de stukken en bewijzen na Batavia en die van Batavia dezelve zoo na het Vaderland en aan hun eigen natie overgezonden hadden." Het zoude ons Vaderland zeer veel onaangenaamheden bespaard hebben.

P. A. LEUPE.

In d' Heer SPEULTS missive van den 5^{den} Junij, maer insonderheijt bij de nevensgaende examinatiën, confessien, depositien ende sustentie sullen UEd. mede sien hoe den Engelschen Agent GABRIEL TOUWERSON ende de rest van d'Engelsche residenten op Amboina, met hulpe van eenige der Japanders (die in UEd. dienst waren) mitsgaders onsen Maringo van de Swarten ende andere, geconspireert ende voorgenomen hadden 't casteel Amboina aff te loopen, item hoe dit verraet aen den dach gecomen is, mitsgaders hoe den Agent voorn^{t}. met noch negen andere Engelschen, soo cooplieden als mindere persoonen tot hem (die al t' samen den anderen op 't Heijlich Evangelium den eedt van getrouwichheijt geswooren hadden) mitsgaders noch thien Japanders ende den Maringo voorn^{t}. in Martio laetstleden op Amboina door de hant van de Justitie met den doot geexecuteerd sijn.

Wij wenschten wel dat in dese procedure den behoorlijcken stijl van rechte gevolcht, ende d' instrumenten van den processe met hare volcomen leeden ingesteld waeren geweest; ISAACQUE DE BRUYNE, die als Advocaet-Fiscael dese saecke vervolcht heeft, hem oock voor een rechtsgeleerde uijtgeeft ende daer voor aengenomen is, had zijn verstand anders in dese saecke behooren te laten blijcken, het schijnt bijcans dat den heelen Raet op de weerdicheijt van de BRUYNENS tijtel gerust heeft, hem alleen de documenten heeft laeten ontwerpen ende dat niemant van 't zijne ijet daer bij heeft durven voegen, maer sij den advocaetstijtel alles toevertrouwt hebben.

Wij en willen hier mede 't verraet in sich selven in 't minste niet verschoonen off verlichten, alsoo 't selve notoir genoech is, maer om

[1] II^{de} Deel (Amboinsche Zaken) bl 53.

partiale ende partidige (die daar niet ontbreken sullen) met bondige, wel ingestelde instrumenten de mont des te beter te stoppen. Eijndelinga soo dunct ons, onder correctie, dat men 't rigeur van Justitie met de Nederlantse clementie (aen soo naebuerige natie) wel wat hadde behooren te matigen, insonderheijt daer sulcx sonder prejuditie van den Staet ende rechts achtbaerheijt geschieden can, gelijk wij meenen, hier wel had mogen geschieden, 't is een quade krijgh daer 't al blijft.

d'Engelsen seggen hier openlijck ende durven in haer geschriften mede sustineren, dat haer volcq ten onrechten beschuldicht, veroordeelt ende geexecuteert sij, ende dat de confessien niet te achten sijn, alsoo, naer haer seggen, door 't vier ende 't water daer toe gedwongen sijn gheweest; sij hebben ons affgevoordert off wij de zake approbeerden off niet, ende uijt wat aucthoriteijt den Gouverneur SPEULT dese executie gedaen heeft; wij hebben daerop geantwoort gelijck UEd. in onse ende der Engelschen nevensgaende acten sien mogen.

De Gouverneur SPEULT hadde twee Engelse cooplieden, mede in dit verraet schuldich, op onse gratie gesurseert om op de goederen van d'Engelsche Comp^e. op Amboina sijnde, mede opsicht te nemen, welcke naderhant met *den Eenhoorn* herwaerts aengesonden sijn, waer van den eenen door quade toesicht van d' onse met een Engelschen schuijt in 't voorbij roeijen hier ter reede van boort geraect ende in d' Engelse logie gecomen is, om redenen vonden niet goet daerom vereijsch te doen; den anderen hebben wij met advijs van den Raet, op sijn ootmoedich versoeck ende verclaert leetwesen gepardonneert ende den President van d' Engelschen met alle sijne pampieren t' huijs gesonden, als pr. d'acte daervan sijnde breeder is blijckende.

In 't fort Batavia desen 3 Januarij A°. 1624.

UEd. Dienstwillige

(*get.*) P. CARPENTIER,
FREDERICK HOUTMAN,
DEDEL,
MARTINUS SONCK.
JACQUES SPECX.
JAN VAN GORCUM.

N°. 1. Ed. Erntfeste wijse voorsienige zeer discrete Heeren, d'Heeren Bewinthebberen der Generale Oost-Ind. Comp. van de Vereenigde Nederlanden.

In 't jacht *de Haze* dat God beware tot Amstelredamme.

MOKO-MOKO IN 1840.

Moko-moko, zoo als dit landschap in de wandeling wordt genoemd, is verdeeld in vijf op zich zelve staande districten, onder de benaming van Moko-moko, Bantal, Ipoe, Sablat en Kataoen, welke op een afstand van 20 tot 30 palen van elkander verwijderd liggen. Deze districten zijn wederom verdeeld in afdeelingen en dorpen.

De grensscheiding van dit landschap is, ten Noorden aan Kalapa-satoe, grenzende aan het Rijk van Indrapoera, alwaar men een steen aantreft, waarop in de Nederduitsche en Engelsche talen de scheiding van de beide landen uitgedrukt staat; ten Oosten aan de Ketenbergen, ten Zuiden aan de rivier Srangei [1], grenzende aan het district Lei [Laïs] en ten Westen aan de zee.

Dit landschap heeft steeds een' Toeankoe of Regent aan het hoofd van het Inlandsch bestuur gehad, bijgestaan door de Mantri's van de Ampat-bĕlas (de hoofden van Mandjoeta) en den Pambarap van de Vijf-kotas [2], die zijnen raad uitmaken. De Toeankoesraad doet uitspraak in alle criminele en civiele zaken, welke in het district Moko-moko voorvallen, en in de districten Bantal, Ipoe, Sablat en Kataoen benoemt de Toeankoe een voornaam Hoofd als zijn' vertegenwoordiger, onder de benaming van Pambarap, die bijgestaan door drie of meer der dorpshoof-

[1] Elders Oerei.

[2] Moko-moko bestaat uit de landschappen of distrikten: Ampat-bĕlas en Vijf-kota (eigenl. Moko-moko) en de Proatin-landen. Mandjoeta heet de noordelijke grensrivier.

den, beslist in de zaken binnen zijn ressort voorvallende en daarvan rapport doet aan den Toeankoe. De uitspraken in criminele of civiele zaken van welken aard ook, worden onderworpen aan de herziening van de civiele autoriteit, die daarin naar bevind van zaken, des noods na de bevelen van den Assistent-Resident van Bengkoelen te hebben ingewonnen, bepaalde uitspraak doet.

Alle misdaden, van welken aard ook, worden bestraft met geldboeten, waarvan de hoegrootheid naar de rangen van den gecondemneerde en den beleedigde bepaald wordt. Bij onvermogen tot betaling wordt de gecondemneerde aan den Toeankoe overgeleverd, door welke overlevering alle betrekking tusschen hem en zijne bloedverwanten en zijne verpligtingen daaruit voortvloeijende komen op te houden. Hij behoudt evenwel het regt om zich voor ƒ 40 van den Toeankoe vrij te koopen. De Hoofden welke zitting in den raad hebben, geven niet dan om dringende omstandigheden hunne toestemming tot eene zoodanige afdoening der zaak; het aandeel dat zij in de geldboeten hebben, drijft hun tot den verkoop der bloedverwanten van den gecondemneerde [1] en om, bij ontstentenis van bloedverwanten, het dorp, waar de gecondemneerde te huis hoort, de vergoeding der som op te leggen.

De groote onheilen, welke in het landschap Moko-moko uit de baatzucht der hoofden ontstaan waren, hebben mij aanleiding gegeven om aan den Assistent-Resident van Bengkoelen, de Perez, eene voordragt te doen, ten einde alle criminele zaken aan de beslissing van den Pangeransraad te Bengkoelen, zijnde de hoogste regtbank in gemelde Residentie, te onderwerpen en om wijders aan de ingezetenen van Moko-moko vrijheid te laten om ook in civiele zaken naar Bengkoelen te appeleren. De dorpshoofden welke ieder op hunne beurt de lijdende partij waren bij de willekeurige handelingen van den inlandschen raad, droegen kennis van mijn voorstel en reikhalsden naar eene gunstige beslissing. Deze is hun dan ook in 1837 te beurt gevallen en van dat tijdstip tot ult°. 1839 heeft er geen zitting van de Toeankoesraad meer plaats gevonden dan in eene zaak van diefstal met braak, en deze procedure is met de

---

[1] Zie bijv. beneden bl. 32.

daarin betrokkene personen naar Bengkoelen opgezonden. Het is meermalen gebeurd, dat de gemeene man onder de hand door den Toeankoe of zijnen vertegenwoordiger werd onderdrukt, maar ofschoon hiervan kennis erlangende, heb ik zulks van tijd tot tijd over het hoofd moeten zien, om den Toeankoe niet in het oog der bevolking te vernederen, in afwachting dat gunstiger omstandigheden en eene betere vestiging van het bestuur mij zouden toelaten om alle willekeur met klem te keer te gaan.

Voor het inlandsch Bestuur heeft de Toeankoe een' Kapala-soemba of Hoofd-Mantri, vijf Mantri's, een' Pambarap in de Vijf-kotas en vier Pambaraps in de Proatins-landen, zijnde de districten Bantal, Ipoe, Sablat en Kataoen, wijders de dorpshoofden en hunne Pamangkoes of onderhoofden. De Toeankoe geeft bevelen, wier uitvoering door de Mantri's met tusschenkomst van de respectieve dorpshoofden verzekerd wordt. De Toeankoe heeft, zoo tot verdediging van zijn persoon als tot het overoverbrengen zijner bevelen, doebalangs of voorvechters, zijnde zulke personen, als wegens onvermogen tot betaling van hun opgelegde geldboete, zoo als hiervoren is omschreven, aan den Toeankoe afgeleverd zijn. Deze zorgt niet voor hun onderhoud en op hen rust geene andere verpligting dan om in tijd van nood tot dienstbaarheid te worden opgeroepen.

De Toeankoe is de insteller van de adats of gebruiken, hij doet zulks echter nimmer schriftelijk, noch houdt hij voor zich aanteekening daarvan, waarom dikwijls door de Hoofden eene verkeerde uitlegging aan de bestaande wetten gegeven wordt. Bij het ontstaan van verschil deswege beslist de Toeankoe met de Mantri's.

Volgens geloofwaardige berigten zou de Toeankoe afstammen van de Vorsten van Mĕnangkabou. De eerste regerende Toeankoe te Moko-moko was de zoon van den Toeankoe van dat rijk, Toeankoe Radja Gadang, wiens zetel aan de rivier Mandjoeta gevestigd was. Er zijn nog overblijfselen daarvan aanwezig en die plaats wordt genoemd Doesoen Goba. Het is algemeen bij de bevolking van Moko-moko aangenomen, dat dit landschap door den Toeankoe van Mĕnangkabou, haren vroegeren vorst, aan zijnen zoon is afgestaan, die dadelijk in de voor-

regten van zijnen vader opgevolgd is. Op grond van deze overlevering beschouwt de tegenwoordige Toeankoe, even als zijne voorgangers, het land als zijn wettig eigendom en de bevolking is verpligt de voortbrengselen van het land, die zij met levensgevaar in de bosschen en wildernissen verzamelt, als: was, ivoor, vogelnesten, goud, etc. aan hem te leveren tot zoodanige prijzen als hij goedvindt te bepalen. Ontvreemding of onderhandschen verkoop van eenig product wordt gestraft met eene boete van *f* 40.

Onverminderd de groote veranderingen, welke het Nederlandsch Gouvernement in gemelde onderafdeeling gemaakt heeft, zoo in het bestuur, als in de regten van de Toeankoe, blijven de bovengemelde gebruiken nog in stand; het tractement dat aan den Toeankoe in vergoeding van den handel is toegekend geworden, ad *f* 150 's maands, beschouwt hij iets dat hem van regtswege toekomt en de gemeene man is nog onkundig van de regten die hem door het Gouvernement zijn toegekend. De willekeurige magt sedert 1826 door de Toeankoes van Moko-moko uitgeoefend, kan niet anders beteugeld worden dan door eene voldoende uitbreiding van het Nederlandsch Gezag. Zij is in mijn oog de voorname, zoo niet de eenige oorzaak van de traagheid der bevolking om zich met eenigen nuttigen arbeid bezig te houden. De Hoofden van de bevolking worden beschouwd als de vasallen van den Toeankoe en om hunne onderwerping te betoonen wordt door ieder Hoofd van de Proatinslanden in de drie jaren de som van *f* 6, een koelak rijst, een koelak *ämping* of gebrande rijst en een kip aan den Toeankoe geleverd, welke zij van de bevolking hebben. De Hoofden van de Ampat-bĕlas en de Vijf-kotas, of van het district Moko-moko zelve, zijn van deze belasting vrij, aangezien deze beschouwd worden als de eerste inwoners van het land en afhalers van den eersten Toeankoe van Moko-moko uit het Rijk van Mĕnangkabou. Op al de Hoofden van het voormelde landschap rust nog de verpligting om jaarlijks, ter gelegenheid van het poeasafeest [de Mohammedaansche Vasten], ten huize van den Toeankoe te verschijnen, om de installatie van dezen Regent bij te wonen, welke ingevolge de oude Mĕnangkabousche wetten jaarlijks plaats vindt. De Toeankoe wordt door de Mantri's uit

de anak-radja's [personen van vorstelijke afkomst, d. i. uit de familie der Hoofden] gekozen, welke gewoonlijk amfioenschuivers en slechte sujetten zijn; hij kan ook met eenstemmigheid der Mantri's van het Toeankoeschap ontzet worden, doch dit vindt zeldzaam plaats wegens de onbemiddelde staat der Hoofden, daar meestal omkoopingen van de zijde van den Toeankoe plaats vinden. Voor zoo verre ik er mij mede heb kunnen bekend maken is er slechts één Toeankoe, de broeder van den tegenwoordigen Regent, door de Hoofden van zijne betrekking ontzet. De Hoofden van de Vijf-kotas of [en?] de Proatinslanden hebben geen stem bij de verkiezing van den Toeankoe. De Toeankoe benoemt en ontslaat de dorpshoofden naar verkiezing en is aan niemand rekenschap schuldig.

De bevolking van Moko-moko, die zich het despotiek gezag van haren Regent had laten welgevallen, heeft tijdens de intrekking van de buitenposten van Bengkoelen, zwaar voor hare lijdzaamheid geboet.

De Toeankoe Soetan Sidi, die destijds geheel alleen aan het hoofd van het bestuur was, maakte zich zonder betaling meester van al de peper; hij zond zijnen broeder, die tot Toeankoe-moeda was verheven, om de tuinen te inspecteren en gedurende deze inspectiën werden er groote boeten wegens geringe overtredingen geheven en de onvermogenden van hunne vrouwen en kinderen beroofd; de handel was de bevolking geheel ontnomen en zij had van geleden onregt geen verhaal. Deze gruweldaden gaven aanleiding tot verhuizing van geheele dorpen, het tenietgaan der plantages, welke door de eigenaren werden uitgeroeid, en het afbreken der dorpen. De bevolking verspreide zich in de bosschen om niet in betrekking met de Toeankoe te komen.

Deze toestand van onderdrukking heeft eindelijk de hoofden van de Ampat-bělas in 1839 tot het besluit doen komen om de Toeankoe bij nu wijlen den Assistent-Resident Knoerle aan te klagen en het Nederlandsch Gezag te dier plaats in te roepen. De uitbreiding van dit Gezag op de Westkust van Sumatra, zoo wel als de vergrooting van de Residentie Bengkoelen, heeft Zijn Ed. Gestr. bewogen den Toeankoe in persoon te gaan afhalen en het bestuur van Moko-moko aan den heer J. In't veld op te dragen.

De ongelukkige dood van den heer Knoerle, welke kort daarop gevolgd is, bragt een' stilstand in de genomene maatregelen. De heer In'tveld verliet Moko-moko na anderhalve maand verblijf aldaar om familiebetrekkingen, en het gezag werd door Zijn Ed. Gestr. opgedragen aan een' inlandschen schrijver tegen *f* 15 's maands.

De slechte voortgang van zaken aldaar kwam eerst in 1834 ter kennis van den Assistent-Resident de Perez, welke ambtenaar, om in de betrekking van Civiel-gezaghebber te Moko-moko te voorzien, een' ander, doch bekwamer inlander met name Radin Mohamad Amir derwaarts zond. Moko-moko bleef steeds in denzelfden staat als in 1832, alleen was de bevolking van haren vroegeren tiran bevrijd. De Toeankoe van Indrapoera, den verlaten toestand van het land ziende, is overgegaan om alle mogelijke pogingen aan te wenden om zijn rijk, gelijk het dit voorheen was, met Moko-moko te vereenigen; de tegenwoordige Toeankoe van gemeld landschap werd door hem met gelden derwaarts gezonden om de Hoofden om te koopen, doch deze, in stede van getrouwelijk aan zijne zending te voldoen, heeft enkel zijn eigen belang bevorderd. Had de Toeankoe van Indrapoera zich met deze zaak niet bemoeid, zoo was Moko-moko stellig onder een Europeesch bestuur veel gelukkiger geweest dan het thans is, en de hoofden hadden nimmer meer aan een' Toeankoe gedacht.

Ik zal niet verder hierover uitwijden, doch nu overgaan tot de te Moko-moko bestaande wetten over het

PANDELINGSCHAP.

Er bestaat te Moko-moko en onderhoorige districten, even als te Bengkoelen en Padang, pandelingschap, echter onder andere wetten en benamingen. Het pandelingschap te deze plaats heeft vier onderscheidene benamingen als *Sando-Gong*, *Sando-akoe-banda*, *Sando-bĕtali* en *Sando-babla*.

Sando-gong kan in den uitgestrektsten zin des woords slavernij worden genoemd, daar de heer des pandelings onder deze benaming de magt in handen heeft om met zijnen pandeling te doen en te laten wat hij verkiest; mogt de pandeling onder den zwaren arbeid hem door zijnen

heer opgelegd bezwijken, dan heeft noch de familie des pandelings, noch de regter eenig verhaal op den meester, daar hij aanspraak heeft op de *bangon* of het bloedgeld.

Sando-akoe-banda is, dat bij het in pand geven van een of meer personen, de verpander borg staat voor het leven des pandelings en verpligt is denzelven gedurende zijnen dienstbaarheid met kleederen te voorzien; mogt hij komen te sterven, dan moet er onmiddellijk een ander in zijne plaats gegeven worden. Door verzuim of bij gebrek van voldoening binnen den tijd van acht dagen, wordt de schuld met *f* 8 verhoogd en bij desertie wordt de schuld mede vermeerderd met *f* 8. Alles wat de pandeling verliest of breekt, dat zijn' meester toebehoort, wordt hem in rekening gebragt. Zijne schuld wordt nimmer door dienstbaarheid verminderd.

Sando-gong-bĕtali bedoelt mede slavernij, met deze verandering alleenlijk, dat de bloedverwanten des pandelings zich het regt behouden om hem weder te kunnen vrijkoopen en de *bangon* te ontvangen.

Sando-babla ontstaat, wanneer iemand geld van een ander opneemt om een padiveld aan te leggen, waarvan de opbrengsten in tweeën, tusschen den geldschieter en den schuldenaar, worden verdeeld. De heer wijst de plaats aan waar de aanplanting geschieden moet. Mogt de schuldenaar, op welken tijd van den dag ook, zich van daar zonder voorkennis van zijnen heer verwijderen, dan wordt de schuld met *f* 8 verhoogd, welke boete de benaming heeft van *tingalang-boeei*. Bij het mislukken van het gewas wordt de schuld ook met *f* 10 verhoogd, hetgeen *boenga-padi* heet, en bij sterfte wordt het geld van de borgen gevorderd, en bij onvermogen van dezen van het dorp waar de schuldenaar woont, of van het geslacht waartoe hij behoort. Meermalen is het gebeurd, dat een schuldenaar zijne geheele familie heeft moeten verkoopen om den geldleener misgewassen en verzuimen, gedurende zijne pandelingschap begaan, te vergoeden [1].

---

[1] Ik verklaar — onder verbetering — de Maleische benamingen aldus: *sando-gong* groot pandelingschap; *sando-akoe-banda*: pandelingschap onder instaan voor have en goed, d. i. voor wat de pandeling noodig heeft; *sando-bĕtali* pan-

Kwijtschelding van schuld is onbekend.

De groote onheilen welke in het land door het pandelingschap ontstaan waren, hadden mij bewogen om eene onderhandsche opname der schulden van de pandelingen te doen, ten einde, naar bevind der hoegrootheid, een gepast voorstel aan het Gouvernement te doen tot afbetaling derzelve en door die pandelingen eenen tuin te doen aanleggen, met de vruchten waarvan zij den lande voor de uitgegeven som zouden kunnen schadeloos stellen.

Dit montant bedroeg boven mijne verwachting over de ƒ 58000 en om de grootheid dezer som achtte ik het ongeraden om mijn voorgenomen doel aan het Gouvernement bekend te maken. Eene herziening in die wetten was voor de welvaart van de bevolking allernoodzakelijkst. Ik heb mij derhalve sedert 1837 beijverd om den Toeankoe en de Hoofden het verkeerde hunner instelling onder het oog te brengen en niet dan met vele moeite en opofferingen van gelden, heb ik in 1839 de Toeankoe en de gezamenlijke Hoofden van de geheele onderafdeeling overgehaald om, met intrekking van de vroeger bestaan hebbende wetten op het pandelingschap, slechts ééne wet daar te stellen, inhoudende de bepalingen dat de pandeling bij overlijden niet behoort te worden geremplaceerd, dat zijne schuld jaarlijks met ƒ 5 vermindert, en dat de pandnemer verpligt is hem van kleederen en mondbehoeften te voorzien, enz.

HUWELIJK.

De huwelijken in dit landschap zijn die, welke bekend zijn onder de benaming van *samando*. Bij het aangaan van een huwelijk met de dochter van een' Toeankoe of anak-radja betaalt de man niets, alle uitgaven

---

delingschap met een touw, d. w. z., zoodat de pandeling door eenig regt verbonden blijft met zijne bloedverwanten, en eindelijk *s. babla*, liever *bablah*, pandelingschap met eene keerzijde, namelijk: dat zoo de schuldenaar van den eenen kant betalen moet, hij van den anderen kant de helft der opbrengsten geniet. — *Boenga-padi* beteekent bloem van de padi, maar voor *tingalang-boeei* weet ik geen enkele verklaring, die de mededeeling waard is. P.

zijn voor rekening van de vrouw en de man is verpligt bij de vrouw te gaan inwonen. Bij scheiding betaalt deze, zoo hij geen gegronde reden daarvoor opgeeft, ƒ 400 aan de vrouw. Zoo iets geschiedt echter zeldzaam, daar de man, als hij onvermogend is tot de betaling, de plaats verlaat en niet terugkeert voor dat de vrouw uit eigen beweging de scheiding verzoekt, wanneer zij alle regten verliest op het huwelijksgeld.

De gemeene man moet, vóór het aangaan van het huwelijk, ten huize van zijne aanstaande echtgenoote zenden: acht kippen, een vecht-haan, eene piek, 10 koelaks witte rijst en ƒ 4; doch hij kan ook met betaling van ƒ 8 in het huwelijk treden. De scheiding vindt plaats door betaling van ƒ 58, zoo de vrouw aan het land van de Ampat-bĕlas, der Vijf-kotas of aan dat der Proatins behoort, en met ƒ 40 zoo zij de dochter van een vreemd land is, onder dien verstande echter, dat de man zonder opgave der redenen de scheiding vordert. Indien de vrouw scheiden wil, dan betaalt de man niets, en het gebeurt zeer zeldzaam dat de man het huwelijksgeld voldoet. Gewoonlijk maakt hij de vrouw het leven zoo onaangenaam, dat zij steeds de partij is die de echtscheiding proponeert; de man kan na de scheiding zijne kinderen niet wedernemen.

De gemeene man kan twee vrouwen trouwen, met betaling van ƒ 40 aan zijne eerste echtgenoote. De weduwe van eenen Toeankoe mag niet huwen zonder toestemming van den Regent. Indien zij dit overtreedt vervalt zij in eene boete van ƒ 80, als ƒ 40 voor *Praba Payang* en ƒ 40 voor *allee doedoekan* [1]. De vergunning tot het aangaan van een huwelijk wordt niet dan als bijzondere gunst aan de weduwe toegestaan.

Ik heb alhier aan te stippen, dat eene scheiding niet alleen van den wil van den man of de vrouw afhangt; de broeder, neef, oom en andere mannelijke familie van de zijde der vrouw, tot den derden graad van bloedverwantschap, kunnen naar verkiezing het huwelijk ontbinden. Meermalen zijn er voorbeelden van geweest, dat de zoon, broeder, neef

---

[1] Ik heb de spelling dezer woorden onveranderd gelaten. Ik geef het als niets dan een vermoeden, dat het eerste huisraad en pajoeng (*prabat-pajoeng*), het andere verandering van woonplaats (*alih doedoekan*) beteekent. P.

of oom bij zijne moeder, zuster, nicht of tante kwam, om zijne uit wangedrag voortgesproten schuld door haar te doen betalen. De man van de vrouw wordt in zoodanige gevallen aangesproken en bij weigering van betaling wordt het huwelijk dadelijk vernietigd en de vrouw en kinderen verkocht. Betaalt de man de schuld, dan neemt hij zijne vrouw en kinderen voor het betaald montant in pand, welke som nader door de familiebetrekkingen der vrouw kan worden verhoogd. Eene moeder en hare kinderen kunnen afzonderlijk verkocht worden.

Ten gevolge van de vele oneenigheden, welke door deze wetten ontstaan zijn, heeft de gemeene man dikwerf eene pandeling genomen, door Sando-gong aan hem verbonden, en is met haar in het huwelijk getreden, in welk geval hij alleen het regt heeft om de scheiding te vorderen en de kinderen hem toebehooren. Bij overlijden kan hij de vrouw hare vrijheid geven, doch mogt hij dit niet stiptelijk vóór zijnen dood bekend hebben gemaakt, dan kunnen de vrouw en kinderen nog voor de schuld door de bloedverwanten der man aangesproken worden, in welk geval de vrouw slechts een' afslag krijgt van *f* 10 op hare schuld, onverminderd of zij 20 of meer jaren met haren man geleefd had.

Het *djoedjoer*-huwelijk is in dit landschap niet bekend dan onder de voorname Hoofden van Kataoen, alwaar, volgens de wetten van het land, de zoon welke uit een zoodanig huwelijk voortspruit de opvolger van den vader wordt. Sints door den Toeankoe aan deze instelling niet meer de hand wordt gehouden, zijn die Hoofden grootendeels tot het afschaffen van zoodanige huwelijken geneigd.

De Toeankoe sluit huwelijken en verbreekt die zonder betaling, en hij kan zoo vele vrouwen nemen als hij verkiest.

STAMMEN.

Onder de bevolking van Moko-moko en daaronder sorterende districten vindt men de navolgende geslachten, Soekoes of Bangs, als: Soekoe Panei, Soekoe Malajoe, Soekoe Koembang en Soekoe Kota-pliang; Bang Toebei, ook genaamd Sinita, Bang Djoeroe of Bermani en Bang Saroepoe, ook genaamd Djoeroe-kalang. De vier eerste zijn de bevol-

king van Moko-moko en Bantal, welke opgegeven wordt afkomstig te zijn van Mĕnangkabou en Djambi, de overige geslachten vindt men onder de inwoners van Ipoe, Sablat en Kataoen. Geloofwaardige berigten verzekeren dat het landschap Mokomoko zich vroeger uitstrekte tot aan de rivier Aer Itam, tusschen de districten Bantal en Ipoe, en dat Ipoe, Sablat en Kataoen door den Regent van Soengei-lamou aan den Toeankoe van Mĕnangkabou was afgestaan tot vergoeding van de bangon of het bloedgeld van een' zijner zoons, welke in het Soengei-lamou'sche was vermoord geworden. De geslachten Bang Toebei, Sinita, Djoeroe, Bermani, Saroepoe en Djoeroe-kalang worden gevonden onder het Redjang-volk, dat in het land van Soengei-lamou woont en hierdoor kan de waarheid van bovengemelde berigten worden gestaafd.

AARD DER BEVOLKING.

De inboorlingen van Moko-moko verschillen in hunnen aard veel van de inwoners van Bengkoelen en Padang. Zij zijn zachtzinnig en arbeidzaam en hun geliefkoosd werk is het aanleggen en bebouwen van padivelden. Men hoort onder hen zelden van doodslag, diefstallen of roof. Zij onderwerpen zich zonder eenigen tegenstand aan de wetten, welke de Hoofden hun voorschrijven, doch wegens de onbillijkheden van dezen, hebben zij weinig eerbied voor hen. Den Toeankoe eerbiedigen zij als hunnen Vorst, daar hunne belangen van zijnen wil afhangen. De inwoners van Moko-moko zijn echter even als alle andere Sumatranen liefhebbers van het spel; ook dobbelen zij met steenen en zijn groote liefhebbers van hanengevechten. Voor dat ik het gezag aldaar aanvaardde verdobbelde de gemeene man uit gebrek aan geld zijne neven en nichten, en de hanengevechten bestonden overal, zoowel in de boven als in de benedenlanden. Dit werd door mij in 1835 gestuit, doch om de bevolking eenige uitspanning te verschaffen stond ik toe, dat zij eens in de week gedurende den marktdag of de Pĕkĕn op de hoofdplaats hanengevechten konden houden en voor contante betaling spelen.

Deze bepaling heeft al het kwaad, dat vroeger uit het spel voortvloeide, gestuit.

Van de inwoners heb ik verder geene bijzonderheden mede te deelen; zij zijn tot nog toe zeer onbeschaafd, doch kunnen door eene goede leiding tot een nuttig volk gemaakt worden.

LANDBOUW.

In dit landschap wordt de rijst in genoegzame hoeveelheid voor de behoefte der bevolking gecultiveerd, doch ook meer niet. Djagoeng, katjang en bijang [1] worden door de bevolking ook aangekweekt, om bij het mislukken van de rijst van genoegzame mondbehoefte te zijn voorzien. Peper en koffij, welke tijdens het Engelsche Bestuur de voorname opbrengst van gemeld landschap was, ging geheel te niet, zoo als ik reeds boven gemeld heb, doch door aanmoediging van die cultures gedurende mijn bewind te Moko-moko zijn zij weder toegenomen. Uit gebrek aan statistieke opgaven, welke ik door mijn overhaast vertrek van Bengkoelen aldaar heb achtergelaten, ben ik buiten staat om het getal der reeds aangeplante en thans vruchtdragende koffijboomen en peperranken op te geven. De bevolking van Moko-moko, welke vroeger in de bosschen verstrooid was, heeft thans behoorlijke dorpen aangelegd; haar getal was volgens eene door mij in het afgeloopen jaar gedane opname, 13800 zielen, waarvan het grootste gedeelte zich met koffij en peper planten onledig houdt. Op een getrouwd man rust de verpligting tot de aanplanting van 500 koffijboomen of 1000 ranken en een ongetrouwde plant de helft van dat getal.

De bevolking heeft steeds in kleine hoeveelheden katoen aangekweekt, om te dienen voor de Korintjiërs, welke deze ruilen tegen groffe kleedjes.

De aanplanting van koffij en peper, welke in de onderafdeeling Moko-moko meer en meer toeneemt door het dagelijks terugkeeren van het volk, dat zich vroeger om de mishandelingen van den Toeankoe naar andere oorden had verwijderd, kan door de uitbreiding van het Nederlandsch Gezag te dier plaats van aanbelang worden. Tijdens het Engelsche Bestuur waren aldaar één Resident, twee Assistent-Residenten en

---

[1] *Bidjan* (de naam eener oliegevende plant)? P.

een Posthouder met het noodig personeel geplaatst, zoowel tot toezigt op de cultures, als om den gemeenen man zijne regten te verzekeren. Dit werk heb ik geheel alleen gedaan en ik heb niet dan met opoffering van mijne gezondheid de cultures kunnen herstellen, waarvan de vruchten, ofschoon in geringe mate, reeds nu getrokken worden.

HANDEL.

Moko-moko, dat tijdens het Engelsche Bestuur het eerste handeldepôt op Sumatra's Westkust was, heeft al die voordeelen verloren, door de overgave van dat landschap door de Britsche Regering aan den Sultan Sidi en de slechte handelwijze van dezen jegens de Korintji- en Balihoekit-bevolking, welke aldaar ter markt kwam. Tijdens het Engelsche Bestuur bestonden te Moko-moko vier gemetselde pakhuizen, drie voor peper en één voor zout en amfioen, een fort om den handel te beschermen en de residentswoning, benevens andere gemetselde huizen. Te Bantal stond een residentiehuis en een gemetseld pakhuis, te Ipoe insgelijks en verder een pakhuis aan de monding der rivier Aer Rami, sorterende onder Ipoe, en te Sablat en Kataoen waren posthouderswoningen, voorzien van behoorlijke peperpakhuizen. Al deze gebouwen waren tot 1833 bewoonbaar, doch de aardbeving in dat jaar bragt er eene onherstelbare schade aan toe; successivelijk zijn al deze gebouwen te niet gegaan met uitzondering alleenlijk van het fort.

De peperhandel werd destijds enkel met de inwoners van het landschap Moko-moko gedreven, en de hoeveelheid was zoo groot, dat het vervoer van al de bovengemelde pakhuizen met schepen geschiedde. Het overbrengen van dat product aan boord der schepen had plaats met gedekte vaartuigen van drie kojans, welke voor rekening van het Gouvernement in ieder district onderhouden werden; opene vaartuigen zijn aldaar van weinig nut, wegens de hooge zee, welke steeds voor de monding der rivieren staat. De peper werd door de bevolking uitsluitend aan het Gouvernement geleverd tegen *f* 6 de pikol, met welke gelden de planter zich dadelijk kon voorzien van lijnwaden en andere noodwendigheden, welke in groote hoeveelheden bij de Residenten te verkrijgen waren.

De voornaamste handel bestond in amfioen, welken de bergbewoners of de Bali-boekit-bevolking, die niet onder het Europeesch Gezag stond, van den Resident van Moko-moko alleen voor zout inruilde. Er werden toen, volgens zekere opgaven, van 30 tot 35 kisten jaarlijks gesloten. Om dit volk geene andere markt te doen kiezen, hadden de Residenten zout, ijzer, lijnwaden, zijden stoffen, chitsen, hoofddoeken en nog meer andere kostbare handelsartikelen steeds in voorraad. De Korintji-bevolking, welke insgelijks ten Oosten van het Ketengebergte achter Moko-moko woont en een vrij volk is, kwam ook ten handel op deze plaats en verruilde haar goud voor zout, ijzer, grove lijnwaden, koperdraad en eenige kleinigheden.

Tijdens de overname van het Gezag van Moko-moko door mij in 1835, bestond de handel te dier plaats uitsluitend in zout, hetwelk in hoeveelheden van 15 tot 20 pikoels in de maand aan de Korintji-bevolking verkocht werd. De meeste inwoners van dat land, zoo wel als die van Bali-boekit, gingen toen naar Padang te markt.

Daar ik in de eerste jaren geen voordeel voor het Gouvernement van de peperkultuur verwachtte, beijverde ik mij met behulp van den gewezen Assistent-Resident van Bengkoelen, de Perez, om de kooplieden van Padang op te wekken om hunne zaken tot Moko-moko uit te breiden, ten einde door dien weg het Gouvernement schadeloos te stellen voor de in die afdeeling gedane uitgaven. Het gevaarlijke binnenkomen te Moko-moko was een groote hinderpaal voor de kooplieden van Padang en werkte mijne onderneming zeer tegen. Eindelijk, medio 1836, ontving ik na veel schrijvens een bezoek van den koopman Lautier van Padang, welke de vereischte inlichtingen omtrent den handel van mij verkreeg en daarop naar die plaats terug keerde. Kort daarop volgde de benoeming van den heer P. Rogers tot agent van den amfioenpachter Kei Mitiau en van den heer Lautier, te Moko-moko, welke vijf kisten amfioen, drie balen lijnwaden en verder eenige kleinigheden voor de markt geschikt met zich had medegebragt. De Bali-boekit-bevolking hare benoodigdheden te Moko-moko kunnende verkrijgen, heeft dadelijk den handel met den heer Rogers aangevangen en, om dien heer aan te moedigen tot uitbreiding zijner zaak, hem binnen drie maanden rijkelijk schadeloos gesteld voor al de aangebragte goederen.

In 1837 had de heer Rogers voor rekening van den Chinees Kei Mitiau te Moko-moko gedeponeerd twaalf kisten amfioen, zeven balen lijnwaden, fluweel, zijden stoffen en andere handelsartikelen, en door tusschenkomst van den Resident van Padang, den heer Francis, mijne hulp ingeroepen tot behartiging zijner belangen te Moko-moko tot tijd en wijlen Zijn Ed. zijne uitgebreide zaken te Indrapoera konde in orde brengen.

Ik heb toen door een' inlandschen schrijver onder mijn onmiddellijk toezigt, van de maand Maart tot October 1837, de 12 kisten amfioen verruild tegen goud, als de Malwa-amfioen voor *f* 3000 de kist en de Turksche tegen *f* 2400, en voorts nog een groot gedeelte van de andere handelsartikelen van de hand gezet. Waren er op dat tijdstip nog 6 kisten amfioen geweest, dan had ik die welligt ook kunnen kwijt worden.

Deze handel, welke eerst in de geboorte was, heeft eene groote stremming ondergaan door den dood van den heer P. Rogers in ult°. 1837 te Indrapoera. Een Chinees was de opvolger van dien heer, die door zijne onkunde om met den inlander om te gaan, groot nadeel aan dien handel heeft toegebragt. De Bali-boekit-bevolking ging sedert de aankomst van dien Chinees te Moko-moko grootendeels weder naar Padang, waardoor zij niet alleen veel tijdverlies leden, maar ook grootere uitgaven hadden te doen.

De Bali-boekit-landen zijn gelegen aan de oostzijde van het Ketengebergte, op de hoogte van Ipoe, en strekken zich ten Zuiden tot achter Kataoen uit. Zij zijn verdeeld in vier groote districten, namelijk Limoen, Batang-asei, Nibong en Pangkalan-djamboe. De bevolking van die plaatsen is verpligt, ten einde naar de westkust van Sumatra te komen, eerst naar Serampei of in de Korintjilanden te gaan, van waar zij de Aer Dikit, in het district Moko-moko, afdalen. De afstand van de Balie-boekit-districten tot Moko-moko is van 8 tot 15 dagen, zoodat de handelaren steeds binnen eene maand in hunne woonplaatsen kunnen terug wezen. Om naar Padang te gaan, langs het zeestrand, welke de kortste weg is, hebben zij altijd nog eene maand langer noodig. Niettegenstaande de moeijelijkheden dezer reis verkiezen zij echter de markt van Padang, indien zij hier niet naar behooren ontvangen worden. Zij

zijn hoogmoedig en zeer gehecht aan de adats, welke vroeger ten hunnen behoeve door de Engelschen zijn ingesteld. Vroeger werd hun namelijk, bij hunne aankomst te Moko-moko, ten geschenke gegeven een tail amfioen, eene flesch olie en ½ ℔ zout. Indien zij met een' koopman kunnen overeenkomen om amfioen en andere koopwaren te nemen, dan betalen zij de bovengemelde artikelen niet, in het tegenovergestelde geval voldoen zij de waarde daarvan volgens de marktprijzen. Bij het verkoopen van een of meer kisten amfioen in eens, betaalt de koopman aan den kooper *f* 20, of hij geeft hem ten geschenke een' buffel ter waarde van *f* 10, een dozijn grove messen en een stuk zijde of *apadendang*, hebbende de waarde van *f* 5. De Chinees, die thans met den verkoop van amfioen belast is, heeft steeds zwarigheid gemaakt om aan deze instelling te voldoen en hierdoor zijn' eigen handel benadeeld. Door mijne bemoeijing heeft de hoofdpachter eindelijk een' buffel voor ieder kist toegekend.

Door gepaste maatregelen ben ik overtuigd dat de handel van Moko-moko binnen eenen korten tijd op den vroegeren voet kan worden terug gebragt.

De Korintji-landen, welke mede ten Oosten van het Ketengebergte gelegen zijn, strekken zich uit van de hoogte van Bantal tot digt bij de XIII Kota's, en volgens geloofwaardige berigten zouden die landen veel sterker bevolkt zijn, dan eenig ander gedeelte van Sumatra. Het zoude voor de inwoners veel gemakkelijker zijn om hunne benoodigdheden van Aer-adji en Indrapoera af te halen, doch zij geven steeds de voorkeur aan de markt van Moko-moko, wegens den goeden aard der bevolking van dat district, waarbij nog komt, dat zij de protectie van het Gouvernement te dier plaats genieten kunnen.

Ten gevolge van den alleenhandel, die tijdens het Engelsche Bestuur bestond, beschouwen de inwoners van de Bali-boekit- en de Korintji-landen de eerste Civiele Autoriteit als den handelaar en komen dezen derhalve eerst raadplegen over hunne belangen. De herhaalde bezoeken, welke die ambtenaar van de Hoofden en handelaren ontvangt, zijn voor hem een aanmerkelijk financieel bezwaar. De bovengemelde handelaren laten zich niets gelegen zijn aan de hoofden van Moko-moko en raadplegen hen nimmer in eenige zaak.

WEGEN.

Zoo in het belang van den dienst als om de handelaren te bevoordeelen, heb ik communicatiewegen door de bevolking doen aanleggen, als eenen binnenslands door de geheele afdeeling, een' anderen van een dorp naar het ander en een' langs het zeestrand, daar wegens het gestadig afspoelen van den grond eene voorziening in deze noodzakelijk was.

Aan den laatstgenoemden weg heb ik vaste stations aangelegd, waarvan door het Bestuur van Bengkoelen steeds gebruik is gemaakt tot de verzending der brieven naar Padang. De expeditie der postpaketten heeft plaats van Bengkoelen naar Lei, van hier naar Kataoen, verder naar Sablat, van Sablat naar Ipoe, vervolgens naar Bantal en dan naar Moko-moko. Het paket wordt vervolgens met twee politiebedienden van deze plaats naar Padang overgebragt.

De overbrenging der brieven van Kataoen naar Moko-moko geschiedt met de oppassers welke ik in ieder der bovengemelde districten heb gestationeerd [1].

T. C. BOGAARDT.

Batavia, 31 Maart 1840.

---

[1] Het Instituut is de mededeeling van dit stuk verschuldigd aan de welwillendheid van Z. E. den Minister van Koloniën.

JAN CARSTENSZ.

NIEUW-GUINEA 1623.

JAN CARSTENSZ. van Embden was de derde aan wien het bevel over eenige schepen werd opgedragen om daarmede het land van Nieuw-Guinea nader te ontdekken[1].

Hij vertrok tot dat einde in het jaar 1623 van Amboina, met de jachten *Pera* en *Arnhem*. De afloop dezer togt wordt in weinige regelen aan de Bewindhebberen medegedeeld. Wij laten die hier achter volgen.

Bij zijne terugkomst op Batavia verzocht hij bij request eene belooning voor zijne gedane diensten, als zijnde hij daartoe gebruikt geweest als vrijburger zonder eenige gagie te bedingen.

Gouverneur-Generaal en Raden van Indië namen daarop den 29sten Augustus 1623 het volgende besluit:

"Voorders gelet sijnde op de requeste van JAN CARSTENSZ. van Embden, gewesen Opper-Coopman over de comptoiren in Banda ende naemaels vrijburger aldaer, versoekende recompense wegens sijnen dienst die hij als Commandeur over de twee jachten *Pera* ende *Arnhem*, in 't ontdecken van de custe Nova Guinea uijt Amboijna gedaen heeft; deswegens hij door den Gouverneur VAN SPEULT sonder bedongen gagie gebruijckt ende omtrent vijf maenden in dienst gecontinueert is geweest,

---

[1] De eerste was JAN WILLEMSZ. VERSCHOOR, met het jagt *het Duijfken*, in 1606; de tweede, de Fiskaal D'EDEL, in 1617. Zie de "Instructie voor den Schipper-Commandeur ABEL JANSZ. TASMAN enz." in de Verhandelingen en Berigten van het Zeewezen, 1844. Dl. IV. bl. 69—90.

waervoor hem bij gemeen advijs toegeleijt werdt de som van twee hondert Realen van Achten in contant voor een vereering.

"Gelijck mede aen den Opperstuerman ARENT MAERTSEN DE LEEUW [1], die expresselijk om op de voorschreven voijagie ende ontdecking geëmploijeert te worden, een jaer boven sijn verbonden tijt in 't land gebleven ende nu op de voorschreven togt mede geweest is, sullen vereert worden vijfftich Realen van Achten in contant."

In 1626 was CARSTENSZ. met de vloot van HERMAN VAN SPEULT naar de vaste kust van Indië gezeild, van waar hij in 1628 in het Vaderland terugkeerde.

Hij maakte eene vrij goede beschrijving van Mocha, die hij aan HENDRIK BROUWER, later Gouverneur-Generaal, overleverde [2].

Hij verscheen den 23sten Augustus 1628 in de Vergadering van Bewinthebberen, dat wij dus aangeteekend vonden. "Den Commandeur JAN CARSTENSZ., jongst met de drie Suratsche schepen t' huijs gecomen, geeft over sijn memoriael; versoeckende recompense over vier poincten ten dienste van de Comp. in Indiën verrigt. Is hem op hoope van goede diensten in toecomende toegelegt, eene vereeringe van ses hondert Guldens eens voor alles wat hij pretendeert of soude mogen pretenderen."

Sedert vertrok hij weder naar Indië, waar hij weder van 1632 tot 1634 op de kust van Indië gebruikt werd. Van zijne verrigtingen in dien tijd aldaar vinden wij eenige niet onbelangrijke bijzonderheden in de Kronijck van het Historisch Genootschap [3].

In 1635 kwam hij in de vloot van PIETER VLACK andermaal in het Vaderland terug, waar hij aan de Bewinthebberen zijn ontslag verzocht, dat hem bij de volgende resolutie verleend werd:

1635, 11 September. "Gehoort het rapport van de heeren Gecommitteerde, gebesoigneert hebbende in de saecke van den Commandeur

---

[1] ARENT MAERTSEN DE LEEUW was een hoogst verdienstelijk zeeman; zijn naam komt in de Journalen van dien tijd veel voor.

[2] Kron. Hist. Genootschap, Utr. 1854, bl. 164 sq.

[3] Utrecht 1854, bl. 80 sq.

JOHAN CARSTENSZ., sijn afscheijt van dese Vergadering versoeckende, is denselven ten aensien van sijn eerlijcke conditiën ende qualiteiten, die hij in Indiën bekleet heeft, voor een vereeringe toegevoegt de som van vier hondert Guldens, waerin hij contentement genomen ende de Vergadering bedanckt heeft."

Sedert hebben wij hem in de papieren der Comp[e]. niet meer aengetroffen [1].

P. A. LEUPE.

In Januarij 1623 sijn van Amboina om met die van Kaij, Arou ende Tenimbar vrientschap te maecken, mitsgaders om 't lant van Nova Guinea te ontdecken [2], door den Gouverneur VAN SPEULT derrewaerts gesonden de jachten *Arnhem* ende *Pera*. De bovengemelde eijlanders, gelijck UEd. per nevensgaende acte [3] sien mogen, hebben haer vrijwillich onder de gehoorsaemheijt ende 't gebiet van de Hooge Mogende Heeren Staeten-Generael der Vereenichde Nederlanden begeven ende belooft aen onse forten in Banda en Amboina te sullen komen handelen. Ditto jachten sijn van daer voorts overgesteecken naer Nova Guinea ende hebben de voorsz. custe tot op de 17 graden 8 minuten suijder breedte gevolght. Op verscheijden plaetsen sijn d'onsen gelant, hebbende niet dan woeste stranden, landen ende gants barbarisch, wreet, wilt volck gevonden, die negen van d' onse (al mede door eijgen achteloosheijt) verrast ende vermoort hebben. Naar 't rapport welcke van de custe gedaen wort, soude er niet bijsonders te haelen sijn. Wat win-

[1] VAN DER AA, *Biogr. Woordenboek der Nederlanden*, II[de] Deel, 3[de] Stuk, zegt op het gezag der daar aangehaalde schrijvers, dat hij op zijne Reis naar Nieuw-Guinea door de Inlanders vermoord werd, hem verwarrende met zijn' schipper, dien dit ongeluk overkwam.

[2] Cunnen geen schepen dit jaer om de Suijt senden, ten einde de landen te ontdecken, achter de Ooster eijlanden liggende. Weten van geen teeckening of beschrijving die door REAEL soude sijn achter gelaeten.

19 Nov. 1621. (Gener. Brief.)

[3] Begin en voortgang van de Ver. Ned. Geoctr. O. I. C., 1 Deel, 1646, achter de Reis van P. BOTH, bl. 20.

den, stroomen, stranden, rivieren, inwijcken, hoeken, caepen ende andere gelegentheden van landen voorder ontdeckt ende besegelt sijn, sullen UEd. uit nevensgaende Journaal ende ontwerp sien mogen, waer aen ons gedraegen.

In 't fort Batavia desen 3 Januarij A°. 1624.

Aen de Bewinthebberen (Gener. Brief.)

(*Eig. Get.*) P. CARPENTIER.
T. HOUTMAN.
DEDEL.
M. SONCK.
J. SPECX.
J. VAN GORCUM.

EEN TOGTJE

IN DE

BINNENLANDEN VAN NIEUW-GUINEA.

In een dagblad dat te San Francisco wordt uitgegeven, doet een Duitscher uit Bremen — zoo zegt het "Ausland," waaruit ik dit stukje genomen heb — een verhaal van een togtje in het binnenland van het westelijk schiereiland van Nieuw-Guinea, naar het Arfat-gebergte, dat zich aldaar langs de noordkust uitstrekt. Hij voer van Dorei, vergezeld van twee Maleijers en drie inboorlingen, in eene inlandsche praauw de rivier op. Het belangrijkste in zijn verhaal zijn de natuurtafereelen, die hij schildert en waarvan wij er hier eenige laten volgen.

De smalle rivier kromde zich in groote bogten tot waar zij zich onverwachts als een meer voor ons uitbreidde. Op dat zelfde oogenblik verdeelden zich de morgennevels en lieten ons in een ver verschiet de bergachtige oevers waarnemen, die in het Zuidoosten de lagune begrensden. Het woud in de hoogte verloor zich in eene zee van wolken, waarboven aan den gezigteinder de toppen van het sneeuwgebergte schenen te zweven, die in den morgenzon met rozeroode kleuren gloeiden. Achter ons lag het lage land, waardoor de rivier zich zeewaarts bewoog, en welks vriendelijke grasperken thans door de eerste stralen der zon verlicht werden, terwijl vóór ons lange nevelstrepen den loop der riviertakken aanduidden. Ik trachtte dien, langs welken wij opvoeren, van de andere te onderscheiden, doch moest die poging weldra laten varen. De stilte, die tot dusver geheerscht had, werd langzamerhand door de stemmen van allerlei levende wezens afgebroken, en op de doode

boomstammen, die op het water dreven, kwamen eenige reigers zich neêrzetten, naar men zou gemeend hebben tot het doen van wijsgeerige beschouwingen, maar inderdaad tot de meer materiële bezigheid van de vischvangst. Even zoo schenen de fraaije witte zwaluwen, die met onbewogen vleugels zoo luchtig heengleden over den waterspiegel, slechts gymnastische oefeningen in den zin hebben; doch de staalgroene glazenmakers kenden, geloof ik, beter het doel dier bevallige wendingen. Onbewegelijk en als vastgeklonken tegen het blaauwe dak des hemels stond de vischarend en tuurde met scherpen blik in den stillen vloed, tot dat hij met de vleugels digt aan het lijf gesloten zich uit de hoogte in het koele water neêrstortte.

Hoe verder wij ons van ons kampement verwijderden — zoo heet het elders — des te sterker werd ons oor getroffen door een geschreeuw, dat ons de nabijheid van een aantal kraaijen scheen te verraden. Aan den kant eener moerassige laagte, slechts met struikgewas bedekt, zagen wij eindelijk wie dat geschreeuw hadden aangeheven. Het waren negen paradijsvogels, waaronder een mannetje in den vollen glans van zijne vederpracht. Als een streep van licht volgden den vogel zijne garvenvormige vederen, en als gepolijst metaal glansde zijn bronzen kleed in de zonnestralen. Ik legde mijn geweer aan, maar door een ongelukkig toeval weigerde het en de schitterende vogel ontvloog mij en ontging daarmede de bewondering en de onsterfelijkheid op den hoed van deze of gene Europesche vriendin.

Wij kwamen nu meer en meer op een effen terrein, dat nog slechts hier en daar door plekken moeras werd afgebroken. Intusschen werden de schaduwen al langer en langer en spoedig nadat het was begonnen te schemeren omhulde ons ook reeds eene volslagene duisternis. In het Noorden ontwaarden wij het schijnsel van een vuur, dat naar het beweren onzer Alfoeren uit de legerplaats van een' visscherstam omhoog rees, die in deze moerassen rondzwierf. Weldra zagen wij ook de vlammen van het vriendelijk element ons door het geboomte tegenflikkeren en een oogenblik later bevonden wij ons op eene opene plek, waar een aantal donkere gedaanten tegen het heldere schijnsel van het vuur zich afteekenden. Wij kwamen, al naderende, verscheiden hutten voorbij,

die veel van duiventillen hadden, en zagen hare bewoners langs smalle ladders op- en nederklimmen. Van eene dier hutten werd juist toen wij passeerden zulk een kippenloop binnengehaald, eene veiligheidsmaatregel, die, hoe primitief ook, toch eenigzins de patentsloten kon vervangen. Eerst nu bemerkte men ons; een schelle kreet, bijna als de schreeuw van den zeearend, werd door mijne Alfoeren als eene vermaning om stil te staan vertolkt. Eenige lieden, met lansen en knodsen gewapend, kwamen op ons af en noodigden in hunne onverstaanbare taal ons uit hen te volgen. Bij het vuur had ik tijds genoeg om onze gastheeren op te nemen. Zij zagen er alles behalve krijgshaftig uit; het waren jammerzalige schepsels, wier magere ledematen en wanstaltige ligchamen in geen enkel stuk kleeding gehuld en slechts hier en daar met een' schubachtigen uitslag bedekt waren.

Onze Maleijers waren van gedachte, dat deze menschen zooveel visch aten, dat zij schubben kregen: eene verklaring die toch niet zoo ver bezijden de waarheid behoeft te zijn, daar inderdaad het uitsluitend gebruik van visch in een moerassig kustland dergelijke ziekten wel zou kunnen veroorzaken. Zindelijkheid scheen ook niet tot de hoofddeugden van deze ichthyophagen te behooren, want in weerwil hunner zwarte huidkleur kon men zelfs bij het twijfelachtige licht des vuurs eene dikke laag van allerlei aardsoorten op hun ligchaam ontdekken. De meer bejaarde dames van dezen stam leverden onovertrefbare proeven van afschuwelijkheid, en wat de heeren aangaat, zoo geloof ik, naar hetgeen ik heb waargenomen, met volle zekerheid, dat er in den geheelen stam geen twee regte beenen waren.

Voor het overige waren deze lieden, hoe terugstootend ook hun uiterlijk mogt zijn, buitengewoon vriendelijk en goedhartigheid bleek een hoofdtrek in hun karakter. Ook scheen hunne gemoedsstemming geen vatbaarheid te bezitten tot het vormen van donkere voorstellingen; ze waren vrolijk, voorkomend en steeds in een levendig gesprek gewikkeld. Een man, die er oud genoeg uitzag en geheel ineengekrompen was, scheen de ziel van het gezelschap te zijn, want een schaterend gelach volgde telkens als hij iets gezegd had. 't Was mij, helaas! onmogelijk om den humor hier in al zijne oorspronkelijkheid te beluisteren. Onze

Maleische tolk weigerde de vertaling en beweerde dat het altemaal laf-heden waren. Het waren onbeschaafde menschen, zeide hij, en hun gesprek handelde enkel over vrouwen. Het is mij tot heden toe onverklaarbaar, hoe die ongelukkige wezens, die daar de schoone sexe vertegenwoordigen, op eenigerlei wijs een voorwerp van vrolijkheid zijn kunnen.

De volgende morgen vond ons weder vroegtijdig bij onze praauw. Een stinkende, oranjegele nevel lag over woud en rivier. Verschrikkelijk groote slakken teekenden haar slijmig pad op de breede bladeren der moerasplanten, waarop hemelsblaauwe boomkikvorschen rustten en groote sprinkhanen zich wiegden. Op opene plekken vervolgden trage salamanders de reusachtige aardwormen, die in radelooze doodsangst hun trachten te ontvlugten, even als menschen, die in hunne droomen achternagejaagd worden.

De boorden der rivier, waarin zich hier een aantal beeken kwamen uitstorten, werden thans steiler; graauwe rotsblokken staken hier en daar tusschen de oeverplanten uit, en eene lijn van gladde keisteentjes, evenwijdig loopende met de oppervlakte des waters, wees de hoogte aan, die de waterstand in de beide regentijden, die hier heerschen, bereikt.

Allerbekoorlijkst was het gezigt op die beeken, die zich in de rivier werpen. Over de grasperken, waardoor zij henenkronkelen, opent zich voor het oog een boschperspectief, zoo als geen dichter het zich schooner droomen, veel minder ook maar oppervlakkig beschrijven kan. Slingerplanten, die van boom tot boom zijn uitgespand, vormen hier bloemfestoenen, ginds geheimzinnige lanen, die zich in de onbekende duisternis van het woud verliezen. Het dwalende licht der middagzon brak hier en daar door het loofdak heen en schitterde op den waterspiegel der beek of rustte op de verschillende groepen van kolossale oeverplanten. Den ingang in dit feënrijk vormden gewoonlijk eenige boomen, die door de slingerplanten tot eene poort verbonden, en welker stammen door eene ordelooze opéénhooping van woekerplanten meer versierd dan verborgen waren. Het is onmogelijk eene schilderij op te hangen van den bloemenschat en den vormenrijkdom dezer groepen. Zij zijn en blijven de eeuwige triomfbogen van Flora, waar zich, als boden eener

andere wereld, de vogels in den metaalglans hunner vederen op de dorre takken wiegelen, die uit de bladerenzee uitsteken. Ik heb op dezen eenen dag derderlei soorten van paradijsvogels gezien, en kan nog niet uitmaken welke de schoonste geweest zij.

Achter de grijze heuvelklingen, die hier en daar boven de ronde boschkruinen uitstaken, blonk een licht groene zoom tegen een in den achtergrond omhoogstrevend boschrijk gebergte. Ik kan de uitwerking van dit levendige groen te midden der duistere wouden met niets vergelijken dan met den indruk die suikerplantages, omringd van het donkere groen van tropische vruchtboomen, op den pas aangekomen Europeaan te weeg brengen. En hoog boven die grasvelden en het groen der bosschen verhieven zich als torens roodgrijze rotsen, van donkere kloven doorsneden, en daarboven eene zee van wolken en boven de wolken de sneeuwtoppen van het Arfat-gebergte.

Onze boot kon slechts langzaam tegen den snellen stroom opwerken en de tijd vloog onder het rondzien ras voorbij. Duizend nieuwe voorwerpen namen mijne oplettendheid geheel in. Rookzuilen, die hier en daar, nu eens regts en dan weêr links, omhoog stegen, bewezen dat dit paradijs niet alleen aan vogels, maar ook aan menschen toebehoorde. Naar het zeggen van onze Alfoeren liggen de dorpen steeds aan den bovenloop der beeken, welker omgeving voor mij zooveel bekoorlijks had. De reden hiervan mag deze zijn, dat nabij de bronnen het water meer helder en gezond is en de dalen, waardoor de rivieren afstroomen, daar waarschijnlijk ruimer zijn of ook wel de gedaante van kommen aannemen. Eens ontmoetten wij inboorlingen, die in hun smalle praauwen met lansen op visschen loerden. Zij sloegen op de vlugt zoodra wij naderden, daar zij ons waarschijnlijk als de voorhoede van een' troep Boeginesche zeeroovers beschouwden, die dikwijls de kustrivieren opvaren om menschen weg te rooven. Het waren wèlgemaakte, slanke figuren, van lichter huidkleur dan de ichthyophagen die wij vroeger gezien hadden.

In het algemeen waren zij in gedaante weinig van onze Alfoeren onderscheiden. In het oogloopend was slechts hun haar, dat overeind stond als of het eene hooge muts was: ik hield het destijds voor een

kunstig kapsel, maar het is toch inderdaad niets anders dan de natuurlijke wijs, waarop bij deze stammen het haar groeit.

Reeds had het Arfat-gebergte zijn zuiver wit met een roodachtig schijnsel verwisseld en wierpen de riemen van onze boot lange schaduwen op het water. In het woud begon men reeds de stemmen der nachtzwaluwen te vernemen, die tot hun nachtelijk leven ontwaakten: toen onze roeijers met een paar krachtige slagen de boot aan een klein weiland zett'en, dat zich aan weêrskanten der monding van eene beek uitstrekte, en haar vastbonden aan de slingerplanten, die de oeverstruiken zamenvlochten. Een veel begaan voetpad voerde ons langs de beek landwaarts in en ik zett'e nu de voeten op hetzelfde mostapijt en in de lanen, waarin ik overdag zoo vaak in gedachte had gewandeld. Na een half uur gaans kondigde een woedend hondengeblaf ons de nabijheid aan van de kampong. Het pad verdeelde zich hier in allerlei rigtingen en wij ontmoetten mannen, vrouwen en kinderen, welke laatste op onzen aanblik het geblaf der honden met hun geschreeuw begeleidden, en zagen ons weldra omringd van eene luidruchtige, hevig gesticulerende menigte, midden in een dorp, waarvan de huizen tusschen de vruchtboomen in het woud schilderachtig om ons heen lagen.

Ik moet bekennen, dat ik te midden dier menigte, waarvan velen met lansen en knodsen waren gewapend, een oogenblik den argwaan opvatt'e, dat al dat leven slechts eene beraadslaging was over de vraag, met welke saus wij wel het best zouden smaken. De tegenwoordigheid van vrouwen en kinderen, die men, als men vijandelijkheden in den zin gehad had, wel eerst zou verwijderd hebben, verdreef echter mijne bezorgdheid, en onze tolk verklaarde het leven en de opgewondenheid eenvoudig als voortgesproten uit de nieuwsgierigheid, die de komst van zulke voorname vreemdelingen op eene zoo afgelegene plek natuurlijk moest te weeg brengen. Daarenboven was de deugd der gastvrijheid bij dit volkje tot eene ware ondeugd geworden. Men vocht letterlijk om ons en streed met hevigheid over wat en bij wien wij eten zouden.

Uit het "Ausland."

P.

INVOERING

DER

KOFFIJKULTUUR OP JAVA.

1700—1750 [1].

Is het eene onbetwistbare waarheid dat — zoo als wij onlangs lazen — de koffij is eene belangrijke bijdrage tot de finantiën van Indië; dan kan het welligt niet geheel van belang ontbloot geacht worden te zien, hoe sedert het begin der vorige eeuw de productie van die boon in onze Oost-Indische Bezittingen reeds tot die hoogte geklommen was, dat de Gouverneur-Generaal VAN IMHOFF in 1742 in zijne "Remarques op den "Staat der Comp[e]." kon opteekenen "dat de koffij langen tijd een voor-"naam steunsel der Comp[e]. is geweest."

Ging de eerste helft der 17de eeuw voorbij vóór dat men in Nederland met het gebruik der koffij bekend was, in Indië daarentegen kenden de Nederlanders deze boon wel: zij was voor hen een artikel van handel. Het ware vaderland van de koffijboon is Mocha en het was PIETER VAN DEN BROEKE, die op den 15[den] Januarij 1616 het anker voor deze stad liet vallen, "tot groote verwondering van de inwoonders, "omdat daer noijt te voren ijemant van onse Europesche natiën geweest "waren." Den 6[den] Maart daaraan liet hij "met verlof van den Gouver-"neur, niet sonder groote murmuratie van de vreemde natiën, de eerste "Prince vlagge van sijn huijs waaijen (1)." Hiermede was de handel

[1] Ofschoon het Bestuur van het Instituut de onvolledigheid van dit Stuk erkent, heeft het evenwel geen zwarigheid gemaakt om het te plaatsen, daar het als bouwstof bij eene volledige geschiedenis der koffijkultuur op Java ongetwijfeld veel wetenswaardige bijzonderheden bevat. *Redactie.*

voor ons geopend en kan men VAN DEN BROEKE als den grondlegger er van beschouwen. Hij was vermoedelijk een der eerste Nederlanders die ons de koffij deden kennen onder den naam van "Kahauwa, een "specie van swarte boontjes daer sij swart waeter van maecken en warm "in drincken (2)."

In Persië was destijds de Kahauwa, Cauwa, reeds eene algemeene drank (3). Zoo stond in Ispahan, de hoofdstad des Rijks, naast het paleis een huis "daer de grooten haer chauw, 't welk swart water is, comen "drincken, 't welk van seeckere boontgens gecoockt en bij haer voor een "gesonden dranck geoordeelt wordt."

Het was vooral de koffij die door de onzen uit Mocha derwaarts gebragt en verhandeld werd. Bij de Instructie voor genoemden VAN DEN BROEKE, die met het fluitschip *Rareb*, in 1638, in het belang van den handel andermaal naar Mocha gezonden werd, gelastte men hem "in te "koopen 3 à 4000 man — van 30 ℔ ijder — van de beste cauwa; en "is den Directeur OVERSCHIE (4) van gevoelen van dese specie qualijck "te veel in Persia can gevoert werden, alsoo deselve bij ijder een in "gebruijck ende groote consumptie is. Volgens de jongste petitie soude "denselven aldaer tot 40 à 50 Larijnen — dat 22½ gulden is — de "Man, als boven, haelen cunnen. Indien UE. dan bevinden daer aen "voordeelen vast sijn, laet daervan de voorgestelde quantiteijt incoo-"pen (4)."

Het eerste berigt dat ons omtrent den verkoop van koffij in ons land is bekend geworden, is een gedrukt billet (5), "dat in de Kamer tot "Amsterdam op Dingsdagh den 16den Maart 1666 en volgende dagen "bij de stok en in 't openbaer sullen verkocht worden," onder een aantal andere artikelen, "cauwa de Mocha," zonder opgave der hoeveelheid. Deze wordt ook niet vermeld bij een dergelijk billet van het jaar 1686. De verkoop van 1691 bedroeg 92,811 ℔, die 18 stuivers het ℔ opbragt; in 1695 toen er 3793 ℔ werd verkocht, was de verkoopprijs 51 stuivers het ℔, dat toe te schrijven was aan de geringe kwantiteit die geveild werd.

Het gebruik van koffij was echter in de laatste jaren dezer eeuw aanmerkelijk toegenomen, zoo dat de eisch of petitie — zoo als men die

ook wel noemde — van het jaar 1701, 200,000 ℔ bedroeg; de inkoopsprijs te Mocha was tusschen de acht en negen stuivers. Die eisch klom in 1705 reeds tot 400,000 ℔ en men nam het "quantsch kwalijk "en het is een groote winstderving, dat wij van die boonen jongst niets "ontfangen hebben, in aenmerking van den goeden prijs waerop die koop-"waer thans hier is, sijnde acht en twintigh stuijvers. Wanneer die "niet tot Mocha, mits de troubelen in Suratte, te bekomen is, moet "men niet versuimen meester te worden van die van Malabaer somtijds "wordt aengebragt."

De toenemende hooge prijs der koffij deed de petitie voor 1708 vergrooten tot 500,000 ℔ "of meer, soo bequamelijck en tegen civile prijs "te bemachtigen is. Om de continuerende ja toenemende hooge prijs, "waerop die boonen althans hier te lande sijn, namentlijck omtrent de "38 stuijvers het ℔, hebben wij desen onsen eijsch wat hooger geno-"men als wel bevorens, weshalve de voldoening deser op 't hoogst ge-"recommandeert werdt. Die wij jongst ontfangen hebben is seer on-"suijver geweest, dat groote leccagie veroorsaeckt; dan dewijl dese cauwa "wat lang in 't schip is geweest, soo sou het wel cunnen wesen dat "sulcx tot voorschreven onsuijverheijt veel heeft gecontribueert, dat wij "hoopen de aenstaende soo niet sal te beurt vallen, en 't welk gevoegd "bij eene goede toesigt omtrent den ontfangst van dien, wij vertrouwen "ons dieswegens buijten klaghten sullen stellen."

In den loop van het jaar 1706 werd men alhier "in 't seker berigt "dat op Java, even buijten Batavia, dese (koffij) boonen souden sijn ge-"plant en met succes komen te groeijen, sijnde ons eenige van sooda-"nige alhier vertoont, die wij ook hebben doen branden en op de or-"dinaire wijse geprepareert en deugdsaam bevonden, ja selfs soo goet als "die van Mocha herwaarts komen; eenlijk schijnt het ons toe dat voorsz. "Javaense Cauwa niet sterk genoegh is gedrooght, buijten dat het buij-"tenste basje of huijsje, daar de boon insit, daar nogh om is gelaten, "welk een en ander lichtelijk is te remedieren en sijn wij van gevoelen "dat door een meerdere droogingh voorsehreven basje sich van selfs "van den boon wel sal separeren (6)."

"Wij wilden wel geinformeert sijn hoedanigh deese boonen (althans

"hier soo seer in gebruijck) komen te groeijen en gecultiveert worden, "mitsgaders hoedanigh en op wat wijse de recolte daarvan geschiet en "wat dies meer sij: waarop men ons gevolgelijk sal hebben te berigten: "als mede of en hoedanige quantiteijt, mitsgaders tot wat prijse men "die op Java soude kunnen bemachtigen, en ons wijders iets tot een "preuve ten naaste laten toekomen."

"Bij aldien men dese althans soo seer en vogue sijnde vrughten in "onse eijgen landen en coloniën konden aanqueecken en met succes voort-"setten, wij souden niet nalaten de auteurs daarvan, of die geen of gee-"nen die tot voorschreven aanleiding gegeven en het hare gecontribueert "hebben, onse benevolentie en gunste te doen gevoelen en derselver "goeden ijver ten beste van 't gemeen danckelijk en loffelijck te erken-"nen. (17 Februarij 1707) (7)."

Het antwoord op dezen brief der Bewindhebberen vinden wij met de beschrijving van dezen plant in de "Verhandelingen en Berigten betrek-"kelijk het Zeewezen, 1849," daar wij het volgende uit overnemen: "In den jare 1696 heeft mij den Mallabaarse Commandeur ADRIAEN VAN "OMMEN toegesonden eenige plantjes van coffijboomen van Cananoor, "dewelke door den watervloet ende aardbeving A°. 1699 alhier meest "verdroncken sijnde, soo had d'Ed. HENDRIK ZWAERDECROON, in des-"selfs commissie A°. 1699, op gemelte Mallabaer, mij op nieuw mede "eenige coffijboompjens bestelt, waerop sedert tot curieusheijt in mijn "thuijn de speculatie gevallen en dies groeijsaemheijt ervaren sijnde, "heb ik van die vrughten meer liefhebbers medegedeelt en die oock "naderhant nog van Mallabaer sijn gesuppleert, soo dat die voortplan-"ting nu veel menschen alhier ter hand genomen hebben, doch voor "als nog, voor soo veel mij bewust is, niet dan tot ijders liefhebberij. "En dewijl UEd. bethonen dies voortqueecking in 's Comp^s. eijgen Co-"loniën haer aengenaem te sullen wesen, heb ik soo tot Sinne ban (Ta-"nah abang?) als alhier, diverse Inlandsche Hoofden daertoe geani-"meert en van plantjes voorsien. Maer het sal almede als den Indigo "door de medewerking van UEd. krachtdadige hand en successive be-"stendige orders en eendragtige goede wille deser regeeringe moeten ge-"koesterd worden, soo er ijets goeds van sal te verwachten wesen of

"wel in korten almede weder geheel verdwijnen en te niet geraecken; "doch andersints, na 't berigt selfs van d' onse die de coffijboonen jongst "op Mocha gesien hebben, sijn moeijte wel beantwoorden en waerdig "sijn (8)." Hierbij waren gevoegd twee kastjes met koffijplanten en zakjes met koffijboonen, die met de schepen *Barnevelt* en *Oostersteijn* aan de Bewindhebberen werden toegezonden. Deze moedigden bij hun schrijven — onder anderen van 23 Julij 1711 — de aanplanting van koffijboonen aan en gaven last die tegen 8, 10, 12 tot 15 stuijvers het ℔ in te koopen, mits zorg dragende dat de planters of leveranciers konden bestaan. In 1712 kwam de eerste Java-koffij ten bedrage van 894 ℔ aan de markt, die 23⅔ het ℔ opbragt. Bewinthebberen waren hier over zeer te vreden. "De ontfangene 894 ℔ sijn ons bijsonder "aangenaam geweest, wij twijfelen niet of alle devoiren sullen aange-"went sijn tot den verdere aanqueeck van dese boonen, sulcx dat met "verlangen te gemoet sien, dat ons grootere partijen hiervan gesonden "sal worden; doch kost men dese vrughten nog meer droogen het soude "tot verbetering dienen." De eisch voor 1714 bestond uit een millioen ponden Mocha koffij, zoo belangrijk was het gebruik dezer boon hier te lande toegenomen. Die van Suratte hier werd ingevoerd was niet goed: "wij prefereren die van Mocha verre boven die van Suratte, om "het verschil in den inkoopsprijs en de qualiteijt van dien, waarom in "Suratte geen moeijte meer behoeft aangewent te worden om dese boo-"nen machtig te worden." De orders door de Regering te Batavia gegeven om de aanplanting op Amboina te bevorderén, werden goedgekeurd en haar aanbevolen de zwarigheden door convenable middelen te doen te boven komen, moetende de noodige gereedschappen gezonden en bij gebrek aan zaad, dit van Mocha ontboden worden (27 Julij 1719). Het voorstel om de koffijkultuur ook op Ceilon te beproeven, werd insgelijks goedgevonden en wel om dit op de Jaffapatnamsche landerijen te doen, vooral ook omdat van de koffijplantages op de Oostkust van Java niet veel goeds te hoopen was. Onder de koffij die op Java geteeld werd, was die van *Rijswijk* de allerbeste, dan volgde die van *Meester Cornelis* en eindelijk die van *Tandjong Poera*.

Uit den aard der zaak bleef de aanvoer van Java-koffij in de eerste

jaren gering, maar daar het gebruik dezer boon algemeener werd, werd de petitie voor Mocha jaarlijks grooter, zoodat die tusschen 1715 en 1725 van één tot twee millioenen ponden beliep. Dit waren voor deze koffijsoort de voordeeligste jaren, want ze werd gewoonlijk onder de 10 stuivers ingekocht en bragten bij den verkoop 21 stuivers op.

In 1722 werd de Regering ernstig aangemaand om de koffijcultuur aan te moedigen: "soo lang de koffij op Java nog niet meerder komt te groeijen en Ceijlon en Amboina tot nog niets uijtlevert, moeten wij persisteren bij den vorigen eijsch van 1,700,000 ℔, of soo veel meer als "met twee schepen van 145 voeten kan vervoerd worden; latende UE. "op het ernstigste gerecommandeerd om de koffijcultuur niet alleen op "Java, maar ook op Ceylon en Amboina alle mogelijke voortgang te doen "nemen, als sijnde dit een saak van de uijterste gelegenheijd."

De verwachting der Bewindhebberen werd niet teleurgesteld. De aanvoer van Java was het volgende jaar zoo aanzienlijk, dat in 1724 ruim één millioen ponden Java-koffij kon verkocht worden. Nu wenschte men ook langzamerhand over te gaan tot eene mindere inkoop op Mocha. "Bij aldien den insaam van koffij op Java soude geaugmenteerd "mogen wesen, dat ons jaarlijks een millioen ponden daarvan soude "kunnen toegesonden worden, soo sullen UE. maar een schip van 145 "voeten, in plaats van twee schepen, na Mocha om koffij senden. De "laatste aldaar ingekochte tegen 14 st. 14 $^7/_{11}$ penn. ons weder seer ex- "cessief hoog voorgekomen, 't geen een teeken is dat wij aldaar geen "trouwe bediendens hebben, alsoo wij geinformeert sijn dat de andere "Europesche natiën verre na dien prijs niet besteed hebben, waarover "de bediendens dewelke deze inkoop doen, wel scherpelijk dienen gere- "procheert te worden. De Engelschen hebben op Bassora gekocht de "man van 6 ℔ tot ƒ 2: 2: 8, sijnde ruijm tegen 7 st. het ℔, hetgeen "een groot different maakt." (Dec. 1723).

Het volgende jaar meende men dat de koffij aldaar wel beterkoop ingekocht zoude kunnen worden: "dewijl door de opulente aanwasch "van koffij op Java, de Engelschen, Franschen nog d' Oostendenaars 't "Roode Meer sullen bevaren om de koffij in die quantiteijt af te halen

"als voor desen, soo meenen deselve voor tien of minder stuijvers het "ℜ wel te bekomen sullen wesen." (Dec. 1724).

Nog altijd werd de koffijkultuur ook buiten Java, op Amboina en Ceylon aangemoedigd, maar dit duurde niet lang. Men bleef wel van gevoelen "dat het vrij beter was geweest het koffijgewas in Indië over "verschillende landen te verdeelen, dan het alleen op Java aan te hou- "den, maar dewijl dat gewas op Java nu soo opulent geworden is, sal "men om de gepretexteerde onmogelijkheijd of liever traagheid der be- "diendens daar van wel afzien." (18 Aug. 1729). De koffijproductie is dan ook op dese eilanden gedurende dit tijdvak nooit van groot belang geweest, hoewel ze vooral op Ceylon zeer goed slaagde en ruime oogsten beloofde.

Op Java daarentegen maakte de kultuur groote vorderingen; in plaats van 4 millioen ponden, die men sedert 1727 van daar geëischt had, werd in 1736 6 millioen gevorderd. "Van de koffij hebben wij in "plaats van 4 millioen nu voor de eerste maal 6 millioen ponden ge- "eischt, welke quantiteijt wij jaarlijks wel sullen van noode hebben "om onse competiteuren niet toe te geven, ook is dit ten meerendeele "gedaan om de coloniers die de landerijen tot dese culture hebben ge- "reed gemaakt, niet te seer te nootsaken tot de schade die sij souden "moeten ondergaan met de plantagiën te extirperen, indien wij bij den "ouden eijsch van 4 millioen gebleven waren. Maar dewijl wij uijt UE. "schrijven niet anders kunnen bemerken, als dat het gewas op de hooge "landen van Java soo seer is vermenigvuldigd, dat echter, schoon wij "onsen eisch een derde komen te vermeerderen, de extirpatie metter tijt "onvermijdelijk sal worden; recommanderen wij ten hoogste dat in "sulke gevalle de geëxtirpeerde landen met peper worden beplant en "willen niet hopen dat den luijen aart der inlanders hier al weder sal "obsteren, soo als die vele jaren heeft geobsteert, toen men de koffij "sou beginnen te planten en men onder andere ook allegeerde dat het "naturel van de inlanders veel meer induceerde tot de peper als tot de "coffijculture." (22 Maart 1737).

Door die meerdere aanvoer van koffij werdt de markt ook lager: "de "koffij is nu veele jaren achter den anderen geweest een heerlijk pro-

"duct, dat de saken voor een groot gedeelte heeft staande gehouden; "maar dat gewas begint almede, door dien andere natiën het voorbeeld "van de Compe. hebben gevolgd en nog dagelijks meer en meer aan-"planten, alsmede door den grooten aanbreng uijt andere gewesten, in "prijs merkelijk te declineren, gelijk deselve nu voor de eerste maal in "de respective Kameren al is verkocht tusschen twaalf en dertien stuij-"vers. het ℔." (1735).

De veilingsprijs ging al verder terug, zoodat die in 1737 slechts 6¾ st. het ℔ bedroeg; in 1750 was hij weder tot 10 st. gestegen. Niettegenstaande er in 1739 op Batavia een voorraad lag van 10 millioen ponden, terwijl op Cheribon bovendien nog 3 millioen ponden voorhanden waren, was er op den eisch van 6 millioen slechts ruim 4 millioen ponden koffij overgezonden en dat — zoo als de Bataviasche Regering dit deed voorkomen — bij gebrek aan scheepsruimte. De Bewindhebberen namen daarin geen genoegen bij een retour van 24 schepen; zij berekende dat aan de Compe. daardoor eene schade berokkend was van ƒ336987 : 5, volgens de onderstaande berekening:

„De koffij ons minder gesonden ten bedrage van 1,394430 ℔ tot "drie st. ruijm het ℔ ingekocht, soo als de overgekomen bij factuur blijkt, "kost de Compe. .... ƒ 209164 : 10

"Alle onkosten hier te lande tegen 2¼ st. 't ℔...... „ 156873 : 7

ƒ 366037 : 17

"Zoude hier bij verkoop kunnen gemaakt hebben 10½ "stuijver 't ℔........ „ 703025 : 2

"Derhalve is de Compe. benadeeld met........ ƒ 336987 : 5

"Gelast dat dit verschil met de nadeelen uit de meer-"dere verzending van suijker, bedragende........ ƒ 48162 : 15

ƒ 385150 : —

"ten laste der soldijrekening van die dat incumbeert sal gebragt wor-"den en dat ten allereersten, om soo, bijaldien de gagiën daartoe niet "toereijkende zijn, dit hier te lande te verhalen."

Aan deze orders is gevolg gegeven geworden en de bovenstaande som

is betaald door den Gouverneur-Generaal VALCKENIER (uit zijne nalatenschap), den Directeur-Generaal en eenige andere personen.

Uit het hier voren medegedeelde blijkt ten duidelijkste, dat de koffij langen tijd is geweest "een voornaam steunsel van de Comp^e.". Dat zij het niet minder voor ons land is, bewijzen de millioenen schats die zij nu sedert jaren ten voordeele van ons land afwerpt."

P. A. LEUPE.

AANTEEKENINGEN.

(1) Historische en Journalische Aenteijckeningen enz. In het werk: Begin en Voortgang der O. I. Compe., 2de deel, 1646.

(2) Als boven.

(3) Kronijk Hist. Genootschap, Utrecht 1854, bl. 203.

(4) Handschrift.

(5) Tot Middelburgh gedruckt voor de O. I. Compe. bij JAQUES TIERENS, Boeck-verkooper, A°. 1666.

(6) Vermoedelijk waren dit de planten en boonen door den Gouv.-Gen. VAN HOORN in 1706 aan den Bewindhebber NICOLAES WITSEN gezonden.

(7) Deze missive van 17 Febr. 1707 is hoogstwaarschijnlijk verzonden met het schip *Zandenburg*, schipper ABRAHAM TELBURG, uit de Wielingen naar zee den 4den Maart 1707, te Batavia aangekomen 7 September 1707.

(8) 30 Nov. 1707. De schepen *Oostersteijn* en *Barneveld* kwamen in de vaderlandsche havens den 13 en 14den September 1708; de eerste in de Wielingen en de laatste in Texel.

EENIGE AANTEEKENINGEN OMTRENT DE KOFFIJKULTUUR.

1719 27 Julij. Een proef te nemen op Ceilon om de pachters der wettig of onwettig verkregen gronden, bekwaam zijnde tot de koffijcultuure, tot die culture te animeren.

Het koffijgewas in 's Comp^e. landen voort te zetten om van de indiscretie der Arabieren niet af te hangen.

1720 7 Oct. Slechte kwaliteit der laatst ontvangene koffij, waarvan een monster als mede van die der Engelschen overgaat, die vrij beter is.

Dat het koffijgewas op Java door de nieuwe inventie van het inleggen van takken zeer krachtig is toegenomen en zulks op Ceijlon en Ambon van geen minder succes zoude zijn, merkt men als een der considerabelste zaken aan, zoo tot behoud der Comp^e. als krenking van haar competiteuren.

1721, 15 Oct. Een baaltje koffij, zoo als ze in haar witte basje bevat is, van Mocha herwaarts te zenden en in 't ruijm te laden, doch bijzonder gemerkt.

1722, 17 Julij. Ceijlon. Genoegen over het planten der landerijen met koffij en dat men de vrugten aan de Comp^e. zal leveren, te weten, die van eigen gronden gewonnen tot 3 ligte st., ½ in koopmanschap en ½ in geld, die van 's Comp^e. landerijen ½ om niet en de andere helft voor 3 st. als voren.

Zorg te dragen dat de landerijen niet zoo zeer met koffij bezet worden, dat het gewas al te groot zoude kunnen zijn of den inlander daardoor de rijstlanden zou verwaarlozen.

1723, 21 Julij. Het aanstellen te Ceijlon van een Europeesch opziender over de koffij noodzakelijk geoordeeld.

Zoo de Javanen meer lijwaten in betaling wilden ontvangen en de prijs der koffij verminderen, zou men wel voor 4,000,000 ℔ willen instaan voor 6 jaren, moetende de aanplanting als dan daar naar geschikt worden; doch zoo zij op haar stuk blijven staan, moet men zich met alle kracht op de koffijculture toeleggen.

1726, 20 Julij. Den toeleg der onderdanen van den Soesoehoenang en die van Bantam op de culture der koffij en suiker met een sorgelijk oog aangezien. Men zal den voortgang dier plantagiën en het aannemen der vrugten trachten difficiel te maken, doch met omzigtigheid.

1727, 28 Aug. Men verwagt dat er van een kloek getal van 292473 stux boompjes, die in de groote droogte op Ceijlon nog zijn overgebleven, een convenable inzaam zal gedaan worden.

Het planten van koffij in een land dat aan veel competiteuren geëxponeert is, acht men ondienstig. (Mallabaar).

Het schriftuur van den Gouv.-Generaal om den prijs der Javasche koffij andermaal te verminderen, heeft men in alle deelen wezenlijk en wel geraisonneerd gevonden, doch om de kwade gevolgen, die zich reeds hadden geopenbaard, wordt in de consideratie gegeven of de prijs van 5 à 6 Rd. de picol niet wat te min is. Ingevalle tot eenige verhooging mogte geresolveerd worden, zoude men almede moeten zorg dragen, dat het arbeidsvolk door de Javaansche Hoofden beter beloond wierd, om van den arbeid niet te verloopen.

Van 't boven geschrevene van den prijs der Javasche koffij af te zien en zal bij dies inkoopsprijs tot 2½ st. moeten worden gecontinueert.

1728, 17 Aug. Te Batavia meende men onderscheid te kunnen proeven tusschen Mochasche en Javasche koffij.

1731, 14 Sept. De geresolveerde verhooging van de prijs der koffij met $^{8}/_{25}$ st. op het ℔ meerder dan te vooren, alsmede de orders omtrent 't afkappen der oude en aanplanten van nieuwe koffijboomen op Cheribon en in de Preanger landen geapprobeert.

1732, 30 Aug. De Amboinsche Ministers behoorden van het aanplanten der koffij niet af te trekken, maar liever de inlanders met een matige verhooging van prijs daartoe te animeeren; door welke leverantie het debiet in lijwaten apparent meer zou toenemen.

EENIGE BEPALINGEN OMTRENT HET VERVOER.

1709. De koffij in een schip af te laden en niet bij de peper.

1719, 27 Julij. Order om de ruimen der schepen tegen het nat worden en bederf der koffijboonen binnen tegen boord met matten te voorzien.

1720, 7 Oct. In bedenking gegeven om:

1°. Geen nieuwe schepen te gebruiken tot het afhalen der koffij.

2°. Wanneer drie schepen afgaan, in een derselve de koffij niet tusschen de balen te storten.

3°. Te letten van wat soort van gewas de Engelschen inkoopen en hoedanig zij dezelve afladen.

4°. Na het vertrek der schepen 2 à 3 bedienden van Mocha naar Beit-el-factie te zenden om aldaar den inkoop vroegtijdig te doen.

Een derde schip tot den afbreng van koffij naar Mocha aan te leggen.

De koffijschepen moeten in retour alleen aan Amsterdam en Zeeland gezonden en het contingent der kleine Kameren over de andere schepen niet verdeeld worden.

1721, 15 Oct. De vorige order herhaald en gelast om de luiken der koffijschepen bij bekwaam weer te openen en een zeil daar boven te hangen, om lucht in de ruimen te brengen.

1722, 7 Oct. In bedenking gegeven om ieder koffijschip, zoodra zijne lading in heeft, zijne reise naar het Vaderland te doen bevorderen, zonder aandoen der Kaap of op Gale na andere schepen te wachten, om de koffij des te eerder en te verscher te hebben.

1723, 21 Julij. De Bataviase koffij voortaan in baaltjes als de Mochase tot 250 ℔ zwaarte te brengen.

1726, 20 Julij. Het bestorten der koffijbalen en lijwaatpakken met Javasche koffijboonen in de vertrekkende schepen afgekeurd.

De Cheribonse koffij te emballeren als de Javasche en dezelve onder den naam van Javasche koffij op de factuur te brengen.

1728. De balen in de schepen met losse koffij niet te bestorten.

1728, 12 Oct. De schippers zullen worden gelast de luiken der schepen bij mooi weer te openen om de koffij te laten lugten en daarbij zoo lang een goede wagt te stellen.

De koffij in bekwaame schepen, die niet vuur nieuw zijn, af te laden en ook zorg te dragen, dat niet al te groen werd geëmballeert.

De koffij zal voortaan maar in twee besendingen worden overgezonden en geen met de Bengaalsche of na schepen.

1729, 29 Aug. Order om de koffij, zoo van Java als Cheribon, voortaan te emballeren in zoodanige balen als van de Kamer Zeeland tot een monster staan gezonden te worden.

1739, 5 Dec. In de koffijschepen geen champher te laden voor de reuk en smaak.

EENIGE BEPALINGEN BETREKKELIJK DEN VERKOOP.

1723, 2 Aug. De Mocha koffij bij balen en dat bij 5 te gelijk, uitgenomen die bij de Kamer van Zeeland gestort sonde mogen wesen, en dat men op iedere baal 18 ℔ tarra, 3 ℔ voor stof en 3 ℔ voor uijtslag aan de schaal aan den kooper sal valideren.

1725, 9 Julij. Is bij de Vergadering goet gevonden en geresolveert, om bij billetten daartoe te affigeren, alsmede ten beurse te laten denunciëren en in de courant te setten de volgende resolutie; dat de Bewinthebberen van de Oost-Ind. Compe. ter Vergadering van 17e met met desen bekentmaken, dat de aanstaande verkooping van koffij sijn aanvang sal nemen op den 23sten Julij en volgende dagen, in de respective Kameren van deselve Compe., met een stilstand tot primo Julij des jaars 1726, behoudens nogtans dat boven de quantiteijt van de koffij bij billetten van verkooping bereijts aan geslagen, noch in 't aanstaande najaar sal worden verkogt de quantiteijt van circa 200,000 ℔ koffij, sijnde ongeveer al dat met dese verwagt wordende retourvloot staat aangebragt te worden; sonder dat in de voorschreven tijt, te weten tot primo Julij 1726, eenige meerdere koffij, 't sij Java, Mocha

of andere soorten, bij de Comp^{e}. sal worden verkogt. Welke bovengenoemde resolutie voor 't aangaan van de aanstaande verkooping in de respective Kamers sal moeten gedenunciëert en de verkooping-conditiën daar mede geamplieert worden.

1726, 8 Julij. Is goetgevonden en geresolveert dat voortaan ten gerief van den koopman in de te drukken billetten van de verkooping van koffij, thee en suijker, aan 't hoofd derselve in 't geheel gestelt sal worden de quantiteijt van de koffij, thee en suijker, dewelke onder bij de respective Kameren specifique staat verkogt te worden, en dat wel in de maniere als men in de billetten van de verkooping die in het voorjaar van de specerijen geschiet, is gewoon te doen.

1728, 11 Oct. Voortaan sullen de respective Kameren alle de koffij uijt haar emballage doen, deselve onder den anderen laten mengen en in die maniere wederom in haar oude emballage doen; sullende de ordinaire en beschadigde ieder in sijn soort moeten blijven.

1729, 17 Aug. Gearresteert dat sullen verkogt worden, tweederhande soorten van koffij, te weten, *blank* en *beschadigde*.

Dat de koffij bij de Kameren in het doek dat men gewoon is tot peperbalen te gebruiken, geëmbaleert sijnde, tot 250 ℔ sullen verkogt worden met een tarra van 5 ℔, 2 ℔ voor 't stof en 3 ℔ aan de schaal of uijtslag.

En die balen die nog in Goenij, soo als die bij de Kameren uijt Indiën sijn aangebragt, worden verkogt, als volgt: balen van 250 ℔ daar de mat niet is uijtgenomen, met 17 ℔, en die uijtgenomen sijnde met 15 ℔; hier onder gerekent het stof, uijtslag aan de schaal en wat dies meer sij; en dat ten aansien van de kleine balen van 125 ℔ tot tarra aan den kooper sal worden gegeven 8 ℔ sonder en 9 ℔ met de mat en de boom, en dat de Kameren kleine balen ontfangende, die sullen moeten brengen tot die van 250 ℔ en dat in peperbaal doek.

1737, 16 Sept. Is goetgevonden en verstaan dat voortaan de koopen koffij sullen worden gereguleert en gestelt op 10 in plaats van 5 balen voor ieder koop, om de menigvuldige posten te mijden, die andersints souden moeten worden te boek gebragt en om nog verscheijden andere redenen die de Vergadering daartoe hebben gepermoveert.

EENIGE BEPALINGEN OMTRENT DEN VERKOOP VAN KOFFIJ IN INDIË.

1726, 20 Julij. Vermits de avantagieuse prijs der koffij in Persiën, zoo veel daarvan derwaarts senden als zal kunnen gedebiteerd worden. (Mocha).

De landen in Indië daar de koffij zoo zeer gewild is, vooraf te provianderen eer dezelve na 't Vaderland te zenden. Bij aldien Indië zoo veel koffij kwam te debiteren en consumeren, dat er voor het Vaderland te kort kwam, zal men in der tijd notitie nemen tot verdere aanplanting.

1727, 28 Aug. Vermits de hooge prijzen der koffij in Suratte, zal zooveel mogelijk de Javaansche koffij aldaar gedebiteerd worden, principaal mede om den aanbreng van particulieren te prevenieren en dat de zoogenaamde Goerabs uijt Mocha aldaar zoo veel niet ten handel komen. (Batavia, Suratte, Persiën).

1729. Om de Javaansche koffij alleen te krijgen in 's Comp[e]. magt, behoorde die buiten 's Comp[e]. district niet aangeplant te worden, als in circa 4 millioen ponden voor het Vaderland en daarenboven zoo veel in Indiën kan gedebiteerd worden. Particulieren zullen dezelve na het Vaderland nog na de Comptoiren in Indiën mogen verzenden.

1728, 17 Aug. Goedgekeurd dat 10,000 ℔ Javasche koffij voor een proef naar Choromandel zijn gezonden; word gehoopt dat niet alleen daar, maar ook aan andere Indische Comptoiren, daar men kan denken dat eenigsints gewild zal zijn, van succes zal wezen. Dat door Moorse schepen in Suratte Java koffij was aangebragt en daardoor de verkoopprijs verminderd, geeft veel ontstigtinge, waaruijt men wel zoude presumeren dat deze negotie een particuliere handel was geworden. (Suratte).

Het placaat tegen den handel en vervoer van koffij geapprobeert. (Persiën).

Om de landsmaak der Java koffij weg te nemen, zoude men over-

jarige, dan wel Ceijlonse of Ambonse, na dese directiën (Persiën) kunnen zenden.

1728, 12 Oct.. Order om al de koffij die op Batavia werd aangebragt, nadat de tweede bezending gedepecheert zal zijn, voor de Indische consumtie te emploijeren of tot het volgende jaar over te leggen.

1731, 14 Sept. In bedenking gegeven of men geen meerder debiet in Indiën van de koffij zoude maken en de Arabieren ook meerder afbreuk doen, als de prijs op 10 in plaats van 12 sware stuijvers gesteld werd, immers zoo lang de prijzen in Europa zoo laag blijven (Ceilon).

Men vermeent dat het verlagen van den prijs der koffij, waarvan onder Ceilon gesproken is, niet behoorde geappliceerd te worden op Suratte of Persiën; men moet zich, zoo hier als in 't generaal, aan de Indische Comptoiren wat reguleren naar de gelegenheid der plaatsen en de prijzen der boonen, zoo te Mocha als in 't Vaderland; en dat de Javase in Indiën tegen de Mochase zullen kunnen markt houden. (Suratte, Persiën).

De orders van de Gouverneur-Generaal en Raden om de Javase koffij, indien voor 12 st. niet verkocht kan worden, naar Batavia terug te zenden en om de Mochase tot 10 ligte stuijvers in te koopen, geapprobeert (Suratte).

GEMIDDELDE VIJFJARIGE EISCH UIT INDIË VOOR KOFFIJ. VAN 1700—1750.

JAREN.	MOCHA.	JAVA.	CEILON.	AMBOINA.
	℔	℔	℔	℔
1700				
1705	200.000			
1710	450.000			
1715	1.000.000	Zooveel als te bekomen is.		
1720	1.500.000	Idem.	Zooveel als te bekomen is.	Zooveel als te bekomen is.
1725	2.000.000	Idem.	Idem.	Idem.
1730	Een schip van 145 voet ± 500.000	4.000.000	Idem.	Idem.
1735	Idem.	Idem.	Idem, en door den Inlander vrijwillig geleverd wordt zonder hem hiertoe te animeren.	
1740	Idem.	6.000.000	Is hier niet zeer gewild, zooveel mogelijk de Cultuur verminderen.	Idem.
1745	Een schip in de 5 Jaren.	Idem, of zooveel meer als de scheepsruimte zal toelaten.	Idem.	Zooveel mogelijk te exuseren.
1750	Een schip 's Jaars.	6.000.000	Zooveel mogelijk verminderen.	Idem.

OPGAVE DER VERKOCHTE KOFFIJ

DOOR DE

NEDERLANDSCHE OOST-INDISCHE COMPAGNIE, 1700—1750.

JAREN.	MOCHA.	JAVA.	CEILON.	AMBOINA.	PRIJZEN PER AMSTERD. ℔. M.	J.	C.	A.	AANMERKING.
	℔	℔	℔	℔	St.	St.	St.	St.	
1700	316343	″	″	″	16	″	″	″	
1701	″	″	″	″	″	″	″	″	
1702	″	″	″	″	″	″	″	″	
1703	224345	″	″	″	22 7/10	″	″	″	
1704	″	″	″	″	″	″	″	″	
1705	″	″	″	″	″	″	″	″	
1706	192951	″	″	″	35½	″	″	″	
1707	285132	″	″	″	38	″	″	″	
1708	79880	″	″	″	49	″	″	″	
1709	411441	″	″	″	37⅝	″	″	″	
1710	449574	″	″	″	31	″	″	″	
1711	″	″	″	″	″	″	″	″	
1712	707585	894	″	″	28	23⅜	″	″	
1713	″	2692	″	″	″	27½	″	″	
1714	1117540	2554	″	″	24½	24	″	″	
1715	1100926	1592	″	″	23½	23½	″	″	
1716	568228	4096	″	″	31 9/10	27⅝	″	″	
1717	711301	9241	″	″	25⅝	23	″	″	
1718	1470558	18279	″	″	24	18½	″	″	
1719	1585100	28292	″	″	29	26½	″	″	
1720	1626748	39164	″	″	27	27½	″	″	
1721	1771742	116783	14	″	25 7/10	20 7/10	27	″	
1722	1698693	12125	″	″	24½	24	″	″	
1723	1685148	73265	″	″	21¾	20½	″	″	
1724	648673	1342775	2300	″	24¾	″	26½	″	
1725	975585	2558460	5135	″	20½	17½	22½	″	
(1)1726	186998	4342157	5876	″	20½	17½	20½	″	(1) Vide 1731.
1727	″	4203125	9000	3521	″	17	23	17	
1728	″	4091281	6575	″	″	14	12½	″	
1729	″	3350257	″	″	″	16½	″	″	
1730	″	2890250	7056	4340	″	18½	18½	18½	
1731	186998	2956863	23880	615	20½	19 5/7	19⅜	19⅝	
1732	″	4286740	″	″	″	17	″	″	
1733	″	1633750	24250	600	″	15 1/16	15½	14	
1734	″	3445625	27649	″	″	15½	15¾	″	
1735	″	4015616	36522	1360	″	12 1/16	13½	13½	
1736	″	4100062	36102	105	″	11	10 3/16	13	
1737	″	4543368	″	″	″	6½	″	″	
1738	″	4185111	″	″	″	8 11/16	″	″	
1739	″	3670633	″	″	″	10	″	″	
1740	″	965325	″	″	″	10 1/16	″	″	
1741	340401	1427125	340250	″	7 1/16	7 3/16	8½	″	
1742	″	1350250	″	″	″	8	″	″	
1743	″	4350659	″	″	″	8½	″	″	
1744	12368	4387257	235026	″	19⅝	8 13/16	8¾	″	
1745	″	2998585	187625	″	″	14 4/5	14¾	″	
1746	″	3039352	″	″	″	15½	″	″	
1747	580412	4052126	237500	″	{20 13/16 {15⅝	13 1/16	12 13/16	″	
1748	205852	2234727	″	″	15¾	15	″	″	
1749	475165	1820330	″	″	10 1/16	15	″	″	
1750	10105	1835956	″	″	10⅜	10	″	″	

DE VEROVERING VAN HET FORT

LA SANCTISSIMA TRINIDADE,

OP FORMOSA,

IN 1642.

Het eiland Formosa ligt tusschen den 22° en 25° Noorder Breedte en 120° en 121° Ooster Lengte van Greenwich. De Portugezen of Spanjaarden gaven het dezen naam, getroffen door den schoonen aanblik waarin het land zich aan hen vertoonde.

Het was in het jaar 1625 dat de Hollanders zich onder het bevel van den Commandeur CORNELIS REYERSZ. op Taijouan, een eilandje onder den wal van Formosa gelegen, vestigden; zijn opvolger MAERTEN SONCK maakte er de eerste versterking, die hij Zeelandia noemde, en eenigen tijd daarna werd de redoute Zeeburg gebouwd, die beiden door den Gouverneur HANS PUTMANS in 1631—1632 rondom in steen gelegd werden.

Weldra werd het eene hoogst belangrijke bezitting, zelfs zóó dat men omstreeks 1655 er ernstig aan dacht om den zetel van Batavia derwaarts over te brengen. Dit had het niet alleen te danken aan de gunstige ligging voor den handel op China, Japan en de Philippijnsche eilanden, maar ook vooral aan de vruchtbaarheid van den grond en den rijkdom in verschillende voortbrengselen. Slechts een wensch bleef er voor de Comp[e]. over: om meerdere uitbreiding te kunnen geven zoowel aan de beschaving der inwoners (waartoe vooral de Predikant ROBERTUS JUNIUS zich veel moeite gaf), als aan de kultuur van indigo enz., behoorde ze meester van het geheele eiland te wezen. Dit was zij niet; aan het noordeinde hadden de Spanjaarden op een eilandje, Kelang genaamd, in het jaar 1626 zich nedergezet, en eene vesting gebouwd, die hare pogingen

zeer belemmerden. Het bezit dezer vesting was derhalve voor de Comp^e. van veel belang; doch gebrek aan schepen en volk had de vermeestering er van telkens doen uitstellen. In 1641 werd te Batavia besloten om het volgende jaar eene magt naar Taijouan te zenden, ten einde, vereenigd met de aldaar aanwezige, een aanslag op de Spaansche vesting te ondernemen, en hiervan werd aan den Gouverneur van dat eiland, PAULUS TRAUDENIUS, kennis gegeven. Deze, de beloofde versterking in het begin van Augustus 1642 nog niet ziende opdagen, besloot, daar intusschen de zuider-moeson begon te verloopen, om de reeds voorhanden zijnde schepen en volk vooruit naar Kelang te zenden, hetzij dan dat ze zich zouden bepalen tot eene blokkade, of, indien de gelegenheid gunstig was, de landing beproeven. Het bevel over deze onderneming werd aan den kapitein HENDRICK HAROUSÉ opgedragen, die het geluk had, dat de vesting La Sanctissima Trinidade zich op den 26sten September 1642 aan hem overgaf. (1)

De volgende stukken behelzen de Instructie aan hem voor den togt verstrekt, het rapport over het bemagtigen van het fort, de artikelen van het aangegaan akkoord, enz.

Van hoeveel gewigt de verovering van die vesting te Batavia werd geacht, mag men daaruit afleiden, dat men aldaar tot chef van deze expeditie bestemd had den veldoverste JOHANNES LAMOTIUS, een man die zich reeds meermalen gunstig had onderscheiden en wel voornamelijk door zijn beleid en moed bij het bestormen van Malaka op den 14den Januarij van het vorige jaar. Hoewel bij de aankomst van LAMOTIUS te Kelang, de vesting reeds in handen der Hollanders was overgegaan, vermeenden wij echter zijne instructie hierbij te moeten voegen, dewijl ze met die aan HAROUSÉ medegegeven, één geheel maakt.

Onder de personen die hem als Raden werden toegevoegd, merken wij tevens op MAERTEN GERRITSZ. DE VRIES, Schipper en Ingenieur, dezelfde die zich in het volgende jaar een' welverdienden roem heeft verworven door zijne ontdekkingen in het noord-oostelijk gedeelte van Azië, als Schipper-Commandeur van de schepen *Castricum* en *Beskens*.

Niet lang bleef de Oost-Indische Comp^e. meester van het schoone

en belangrijke eiland Formosa; men verzuimde dit juweel, en twintig jaren later moest de dappere FREDERIK COIJET de vesting Zeelandia, na eene heldhaftige verdediging, aan den Chineschen Mandarijn COXINGA bij akkoord overgeven. Welken indruk dit verlies te Batavia maakte, leze men in den brief door den Gouverneur-Generaal en Raden van Indiën aan den Commandeur van de Kaap de Goede Hoop, met het fluitschip *de Spreeuw* geschreven, die deze noodlottige tijding naar het Vaderland moest overbrengen. Wij voegen dezen brief ten slotte mede hierbij.

LEUPE.

INSTRUCTIE ENDE ORDRE VOOR DEN MANHAFTEN CAPITEIJN HENRICK HARROUSEE, CAP^r. JOHAN VAN LINGA ENDE DEN SCHIPPER COMMANDEUR PIETER BAECK, MITSGADERS DE VOIRDERE OFFICIEREN VAN DE SCHEPEN WIJDENES, ZANTVOORT, WATERHONT, KIEVIT, WAECKENDE BOEIJ, DE JONCQUEN GOEDE HOOP, GOEDE FORTUIJN ENDE DE GROOTE LOODTSBOOT; VERTRECKENDE VAN HIER NAER DES VIJANTS VESTINGE OP QUELANGH, AEN 'T NOORTEIJNDE VAN FORMOSA GELEGEN, WAER NAER HAER GEDUIJRENDE DESEN TOCHT SULLEN HEBBEN TE REGULEREN.

Alsoo d'Ed. Heer Gouverneur-Generael ANTONIO VAN DIEMEN, ende de Ed. Heeren Raden van India, bij haer Ed. missiven ons aencundighen, dat een redoutable macht voornemens bleven herwaerts aen te schicken, om onsen algemeijnen vijandt den Spanjaert niet alleen van Formosa te helpen, maer ons oock meester van 't geheele eijlant te maecken, ende daer benevens, 't selve verricht sijnde, jegens November ofte Decomber aenstaende den Godtloosen schelmschen Quinammer met de macht des Coninex van Tonquijn gecombineert den oorloch aen te doen; doch alsoo den resteerende macht van Batavia noch niet en paresseert, ende de besten tijt deses saijsoens begint door te loopen, ende 't suijder mousson te eijndigen, — soo is 't dat wij met advijs van onsen rade (ten aensien een chrijgsmacht van vierhondert welgeoeffende chrijgsmannen, alsmede twee hondert cloecke zeeluijden ende andere, benevens verscheijdene Javanen, Quinammers ende slaven om te arbeijden bij den anderen hebben, blijvende niettemin den ommeslach alhier noch met 330 in 't geheel versien, maeckende te samen 690 coppen) hebben geresolveert — vooreerst dese macht, 't sij dan tot provisionele belegeringe ofte wel bemachtigen desselfs, naer dat des viants gelegentheijt best sal willen toelaeten ende d'ondervindinge ul. sal leeren, uijt te setten.

Alvorens wij dan comen tot praescriptie, waernaer ul. hem op desen tocht sult hebben te reguleren, soo sullen in 't corte aenwijsen hoe sober des vijants plaetse ofte situatie verleden jaer, (als d'onse daer waeren) geweest, ende hoe met seer veel volck beset bleven; item hoe seeckerlijck van diversche Chineesen alhier van 't noorteijnde van Manilha aengecomen, bericht werden, dat geen andere beseijndinge tot secours uijt Manilha is gegaen, dan een navetgien met twee Chineesche joncxkiens, daer in 't generael ontrent 80 à 90 coppen op soude sijn geweest, te weten 14 à 15 naturelle Spanjaerden, waeronder 8 à 9 papen, de resterende sijn Panpangers, Mestijcen, slaven ende Chineesen. Dit souden dan alle de persoonen sijn die sij uijt Manilha hadden connen afsteecken, ende is oock gelooffelijck; want ons de Chineesen hier, onlangs van daer gecomen, rapporteren, dat sijlieden, te weeten de Spanjaerden, seer bevreest sijn, wij Hollanders haer aldaer desen jaere souden comen beoorlogen, ten welcken fijne oock eenige aerden wallen buijten haere oude fortificatiën hebben gemaeckt, — wt welcke alle wel aff te meten ende te gelooven sij, Quelangh met geen meer volck, als vooren verhaelt, sullen hebben gesecondeert, doch met seeckerheijt connen hiervan niet spreecken ofte schrijven. Wat wij vorder van des vijants gelegentheijt van tijt tot tijt hebben connen verstaen, als mede uijt geïntercipieerde brieven wel connen vernemen, sullen ul. wt nevengaende copie extracten claerlijck connen beoogen, daertoe ons, om in desen prolixiteijt te eviteeren, refereerende sijn; dit sij dus verre in 't corte van 't geene dat goet gedacht hebben hier vooren bij te voegen.

Aangesien ul. nu in 't canael zeijlreet ende veerdich light, soo sullen op morgen vrouch, met de voorgementioneerde schepen ende vaertuijgen, met den landwint trachten buijten gaets te comen, daer sijnde boven 't noorder-riff soecken te seijlen, als wanneer uwen cours als dan langhs de wal van Formosa op 15 à 20 vaedem sullen nemen, houdende 't landt meest in 't gesicht; voor Tamsuij met lieff verschijnende, soo sal noodich sijn, dat een van des Comp^s. medegaende joncquen, binnen met een persoon, die daer bij de inwoonderen bekent is ende voormaels geweest sij, naementlijck den Luijtenant PEDEL met de joncq de Hoope, seijndet ende haer verwittight, wij met onse macht, tot be-

machtigen van des viants vestinge, derwaerts vertrecken; bijaldien sijluijden met eenige verversinge met hunne prauwen derwaerts willen vertrecken, dat het ons welgevallen sal. Dit sonder daer veel tijts te versuijmen geschiet sijnde, sal de joncq ul. daetelijck wederom volgen, omme altijt soo veel doenelijck sij, de macht bijeen te houden.

Wanneer ul. voor ende omtrent het eijlandecken Quelangh met de bijhebbende macht verschijnt, soo sullet met den anderen aen de west van dito eijlandecken, boven de reciffkens die daervan aftrecken, ten ancker loopen, alwaer een opperwal deses tijt jaers sult hebben ende slecht waeter, soo ons de Chineesen die daer kennisse ende lange jaeren gewoont hebben, seggen, om met 't volcq, canon ende andere nootwendicheden tot dien oorloch dienstich, te landen vinden sult; doch d'ondervindinge sal ul. den besten leermeester sijn. Opdat ul. des te beter van des viants gelegentheijt ende situatie, oock haere passagie naer haere fortressen ofte starckten soudet connen weten, soo hebben wij bij gelegenheijt van tijt bijeen versaemelt 7 Chineesen, die aldaer veele jaeren gewoont ende gesworven hebben, jae, eenen Chinees, die de Spanjaerden daer in 't eerst selfs opgebracht ende plaetse aengeweesen heeft, die ul. als guijdens sullen connen dienen; deselve becomt ul. nu mede, en sullet ongetwijffelt goeden dienst (om tot ons voorgenomen desseijn te comen) van haer trecken. UE. blijven gerecommandeert dito Chineesen wel werden getracteort, ende van d'onse niet verstooten, want deselve met veel moeijte hebben becomen.

Alsoo tot het landen van volcq ende canon noodich cleijn vaertuijch vereijscht werd, soo is 't dat wij goet hebben geacht ul. met ses cloecke champans benevens onse lootsboot (sijnde de champans met 24 gaeuwe Chineesen gemandt) te versien, met dewelcke als andere schepen haere vaertuijgen; wij vertrouwen het landen gevouchelijck sal connen geschieden; doch dient wel geleth, dat de lootsboot, alsmede de andere boots der schepen, van eenige cleijne stuckgens geschut ofte steenstucken werden versien, opdat in 't landen (wanneer apparent wel eenich rescontre van den vijant sult mogelijck aentreffen) ul. geen ongeval en come te incureren.

Soo haest ul. met lieff gelandt sult wesen, soo sal vooral dienstich

ende noodich sijn, ul. nae een bequaeme plaetse uijtkijckt om ul. bij provisie met de macht neder te slaen, ende aldaer met eenige borstweeringe tot verseeckeringe versiet, ten waere ul. de gelegentheijt te doen anders aenwees ende oordeelden het bequaemer ende dienstiger soude sijn ul. sich daetelijck meester van het redoutjen, dat boven op den heuvelachtigen houck ofte berchjen ligt, ende niet dan met twee à drie stucken geschut, mitsgaders weijnich volcq (soo ons bericht wert) versien is, maeckten; doch vooral dient wel geleth, dat continueel bij non succes een goede rende-vous ofte retrait plaetse hebben. De passagie derwaerts is effen gladt velt ende can dito redout van alle canten van ons, soo met canon als assault, aengedaen werden, ende wanneer wij deselve hebben (alsoo die boven het groote fort *La Sanctissima Trinidade* domineert), soo staet Godt de voorste de saecke gebaeckent, wij haest ende in corten tijt meester van hunne starcten sullen wesen ende de victorie erlangen, daertoe den Almogende sijnen Goddelijcken zegen wil verleenen.

Ende ofte het mochte gevallen ul. aldaer comende de saecke heel anders als ons wel gerapporteert wort, geschaepen vont, soo authoriseeren wij ul. te saemen ten meesten dienst van de Generale Comp^e^. met mannelijcke dapperheijt, goede couragie ende voorsichticheijt, (die wij ul. becomen ervaerentheijt bevolen laeten) sonder al te groote swaerhoofdicheijt, de saecke in consideratie te nemen ende uijt te wercken, 't sij dan dat ul. resolveert de saecke sonder naerder ontseth bij der hant te nemen, ofte wel het secours van Batavia te wachten ende alsoo maer provisioneel belegeringe te doen, dat wij andermael seggen ul. naer bevindinge van saecken gerecommandeert ende toevertrouwt blijft. Omme dit voorgenomen desseijn met reputatie ende authoriteijt met des te meerder seeuriteijt tot dempinge onses algemeijne vijants uijt te voeren, soo is 't dat wij daertoe, gelijck in den beginne deses verhandelt, hebben geresolveert een redoutable macht (benevens die) van Batavia is herwaerts gecomen, als die hier affsteecken, uijt te setten, bestaende in 't geheel in 690 coppen, te weten:

369 Militaire persoonen,
222 Vaerende luijden ende anderen,
48 Chineesen.
51 Javanen, Quinammers ende slaven,

monterende te saemen 690 coppen, alle welcke op de naervolgende schepen ende vaertuijgen verdeelt sijn als te weeten:

OP 'T SCHIP.	MILIT.	VAER. L.	CHIN.	QUINAM.	SLAVEN.
Wijdenes............	62	47	4	10	//
Santvoort............	61	45	8	4	//
Kieviet..............	63	36	4	8	//
Waeterhondt.........	61	49	8	8	8
Waeckende boeij......	40	19	//	//	//
Jonquen. Goed Fortuijn........	38	8	12	//	//
Jonquen. Goede Hoope.........	38	8	12	//	//
De groote lootsboot....	6	10	//	//	//
t' saemen......	369	222	48	30	8

Met voorschr. macht willen wij niet dubiteeren ofte sullet een goet uijteijnde tot Godes eere, welstandt van de Generale Comp°., contentement van d'Ed. heer Generael ende d'Ed. Heeren Raden van India, mitsgaders ul. eijgene eere ende naedeel van onsen vijant maecken, dat Godt de Heere ul. gunne.

De menagie van de vivres, sijnde ul. van hier voor de hier van landt vertreckende persoonen (exepto die op de schepen bescheijden sijn ende haer eijgen provisie hebben) voor .... maenden van alles naer behooren voor 468 coppen geprovideert, blijft ul. ten hoochsten gerecommandeert, ende opdat alles des te ordentelijcker daermede moete toegaen, soo hebben daertoe als Commissaris gestelt den Coopman DIRCK JANSZ. BOL, ende daer benevens den Ondercoopman JAN PIETERSZ. DOL, die van alles wat uijtgegeven wert pertinente notitie sullen houden, om daervan t' sijner tijt aen ons te doen behoorlijcke reecqueninge bewijs ende reliqua.

Van amunitie van oorlooge, als canon, boscruijt, cougels, londt, den vuijrwercker JEURIAEN JANSZ. met den mortier, granaten ende dat daer-

toe vereijscht, mitsgaders wat daer noch voirders tot wtvoeringe van desen tocht behoort, gaende ul. insgelijcx wel versien, als bij nevensgaende memorije daervan sijnde can werden beoogt; ende opdat hier aff al mede goede notitie ende opsicht gehouden mach worden, soo hebben als commissaris daertoe gestelt Schipper BASTIAEN BARDOEL ende tot sijn seconde den Ondercoopman GODERT BRUGGE, die noch daerenboven om alle confusie te prevenieren, sal opnemen, wat persoonen op desen tocht comen te overlijden, haere goederen alsdan vercopen ende de meijnders daervoor debiteeren, opdat alsoo door die middel des overledens erfgenaemen aen 't haere mogen geraecken ende d'Ed. heeren onse principaelen van veele moeijten geëxcuseert blijven.

Omme het volcq soo veel fris ende gesont te houden als doenelijck sij, soo sijn ende hebben dese scheepen wel van verversinge versien; laet alles voor den gantschen ommeslach naer behooren distribueeren.

Opdat dit ons desseijn met des te couragieuser moed in 't werck gestelt, bij der handt genomen ende uijtgevoert mach worden, soo geven alles wat bij veroveringe, exepto alle amunitie van oorloogé ende 't geen in de beslooten magasijnen berustende sij ende gevonden wert, ten buijte, ten waere dito fortressen met appoinctement, dat niet connen sien ofte oordeelen behoort gedaen te worden, overgaven, dat sich als dan niet en verstaet.

Ofte Godt Almachtich gave ul. in corten tijt meester ende dominateurs van des vijants fortressen (voor het nader secours van Batavia dat daegelijcx te gemoet sien) quaemen te worden, soo sullen ul. ons sulcx niet alleene alsdan adviseren, maer verstaen oock, soo haest ul. costij gecomen ende behoorlijck gelandt sult wesen, hoedanich sich de gelegentheijt verthoont, wat apparentie van voordeel daer te doen sal sijn als andersints, ons per een expres cleijn vaertuijch met brieven aengecundicht werdt, alsoo van harte daernaer verlangen sullen blijven, per gouverno.

Alsoo tot uijtwerckinge van dese hier vooren aengeroerde saecken, opdat alles met goede ordre ende reglement op desen tocht mach toegaen, een wel geëxperimenteert couragieus chrijgsoverste tot opperhooft (die benevens den Raedt alles ten dienste van de generale Comp^{e}. naer eijsch verrichtet) gerequireert wordt, soo is 't dat wij te rade sijn ge-

worden over dese redoutable macht daertoe te stellen den manhaften Capiteijn:

HENRICK HAROUSÉ, die den raedt in voorvallende occagie sal beroepen ende in denselven presideren. (2)

JAN VAN LINGA, Capiteijn tot seconde persoon.

PIETER BAECK, Schipper-Commandeur over alle de vaerende luijden, om alles met deselve te verrichten dat gedaen dient.

DIRCK JANSZ. BOL, Coopman.

PIETER BOON, Luijtenant.

BASTIAEN BARDOEL, Schipper ende Commissaris van amunitie van oorloge ende dependentien van dien.

JOHANNES BURGERS, Luijtenant.

THOMAS PEDEL, dito. (3)

BARENT CULENBURCH, dito.

PIETER HEIJN, als Secretaris, om van alles wat voorvalt onder 't opsicht van den Ed. HAROUSÉ behoorlijck notitie te houden ende alles wat voorvalt te concipiëren.

Voorts authoriseeren wij ul. noch al sulcke persoonen meer in den raedt te mogen nemen, als oordeelen sult ten dienste van onse Heeren principaelen te vereijsschen.

Ofte het geviele eenige inwoonders van het landt, waermede de Spanjaerden bevredicht sijn ende het gout, soo gesecht wert, van handelen, 't sij dan voor ofte nae de veroveringe, bij ul. verschenen, soo sult deselve vrundelijck bejegenen ende met haer in vrede trachten te treden. Omme haer dan een weijnich te onthaelen, soo geven ul. bij desen mede eenige weijnige cleijnichheden, die des noodich sijnde ende daer voordeel mede connende doen, haer uijt des Comp^{e}. naeme moocht vereeren; waerin het selve bestaet can bij nevensgaende memorie beoocht werden; waer gegeven wert dient goede notitie van gehouden te werden, opdat t' sijner tijt het moge brengen daer 't behoort.

Hoedanich ul. sich voirders naer de veroveringe, soo den Almogende sulcx geeft, sult hebben te gedraegen, item in wat forme naer de goutmineraelen sult trachten te comen ende vernemen, mitsgaders wanneer de beseijndinge uijt cruijssen naer de custe van China met den

commandeur PIETER BAECK op de Japansvaerders van daer comende, sal geschieden, sullen in dese niet aenroeren, maer met de naeste gelegentheijt van hier daerop ordre stellen, gelijck op andere saecken meer, als dan voornemens blijven te doen.

Omme den viant soo veel affbreuck te doen als practicabel sij, soo oordeelen geraetsaem dat men met eenich vaertuijch het in- ende uijtcomen van 't canael ofte baije beseth, insonderheijt, dat ons de aldaer sijnde Chineesen, die hun met toevoeren van rijs als andersints continueel secondeeren, niet en ontslippen, maer in handen becomen, waer aen de Comp^e^. goeden dienst geschieden sal.

Eijndelijck ende ten laetste alsoo op verscheijden saecken, die ul. op desen tocht apparent sullen rescontreren ende oock soude connen voorvallen, geen precise ende volcomen ordre connen praescriberen ofte geven, soo sullen ons tot ul. becomene ervaeringe, couragieus gedrag, goeden iver, ende diligentie ende naedere ondervinding van saecken in Quelangh gedraegen, met serieuse recommandatie des raedts, bij aldien den tijd sulcx toelaet, te meesten dienste van de generale Comp^e^. bij der handt sult nemen, altijts gedenckende ende voor een maxime houdende gelijck d' Ed. Heer Gouverneur-Generael ende Heeren Raden van India in haer Ed. missiven ons wel aenschrijven, *dat chrijgssaecken vereijsschen snelle vaerdicheijt;* niet meer hebbende om desen te prolongeren, sullen affbreecken ende ul. al te saemen beveelen in de providentie des almachtigen Godts ende oppersten chrijgsman, die ul. wil verleenen behouden reijse ende een voorspoedige victorie over onsen algemeijnen vijandt, den Spanjaert ende sijne adherenten, Amen.

Actum in 't casteel Zeelandia,
desen 17 Augustij A°. 1642.

(*get.*) PAULUS TRAUDENIUS.

ERENTFESTE, WIJSE, VOORSIENIGHE ENDE SEER DISCRETE HEERE!

Wij sijn den 21sten deser naer de middagh omtrent 4 uijren, met de geheele vloot aen 't Noord-Oost eijnde van 't eijlandt Quelangh we

gearriveert, naer dat eenige canonschooten van den vijandt uijt de ronduijt, die sij luijden met witten steen wederom opgemaeckt hebben, mitsgaders van 't groote casteel La Sanctissima Trinidade gereseontreert hebben, maer geene van de schepen beschaedicht uijtgesondert *de Waterhondt*, die vermits sijn ancker noch niet ter degen gevadt hadde, drie schooten door heeft becomen, ende den onderstierman doot gebleven; wij setten het aldaer dicht bij de wal ende landen met het ohrijchsvolcq in de joncq, de groote lootsbooth, mitsgaeders in de champans ende boots, daartoe Godt Almachtich ons seer goet ende bequaem weder verleent heeft. In 't aencomen gingh 't er wat heet van den rooster ende wierden twee van ons volcq dootgeschooten ende seven gequetst, alsoo de specken(?) van 't geberchte ende achter de clippen dapper met musquets flanqueerden; maer de bequaemste plaetse affgesien hebbende, hoe wel het vrij wat clippich is, sijn soo haest doenlijck was, te lande gecomen in spijt der vijanden, onse soldaten in bataille gestelt, onder bescherminge van een overhangende berch die seer steijl is, niettegenstaende marcheerden met een moed daerop, soo dat den vijant sulcx siende retireerde ende wij vervolchden het begin onser victorie, soo lange dat op den hoogen berch van Quelangh approcheerden, alwaer de papen met het cruijs stonden, geloovende dat de ketters daer niet verbij souden connen passeeren, maer niettegenstaende sulcx sochten te beletten met musquets continueelijck chargeerden, moesten echter daer van daen mede de vlucht nemen naer het fortien, daer snellijcken henen liepen, uijtgesondert een Spangiaert die seer gequetst was; hem vraegende met groote beloften ende dreijgementen nae de gelegentheijt der vijanden, maer seijde als datter niet meer als 100 blancken ende in 't eerste seijde van 150 panpangers en daernaer maer van 80 in 't groote casteel soude leggen, dat met discretie aennamen ende hij gaff den geest. Wij planten aldaer op den berch ons vaendel ende wert auont; des anderen daechs hebben een batterij begonnen te maecken, ende alle amunitie van oorloge ende victualie aen landt laeten coomen, dewijl het extra ordinaris schoon weder was. Naer dat haerluijden 's morgens met een generale charge van musquetiers begroet hadden, continueerden oock daermede ende sij van gelijcken met vier stucken, die op het bovenstaende

fortgien staen, dat seer sterck is, ende musquettiers die niet stil stonden, soo dat eenige van ons volcq gequetst sijn geworden. Op gisteren waeren drie van de chineesche jonquen vertrocken, niettegenstaende den stierman SIMON CORNELISZ. door onse ordre met de groote lootsboot, mitsgaders de joncq de *Goede Fortuijne*, bij 't groote casteel daer expresselijck wacht opgehouden heeft, den welcken op sijn versouck nae de voorschr. joncquen toe (die noch conden sien) t' zeewaerts commandeerden om t' attrapperen, maer naerdat die eenige tijt naer gejaecht hadden quam onverrichter saecken wederom, alsoo d' selve geéchappeert waeren, doordien coelte bequaemen; maer daer naer hebben een joncq verovuert die bij nacht uijt wilde loopen, waerinne bevonden 37 Chineesen met wat tarw ende rijs, die wel bewaert werden. Voirders dede den vijandt veel schooten met canon ende musquets, wij luijden chargeerden oock somtijts, maer principalijck emploijeerden meest al ons volcq om twee halve cartouwen, ijder van 16 ℔ ijzer schietende, op den berch te crijgen, mitsgaders de swalpen om de batterij te volmaecken, dewelcke op gister avondt meest vaerdich was ende heden morgen daermede hebben beginnen te flanqueeren op 't gemelde fortgien, ende over de 100 schooten daerop gedaen, soo dat een bres daer inne gemaeckt hebben ende een punt seer beschaedicht; derhalven commandeerden de Luijtenants BOON ende JOHANNES BURGERS met 35 soldaeten om 't selve te gaen besichtigen ende te verspieden, ofter eenige grachten ofte wercken waeren ons noch onbekent, om dat op morgen ofte dien selven nacht te bestormen, na de gelegentheijt presenteerde, dewelcke soo dicht bij quaemen sonder dat den vijandt schoot ende geen volcq en sagen, dat met een goede resolutie ende couragie door de bres daerin sijn geclommen ende 't vaendel geplandt, onder bescherming van ons geschut; vonden daerinne drie dooden ende twee levendich, waer aff een gequetst; maer die van 't groote fort schooten ettelijcke reijsen met canon ende musquets op ons volcq, soo dat wijlieden vreesden dat het te quaet hadden, derhalven marcheerden met eenige comp^{s}. daer naer toe om haerlieden te seconderen, latende noch volcq genoech in ons leger. Was omtrent 4 uijren nae den middach dat dit geschiede ende begost heel hardt te reegenen, soo dat niet veel uijt conden rechten, derhalven hebben eenpaerelijcken

geresolveert om 't groote fort op te eijsschen ende stracx in 't werck gestelt, hetwelcke den Gouverneur GONÇALO PORTILLO voor goet aennam, versouckende uijtstel tot des anderen daechs, om met sijn officieren te pitchiaren (4), dat hem in dese gelegentheijt toestonden, maer niet langer souden wachten als tot 's morgens met sonnen opganck, ende antwoordt begeerden te hebben off op wilden geven ofte niet, dat op den 25 deses oock is geschiet met eenen brieff, daerinne stondt, als dat hij Gouverneur met al sijn volcq versocht uijt te trecken in volle geweer ende alle haere goederen, 't selve behoudende; dat geen gevangenen maer vrij ende liber souden wesen ende met eenich vaertuijch naer de Manilhas vertrecken etc.; daerop hem in antwoorde eenen brieff geschreven hebben ende eenige artijculen gestipuleert, die den Ed. Commandeur PIETER BAECK, bij den Raet daertoe gecommitteert, nae den middach selffs aen den Gouverneur heeft behandicht, ende voirder met den mondt in 't Spaens geseijt den inhoudt derselver wat onse meijninge was, ende corte resolutie moste geven als vooren geseijt, het welcke hij belooffde te doen. Maer daernaer sondt den Marquadoor met een pater, versouckende dat belieffden de patientie te nemen tot den 26 dito, alsoo al vast besich was met attentatien te beleggen van sijn volcq ende anders, hoe dat genôotsaeckt is geweest het fort over te geven, om sich tegens den Coninck van Hispangien sijnen Heere te mogen verantwoorden; sulcx hem na veele deliberatiën echter toegestaen ende vergunt hebben, op soodanige conditie dat daernae geen langer uijtstel souden geven, maar de waepenen in de handt nemen om te stormen ende niet een in 't leven laeten. Deshalven sijn te saemen gecomen, tusschen 't groote ende cleijne fort, den Gouverneur selffs ende sijnen raet, alwaer wegen 't overgaen van 't fort aen onse sijde, soodanige artijculen sijn gestipuleert als Ul. in desen nevensgaende copie cunnen beoogen, ende sijn den 26 deses op den middach daer ingetrocken met 4 compagnien soldaten, hebben ijder punt (die roijale sijn) met een compagnie beseth ende sijn à present geen van de Spaensche soldaten meer in 't fort, maer hebben alle haer geweer affgeleijt ende in 't clooster St. Domingo gegaen, volgens het accoordt. Het is een roijale fort, met 4 roijale punten, daer op liggen 22 metaele ende 7 ijsere stucken, op 't cleijne fort 4 metaele

ditos, met een ijseren wijtmondt, behalven dit is oock noch een *houten wambuis* op een berchien, liggende soo hooch als 't cleijne fort, met twee metaele stucken ende een rondeel aen 't waeter, dat 't in ende uijtcomen van eenich vaertuich can beletten, met 2 metaele ditos, overgegeven; somma op alle de fortressen te saemen 38, soo metaele als ijsere stucken; sijn uijtgetrocken 446 lieden soo blancke als anders.

Naerdat wijlieden in gemelte fort ingetrocken sijn, hebben op alles behoorlijcke ordre gestelt, te weten, in het magasijn alle de kisten ende kasten versegelt, ende notitie genomen van d'amunitie van oorloge, ende bevonden ongeveer 15 à 16 duijsent ℔ boscruijdt, parthije cogels ende eenige clappers londt (5), 9650 Spaens realen van 8°, mitsgaders parthije silverwerck van de papen als anders, dat wel bewaert wert; sijn oock eenige packen met Lijwaet als anders, nae de specken seggen, maer sijn noch niet geopent. Den Gouverneur is op sijn versouck ende bij de onsen toegestaen, dat noch in sijn voordesen gewesen huijs gebleven ende gelogeert, maer gaet heden mede naer 't clooster, met sijn huijsvrouw ende kinderen; voorts hebben wij alhier gevonden, twee overloopers ende een gevangen, die sich in 's Conincx dienst begeven heeft ende is alhier getrouwt. Aengaende de reede is seer bequaem, alsoo diep genoech is, voor 't fort goede grondt, ende men lecht er beschut voor alle winden; drie joncken die alhier in 't overgaen van 't fort mede verovert hebben, sijn gevisiteert, beneffens twee fregats, maer daerinne niet anders bevonden als in d'eene jonck wat sappanhout ende d'andere wat rijs ende tarwe, ende in de derde gansch niet, als oock in de Petassies; daer sijn 't saemen 21 Chinesen, dewelcke in goede bewaeringhe en regardt daerop hebben genomen, ten meesten dienste van de generale Compe. De Chinesen uijt Taijoan medegenomen om ons wat te recht te helpen soo in 't landen als in de belegeringe, waeren vervaert om ons den wech te wijsen, maer mosten die selffs soecken, als oock van gelijcken de Tamsuyers, dewelcke, soo sij luijden ons geseijt hebben, op den 23 dito met 1000 coppen en 9 van haer vaertuijgen, aen d'oversijde van 't vaste landt gecomen waeren, volgens haere beloften aen ons gedaen, maer geen verversinge medegebracht ende conden ons geen voordeel doen met haer pijl ende booch; presenteerden om d'inwoonders soo

veel afbreuck te doen als mogelijck is, als dat ons mochte helpen ende sijluijden hare genegentheijt t'onswaerts wilden thoonen, daerop voor antwoort gegeven hebben, sulcx mochten doen naer haer welgevallen, ende sijn hier jegenwoordich noch wijders. Bijaldien den Commandeur BAECK met de jachten sal gaen cruijssen op de cust van China, soo sal hooch noodich wesen, dat UE. believe ons metten eersten toe te senden 5 à 6 sware anckers van 1000 à 1200 ℔, 2 worp-anckers ende ettelijcke touwen van 10 tot 13 duijm, alsoo dito jachten ten minsten één en sommige twee anckers verloren hebben, ende sal de Comp^e. sonder twijffel daermede dienst geschieden, per den naesten wert UE. van alles breeder verhaelt, sijnde alle saecken, vermits noch nieuw is, ons noch niet ter deegen bekent, derhalven sullen eijndigen ende UEd. t'sampt.

Erentfeste, wijse, voorsienige ende seer discreete Heeren, in Godes heijlige protexie beveelen, naer dienstige gebiedenisse ende hertelijcke groete blijven

UEd. dienaers

In 't fort La Sanctissima Trinidade adij 28 Augusto A°. 1642.

(*was get.*) HENDRICK HAROUSÉ
JOHAN VAN LINGA
PIETER BAECK
D^K. JOHANNES BOL
PIETER BOON
BASTIAEN BARDOEL
JOHANNES BURGERS
THOMAS PEDEL
BARENT JANSZ
PIETER HEIJN *Secr.*

Missive door den Raedt van Quelangh aen d'Ed. H^r. Gouverneur PAULUS TRAUDENIUS geaddresseert.

Articulen beslooten ende geaccordeert, tusschen den Ed. Manhaften Capiteijn-Commandeur HENDRICK HAROUSÉ ende sijnen Raedt wegens d'Ed. Heeren Staten-Generael, sijn Princelijcke Excellentie FREDRICK HENRICK ende d'Ed. Heeren Bewinthebberen der Vereenichde Nederlantsche Oost-Indische Comp^e. ter eenre: ende GONÇALO PORTILLO, Gouverneur wegens

sijne Coninckllijcke Maij[t]. van Spangiën, over de fortresse op 't Eijlandt Quelangh, ten andere sijde; op het overgaen ende uijttrecken derselve, desen 26 Augustij A°. 1642.

Eerstelijck. Dat den Gouverneur met alle sijne soldaten uijt het fort sullen trecken in volle geweer tot 't clooster toe, sonder vorder, ende het selvige aldaer nederleggen.

T*en Tweeden.* Dat sijluijden niet meer als één à twee packen cleeren sullen aentrecken sonder meer.

Ten Derden. Dat de geestelijcke persoonen oock sullen uijttrecken met haere cleederen sonder ijets meer.

Ten Vierden. Dat sijluijden in 't clooster sullen logeeren tot naerder ordre.

Ten Vijfden ende ten laesten. Dat sijluijden naer Taijouan sullen versonden werden, tot nader ordre van onse hooghe overheden aldaer sullen blijven, 't sij dan dat den Heer Gouverneur-Generael ANTONIO VAN DIEMEN, resideerende op Batavia, haer wil largeeren sonder rantsoen ofte niet.

..... Als de schepen *Egmont* ende *Arnemuijden*, den 9 November passato dese rheede hadden verlaten, comt daechs daeraen alhier uijt Taijouan off Piscadores te verschijnen, 't retourschip den *Tijger* met *Chinees* cargasoen geladen, ons tijdingh brengende van den goeden toestand derwaerts over, mitsgaders de geluckige veroveringh (onder 't beleijt van den Capiteijn HENDRICK HARROUSÉ) van de Spaensche fortresse op Kelangh ofte La Sanctissima Trinidade aen 't noort eijnde van Formosa, genaemt St. Salvador. Sijnde, nae d'onse de hoogte met verlies van weijnich volck hadden gewonnen, bij accoort overgegeven, ende daerinne bevonden 27 metale stucken, wegende 70 ꝏ ℔, nevens 10 ꝏ realen in spetie, ende eenige goederen, monterende omtrent 40 ꝏ gulden; 446 zielen, daeronder 115 Castilianen, sijn uijt gemelte fortresse met vliegende vaendels getrocken, mits hun geweer buijten comende hebben afgeleijd ende successivelijck in Batavia aengelandt, daeronder den Sargeant-Maijoor off Commandeur van voorschreven vestingh, genaemt GON-

SALO PORTILLO met sijn vrouw Dona URSULA DE CASTILLA, sulcx dat nu door Godes genade *meester van geheel Formosa sijn.* Reeds hebben eenige deser gevangens op hun versoeck nae Macassar te vertrecken, toegelaten, 14 sijn met paspoort nae Nederlant, omme nae Spangiën te geraecken; den Commandeur met de reste vertrecken in corte met onse schepen nae Macassar, omme vandaer naer Manilha te comen, *den voorschreven* PORTILLO *is voor sijn hooft te verliesen seer beducht.*

In 't Casteel Batavia, ultimo Januarij A°. 1643.

(*Get.*) Den Gouverneur-Generael ende Raden van India.

Aen den Vice-Gouverneur WOUTER SEROYEN in TERNATE.

..... De Spanjaerden van Kelangh sijn gelargeert, ende 't meerendeel nae Macassar vertrocken, den Gouverneur off Sargeant-Maijoor GONSALO PORTILLO, beducht sijnde in Manilha comende sijn hooft te verliesen, is op groote gedane instantie met famillie per *de Haen*, passagie nae Paliacatte toegestaen, omme in S^t^. Thomé oft Negapatnam vooreerst residentie te nemen, dat hem sal moeten volgen.

In 't Casteel Batavia, desen 1 April A°. 1643.

(*Get.*) Den Gouverneur-Generael ende Raden van India.

Aen den Gouverneur ARENT GARDENIJS in CHOROMANDEL.

INSTRUCTIE VOOR DEN STIERMAN SIJMEN CORNELISSZ., VERTRECKENDE UIJT QUELANGH LANGS DE CUSTE FORMOSA, NAER DE REVIERE DENOU, MET DE JONCKE GOEDE HOOPE, OMME TE ONTDECKEN ENDE OP TE SOECKEN, SEECKERE BAIJE OFTE HAVEN, DEWELCKE WIJ VERSTAEN DAER OMTRENT IS GELEGEN, MITSGADERS NA DE GOUT MINERAELEN BIJ DE INWOONDERS TE RECHT ONDERSOECKEN.

1°. Eerstelijck uijt de baije van Quelangh seijlende, sal sijnen cours stellen naer de noort ofte hoeck van Ilha Formosa, dewelcke gepasseert wesende naer de oosthoeck suijdewaerts aen, onderwijle alle baijen, hoecken, bochten wel ter degen te besichtigen ende afdiepen, caertsgewijse te ontwerpen.

2°. Ten 2e. alsoo wij niet weten preciselijck waer dat voorschreven baij is, soo sal den stierman wel letten ende uijtsien, waer dat omtrent soude mogen wesen, ende eenige gelijckenisse ofte gelegentheijts siende of bemerckende 't sij van rhede, haven ofte baijen, sal sich vervoegen met de jonque daerin te voegen ofte loopen, ende pertinentelijck ontwerpen, en afdiepen, op dat daervan t' sijner wedercomste goet rapport ende bescheijt aen de overheijt weet te doen, wert UE. gerecommandeert bij dach met cleijn seijl te seijlen ende gestadich het lood in de handt, ende bij nacht bij te houden, om alsoo niet verbij de voorschreven haven ofte baij te geraecken.

3°. Ten Derden. Ende ingevalle dat voornoemde baij ende haven ontdeckt (daeraen wij niet twijffelen), sal daer inloopen, trachtende met alle uijtterlijcke middelen in de minne de inwoonders te spraeck te comen, ende soo veel mogelijck is vernemen naer de gout mineralen, ende in wat maniere de wegen ende passagie sijn, berchachtich, clippich ofte anders, hoe verre ofte het met cleijne vaertuijgen op te vaeren ofte te voet moet gemarcheert worden, ende opdat des te beter tot ons voornemen soude comen, soo worden tot behulp ende adsistentie mede ge-

geven twee inwoonders Quimpouliers, die daertoe sult emploijeren, soo om met het volck aldaer te spreecken, als opsoecken van de passagie.

4°. Ten 4e. Nu tot het ooghwit ende desseijn gecomen sijnde, sult op 't spoedichste trachten overlandt met een brieff te adviseren van u wedervaeren, daertoe een van deese twee inwoonders ofte alle beijde die de wegh weten condt gebruijcken, ende trachten soodra als doenlijck is met de joncq van gelijcken herwaerts te spoedigen, ende selfs raport aen de overheijt te doen.

5°. Ten 5e. UE is gemant met 9 soldaten ende 5 zeevarende personen, daer beneffens 12 Chineesen, te samen 26 coppen, daer voor wel geproviandeert bent van alles; maeckt dat 't selve mach gemenagieert werden naer behooren, voorts is de voorne. joncq gemonteert met 2 prince stucken ende haer toebehoren. Alsoo bericht werden dat seeckere joncq uijt de Manilhaes daegelijcx te verwachten staet, derhalve wel sult uijtsien, ende bij rescontre deselve trachten te vermeesteren ende in Quelangh te brengen, maeckende dat bij veroveringe van dien, alles ordentelijck mach toegaen ende bij de overheijt wel verantwoort worde.

6°. Ten 6e. Bij aldien de voorschr. baije ofte haven niet en vindt, soo wanneer bij de riviere Denou ofte daeromtrent gecomen sijt, sal sich wederom herwaerts vervoegen ende trachten met de eerste gelegentheijt in Quelangh te comen, alsoo wij bewust sijn datter besuijden de gemelte revier Denou geen haven ofte baijen en leggen. Wij verstaen van de gevangene Spanjaerden, dat omtrent 17 à 18 mijlen van hier, aen de cust van Formosa legt seecker eijlandecken, alwaer aen 't suijt-eijnde gecomen sijnde, siet men noch twee andere clippen ofte eijlandekens, dewelcke van de N. hoeck van seeckere baije met een droogte comen afstrecken, dese eijlandeckens laet men in 't inloopen van de voornoemde baije in 't noorden liggen ende begeeft sich naer de suijtwal toe, dewelcke diep en hooch van geberchte is, comende eijndelijck alsoo in een beslooten baij op 10 vadem water, daer men beschut leijt voor alle winden.

Actum in 't Fort La Sanctissima Trinidade,
desen 15 September Anno 1642.

INSTRUCTIE ENDE ORDRE VOOR DEN ED. MANHAFTEN COMMANDEUR EN VELTOVERSTE JOHAN LAMOTIUS, MITSGADERS SIJNEN BIJHEBBENDE RAEDT, VERTRECKENDE VAN HIER TOT BEMACHTIGEN VAN DES VIJANDTS VESTINGE QUELANGH, GELEGEN OP 'T NOORT EIJNDE VAN FORMOSA (BIJ ALDIEN HET VOOR SIJN ED. AENCOMPSTE OFTE ARRIVEMENT NIET GEINCORPOREERT IS) MET NAE GENOMINEERDE JACHTEN, TE WETEN AECKERSLOOT, LILLO, OUDEWATER ENDE 'T QUELPAERT DE BRACK, WAERNAER HUN GEDUERENDE DESEN TOCHT SULLEN HEBBEN TE RICHTEN.

Aengesien UE. alhier Godt loff met nader van volck gemonteerde schepen van oorloge ende voirdere nootwendicheden, die tot uijtvoeringh van oorloghssaecken getequireert worden, gearriveert sijt ende den tijt van 't suijder Mousson genoechsaem ten eijnde begint te loopen, soo dat onsen tijt wel uijtgecocht dient te sijn, soo is 't dat met advijs van onsen Raedt (opdat van geen negligentie mogen worden geimputeert) geresolveert hebben, op 't alderspoedichste dese schepen hier voren genoemt naer Quelangh af te depecheeren, sijnde deselve gemant tc samen met 323 coppen, te weten 161 militairen ende 162 vaerensluijden, welcke macht bij de vooraffgesondene gecombineert sijnde, vertrouwen door Godes genade des vijants vestingh ons niet ontstaen sal, dat Sijne Maij[t]. alsoo gelieve te laeten uijtvallen.

Op dat dan dese tocht met des te beter ordre sal mogen aenvanck grijpen ende oock uijtgevoert werden, soo sal 't naervolgende UE. tot prescriptie ende reglement dienen. Vooreerst soo sullen UE. sich met de voorschr. jachten, waermede nu soo binnen als buijten 't canael seijlreet light, op morgen vrough onder seijl begeven ende uwen cours naer Quelangh, conform onse voorders gegeven Instructie die hiernevens becomt, performeren, weshalven 't selve te repeteren hier sullen excuseren ende daertoe ons gedraegen. Voor ende omtrent Quelangh met lieff met de macht verschijnende, soo sullen UE. datelijck connen vernemen

wat d' onse jegens den vijant sullen hebben uijtgewrocht, 't sij dan dat meester van de sterckte aldaer sijn geworden offte wel apparentie daertoe sijn. Enfin hoe sich de gelegentheijt aldaer vertoont heeft ende oock vertoonende sij, connen alhier niet raden, dienvolgende oock geen precise ordre connen geven, weshalven naer de bevinding van saecken UE. sich sult moeten reguleren ende onse voor desen gegeven ordre (waervan als geseght hiernevens copie erlanght), voor soo veel in desen niet contrarie manderen, naer vermogen ten dienste van onse Heeren principalen trachten uijt te voeren, welcke uijtvoeringhe wij UE. te samen naer UE. becoomene ervaeringe in oorlochsaecken ten volle toevertrouwende blijven.

Tot uijtwercking van dese saecke, soo sullen UE. bij den anderen arriverende hebben een redoutable macht van omtrent de 1000 Nederlantsche coppen, te weten 550 militaire, 100 officieren, als andere gemeene soldaten, 400 vaerende luijden, ende voorts andere soo Chineesen, slaven, als diverse bijloopers, soo dat de 1000 coppen sal comen te passeren. Van amunitie van oorloge ende victualie sijt UE. insgelijcx wel geprovideert, als bij nevensgaende memoriën in 't breede condt beoogen, daertoe UE. wijsen; laet alles behoorlijck menagiëren ende goede notitie van houden, opdat ons in 't toecomende evident mach blijcken waer alles gedistribueert ende gebleven sij, ende alsoo mogen op reeckening brengen daer 't vereijscht.

Alsoo 't Noorder mousson voorhanden is ende de vertrockene soldaten, als mede die nu vertrecken seer sober gehabitucert sijn, soo is 't dat wij om het volck soo veel gesondt te houden als doenelijck sij, geraetsaem hebben geoordeelt, in handen van den Ondercoopman VAN KESSEL, om tot uijtdeelinge op hunne loopende reeckening te verstrecken, verscheijde goederen, als hembden, rocken, hoeden, schoenen, coussen ende andersints dat daertoe vereijscht, te intregeren; UE. sult de selve diegeene die sulcx meest noodich hebben, laeten genieten, ende d°. VAN KESSEL daervan doen houden, behoorlijcke reeckening bewijs ende reliqua.

Opdat UE. mede mocht weten wanneer Quelangh door Godes genade sal bemachticht sijn, hoedaenich UE. sich als dan voorders sult hebben

te gedragen, soo sullen vooreerst seggen, dat alsdan het eerste ende principaelste ooghwit moet wesen, ende de Ed. Heer Gouverneur-Generaels ordre oock is, om bij alle industrie ende practicable middelen te geraecken tot het langh gewenschte desseijn, naementlijck tot de goutmijnen, die ons verseeckert werden ende oock seecker is, aldaer dicht ende omtrent te wesen. Welcker volgende UE. bij desen wel ende serieuselijck willen gerecommandeert hebben, alle vlijt aentewenden omme daertoe te comen, 't sij bij wege van minne, dat vreesen niet wel (alsoo noijt eenige Spangiaerden omtrent hun gewest ofte plaetsen hebben willen gedoogen, maer ter contrarie menichte derselver doodtgeslagen) sal willen vallen, ofte wel alsdan met macht van wapenen. Want het schijnt dien brutalen hoop niet met vruntschap, maer met force van onse waepenen tot reedelijckheijt moeten werden gebracht; andermael seggen, dat deese principaels saecken (*welcke de bruijt is daer 't meestal om danst*), met ernst, 't sij dat het te lande can ende moet geschieden ofte wel te waeter met vaertuijch, bij der handt dient genomen te worden, opdat eenmael een gewenscht succes van 't lang gewenschte ten voordeele van onse Heeren Maijores mogen gauderen, dat den gever alles goets gunne.

Soo bijaldien UE. met de goutrijcke inwoonderen, soo die genoempt worden, met minne comt te tracteren ende in vruntschap te vereenigen, mits dat alvoorens opdracht van hun landt, aen de Ed. Heeren Staten-Generael, Sijne Hoochheijt den Prince van Orangiën ende de Ed. Heeren onse Principalen, in behoorlijcke forma op hunne wijse doen, soo sult in onderhandelinge met hun wegen het gout comen, dat soo wij vernemen vrij slecht valt, daerop geleth dient. Omme des te bequamer hiertoe te comen ende preuve van te nemen, soo geven UE. bij dese mede 2000 realen van 8°. daer mede een preuve nemen condt, gedenckende soo goeden coop naer de waerdije te coopen als doenelijck sij; doch sagen liever het tot minderen prijs conden erlangen, als wanneer het de Compᵉ. wel soo profitabel soude wesen, ende ons oock, immers soo welgevallen te meesten voordeel, sult almede hierin soecken te besoigneren. (6)

Wanneer UE. bij ofte omtrent de verhoopte goutmijnen ofte wel de

rivieren die 't selve uijtgeven sult sijn gecomen, soo sullen UE. om seeckerheijt daervan te becomen gebruijcken THOMAS PLUIJMAECKER van Weenen in Oostenrijck, adelborst, mineur, ende den adsistent BENJAMIN ROOSENDAEL, kender van mineralen, die ten dien fijne van Batavia herwaerts werden gesonden. Bij dese gaet oock een MARCUS STORMHOEDT, Ingenieur, almede van Batavia hier gesonden, sult denselven daer 't noodich oordeelt gebruijcken. Ofte het geviele wanneer UE. de goutrijcke inwoonderen in der minne soeckt te bejegenen ende ter spraecke te comen, sij UE. alsdan niet willen hooren, sult deselve bij alle middelen soo veel affbreuck doen als doenelijck sij; te weeten haer persoonen 't sij levendich ofte doot in handen te becomen ende haere landen, huijsen te ruijneren ende voorders hun soo veel schade soecken toe te brengen als doenlijck sij, dat UE. te bevoorderen gerecommandeert blijft, want met harde spooren moet dien goddeloosen hoop gegouverneert werden.

Ingevalle de victorie over des vijandts vestinge becomen, gelijck verhoopen van ja, soo sal noodich sijn dito plaetse met redelijck guarnisoen en blijft verseeckert, daertoe wij verstaen een bequaem officier tot opperhooft benevens andere officieren, met een hondert ofte wel eenige meer sullen vereijsschen, stellende tot Opperhooft ende Commandeur aldaer den manhaften Capiteijn HENDRICK HAROUSÉ, ofte Capiteijn VAN LINGA, mitsgaders den provisionelen coopman VAN KESSEL, tot secunde, een Luijtenant, een vendrich, ende tot secretaris, om alle voorvallende saecken te arresteren, den ondercoopman PIETER HEIJN, mitsgaders al sulcken meer als geraetsaem sult oordeelen; eenige slaven sullen insgelijcx aldaer dienen te verblijven, dat UE. mede dienen te versorgen.

Van amunitie van oorloge, cruijt ende vivres sal noodich sijn UE. hun van de schepen voor een jaer provideert, opdat het secours ende nader ordre van d' Ed. Heer Gouverneur-Generael connen inwachten.

Alle het medegevoerde metaele geschut, sult ons, benevens hetgeene ginter van daer sal connen gemist werden herwaerts brengen, waer aen de Comp^e^. dienst geschieden sal. Alle de Spangiaerden ende hunnen aenhanck sult van daer lichten, ende ons soo haest doenelijck sij, toebrengen.

Hier vooren projecteeren Capiteijn HAROUSÉ ofte Capiteijn VAN LINGA, een van twee bij veroveringh aldaer te verblijven, maer alsoo beijden haeren tijt geëxpireert is, soo weten niet hoe geresolveert sullen wesen, doch willen niet twijffelen ofte sullen een van beijde blijven, dat d'Ed. Heer Gouverneur-Generael wel gevallen sal, die oock getrouwe gepresteerde diensten niet ongerecompenseert sullen laeten, wij sullen ons hierop dan blijven verlaeten ende de uijtcompste te gemoet sien.

Op dat dese vooraengetoogen macht in goede ordre ende behoorlijcke discipline mach gehouden worden ende de justitie naer eijsch ende rechten gemaintineert, soo is 't dat wij met advijs van onsen Raede daertoe hebben gestelt ende genomineert, den coopman S^r. DIRCK JANSZ. BOL, die wij verstaen alles naer behooren sal connen waernemen ende ten dienste van de generale Comp^e. uijtvoeren. UE. sullen hem daertoe de hulpende handt bieden, dat wij UE. toevertrouwende blijven. Ende alsoo tot behoorlijcke uijtvoeringe van dese voorverhaelde saecken gerequireert wert een manhaftich, couragieus, vigilant ende voorsichtich persoon tot Commandeur ende Veltoverste, soo is 't dat haer Ed. tot Batavia daartoe hebben genomineert ende gequalificeert, den Ed. manhaften helt JOHANNES LAMOTIUS, die wij daervoor alhier hebben erkent, ende oock begeren ijder een 't sij groot ofte cleen, onder deese totale macht sorteerende, sijn Ed. daervoor sullen erkennen, respecteren ende gehoorsaemen, alsoo dit ten dienste van de generaliteijt dusdanich vinden te behooren.

Gemelte Ed. LAMOTIUS sal dan in alle voorvallende saecken sijn, continueel praesis ende de navolgende sijnen Raedt.

Den Ed. HENDRICK HAROUSÉ, Sergeandt-Maijoor van 't Leger.

JOHAN VAN LINGA, Capiteijn van een Comp^e. soldaten.

PIETER BAECK, Schipper-Commandeur.

REIJNDERT WIJBRANTSZ, dito.

PIETER BOON, Provisioneel Capiteijn.

MAERTEN GERRITSZ. DE VRIES, Schipper ende Ingenieur.

PIETER HEIJN, als Secretaris.

Met welcke voorschr. persoonen wij verstaen door UE. alles ten dienste van de generale Comp^e. sal connen affgehandelt ende verricht worden,

daertoe ons oock gerustelijck verlaten sullen. Wat vaertuijch aldaer bij veroveringh sult overhouden ende aldaer noodich vereijscht, sullen hier pouccheren, maer aen UE. ende den Raedt differeren; altijt dit moet vaststaen, de jachten *Wijdenes*, *Santvoort*, *Kievith* ende *Waeckende Boeije* jegens 25 deses à primo October ten uijterste aenstaende, op de custe van China (om op de joncken van Japan comende te cruijssen), dienen ende moeten wesen, ten waere anders te doen den regel UE. een wet wese, dat niet verhoope willen. Aengesien het niet mogelijck en is, een wel gereguleerde republijcke sonder goede wetten te onderhouden ende justitie over de boosdoenders geëxcerceert wert, te bestaen, soo is het oock vooral hooch noodich, dat deselve over dese redoutable macht naer usantie geobserveert dient, welcken volgende UE. recommanderen deselve sonder conniventie van d' een ofte ander, soo in 't crimineel als civil naer rechten effect te laeten sorteren ende 't recht sijnen voortganck te doen nemen, dat Godt de Heere welgevallen ende ons desseijn des te beter gedeijen sal.

Wij authoriseren den Commandeur LAMOTIUS bij desen van uijt onsen naeme, den Ed. Heer HENDRICK HAROUSÉ tot Maijoor van 't leger ende den Luijtenant BOON tot provisioneel Capitein te creëeren, mitsgaders voorders van de andere officieren daerinne te disponeren, als met den anderen geraetsaem oordeelen sult.

Bij alle voorvallende gelegentheijt sult ons van UE. verrichten advijs geven, alsoo daer naer met lijff ende sielen blijven verlangen, opdat ons naer UE. advijsen hier connen richten. Soo UE. buijten gaets gecomen sijnde, geraetsaem acht, op dese corte voijagie met den anderen een seijnbrieff samen te stellen, confirmeren de formatie, die onnoodich hier te beginnen hebben geoordeelt.

Ende alsoo op alle voorvallende occagiën, oock verscheijden saecken die hier niet connen sien ende aldaer UE. voorcomen cunnen, geen prompte ordre cunnen stellen, soo sullen sulcx UE. langh becomen ervaeringh ende den Raedt ten vollen bevolen laeten, vertrouwende dat UE. te samen de saecke soo sult dirigeren, dat Godes eere daerbij gevoordert, veele blinde heijdenen mettertijt tot saelicheijt gebracht sullen worden, en daerbenevens de generale Comp[e]. de lang gewenschte vruch-

ten erlangen sal, ende daerenboven wij ende UE. te samen eere, tot contentement van d'Ed. Gouverneur-Generael inleggen sullen, dat den gever aller miltrijcke gaven ons ende UE. te samen wil gunnen.

Eijndelijck ende ten laesten, soo willen wij UE. toewenschen goet succes op UE. voijagie, spoedige victorie over onse vijanden, 't aentreffen van de goutmijnen, de Tamsuijers (die almede den beest spelen) tot redelijkheid brengen, ende voorts een spoedigh behouden wederkeeren met gesont volck ter salicheijt, 't welk UE. te samen wil gunnen den opparsten Chrijgsman de Heere onsen Godt, Amen.

Actum in 't casteel Zeelandia,
desen 7 September A°. 1642.

(*get.*) PAULUS TRAUDENIUS.

Cabo de boa Esperance
aen den Commandeur ende den
Raed aldaer.

ERNTFESTE, WIJSE, VOORSIENIGE, SEER DISCRETE.

Op den 30 Januarij verleeden, sijn van hier voor de tweede besendinge nae 't patria affgegaen, 't jaght *den Angelier* ende 't fluijtschip den *Ooijevaer*, belaeden met een retour van Indische grove waeren, ten bedraege van *f* 226521 : 11 : 7; gemelte scheepen sijn den 7 Februarij geluckig buijten Sunda's engte t' zee geraeckt; willende verhoopen datse voorts spoedigh bij UE. sullen wesen aengelant, ende gevolgelijck de reijse nae 't lieve vaderland van daer hebben bevoirdert, 't welck ons nae deesen aengenaem te verneemen wert.

Tot noch toe is het langh verwachte schip *West-Vrieslant* van de oude, veel min eenige scheepen van de nieuwe equipagie, alhier niet aengecomen, nae de welcke wij seer verlangende sijn, die wij echter hoopen dat haest te voorschijn sullen comen, om ons van de macht daermeede overcomende, hier te lande wat tijdigh te cunnen dienen, vermits we althans daeromme al eenigsints benoodight sijn, ter oorsaecke ons sedert

't vertreck der voorschr. twee scheepen, een gantsch droevige tijdingh van de Noort is toegecomen, te weten, dat de onse op primo Februarij *Comp*^e. *dierbaere en costelijck Casteel Zeelandia op Taijouan, met een schat van omtrent* 12 *tonnen gouts aen reëele effecten, die daer binnen waeren, aen den Mandarijn Coxinja met accoort hebben overgegeven; een soo swaeren verlies als de Ed. Comp. hier te lande oijt in haer middelen en reputatie op een tijt is overgecomen, dat se dan oock beswaerlijck weder verwinnen sal, als sijnde hierdoor een van de voornaemste leden van hunnen staet afgesett*; den Almogende behoede de Ed. Comp^e. voor diergelijcke groote ongevallen meer, en seegene de middelen die in weerwraecke tot vervolgh en dempingh van voorschreven onsen tijrannigen vijant sullen werden aengewent (7).

Ende opdat onse Heeren Principalen, van deesen soo quaeden uijtslagh haerer saecken op Taijouan ende het eijland Formosa, tijdigh cuntschap becomen, ende hun daernaer soodaenigh mogen richten als de nootsaeckelijckheijd van dien is vereijsschende, soo hebben wij goetgevonden, een extra ordinaire besendinge daeromme naer het vaderlant te doen, ende tot het overbrengen van onse advijsen en projecturen het fluijtschip *de Spreeuw* gedestineert, hetwelck ingevolge op morgen in Godes naem de reijse aen te vangen staet, waer in gelaeden sij een cargasoen van rouwe waeren, bedraegende *f* 62881 : 3 : 5. Ende dewijle het te laet in den tijt is om achter Engelant te connen omloopen, soo hebben wij d'opperhoofden gelast haeren cours binnen het canael door te neemen; maer vermits niet weeten connen off de saecken tusschen Engelandt en onsen staet wel off qualijck staen, heeft het ons goet gedacht deese fluijt eerst S^t. Marte in Vranckrijck te laeten aendoen, om kennisse van die gelegentheijt te hebben, daer de onse hun dan in 't voortzeijlen, off wel ginder te blijven liggen nae sullen connen reguleeren; sendende van daer twee stel brieven overlant onse Heeren principalen toe. Doch in cas dat UE. aen de Caep gewisse tijdinge hebben mocht, dat wij met die natie noch in vruntschap waeren continuerende, soo werden UE. bij desen gequalificeert, de voorschreven ordre te adhereren, ende de opperhoofden van *de Spreeuw* te notificeren, dat se S^t. Marte niet behoeven aen te loopen, maer hunne reijse op 't spoedichste recht door nae onse landen

te bevorderen hebben, met expres verbot geen Engelse haevens aen te doen, waer voor wij aen het overgaende volck twee maenden gagie te sullen genieten hebben belooft, en hoe schoon wij oock met de Engelsen in alliantie staen, sal 't evenwel raetsaemer weesen (wanneer de noot immers sulcx soude mogen vereijsschen) dat door de onse het inloopen van de Fransche voor de Engelse haevenen werden gepreferecrt, gelijck wij hun oock 't selve alsoo hebben bevoolen t'achtervolgen. Nu en resteerter tot deese besendinghe niet meer als UE. maer te recommandeeren, gemelte fluijt na genoten verversinge, op 't alderspoedichste van de Caep tot bevoirderinge van sijne reijse af te vaerdigen, waerop ons verlaetende, sullen hiermeede eijndigen, ende UE. naer onse groete in de bescherminge des alderhooghsten bevolen laeten.

Hiermede

Erentfeste, wijse, voorsienige, seer discrete, aflaetende beveelen wij UE. nae onse groete in de bescherminge Godes.

UEds. Vrunden,

(*Get.*) JOAN MAETSUIJCKER
CAREL HARTZINCK
NICOLAES VERBURGH
D. J. STEUR.

Batavia, in 't Casteel den 22sten April 1662.

AANTEEKENINGEN.

(1) VALENTIJN, Oud en Nieuw Oost-Indiën, 4de Dl. 2de St. bl. 33 en volg.; over het gebeurde in de jaren 1630—1650 is deze zeer kort; hem is niet bekend, wanneer Kelang veroverd is.

(2) HENDRICK HAROUSÉ sneuvelde als Commissaris te Cambodia in 1644, werwaarts hij met 5 schepen op eene expeditie gezonden was. Hem was bij resolutie van den Gouverneur-Generaal en Raden van India van den 9[den] Febr. 1644, voor de verovering van Kelang eene gratificatie van ƒ 1000 toegekend.

(3) THOMAS PEDEL sneuvelde als Kapitein tegen de Chinezen in Mei 1661. W. SCHOUTEN, Oost-Ind. voyagie 1707, 1[ste] Boek, bl. 166 en A. HERFORT, Oost-Ind. Reijzen, 1670, bl. 149.

(4) Bitjara, beraadslagen.

(5) Tali api, vuurtouw, lont.

(6) Bij desen senden UE. een caerte van Kelangh, affteekening van de Spaensche veroverde forten, als vasticheden in Tamsjuw opgeworpen, item, aenwijsing van 't dorp daer 't gout gevonden wort, mitsgaders een caerte van geheel Formosa ende beschrijving van den Landmeter en Schipper MAERTEN GERRITSZ. DE VRIES, wegen de situatie van gemelte eijland ende forten; uijt de resumptie desselfs sullen UE. de aparente goutrijcke plaetsen omstandelijck vernemen, ons daertoe gedragende.

Aen de HH. Bewinthebberen enz.
23 Dec. 1642.

Gouverneur-Generael en Raden
van India.

(7) VALENTIJN t. a. pl. bl. 81, geeft slechts op ƒ 471,500.—

P. A. LEUPE.

ALBERT RUYL,

MALEISCH TAALKUNDIGE (1630).

ALBERT RUYL, van Enkhuizen, was een der eerste personen die zich in Indië met het Maleisch heeft bezig gehouden. Wanneer, in welke betrekking en hoe lang hij aldaar vertoefd heeft, heeft ons tot dusverre niet mogen gelukken te ontdekken. Vermoedelijk echter was hij er met onze eerste schepen, daar er reeds in het jaar 1611 door hem in druk werd gegeven, "de forme van de bevestiginghe des Houlijcx, den Chris-"telijcken Doop, ende een seecker vraeghboecxken van St. Aldegonde, mits-"gaders een grooten A B boeck, alles gestelt in de Malaijsche Tale [1]."

Het volgende jaar (1612) werd van hem gedrukt "Spieghel van de "Malaijsche tale, in de welcke sich die Indiansche jeucht Christelijck "ende vermaeckelijck kunnen oefenen enz. met een vocabularium van de "Duijtsche ende Malaijsche tale, dienstich voor alle liefhebbers derselven [2]."

Sedert hield hij zich onledig met het vertalen der Evangelisten in het Maleisch. In de notulen der vergadering van de Zeventienen, vinden wij dienaangaande het navolgende opgeteekend (onder die van den 21sten Augustus 1629): "Alsoo ALBERT RUYL in de Maleijsche tale heeft getranslateert het Evangelium Matthei [3], daervan 480 Exemplaren doen drucken,

---

[1] Zie de opdragt van het onderstaande werkje.

[2] *De Spieghel van de Maleische tale*, werd uitgegeven te Amsterdam bij DIRCK PIETERSZ., op 't Water, in de *Witte Persse*, 1612. Zie over den Inhoud, Kronijk, *Histor. Genootschap*. Utrecht, 1848, bl. 233.

[3] Dit komt *niet* overeen met hetgeen wij lezen in de *Moniteur des Indes*, Tom. III, pag. 387, namelijk: "La première édition en Malai de l'évangile selon St. Mathieu

die volgens sijn declaratie bedragen ƒ 628.5, is hem gelast de exemplaren aen de Camer van Amsterdam te senden, ende is de Camer van Enckhuijsen gelast hem die te betaelen. Ende is hun gerecommandeert het Evangelium Marcum, dat begost is, oock voort te translateren ende drucken; sonder verder translaten te doen, dan door expresse order. — Sijn moeijte stelt hij ter discretie van de vergadering."

1630, 18 Maert. "Op de Missive van ALBERT RUYL, in dato 12 Maert, geschreven aen de Seventienen, is goetgevonden, hem te doen aenschrijven, dat hij met de vordere Evangeliën te doen drucken ophoude tot naerder ordre van de Comp^e. ende tot dat men van Indiën advijs sal hebben becomen, hoe de voorgaende translatie van Matthei ende Marcum aldaer bevallen ende off daer eenige vrucht van verhoopt werdt."

1630, 14 Augustus. "Op de Missive van ALBERT RUYL van Enckhuijsen, aengaende sijn declaratie van costen gevallen op 't drucken van de Evangelist Marcus, ende voorts dat hij sijn vordere pretentiën stelde ter discretie van dese vergadering; alsmede dat hij 't Evangelie Lucam al in 't Maleijs getranslateert hadde ende besich was met het Evangelie Johannes, is goedgevonden dat den voormelden RUYL bij de Camer Amsterdam sal aengeschreven worden, dat sijn Ed. gelieve te continueren in de voormelde translatie ende met een de voornoemde Camer geauthoriseert om sijne pretentie dien aengaende eerlijck te voldoen."

In de Kronijk van het Histor. Genootschap [1], waar wij een verslag van zijn werk "de Spieghel" gaven, opperden wij het vermoeden, dat hij Predikant zoude geweest zijn. Sedert werden wij bekend met het werk van D^s. NICOLAES VAN WASSENAER, *Allergedenckwaerdigste Geschiedenissen.*

"fut publiée en 1629 à Enkhuizen, par RUYL. La traduction était de VAN HAZÉL, "revue par ledit RUYL. L'édition d'Amsterdam est de 1639, à laquelle fut ajouté "l'évangile selon St. Marc. Voir VAN HOËVELL, *Tijdschrift ter bevordering van Christelijken zin in Nederlandsch Indië*, Batavia, 1846, Tome I."

[1] Zie Noot 2 bl. 102.

Wij gelooven, naar aanleiding van dat werk, met meer grond te kunnen aannemen, dat hij is geweest Koopman of Opperkoopman in dienst der Comp[e].

In 1622 namelijk, werd 's lands Kapitein VAN KRIMPEN met het schip *Overijssel*, van 36 stukken en met 120 koppen bemand, benevens 2 galeijen naar Salée gezonden; behalve eenige Ingenieurs, wier namen niet genoemd worden, had hij aan boord den Commissaris ALBERT RUYL van Enkhuisen, die in last schijnt gehad te hebben om aldaar eenige slaven te lossen. Het schip *Overijssel* kwam den 6[den] Dec. voor Salée. De Commissaris RUYL, vergezeld van een Jood, PILATO genaamd, werd aan wal gezet om te vernemen of de Keizer hunne commissie te Maraca wilde ontfangen, die hun daartoe de stad Saffe aanwees. Hij slaagde in zijne commissie, daar hij 32 slaven loste; 16 van hen kwamen in Maart 1623 in Holland, de overigen bleven bij Kapitein VAN KRIMPEN aan boord en kwamen met hem in het Vaderland.

Verdere bijzonderheden zijn ons van RUYL niet bekend geworden.

P. A. LEUPE.

In het jaar 1621 is te 'sGravenhage bij AERT MEURIS, boekverkooper in de Papestraat, in den Bijbel, een werkje uitgekomen dat, zoowel om zijne zeldzaamheid als om den voor de geschiedenis des Christendoms in de Molukken niet onbelangrijken inhoud, hieronder herdrukt is.

De titel is:

HISTORISCH

ENDE

GRONDICH VERHAEL,

VAN DEN STANDT DES CHRISTENDOMS INT QUARTIER VAN AMBOINA, MITSGADERS VAN DE HOOPE ENDE APPARENTIE EENIGHER REFORMATIE ENDE BETERNISSE VAN DIEN,

GHESTELT DOOR

SEBASTIAEN DANCKAERTS,

PREDICANT DES GODDELIJCKEN WOORDTS ALDAER,

ENDE BY DEN SELVEN MET HET SCHIP WALCKEREN, ONLANGS UYT OOST-INDIEN IN ZEELANDT AENGHEKOMMEN, OVER-GHESONDEN.

Een klein gedeelte van dit "Verhael" heeft VALENTYN overgenomen in zijn "Ambonsche zaaken van de godsdienst," bl. 38 vgg., die in het 3e deel van zijn bekend werk worden beschreven.

AEN DE ED. HOOG. MOG. HEEREN, MIJNE HEEREN DIE STATEN GHENERAEL DER VRIJE VEREENICHDE NEDERLANDTSCHE PROVINTIEN.

ED. HOOG. MOOG. HEEREN!

Alsoo, door de Goddelijcke Voorsienicheyt, onsen Broeder Sebastiaen Danckaerts, naer eenighe Jaren met gheluckigen ende goeden voortganck tot Leyden inde H. Theologie ghestudeert te hebben, van weghen d'Ed. Heeren Bewinthebberen van de Oost-Indische Compaignie is versocht gheweest, omme als Predicant te varen naer deselve quartieren: Ende deselve onsen Broeder tot de voorsz. voyagie eenen sonderlinghen lust ende gheneghentheyt hebbende, ter saecke van het groot profijt, ende Gheestelijck ghewin dat, door des Heeren Ghenade, daer uyt konde volghen: Soo is hy met de voorsz. Ed. Heeren overkommen, ende naer voorgaende behoorlijcke examinatie, ende openbare ghedane bevestinghe, in de Kercke tot Enckhuysen, in Januario 1616. uyt Tessel ghevaren, ende omtrent acht oft neghen Maenden daer nae tot Bantam ghearriveert, alwaer hy omtrent een jaer gestaen, ende het Predick-ampt voor onze Natie bedient hebbende, is van daer ghelegt ende inne-waerts ghetrocken naer Amboina, daer hy noch teghenwoordich is. Binnen welcken tijt van zijne residentie inde Indien, het hem (sonder roem) niet ghenoech en is gheweest omme voor onse Natie het Woordt Gods te verkondighen; maer oock opdat hy (als het principaelste scopus ende ooghen-merck van sijne voyagie) die arme blinde Menschen ende Afgodische Indianen, sijnde Slaven des Duyvels, ende leggende onder den swaren tooren des Heeren, uyt sulcke ellende mochte helpen brenghen, ende den Heere CHRISTO winnen: Soo heeft hy tot dien eynde alle neersticheyt ghedaen, om de Indiaensche tale te leeren, daer inne hy alsoo heeft toeghenomen, dat hy nu al eenen gheruymen tijt inde selve heeft ghepredickt, soo dat hy nu alle Sondaghe twee Predicatie is doende,

de eene in't Duytsch, ende d'andere int Maleyts: Totter ghehoor van welcke een goet ghetal van Indianen komen, daer van hy oock alreede een groot deel, ende der selver Kinderen heeft ghedoopt. Boven 'twelcke hy oock aldaer een Schoole van Indiaensche Kinderen heeft opgherecht, die hy alle daghe inde Christelijcke Religie is onderwijsende ende in Duytsche tale exerceert: Soo dat wy verhoopen dat de selve sijnen dienst ende yver is streckende tot goet ghenoeghen ende contentement vande wel-ghemelte Oost-Indische Compaignie. Ende op datmen alhier te lande van deser menschen ellendighen staet, als oock van hare bekeeringhe, ende de hoope voor het toekommende, oock mochte kennisse hebben: Soo heeft onsen voorsz. Broeder neersticheyt ghedaen, om in sijn quartier van Amboina het eene ende het andere te ondersoecken, ende 'tselve by gheschrifte te stellen: 't Welcke hy ons nu met het Schip *Walckeren*, lest in Zeelandt aengekomen, heeft overghesonden. Welk schrift oft vertooch gheexamineert zijnde by eenighe Heeren Professoren ende Theologanten tot Leyden, hebben daer inne een goet ghenoeghen ghehadt, ende ons gheadviseert, dat het oorbaer ende stichtelijck ware, 'tselve inden druck te laten uytgaen, ten eynde daer uyt mochte ghespeurt ende voor de gantsche Werelt kennelijck gemaect worden, dat de vermaerde Oost-Indische Compaignie niet alleen dese navigatie is aenleggende op winste van tijtelijck goet: Maer oock, door dese occasie, soecken dese arme luyden Gode te ghewinnen, ende het opperste goet haer toe te brenghen, ('twelcke alwaert dat maer en ghe-schiede aen een eenighe Ziele, soo en soude men het profijt daer van niet ghenoech konnen waerdeeren.) Welck uytnement goet werck niet alleen streckt tot Loff ende Eere van de voorsz. Compaignie, maer oock nootwendichlijck redundeert tot groote reputatie van uwe Ed. Hoog. Mog. als door welckers Souveraine authoriteyt deselve Compaignie niet alleene is gheerigeert, ende tot noch toe door Godes Ghenade, ghemaintineert; maer oock, door occasie van dien het heylsame Licht des Euangeliums in soo verre gheleghen Landen, ende tot het uytterste des Aertbodems is ghebracht, ende op den Kandelaer ghestelt, onder sulcken ellendighen, ende in duysternis sittende Natie. Waerom wij oock vastelijck vertrouwende, dat uwe Ed. Hoog. Mog. den sonderlinghen ijver, goet

beleydt ende devoir van onsen Broeder (uwe Ed. Hoog. Mog. onderdaen) in dese ghewichtighe saecke, niet alleen voor aenghenaem sullen hebben: Maer oock den jeghenwoordighen standt vande Christenheyt aldaer, ende de hoope, dieder is voor het toekommende, uyt het voorsz. zijn overghesonde vertooch, gaerne verstaen. Hetwelcke ons veroorsaeckt heeft, 'tselve met alle behoorlijcke eerbiedinghe uwe Ed. Hoog. Mog. toe te eyghenen ende te dediceren, als een van de raerste vruchten van der selver gheluckighe Regieringhe, bestaende inde voortplantinghe van het Salichmaeckende Licht, waer mede Godt onse ooghen in dese uwer Ed. Hoog. Mog. Landen soo ghenadichlijck heeft gheopent. Ende sal uwer Ed. Hoog. Mog. benevolencie ende gonstighe aenneminghe vant selve werck onsen Broeder tot eene spoore zijn, om in sijnen goeden loop, met allen lust ende yver te continueren, ende uwe Ed. Hoog. Mog. metter tijt, door Godes Zeghen, noch meer ende overvloedigher vruchten van zijnen arbeydt te doen genieten. Daer toe wy den Almoghenden bidden sijne Ghenade te willen verleenen, ende uwer Ed. Hoog. Mog. Regieringhe,

Ed. Hoog. ende Mog. Heeren,

Hoe langhs hoe meer te zeghenen, ende met alderley prosperiteyt ende voorspoet te accumuleren.

Uwer Ed. Hoog. Mog. alder-onderdanichste
Dienaren ende ghetrouwe ondersaten,
H. ende I. DANCKAERTS.

Naedemael tot noch toe seer veele soo mondelinghe als schriftelijcken gheruchten, door verscheydene plaetsen sijn uytghegheven ende ghedivulgeert, niet alleen van den goeden standt des Christendoms in de quartieren van Amboina, van de groote hoope ende ghedurighen aen-was van dien: Maer ook wederomme ter contrarien van eenighe Persoonen alle hoope daer van is verwurpen ende onwaerdich gheacht, de predicatie des ghenaden bonts onder desen volcke, vermidts hare Duyvelsche superstitien ende indocilen aert te exerceren, ende dat wel voornementlijck soo van d'een als van d'ander zijde, van Luyden, die daer van bevroede, wel de gheringste wetenschap hebben ghehadt. Soo hebbe voor-ghenomen met de hulpe van Godt, naer de kennisse die tot noch toe soo uyt eenige Missiven des Eerw. Leeraers D. CASPARI WILTENS, als oock door eyghen ervindinghe tot noch toe met naerstighe ondersoeckinghe hebbe konnen ghekrijghen, klaerlijck ende waerlijck t'ghene daer van is, als teghenwoordich voor ooghen te stellen, ende eerstelijck te spreecken van hare Heydensche superstitien, Nature oft Aert, Genegentheyt, Huyshoudinghe, etc. Ende daer naer van de hoope ende apparentie der Reformatie ende beternisse die daer soude moghen zijn, ofte naermaels ghegheven werden: Maer eer ick hier toe kome, moet men eerst weten van wat Volckeren wy alhier spreecken, door dien oock eenighe onder de ghehoorsaemheyt van 't Kasteel Amboina sorterende, noch gheheel Heydensch zijn, (dat is, den naem van Christen noch niet en voeren, ofte oyt ghevoert en hebben) ende andere gantsch Moors ofte Mahometisch. Ick sal wel int generael spreecken, ende kortelick aenroeren van harer aller Heydensche superstitien, Nature oft Aert,

Genegentheijt, Huyshoudinghe, etc. Maer nochtans principalijck sal ick tracteren van de ghene, die alreede den Christen-naem hebben aenghedaen, soo van der Portughijsen, als van onser tijden, tsedert Kasteel is verovert, ende wy eenen voet opt Land hebben ghekreghen.

Om dan een inganck te maecken, soo staet aen te mercken, dat al de Amboinesen van outs Heydensch zijn gheweest, doch sijn eenighe daer van met lanckheyt van tijden tot het Moorsdom ghebracht, Tarnatanen, Javanen, als andere Natien, die in hare plaetsen hebben verkeert, ende met de Naghelen ghenegotieert. Eenige oock zijn tsedert d'aenkomste van de Portughijsen alhier door haer, tot het Christendom (indien men het Pausdom dat hier gheweest is, alsoo mach noemen) ghebracht, als oock tsedert de veroveringhe van 't Kasteel bij onse Natie, die mede een goet deel daer by hebben ghedaen, van de welcke ick oock voornementlijcken spreeckende van de hoope der Reformatie ende beternisse, sal handelen.

De Amboinesen sijnde dan als gheseyt is, van outs gantsch vervreemt gheweest van de kennisse Gods, ende hebben in 't ghenerael (gelijck als noch den meesten hoop doen) gedient den Duyvel, ofte veel met (*meer*) de Duyvelen, want daer van gelijck wy Orden, Graden ofte Trappen stellen, ende een yder Negrije, Dorp ofte plaetse, (ghelijck wij stracx seggen sullen) sijnen eyghen ende bijsonderen Duyvel heeft, maer fondamentele ende rechte kennisse der Duyvelen en hebben sij gantsch niet, sij en weten eyghentlijck niet wat eenen Duyvel is, ofte van waer hij eyghentlijck sijnen oorspronck heeft, maer sy dienen yets, dat zich seyt af-komstich te wesen van de Locht, ende van sich gheeft ofte sich beroemt, soodanich ofte soodanich van macht ofte vermoghen te zijn, waeromme oock eenighe voor een van de principaelste Duyvelen houden, dien sij noemen *Lanithe*, dat is Locht: Sij hebben int ghenerael eenen oppersten Duyvel, dien sij noemen *Lenthila*, dat is groote Locht, desen dienen sy wel eenigherleye wijse int ghemeen, als oock den tweeden Duyvel die sij noemen *Taulay*, ende anderen meer, die sy grooter vermoghen toe-schrijven: Maer niet te min soo heeft een yeder Negrije, Dorpe oft plaetse, jae elck gheslachte sijnen bysonderen Duyvel, die sij gheneralijck noemen *Nito*, 't welck eyghentlijck beteyckent eenen

quaden Gheest, want desen naem eyghenen sy ook toe eenighe af-ghestorvene menschen, die eenighe Moorderijen, Tooverijen, ofte andere dierghelijcke boosheden hebben ghepleecht, welckers gheesten ofte ghedaenten sy meynen, dat naemaels wandelen. Desen Nito noemen sy mede haren *Tuan*, Heere ende Meester, ende wel ten rechten, vermidts de groote slavernije, vreese ende subjectie, daer mede sy aen hem sijn verplicht ende ghebonden, als vorders sullen aenwijsen.

Als den Duyvel haer ghewoonlijcker-wijse verschijnt, (dat selden ghebeurt) om van haer ghedient te werden, ofte om haer yets te belasten ofte raet erghens in te gheven, soo en verschijnt hij haer ordinaerlijck niet in eenighe ghedaente, als van Kaffijr, Hondt, Serpent, ofte dierghelijke, ghelijck sy seggen, dat hy wel somwijlen aen eenighe verschenen is, maer hy verkiest daertoe seeckere Persoonen daer hij inne verschijnt, ende als dan door deselve spraeck ende antwoorde verleent, (als onder anderen mede soo men seght, in de drie Koninghen deses Eylandts, namelijck Bossiniven, Soijen ende Kielangh.

Als sy hem willen roepen om haer te dienen, ofte raet erghens inne te vraghen, dat gheschiet ghemeenlijck in de vergaderinghe van veelen, ende dat op naervolghende wijse: Sy hebben een seecker Tyfa ofte trommeltgen, als daertoe geconsacreert, op het welcke sy een tijt langh trommelen, daer bij ontstekende eenighe kaerssen ofte lichten, ende ghebruycken daertoe eenighe belesinghen, mommelinghen van woorden ofte andere grillen, my niet alle bekent, doch eer sulcx alles geschiedt, soo hebben sy ghemeenlijck yets ghereet van eeten, drincken ende andere snuysterijen, die den persoon daer hy inne verschijnt, eerst voorgheset werden, om sijnen balch daer mede op te vullen, ende dat ghedaen zijnde, soo wert de reste uytghedeelt aen de ghene die daer omme ofte omtrent sitten.

Ende dese eerbiedinghe doen sy hem meest aen in alle andere dinghen, al ist saecke dat hy haer juyst alst gheseyt is, niet en verschijnt, ghelijck als sy sullen *Bitsjaren* ofte raet houden, yets timmeren ofte bouwen, Thuynen maecken, planten ofte sayen, ende soo voorts: In voeghen dat sij niet eenen boom sullen aenvanghen te *Tijfferen*, ofte approprieren om te doen loopen, ofte sullen hem yets eerst toe-bren-

ghen om te verbidden, hare dinghen niet schadelijck ofte hinderlijck te willen sijn, daar by dan voegende een *Mattacau* ofte teycken van besweeringhe (meyne van den Duyvel inghestelt) ten eynde niemandt de handt daer aen soude slaen om te beschadighen, 'twelk oock van haer in groote estime wort ghehouden, ende sonder groote vreese niet en sal aenghetast werden.

Sy hebben int ghemeen een plaetse in haer huys, daer sij hem Kaerssen ende andere lichten aensteecken, ende eeten ende drincken voor setten, ende hier ist dat sy hem meest dienen, als hy haer niet ordinaris ofte ghewoonlijcker-wijse als gheseyt is, en verschijnt, ende dat eeten sy daer nae selven op, als sy het hem alsoo hebben geconsacreert ofte opgheoffert, latende onderwijlen altijts te dier plaetse t'sijner eeren wat staen, ghelijck verscheydene reysen met eygen ooghen hebbe ghesien ende bevonden.

Sy hebben eenighe kostelijckheyt in haer huysen, (meest bestaende in cierlijcke kleden ende Gout) yeghelijck naer sijn vermoghen, ende meestendeel van hare Voor-ouderen herghekomen, 'twelck altijts komt op de nae-komelinghen, ende hem ghedurich toeghe-eijghent is ende blijft, ende oversulcx niet en mach vervreemt werden, want 't selfde is ghelijck als een teecken des verbondts tusschen hem ende haer, daeromme sy 'tselfde in groote extime sijn houdende.

Inder daet soo heeft den Duyvel groote macht over haer, ende sy vreesen hem uytermaten seer, door 't quaet, schade ende plaghen, die hy haer aenbrenght, want sy en meynen niet datter yets quaets kan ghegheschieden ofte haer toe-komen, sonder ofte door hem, daeromme soo bidden sij hem, dat hy haer gheen hinder en doe noch beschadight, noch ramp ofte ongheval toe en sende: Alst haer erghens in qualick gaet, soo sijnse seer begaen om hem wederomme te versoenen, ende te vreden te stellen, waeromme sy seer strenghelijck observeren ende trachten naer te komen, het ghene hy haer soude moghen ghebieden ende op-leggen, hoewel het selve dickwijlen soodanich is, dattet haer onmoghelijck is te achter-volgen: Ghelijck wanneer hy van haer eyst eenich extra-ordinaris eeten ende drincken, dat te mets op 't geheele Landt van Amboina niet en is te krijghen, ende soo voorts; doch hier mede en sijn

sy dan niet vry, maer moeten dan dat boeten op eenighe andere wijse, die hy haer soude mogen voorschrijven. Ondertusschen vreesen sy groote straffen, sieckten ende plaghen, om dat sy het eerst opgeleyde niet en hebben volbracht. Waer bij dan den Duyvel seer fijn sijn personagie weet te speelen, om dese arme luyden in dese hare vreese ende blintheyt te houden, want ist saecke onderwijlen yemandt sieck wert, oft komt te sterven, soo maeckt hy haer diets, dat hy het selfde ghedaen heeft, op haer vergramt zijnde, om dat sy achter-stallich sijn geweest, int ghene hy haer soude moghen opgheleyt hebben, ofte hem niet eere ende dienst ghenoech bewesen, het welcke sy arme menschen oock seer lichtelijck aennemen ende ghelooven, (door vreese voorn. die sy hebben van hem, in voeghen, dat ist saecke eenighen persoon in d'een oft d'ander Huysghesinde komt sieck te zijn, soo belooven sij hem een kint ofte ander persoon tot sijnen dienste, indien den patient sijne voorighe ghesontheyt wederomme mach recupereren, het welcke door hulpe van Godt, (daer sy wel minst van houden) gheschiedende, soo koopen sy eene Slave, al souden sy oock alle haer middelen daertoe aenlegghen, dewelcke hem daer nae als toe-gheeyghent is, ende blijft, om ghedurich in sijnen dienst ghebruyckt te werden, ende ist saecke daer benevens dat de uytkomste contrarie is, ofte dat den krancken persoon komt te over-lijden, soo seght hy sulcx gheschiet te zijn, omdat sy hem met minder eerbiedinghe, respect ende vreese hebben ghedient, in somma hy weet altijts sijn personagie onder dese blinde menschen soo wel te speelen, dat hy groote authoriteyt, aensien ende vermoghen by haer heeft).

Boven al 't ghene gheseyt is, doen sy hem noch veel andere dinghen ter eeren, jae erkennen hem meest in alle hare actien, als in hare Bruyloften, Feesten, vrolijcke Maeltijden, ende soo voorts. Sy maken somwijlen voor hem eenighe *Lego Lego*, dat is, ronde dansen, met singhen, springhen, ende andere vrolickheden meer te bedrijven, ende dat somwijlen twee ofte drie weecken over eenen boecht, soo wel by nachte als by daghe.

Sy hebben oock een manier van besnijdinghe, die niet en kan vernemen, waer dat sijnen oorspronck van daen heeft, hebbe dit wel hoo-

ren seggen, dat de Vrouwen met gheen Mannen en souden willen converseren, indien sy niet eerst waren besneden, maer noyt daer van gehoort eenige andere redenen. Dese besnijdinge geschiet alleen aen de Knechtgens, ende dat als sy omtrent 11, 12 a. 13 jaren out zijn. Sy en geschiet niet op de wijse van de Moren ofte Mahumetanen, maer heel anders, want daer de Moren het gantsche voor-velleken des schamelheyt wech nemen, soo en splijten sy maer het bovenste van dien, met een seecker Rietghen daer toe geappropriëert. Ick meyne dat dese superstitie oock van hare Duyvelen is ingheStelt, ende dat tot een seecker eynde, maer en kan daer van eyghentlijck niet spreecken, vermidts sy het al te verborghen houden, ghelijck oock meest alle anderen superstitien, die sij in de Duyvels dienst sijn ghebruyckende.

Onder de superstitieuse Ceremonien die sy ghebruycken int trouwen, sijn sy hem mede ghedachtich, ende gheven ofte doen hem yets ter eeren: Haer trouwen gaet seer seltsaem toe, ende wert seer licht wederomme ghebroocken, de ghemeene wijse daer van is dese, als twee persoonen onderhandelt zijn, soo komt eerst den Vader van de Bruydegom ofte yemandt van sijnent weghen, ende presenteert eenighe giften als Gongen, Kleeden, ende andere dinghen die de Ouderen van de Dochter op haer souden mogen ghestelt hebben. Dese giften ghegheven zijnde, soo komt wederom den Vader van de Bruydt, ofte yemandt in sijne plaetse, ende gheeft eene Maeltijt ofte slemperije, daer by dan ghetrommelt, ghebommelt, ende andere grillen meer bedreven werden, ende hier mede is het Huwelijck vast, maer wert even licht wederom gebroocken ende vernieticht. Want soo wanneer de Vrou met haren Man eenich verschil ofte questie krijcht, al ist oock maer om een kleyne beuselinghe, ende wederomme gheven kan het goet dat op haer ghestelt ende ghegheven is, stortende eenich water op de voeten van de Man, (daer mede sy te kennen gheven, dat sy afgewasschen hebben alle onreynicheyt, die op haer door de conversatie soude moghen ghekomen zijn) soo sijn sy als vooren, ende moghen de Mannen wederom verlaten, werdende dan andermaels te vente gestelt voor den meestbiedende, in voeghen dat de ouderen veel eer hare kinderen verkoopen als uyt trouwen, dit recht dat competeert soo wel de Mannen als de Vrouwen,

sulcx datter sijn die wel twee ofte drie maels vertrouwt zijn, ende by verscheydene Kinderen hebben gheprocre-eert.

Sy hebben een Forme van Eedt-sweeren ofte besweeringhe, (meyne vastelijck van de Duyvel oorspronckelijck) die sy noemen *Mattacan* (daar van boven een weynich is ghemelt); hier passen sy seer strenghelijck op, ende houden daer meer af als veele Christenen doen van eenen wettelijcken Eedt; dese geschiet int Eedt-sweeren op dese maniere, sy nemen eerst een kop met water, ende daer inne so werpen sy eenich Gout, Aerde, een Kogel van een Roer ofte Musquet, doopende daer inne den Tromp van dien: Item de punt van een Hellebaert ofte Piek, ende oock een punt van een Swaert, Sabel ofte ander gheweer. Dit alsoo toeghestelt zijnde, soo gheven sij het naer eenighe mommelinghe van woorden, te drincken, den persoon die een Eedt moet sweeren ofte yets belooven: Te kennen ghevende, dat alles wat int water is gheweest, haer moet schenden ofte ombrenghen, soo sy niet en achtervolghen, ofte soo het de waerheyt niet is, dat sy sweeren ofte belooven. Immers dit moet gheschieden in den name van haren *Lenthila*, ofte oppersten Duyvel, ofte en is van gheener achtinghe.

Daer sijn onder haer oock veele *Zwangij* (soo sy se noemen), dat is, Tovenaers en Vergiftighers, welcke sij uyttermate seer haten ende vervolghen, want soo sy maer simpelijck daer van op yemandt suspitie hebben, dooden den selven seer lichtelijck, ende sijn gantsche gheslachte wert daeromme suspect ghehouden, ende niemandt mach daer aen trouwen met eeren, soo langhe dese suspitie is durende. Noyt en hebbe ghesien ofte met waer bewijs ghehoort eenige van hare actiën, maer wel dickwijlen van de Vergiftigers (die men door alle dese Orientsche quartieren vele vint), welcke hier niet en ontbreecken, maer Godt betert, niet als al te veel en zijn. Ick late my voorstaen dat syder dit Volckken mede meynen, nochtans hebbe verstaen dat eenighe, soo wanneer yemandt haer komt af te sterven, des nachts met Schilt ende Swaert daer by waecken, door vreese dat de *Zwangij* des nachts het herte der overledene souden komen stelen, ende 't selfde op eeten, ghelijck sy seggen dat wel somwijlen aen eenighe persoonen geschiet is, doch ik achte dat te wesen fabulen, die haer den *Nito* heeft diets ghemaeckt.

Ende dit is 't ghene my dochte kortelijck te seggen, van hare Duyvellarijen ende Heydensche superstitien, welcker noch veele meer zijn ten deele mij bekent, maer hebbe alleenlijck de bovenghemelde als principaelste hier willen voorstellen, om wijders mede een weijnich te spreecken, van harer aller nature ofte aert, gheneghentheyt, huyshoudinghe, etc.

De Amboinesen sijn van naturen een seer trouloos, vreesachtich ofte kleyn-hertich, bot, ende indocijl Volck, ende daer by oock gantsch niet curieus, ofte weet-gierich om yets te leeren ofte te ondersoecken, ghelijck wel eenighe andere Orientsche Natien gheneghe zijn te doen.

Seer trouloos sijn sy, ende dat in verscheyde dinghen, in hare beloften en sijn sy gantsch niet te gelooven, ofte en gelooven oock malkanderen niet, jae en soude malkanderen niet een penningh betrouwen, ten waer daer seer goede vaste ende suffisante borghe ghestelt ware, alle haer goederen ende middelen, die sy konnen, begraven sy in de Aerde, daer sy het dickwijlen soo langhe laten leggen, tot dat het gantsch verrottet ofte verdurven is, sulcx dat sy des Sondaechs in de Kercke gaende, ofte op eenighe Feesten ofte Maeltijden komende, haer willende opproncken, soo moeten sy veeltijts de kleederen diese aen 't lijff doen sullen, uyt dien kostelijcken schat-kist der aerde gaen halen, ende van daer weder te huys komende, stracx wederom daer inne begraven: Want soo sy se daer buyten lieten, souden datelijck meynen dat syse quijt waren, als syse niet in de handt en hadden ofte voor haer ooghen en saghen.

Sy sijn mede seer vreesachtich ofte kleyn-hertich, niet alleen hier inne dat sy ghelijck als andere Natien niet en dorven attenteren om hare vyanden, daer sy goede resistentie souden moghen af te verwachten hebben, af-breuck te doen, ofte die onder hare subjectie te brenghen: Maar oock daer inne, dat ten ware haer den noot tot sulcx dronghe, sy deselve het hooft niet en souden derven bieden, om haer te resisteren ofte haer plaetsen te beschermen: Nochtans soo sijn sy seer gheneghen tot diefte ende rooverijen, maer als sy sulcx int werck stellen, soo bestaen sy het meest teghen die ghene, die sy wel weten dat haer niet veel tegenstants en konnen doen, ofte afbreuck wederomme toe-brenghen.

Tsedert oock de Mooren ende oock de Christen-Natie hier hebben verkeert, soo is te mets by haer wel yets gheattenteert, doch niet door haer eyghen couragie, maer door hoope van goede bystandt van anderen, die sy seer gaerne het spits laten afbijten, 'twelck ghedaen zijnde, soo derven sy seer stoutelijck op den verwonnen man houwen ende kerven, ghelijck ghemeenlijck der blooden aert is.

Sijn oock seer bot ende onleersaem van aert, want men bevint niets onder haer van eenighe fraye hantwercken ofte konstighe dinghen, als alleenlijck het weven van eenighe kleetghens (een fatsoen van sacken, die onder en boven open zijn), die de Vrouwen om 't lijf draghen, ende die seer slechtelijck ghemaeckt: Andersins en gheloove ick niet, datter een Landt ofte plaetse is ter Werrlt, daer minder yets ghemaeckt wert, oock en hebben sy gantsch ghenen lust, gheneghentheyt ofte 't begrijp van yets te leeren, sulcx dat soo wanneer haer yet frays ofte curieus wert ghetoont, ofte yet sonderlinghs gheleert ofte vertelt, 't zij dan Politicq, Historisch, Mechanijcq, ofte hoe het oock wesen mach, sy nauwelijcx de pijne-waert en achten, om ter nauwer noot haer ooghen eens daer op te slaen.

Ende ghelijck hier inne soo sijn sy oock meest in Religions saecken: Sy en hebben gantsch ghene tijt reeckeninghe, ofte en weten niets te seggen van voorighen tijden, anders als haer den *Nito* diets maeckt, 't welck soo heel wonder niet is, vermidts sy gantsch ghene schriftelijcke letteren ofte Characteren en hebben, om yets te beteeckenen, ghelijck wel de Arabijnen, Chinesen, Javanen, Maleyen ende andere Orientsche Natien doen, hares herten strecken al meest nae Visscherijen ende *Coubons* ofte Tuynen, daer sy meest den gheheelen tijt in leggen en wroeten, ende daer uyt soo leven sy meest: Want gantsch gheen trafijcke bij haer en wert bevonden, als van de Naghelen. Waeromme oock meest alle seer armelijck ende sober ghestelt zijn. Sy hebben seer slechte Huysinghen, ende weten haer seer armelijck te behelpen soo in eeten als in drincken, jae soo soberlijck dat het dickwils te verwonderen is, waer by sy het leven behouden, nochtans sijn door den bandt redelicke lijvighe ende wel ghestelde luyden van lichaem, tamelijck sterck ende dispoost, maer ghelijck boven gheseyt is, seer kleyn ende vreesachtich van herten.

De Liefde ende affectie tusschen Man ende Vrouw, dunckt my dat heel kleyn is, maer sy draghen hare Kinderen int ghemeen een sonderlinghe gheneghentheyt ende liefde toe, jae voeden die soo verdorven op, dat veeleer slaghen van haer souden verdraghen (ghelijck wel ghesien hebbe), als dat syse eenen slach souden gheven.

Boven 't ghene gheseyt is, soo bespeurtmen noch in haer een groote prophaniteyt ende irreligieusheyt van naturen, jae soo, datse van hare Duyvelen gantsch gheen werck en souden maecken, om die te dienen, ten waer sy soo seer van die wierden gheplaecht, ende voorts wijs gemaect, dat alle 't quaet dat haer overkomt, van haer is hercommende (als boven gheseyt is) ick en wil niet seggen datmen veel goets moet verwachten van 's menschen nature die heel verdorven is, maer nochtans in alle Heydensche volckeren en speurt en bevintmen sulcke prophaniteyt niet, als wel in de Amboinesen, waer by oock komt, dat de Duyvelen die sy dienen, haer uyt het hooft steecken, al wat sy van ons ofte andere souden moghen hooren, 'tgene de religie ofte Gods diensticheyt soude moghen betreffen.

Ende dat sy int ghenerael op het kortste ghesproocken, van der Amboinesen Heydensche Superstitiën, van hare nature ofte Aert, Gheneghentheyt, Huyshoudinghe, etc.

Sal nu voortgaen om te komen tot het principaelste ooghenmerck ende spreecken van de hoope der Reformatie, ende beternisse die tot noch toe ghegheven is, ofte naer teghenwoordighe apparentie voortaen in haer soude moghen ghegheven werden.

Ick hebbe inden beginne gheseyt, datter eenighe Amboinesen sijn onder de ghehoorsaemheyt van het Kasteel sorterende, die noch gheheel Heydensch zijn (dat is, den naem van Christen noch niet en hebben beleden), ende andere heel Moors, van dese beyde soorten en sal ick hier niet veel spreecken, als wesende nae menschelijck oordeel, meest buyten hoope en apparentie: De Heydenen, om dat, neffens haren Superstitieusen bedorven aert (daer van ghesproocken hebbe) in haer niet en kan bespeuren eenighe leersaemheyt, eenighe nieuwsgiericheyt ofte eenighe curieusheyt om yets te weten: De Mooren ofte Mahumetanen om dat boven dies alles noch in haer bevinde soodanighe obstinaetheyt

ende hartneckicheijt, dat het een groot verwonderinghe by een yeder, die deselve bekent is verweckt. Doch en moetmen daerom den moet om haer te winnen niet gheheel verliesen, overmidts, hoewel sulcx by den menschen onmoghelijck schijnt, nochtans alle dinck by Godt mogelick is.

Hier volgen in de oorspronkelijke uitgaaf eenige beschouwingen over de gronden van het verschil van superstitieusen ijver *en* religieusen ijver, *die hier, als niets ter zake doende, worden overgeslagen.*

Boven dese nu ende boven de ghene, die noch geheel Heydensch zijn (dat is die noch noyt den Christen-naem en hebben beleden), soo zijnder oock noch eenighe andere, ende dat al in redelijcke grooten ghetale, die wat Christendoms soo van de Jesuyten ofte Portughijsen, als mede van ons sedert de veroveringhe van het Kasteel (die gheschiet is in den Jare 1605.) hebben aenghenomen, ende meest tot noch toe (immers uijtterlyck) hebben behouden, waer van voornementlijck ghelijck als gheseyt hebbe, hier sal tracteren.

Onder de Dorpen die voor eenighen tijdt hare oude woonplaetse hebben moeten verlaten, ende aent Kasteel komen woonen (sijnde omtrent 13. a. 14. in ghetale) soo isser een van 60. a. 70. Huysghesinnen, ghenaemt *Hativa*, dese Hativers hebben over vele Jaren (vry wat stercker zijnde als nu) de nae by gheleghene Mooren ofte Mahumetanen, hoewel meene grootelijck teghen haren danck (vermidts hare blooheyt ende kleynherticheyt, als gheseyt is) ghemaeckt tot hare doodt vyanden, soo datse gheen heul ofte toeverlaet en mochten hebben als in de wapenen, (door de macht ende groote vilainije harer vyanden), om niet gantsch verdelcht ofte ten minsten tot lijf-eyghene Slaven ghemaeckt te werden. Daeromme aenmerckende dat sy wel de swackste waren, soo hebben sy haer vast ghemaeckt met de Portughijsen, die doen alrede in heftighe Oorloghe met de selfde Mooren waren gheraeckt, ende niet schoonder en sochten, als eenen soo goeden voet opt Eylandt te krijghen, met toeval van soo vele desperate, ende daeromme ghetrouwe Swarten, hoe de verbitterheyt der Mooren grooter, ende de hoope van versoeninghe minder wiert, hoe dese Hativers meerder ghenootsaeckt wierden, de Portughijsen aen te kleven, ende niet alleen ghetrouwer, maer oock subjecter wierden.

Vele andere Dorpen sijn de Portughijsen daer na oock toegevallen, maer ghene die de Mooren soo hadden ghestoort, ofte die de Oorloghe soo heftich tegen haer voerden, ende de Portughijsen soo trouw bleven. Maer vermidts de Portughijsen haren voet soo vast opt Eylandt niet en hadden ghevestet, soo sijn sijse somwijlen wel wederomme afghevallen, ende hebbense oock bestreden, hier door hebben de Portughijsen de Hativers wat meerder dorven nae haer handt setten, ende wat meerder authoriteyts ende dwancks over haer ghebruycken.

Endc dit mede int stuck van de Religie, sy deden haer leeren eenighe ghebeden, ende andere dinghen den Gods-dienst concernerende (hoewel daer onder seer vele van hare Superstitien ende traditien liepen), verbiedende dat niemandt eenighe Duyvels en soude dienen, ende 'tselfde nae vermoghen belettende. Aldus hebben die van Hativa wat Christendoms aenghenomen, meer als andere Dorpen, die uyt minder noot ende met minder yver, de Portughijsen waren aenhanghende, ende derhalven soo veel dwancks niet en souden hebben willen verdraghen.

Nu dese Hativers soo wat Christelijckheyts, door desen middel van de Portughijsen gheleert hebbende, en hebben op haer vertreck 'tselfde niet alles verworpen, maer sijn vry wat slapper ende nalatigher daer inne gheworden, door 't ophouden van den dwanck, die de Portugijsen over haer hadden ghebruyckt, ende sijn wederomme meer tot haer Duyvellarije vervallen, want de Portugijsen daer seer scherpe achtinghe op namen, ende die sy daer op bevonden swaerlijck straften, daerom syse ten deele doch niet ten gheheele en verlieten.

De Portugijsen en hebben onderwijlen oock niet gherustet, alle moghelijcke middelen int werck te stellen op d'andere Dorpen, eenichsins onder haer ghehoorsaemheyt staende, ende voornamentlijck in de ghene die hier ontrent 't Kasteel sijn liggende, onder welcke wel eenighe, doch heel weynighe zijn, die neffens die van Hativa moghen ghereeckent ofte vergeleecken werden.

Het staet aen te mercken, hoe verre, soo dese als oock de Hativers int Christendom hebben toeghenomen, namentlijck niet veel verder als tsamen met des Duyvels dienst kan bestaen: Sy hebben gheen ofte immers seer weynich Gods-dienst gepleecht, meerder als des Duyvels dien-

sten kan toelaten: Want hoe het de Portugijsen verboden, ende hoe de Jesuyten toesaghen, soo en hebben sy nochtans niet gantsch en gaer naer gelaten hare Duyvelen te dienen: Want sij dedent heymelick in haer Huysen, Tuynen ende Bosschen, ende in dien deele en souden sy malkanderen niet beklapt hebben, hoe vyandelijck sy malkanderen oock mochten wesen, daer sy nu 'tselfde wel by ons hert ghedronghen zijnde, derven bekennen, doch niet gaerne, seggende altijt, dat hare Dansinghen, Bancketeren, ende andere hare grillen boven ghemelt, elders om gheschieden, ende dat 'tgunt sy doen yets anders is. Immers boven dit alles, soo meyne evenwel datter doch eenighe zijn, die den dienst des Duyvels gantsch hebben verlaten, maer hoedanighe ofte veel en kan niet seeckerlijck weten, maer vertrouwe door hulpe van Godt, dat daer van tsijnder tijt beter ghetuyghenisse sal konnen gheven, overmits nu redelijcker-wijse tot de kennisse der tale ghekomen zijnde, wat beter 'tstuck des Gods-dienst hoope by der handt te nemen, ende wat dieper daer inne te treden, als tot noch toe wel hebbe konnen doen, ofte moghelijck ghedaen is, wel verstaende, by soo verre de loffelijcke hanthavinghe van de H^{r}. Vice, G^{r}. HARMAN VAN SPEULT, int uytvoeren van dien mach ghenieten, ghelijck als tot noch toe sedert sijn Ed^{te}. Gouverne hebbe ghedaen, daer aen, Godt ten voorsten niet en twijffele.

Behalven dese naturele Amboinesen, soo sijnder ook ettelijcke vreemdelinghen van dewelcke (als ten deele onderrechtinghe aenghenomen hebbende) yets wat meer te houden is. De Portugijsen hebben gheleden meer als veertich Jaren al hier gebracht ettelijcke Huysghesinnen, ghenaemt *Mardecas* (dat is vrye luyden), brachten deselve wt de Molucos ende van by noorden de Molucos, ende sy ofte haer kinderen sijn hier als noch aent Kasteel woonachtich, omtrent de 40. a. 50 Huysghesinnen sterck zijnde.

Dese Mardecas hebben in hare jeucht vele in de huysen van de Portugijsen, ende oock van de Jesuyten ghedient, tot datse volwassen sijn gheworden, ofte ten minsten daghelijcx daer inne verkeert, haer altijt aenclevende, haer tale leerende, haren aert wel aennemende, ende sich wel nae hare manieren voeghende ende ghewennende. In dese is soo redelijck oock wat wetenschap, wat lust ende liefde tot het Chris-

tendom, als veel vande Portugijsen daer toe ghehouden zijnde, ende dit volck, hoewel eertijts oock meest alle Heydenen zijn gheweest, en dienen als nu den Duyvel niet, gelijck de Amboinesen doen, ten waer saecke daer eenighe waren die met Amboineesche Vrouwen ghetrout zijn, ende haer daer toe laeten verleyden ofte haer kinderen, door toedoen van de Ouderen der Vrouwen aenraden, immers soo en is sulcx niet wel bewust, ende men bespeurt in dese Mardecas eenen gantsch anderen aert ende nature als wel in de ghemeene Amboinesen.

Neffens dese Mardecas, soo woonen hier oock omtrent 't Kasteel noch eenighe Chinesen, vande welcke wel sommighe op ende afvaren, met joncken ende ander vaertuych, om te trafijcqueren ende hare Koopmanschap te doen, ende oock somwijlen wel een ofte twee vertrecken nae China ofte andere quartieren: Maer houden meest alle haer vaste residentię alhier op Amboina, haer behelpende met coopen vercoopen, Houtsagen, Steen ofte Pannebacken, Visschen ende soo voorts. Dese Chinesen is mede een volck dat seer Heydensch is en Heydensche Superstitiën exerceert, maer nochtans soo en kan in haer sulcken openbaren Duyvels dienst niet bespeuren, als wel in onse voornoemde Amboinesen, die sy in leergiericheyt, curieusheyt, dociliteyt, oordeel ende verstandt verre overtreffen, ghelijck een yeder die eenichsins de Historiën van China ghelesen heeft, over-weghende het ghene boven van onse Amboinesen hebbe gheseyt, lichtelijck sal konnen oordeelen.

Nu van dese Chinesen sijnder omtrent 5. a. 6. die onlangs noch gheen jaer gheleden, het Christendom hebben aenghenomen, naerdat sy van eenighen tijt lanck in de Christelijcke Religie waren onderwesen, ende nae de mate harer kennisse, volghens de loffelijcke ordre onser Christelijcke Kercke, belijdenisse des gheloofs hadden ghedaen, als mede haer Vrouwen, die sy te ghelijck met hare Kinderen (naer dat sy wettelijck waren ghetrout), hebben laten doopen, het is seer apparent dat dese voorighe metter tijt noch een goet deel sullen toevallen, want soo 't schijnt, alle 't ghene sy van den gront onser Religie souden moghen verstaen, (dat als noch niet veel en is) daer sijnse seer toe gheneghen, om andere dat mede in te drucken, die oock seer willichlijck (volghende hare curieusheyt ende leergiericheyt van naturen) de ooren te luyster

leggen, ende voornementlijck als sulcx van haer eyghe Natie wort gheseyt: Die tegenwoordich hier vast resideren, sijn omtrent veertich Huysghesinnen sterck, ende sullen moghelijck metter tijt noch vry wat aenwassen ende vermeerderen.

Het laet sich uyterlijck aensien, als of onder onse Amboinesen, ende de vreemde Christenen boven ghenaemt wat yvers soude zijn, in sommighe meer, in sommighe min, maer evenwel en is desen yver soo sterck niet dat deselve eenighe bysondere ofte remarcable werckinghe veroorsaeckt, hy en is niet suffisant, om haer te prickelen dat sy ordinaris ter kercken komen, ofte van eenighe Religions poincten, redenen ende bescheyt pooghen te weten, ofte daer mede seer beholpen zijn, datmen haer kome aenspreecken, van materien des gheloofs, deselve en is tot noch toe oock niet machtich gheweest, de oude ende middel-jarighe te drijven, datse de jonghen yet souden hebben onderwesen (immers van 't weynighe datse souden mogen hebben begrepen), oft eenighe ghebeden gheleert. Maer sy hebben meest de jeucht laten opwassen, ende tot hare modinghe jaren komen, sonder eenighe kennisse van Religie. Deselve yver en heeft haer oock qualijck konnen beweghen, hare kinderen wat te missen ofte te ontberen, uyt hare Hoven ofte Vischprauwen, op dat sy by ons yets wat souden werden gheleert. Het wil uyterlijck wat wesen, maer het en is inder daet soo veel niet, als het hem wel laet aensien. Ende te desen regarde moet ick antwoorden op 't ghene soude moghen ghevraecht werden, namentlijck.

Waeromme dan verscheydene persoonen, die in Amboina geweest waren, te huys int Vader-landt komende, soo veel hebben weten te seggen vande liefde ende affectie, die de Amboinesen hadden tot het Christendom.

Ick meyne dat sy daer door bedrooghen ende gheabuseert zijn gheweest, om dat de Amboinesen die meest met gheveynstheyt ende ghemaeckt samblant spraecken, redenen ende propoosten, die de onsen niet anders en verstonden, als ter goeder trouwen ende meyninghe, wanneer dese luyden weten hoe yemandt sijn ghevoelen is van een saecke, ende wat hy prijst ofte laeckt, wat sijn raden ofte ontraeden is, soo sullen sy als dan, soo veele als moghelijck is, hare propoosten accommoderen

ende formeren, nae sijn herte ende gemoet, met de meeste samblant ghelaet ende ghemaeckte verklaringhe van haer herte, als sy konnen ende gheleert hebben: Houdende de geck inde mouwe, ende gelijck als eenen de kappe vullende. Dit is veelen van de onsen wedervaren, ende voornementlijck, terwijl by onse Natie gheen exercitie van de Religie int Maleys en gheschiede, die 'tselfde eenighe 'thuys opt alderschoonste hebben komen vertellen. Daer naer heeftet beter ghebleecken wat van de saecke was, ende en hebben die protestatien soo gheen plaets meer ghehadt. Nochtans soo sijnder noch al eenighe van haer in den beginne bedrooghen gheweest, eer sy tot rechte kennisse van hare actien en aert quamen: Als onder anderen den E. CASPARUS WILTENS Predicant die mede de Maleysche predicatie eenighe tijt lanck hier heeft gheexerceert, welckens ghevoelen ende woorden hier in meest hebbe ghevolcht, deselve hier eerst ghekomen zijnde, ende met eenighe wat conversatie houdende, schrijft dat hy sulcke eerbiedinghe ende teeckenen van aengenaemheyt heeft ontfanghen, dat hyder sich grootelijcx in verheuchde, sy presen ende verheven grootelijcx sijn begin, ende streecken hem als Hoonich om den mont, ende dit deden sy des te vrijmoedigher, om dat sy meynden dat hy korts wederomme soude vertrecken, vermits op andere plaetse als in Amboina was ghedestineert. 't Selfde hebbe oock bevonden in mijnen eyghen persoon, want soo haest den voet opt Landt hadde gheset, hebbe datelijck soodanighe eerbiedinghe ende respect tegens my, ende dat oock vande Principaelste bespeurt, dat in twijffel begonde te trecken, het ghene voor dien van mijn Collega voornoemt, ende andere dies aengaende hadde verstaen. Ick en wil haer in dien ghevalle niet toeschrijven eenige habiliteyt ofte cunste (want sulcx soude strijden tegen het ghene voor desen van haer hebbe gheseyt) oock vertrouwe ick wel soo veel van de broose verdorvene werrelt ende haren handel te weten, dat my niet soo lichtelijck en sal laten seduceren, ende wat op de mouwe binden, voornementlijck van sulck een weteloos ende herseloos volck. Maer dit is het dat men een nieuweling zijnde, onder dese luyden, op sulcx niet verdacht en is, ende haer voor te slecht ende oprecht aensiet.

Dit is het ghene ick teghenwoordich voorghenomen hadde voor ooghen

te stellen vande standt des Christendoms, int quartier van Amboina staende, onder de ghehoorsaemheydt vant Kasteel, sommighe plaetsen meer sommighe min, etc.

Sal nu vorders (als gheseyt hebbe) vermanen van de hoope ende aparentie dieder soude moghen wesen ofte niet wesen, van eenighe Reformatie ende beternisse.

De hoope ende apparentie van eenighe Reformatie ende beternisse, die der soude moghen wesen onder de ghene die noch heel Heydensch sijn, kanmen seer lichtelijck afmeten, waerinne dat bestaende is, want om andere exempelen voor by te gaen, soo hebben ons dat de Portughijsen ghenoechsaem gheleert, doense de Hativers ende Mardecas, soo verre (als geseyt is) tot het Christendom hebben ghebracht. Sy bestaet in enckelen authoriteyt, vreese ende ontsach, want nademael boven hare onwetentheyt, haren aert oock soodanich is, als ick boven hebbe ghe-schreven, soo moet eenighe authoriteyt, vreese ende ontsach ten eersten wesen, in de plaetse van leersaemheyt, curieusheyt ende nieuwsgiericheyt om yet te weten. Ten anderen moetmen overwinnen, die groote Prophaniteyt ende Irreligieusheyt diese hebben van naturen. Ten derden, verdoven, dempen ofte versmooren, die teghenheyt ende afkeericheyt diese hebben vande Christelijcke Religie. Ende ten vierden aenraden, teghen der Duyvelen ontraden, jae ghebieden tegen haer verbieden.

De hoope ende apparentie van Reformatie ende beternisse onder de andere soorte, en is oock anders nergens in bestaende, dan datmen de voortganck ende het toe-nemen soecke int ghene dat de beginselen heeft ghewrocht, want naedemael den yver noch in haer soo groot niet en is, dat hy eenige bysondere werckinge veroorsaecke, soo moet de authoriteyt ende 'tontsach daer voor strecken ende dat vervullen, ende dit dunckt mij de principaelste hoope te wesen, die tegenwoordich apparent is. Of dese remedie nu op Amboina soude moghen int werck ghestelt werden, ende plaetse grijpen, dat en wil ick niet debateren, vermits sulcx meest den Politijcken is competerende, doch wat de Amboinesen, daer wy hier van spreecken souden konnen doen, sonder merckelijcke schade ofte verlet, daer van sal hier wat breeder aenwijsinghe doen.

Eerstelijk soo soude wel de helft vande Amboinesen die aent Kasteel

woonen, des Sondaechs ghevoechlijcken konnen komen tot het ghehoor vande Predicatie, als sy maer den Sondach en wilden missen uyt haer werck, want haer meeste plaetsen daerse eertijts hebben moeten opbreken om aen 't Kasteel te komen woonen, ende al waerse noch alle hare Plantagiën, Hoven ende Tuynen hebben, die sijn soo dicht bij 't Kasteel gheleghen, datse in een korte poose souden konnen thuys wesen, indiense begheerden, jae al ware het alle avont, ten waer sy door onweder ofte andere inconvenienten wierden verhindert.

De ander helft en souden wel niet konnen bij-brenghen sonder versuymenisse, want hare plaetsen sijn te verre ende te ongheleghen om t' elcken-reyse aent Kasteel te komen op den Saterdach, ende 's Maandaechs weder uyt te tijgen, principalijck by stercken wint, ende in de ses reghen-maenden, die alhier boven maten vehement ende onstuymich zijn.

Belanghende de Mardekas ofte vreemdelinghen, die maecken eenighe Hoven dicht bij de handt, maer principalijck gheneren sich met Visschen, ende hoewel somtijts wel wat vande handt loopen, nochtans soo konnen sy seer bequamelijck alle Sondaghen thuys wesen, ende thuys blijven soo sy willen.

Vorder de Dorpen vant Kasteel af geleghen op haren eygen gront, die hebben alle avont haer volck thuys, ghelijck het toegaet ten platten lande in ons Vader-landt, ende en hebben derhalven niet te pretenderen.

Maer wy-luyden souden daer vinden een groot inconvenient, want neffens dien dat onse Natie sich seer qualijck soude konnen ordinaerlijck behelpen, ghelijck de Swarten doen met *Papeda* ofte *Sagupap*, Wortelen, Fruijt ende dierghelijcken, sonder weynighe andere toespijze, als te mets wat ghedroochde Vis, die haer oock selden ghenoech voor de neuse komt, soo is dit het principaelste, dat dit volck op de Dorpen seer weynich ghemeynschap is houdende met de vreemdelinghen, ende derhalven weynich ervaren is in de Maleysche tale, daer inne nochtans de onderwijsinghe soude moeten gheschieden, vermits niemandt van deselve oyt is gheweest, nochte oock teghenwoordich en is ervaren in de Maleysche tale, die daer ghesproocken wort, meyne dat deselve door naersticheyt wel soude zijn te leeren, maer dat moeste vry eenen goe-

den tijt aenloopen, ende soude oock gheven een quade consequentie, als de onderwijsinghe daer inne alleenlijck gheschiede, want als dan de jeucht (daer van wel meyne dat de meeste hoope te verwachten is) haer seer qualijck souden willen begheven tot het leeren vande Maleysche tale, daer inne sy als noch niet als al te traech en zijn.

Daer sijnder wel eenighe die door lanckheyt van tijden wat Maleys hebben gheleert, doch niet meer alsdat sy haer daer mede konnen behelpen. Maer dit alles op een zijde ghestelt, ende ghenomen dat dit al ginghe naer onsen wensch, soo en soude een Predicant niet meer konnen bedienen, als een Dorp van 70. 80 a. 90 Huysghesinnen ten hoochsten, want de Dorpen liggen te verre van malkanderen, om van d' een op d' ander te gaen, ende de weghen sijn soo quaet als weghen ter werrelt, klimmende Hemel-hooch, ende daelende af-grondt-diep, ende voornementlijck de ses reghen-maenden (daer van gheseyt is) en isset voor ons niet moghelijck de weghen te ghebruycken, want het schijnt by nae dat het Landt wech reghenen soude, met een gantsch onghesonde kouwe, waer door lichtelijck groote sieckten souden werden ghecauseert, etc.

Of ende hoe sulcx als boven gheseyt is, in onse Amboinesen soude konnen te weghe ghebracht worden, door authoriteyt, vreese ende ontsach, daer van en wil ick hier niet discoureren, want als gheseyt hebbe sulcx laten willen voor de Politijcken, immers wil dit wel seggen, dat naer alle apparentie, die tot noch toe gheweest is, volkomentlijck is ghebleecken, dat meest alles wat oyt op Amboina int stuck des Godsdienste, ende d' aenwas van dien is verrichtet, principalijck door middel ende hanthavinghe van desen ontsach gheschiedt is, ende voortaen sal moeten gheschieden tot dat sy sullen ghebracht zijn, tot de ware ende grondighe kennisse ende den rechten smaeck van de Christelijcke Religie, want soo langhe sy die ontberen, al waert oock al schoon saecke, dat sy tot 't voorn. soo verre door authoriteyt ghebracht wierden, om te doen 't ghene sy konnen: Soo soude evenwel het principaelste daer noch niet zijn, te weten, een Christen hert ende ghemoet, dat sy swaerlijck van den Duyvel konnen aftrecken. ick wil seggen, dat het dan noch al niet meer soude zijn, als datse weten soude watmen doen moet, maer dat sy 't niet souden doen alst behoorden; hertelijck

berouw ende leetwesen te hebben van sonden; sich te verdemoedighen voor Godt Almachtich; een vernedert ghemoet; een verslaghen en ghebroocken herte, eenen vertsaechden gheest, ghetemde lusten, affecten ende gheneghentheyt te betrachten, vast gheloove, hoope, liefde, goedertierentheyt, danckbaerheyt, oprechtheyt, vroomicheyt, Godtsalicheyt, ghedoochsaemheyt, lanckmoedicheyt, verghevinghe van misdaden, ende wat sulcx meer is van Christelijcke deuchden ende plichten, die in dese Amboinesen, in hare soo groote onwetenheyt, traecheyt ende Duyvellarije te vereyschen, meene dat seer qualijck kan ghedaen werden, ende int ghenerael gheseyt, ghelijck dit volck niet wel achter-docht en heeft, soo en hebbense oock soo veel affecten, gheneghentheden ende beweghentheden niet, als wy luyden wel doen. 't Is wel waer dat den Gheest Godes, die wercken wil door het suyvere ghepredickte Woordt, als door sijn eygen eenich ende ordinaris Instrument, alle dese dinghen wel kan overwinnen ende verbeteren, indien het Godt ghelieft sijn kracht te toonen. Maer de teeckenen in dese Amboinesen van Gods ghenade, sijn noch soo gheringh ende soo weynich, datmen die nauwelijcx en kan bespeuren alsmen haer ten rechten ondersoeckt ende doorgrondet: Daer schijnt ter contrarie te wesen over dit volck, een sonderlinghe vloeck Godes, want daer van de teeckenen seer overvloedelijck blijcken, 'twelck hertelijck staet te beclaghen, ende Godt Almachtich van ons alleen te bidden, haer met sijne Salichmaeckende Ghenade ende kennisse hoe langher hoe meer te beghenadighen ende te stercken.

Nopende de Chinesen die hier omtrent 't Kasteel woonen, daer van boven hebben ghementioneert, daer van is te hebben vry een betere hoope, om tot de rechte kennisse ende smaeck der Christelijcke Religie te brenghen want die ghene die nu alreede ghechristent zijn, hebben meest voor soo veel uytterlijcken kan bespeuren, haer Heydensche Superstitien verlaten, ende sonder dat sy eenichsins zijn geconstringeert, komen meest alle Sonnedaghen te kercken, ende nemen gaerne aen 't ghene men haer van de Christelijcke Religie leert, in voeghen dat sy betoonen eenighe liefde ende treck tot het Christendom te hebben. Boven dies alles gheseyt is, soo hebben sy oock een meerder leergierichheyt, curieusheyt, dociliteyt, oordeel ende verstandt, als wel onse ghe-

seyde Amboinesen doen, ende konnen haer oock behelpen met schrijven, dat wel alleen in Characteren ofte Figuren bestaet, maer konnen nochtans alles bequamelijck daer mede uytdrucken ghelijck als wy met onse letteren doen, sulcx dat sy veel lichter ende met gheringher middelen tot de kennisse, smaecken ende verstandt, der Christelijcke Religie souden zijn te brenghen, als onse voornoemde Amboinesen, die sulcx alles zijn ontberende, het soude te wenschen wesen, ende soude dese saecke seer promoveren, dat yemandt van haer soo verre konde ghebracht werden, dat haer in hare moederlijcke tale konde onder-wijsen. Hebbe tot noch toe wel mijn vermoghen tot sulcx aengheleyt, maer en hebbe als noch niemandt onder het kleine hoopken, die het Christendom hebben aenghenomen, konnen ghevinden die daer toe soude konnen ghebruycken, ende dat wel principalijck door 't belet van hare Coopmanschappen, daer mede sy haer met Vrouw ende kinderen ghedurichlijck moeten Erneren. Wat hier naer daer van werden wil, sal ons den tijt moeder der waerheyt moeten leeren.

Eer ick kome tot een gheneraal besluyt van alles, soo moet ick noch eerst een weynich particulierlijck intreden te spreecken van de Amboineesche jeucht, die voor desen de Schoole hebben ghefrequenteert, ende als noch teghenwoordich frequenteren.

De Schoole die is al van de veroveringhe des Kasteels (volgende de wijse ende beginselen der Portughijsen) begonnen ende opgherecht gheweest, als nu eenighen aenwas als dan wederomme af-was grijpende, jae soo datse (en weten niet door wat versuymenisse) eenighe reyse gantsch te niet is gheweest, ghelijck sy oock noch was, doen ick hier eerst op Amboina quam resideren, wesende in den beginne des jaers 1618. sy was gheworden een Packhuys van Touwen, Seylen ende andere vodderijen meer.

Daer sijn voor dese gheweest eenighe jonghens (jeghenwoordich jonckghesellen van omtrent 20. 22. 23. ende 24. jaren) die redelijck perfect ende wel hebben konnen lesen, ende oock een leesbare letter schrijven, sommighe meerder sommighe minder, ende dat in de Duytsche tale, daer inne de Schoole altijts is ghehouden gheweest. Dese jonghe ghesellen hebben weynich nuts ofte profijts van leeren ghehadt, want noyt

en sijn erghens in ghebruyck gheweest, ghelijck de Onderen dickwijls hebben weten te seggen, ende voorwenden als principaelste redenen waerom sy haer Kinderen t'huys hielden, ende niet en wilde laten School gaen, ende volghende haer traghen Amboineeschen aert, soo en hebben sy oock haer selven ofte malkanderen ghenen prickel ofte spoor gegeven, om te continueren in haer leeren, ofte ten minsten om te onthouden het ghene sy souden hebben moghen gheleert, ofte malkanderen door Missiven ofte andersins te oeffenen, in voeghen dat sy meest al hebben vergheten, 't ghene sy tot dien tijt toe hadden gheleert: Ende dat dies te meer, door dien sy nu mede inde Bosschen ende Hoven moesten gaen, om haren kost te soecken; sonder twijffel waert saecke, de goede handt aen dese jonckghesellen ghehouden hadde gheweest, daer soude vry wat goets van gheweest hebben te verwachten, ghelijck sulcx door daghelijcxsche ervindinghe, ten deele selfs al hebbe bevonden als datelijck sal aanwijsen.

Den Eerw. CASPARUS WILTENS, mijn Collega voorn. sal. mem. die heeft de hoope daer van seer kleyn ende gheringh voor-ghedraghen, ende dat voornementlick door de swaricheyt van de Duytsche tale, daer van hy meende datse noyt seven woorden te deghen souden leeren verstaen: Wat hem tot dese kleyne hoope heeft bewoghen ende soo seer ghediscouragieert, is my onbewust, ten ware de consideratien van hare botticheyt ende onleersaemheyt, daer hy ten hoochsten af heeft ghedespereert, sonder dat hy nochtans oyt heeft by de handt genomen, te ondersoecken wat door haer soude te verrichten wesen, men moet alle generale regulen niet stellen sonder exceptie: Ick bevinde dat in dit sijn ghevoelen gheabuseert is gheweest. Omtrent drie Maenden geleden heeft den Ed. Heer Vice-Gouverneur HARMAN VAN SPEULT, door ordre van de Ed. Heer Generael COENE, eenighe deser jonckghesellen wederom aenghenomen (sijnde thien in ghetale) deselve Engagierende yder a. 3. Realen van achten per Maent, ten fijne deselve haer souden laten leeren ende onderwijsen inde Christelijcke Religie, ende wat dies aengaende is.

Ick hebbe den last daer van op my ghenomen, ende houde daer mede tweemael des daechs School, in den beginne bevonde ick, ten naesten

by verstaen hebbende wat sy te vooren hadden gheleert, ofte hoe verre sy ghekomen waren, datse seer afghenomen, jae bij kans alles vergheten hadden, 't ghene sy hadden gheleert. Maer ick hebbe alreede in desen korten tijt van drie Maenden door naersticheyt ende grondich onderwijs, in haer bevonden soodanighen veranderinghe ende toeneminghe, voornementlijck int schrijven, dat nauwlijcx sulcx van haer en hadde dorven hoopen, als mede in eenighe kennisse van de Artijckelen des Christelijcken gheloofs, die haer daghelijcx ben verklarende ende nae vermoghen inscherpende. In voeghen dat ist saecke, sy soo continueren, als vertrouwe jae, sy seer goede hoope sullen geven om te verrichten, het ghene noch noyt op Amboina by onse tijden ofte Natie gheschiet is: Sy verstaen redelijcker-wijse de Duytsche tale (die schijnt dat sy meer als't leeren hebben gheoeffent) voornementlijck vijf ofte ses der selfder, jae by nae soo vele dat my meest op alles dat haer in Duytsch soude moghen seggen, wederomme weten antwoorde te gheven, ende sullen in korten tijt apparentelijck noch beter daer inne toenemen, door dien haer wel strenghelijck houde, dat sy niet anders als deselve onder haer exerceren, al gheschiet het met kromtonghen ende imperfecktelijck dat sy alleenskens moeten verleeren ende verbeteren.

Dese jonckghesellen tot eenige perfectie komende, sullen seer bequamelijck op de Dorpen voornoemt, ende de plaetsen verre vant Kasteel af gheleghen konnen ghebruyckt worden, daer ick boven af hebbe gheseyt, dat onse Natie niet en soude konnen aerden, door redenen als doen ghemelt. Ende sullen oock de Amboinesen in hare Moederlijcke tale, konnen onderrichten ende leeren, naer de mate harer kennisse, 't ghene den Gods-dienst aengaet, waer by oock somwijlen van ons sullen konnen besocht werden, ende daer inne gheholpen zijn soo vele doenlijck is: Dese Visitatie sal ten hoochsten noodich zijn, mede ten anderen regarde, want door dien tot noch toe voornementlijck by onse Natie, veel kinderen (verstaet van de Amboinesen) in onecht (te) sijn gheblooren, alsoo sy hare eerste trouwe ende echt (ghelijck ick boven hebbe gheseyt), vele niet en houden, soo hebbe ick het door goede ordre ende hanthavinghe van de Heer Vice-Gouverneur voorn. daer toe ghebracht, dat meest alle de Amboinesen die den Christen-naem voeren

soo boven op de Dorpen, als die hier omtrent 't Kasteel woonen, wettelijcke nae Christen wijse zijn ghetrouwt, wesende al over de duysent paer in ghetale, ende dat in vier ofte vijf Maenden laest voorleden. Sy hebben daer soo wel yets teghen ghemorret, ende sijn seer noode daer aen ghekomen, maer door vreese ende ontsach en hebben sy sulcx niet derven weygheren, vermits de Heer Vice-Gouverneur daer op hadde ghestelt een amende van hondert Realen van achten, die soude moeten betalen een yder paer persoonen, die voorts nae insinuatie souden blijven op zijn Amboins ghetrouwt, ende haer niet laten Christelijcker-wijse inden Huwelijcken Staet bevestigen. Naert hem laet aensien, soo meenen sy hier door meer aen het Christendom verplicht te zijn als vooren: Want dit trouwen achten sy vry voor eene groote servituyt, ende meenen hier door al een groot jock op den hals te hebben: Ick achte het nochtans te sijn een saecke ter stichtinghe seer noodich (als door Godes genade op andere tijt klaerlijcken sal bewijsen), ende daer omme ghelijck als gheseyt hebbe, de menichvuldighe visitatien, te dien aensien op de Dorpen behooren te gheschieden, het gheeft oock een meerder hoope, dat de jonckgesellen voorn. wat goets sullen verrichten.

Boven hare onderwijsinghen, die sy int ghemeyn, naer ontfanghene gaven souden mogen doen, soo sullen sy de jeucht oock int particulier konnen leeren, ende met haer School houden, doch moeten deselfde in de Maleysche tale soo veel oeffenen, als doenlijck sal zijn, vermits sy als noch (ghelijck gheseyt is) niet als al te traech daer inne en zijn, want alle de onderrichtinghen, die sij van ons konnen ontfanghen, 't sy schriftelijck ofte mondelinghe int Maleys gheschieden moeten.

Sal door haer oock meer ende meer den dienst des Duyvels konnen belettet werden, ende oock de toekomste der Mooren ofte Mahumetanen, (die noyt en rusten in dese quartieren, om hare contagieuse Secte te verbreyden) eenichsins gheweyret. In somma sal door haer veel goets konnen verrichtet werden, soo verre sy int werck stellen de kennisse ende wetenschap, die sy met de hulpe van Godt, door naerstich onderwijs metter tijt sullen verkrijghen, daer toe de Heere Almachtich sijnen ghenadighen Zeghen wil verleenen.

Het soude een seer ghewenste saecke wesen, (ghelijck de Heeren Ma-

jores seer loffelijcke hebben voorghenomen int werck te stellen), dat eenighe der bequaemster gheesten van de jeucht van dese quartieren naer 't Vaderlandt ghesonden werden, om aldaer in de Studien opghetrocken, in de Theologie gheoeffent, ende naer bequaemheyt wederom herrewaerts toeghesonden te werden, ist saecke dit middel t'eeniger tijde effect mach ghewinnen, en twijffele gantsch niet ofte en sal daer door soodanighe middelen ghewrocht werden, datter veel die teghenwoordich eenichsins den stant van Amboina bekent is, tot groote verwonderinghe sullen ghetrocken werden.

Belanghende nu de ghene die noch soo verre niet ghekomen en waren, als wel de jonckghesellen, maer alleenlijck soo ter halver weghen die en hebben insghelijcx gantsch ghene vrucht van hare leeringhe laten blijcken: maer nae dat de Schoole surceerde, en sy eenmaels afghedropen waren, hebben sy weder alles vergeten, ende sijn gantsch daer nae achter-ghebleven.

Den 14. Martij Anno 1618. is de Schoole wederomme opgherichtet, omtrent 18. a. 10. Kinderen, die seer haest tot de 30 a. 40. aenghewassen zijn, maer is meest door vreese ende ontsach gheschiet. Hier onder waren oock eenighe daer van stracx hebbe gesproocken, der ghener die maer ten halven en waren ghekomen, maer hadden alles klaerlijck vergheten: In voeghen dat niet een ghebedt ofte eenighe antwoorden die sy te vooren op eenighe vraghen hadden gheleert, en konden opseggen. Dese hebben, soo eenighen tijt meest al in een ghetale blijvende, ghecontinueert, maer wiert dickwils van de Ouderen gheklaecht, over hare groote ghebreckelijckheyt, ende soberheyt harer middelen: waeromme sy niet machtich en waren hare Kinderen ter Schoole te houden, waer inne haer oock (als wel van sulcx gheinformeert zijnde) gheen groot onghelijck en konde gheven: Nochthans soo hielt haer altijt nae vermoghen op, tot de komste van de Ed. Heer Generael COEN, met belofte dat als dan voor haer soude spreecken om eenighe alimentatie. De Heer Generael in Februario 1619. met de Vloote hier ghearriveert zijnde, hebbe hem sulcx per Requeste vertoocht, op welcke remonstantie sijn E. Ed. met den Rade heeft gheresolveert yder Kint des daechs een pondt Rijst te beneficieren, mits conditie soo wanneer

sy uyt de Schoole af blijven souden, dat als dan niet en souden hebben. Dese beneficie heeft haer seer wel behaecht, ende en hebben hare Kinderen tsedert die tijt niet alleen ghecontinueert, in ghetale als vooren, maer sijn deselve oock aengewassen tot 60. a. 70. toe, die niet en twijffele of en sullen oock wel doen continueren, soo langhe dese beneficie moghen ghenieten.

De hoope die in dese jeucht soude moghen ghegheven werden, is ongheliјck meerder als in de volwassene persoonen, die soo seer (gheliјck gheseyt is) neffens haren indocilen aert in de Duyvellarijen sijn verwerret. Eenighe daervan konnen nu al fijntghens lesen, eenighe oock wat schrijven, doch meest alle te samen konnen sy in Duytsch haer Vader onse, Gheloove ende thien Gheboden redelijk wel van buyten op-seggen, het gheeft oock eenighe Ouderen beter hoope als vooren, dat de jonghe gesellen voorn. met soo goeden gagie, als gheseyt is, sijn wederom aengenomen ende te meer door dien sy verstaen hebben, dat deselvighe tot soodanighe perfectie komende, dat sy eenighen dienst sullen konnen doen, verdubbelinghe van stipendie sullen verwerven, dat haer op d'aenneminghe van den Ed. Heer Vice-Gouverneur oock is belooft. Het soude seer goet zijn ende meerder hoope verwecken in dese jeucht, waert saecke van de Ouders gantsch afghetrocken, ende in andere Huysinghe onder eenen Meester mochten ghestelt werden, want dit het rechte middel soude wesen, om in haer voor te komen ende te weeren, dien Amboinsche Superstitieusen aert harer ouderen, die sy nu als een Kint aen 's Moeders borsten van jonghs op in suyghen, waer door die oock vaster in haer wert ghewortelt, ende naemaels te swaerlijcker sal kunnen gheweert ende uytgheroeyt werden. Dit soude seer bequamelijck konnen int werck ghestelt werden, maer soude de Compaignie al te kostelijcken vallen, weshalven daer andere middelen in gheraemt moeten werden, 't zy door Contributien ofte andere dierghelijcke, die meyne dat men lichtelijcken by de handt soude konnen nemen ende int werck stellen. T'is waer yemandt soude hier teghen konnen dencken uyt 't ghene boven gheseyt is, dat de Ouders soo mal ende sot met hare Kinderen zijn, als verhaelt hebbe, datse selve niet gaerne uyt haer handen en souden willen gheven, ende eens anders subjectie onderwerpen:

Maer hier teghen segge wederomme, dat niet alleen 't ontsach ende de vreese, maer ook de consideratien (die men haer bequamelijck soude konnen voorhouden) van dat hare Kinderen nu gantsch buyten hare kosten souden zijn, ende opgetrocken werden tot eere ende staet, lichtelijck tot sulcx soude doen resolveren: Inder voeghen datter gantsch ghene swaricheyt in en bemercke, als het maer by de handt ghenomen en wierdt, maer wel groote apparentie, om goede vruchten, niet alleen in dese jeucht selve, maer oock door haer in andere te verwecken ende te wercken.

Ende dit is 't ghene my teghenwoordich goet dachte, van de standt des Christendoms int quartier van Amboina, mitsgaders van de hoope ende apparentie eenigher Reformatie ende beternisse van dien, kortelijck voor ooghen te stellen. T' welck alles wel gheconsidereert ende met rijpen oordeel overwoghen zijnde: Zoo besluyt ick int ghenerael.

Eerstelijck teghen de ghene die het Christendom alhier soo seer hebben verheven, dat sy hetselve in yver ende devotie 'tghene in ons Vaderlandt is hebben derven voortrecken, dat deselve door het uytterlijck samblandt ende schoonen schijn der Amboinesen (waer van in mijn voorgaende verhael hebbe ghesproocken), sijn bedroghen ofte door anderen seer qualijck gheinformeert gheweest, die de rechte kennisse der Amboinesen, ofte 'tghene in haer stack niet en hebben ghehadt: Want niet alleen in haer niet en is te bespeuren, soodanighen overvloedigen reghen der ghenade Gods, als sy-luyden roepen, maar oock selfs qualijcken een mageren dauw daer mede hare herten souden moghen besproeyt wesen, om wercken des gheloofs ende der Godtvruchticheyt voort te brenghen.

Ten anderen teghen de ghene die alle hoope ende apparentie in dese Natie gheneralijcken hebben afghesneden, ende onwaerdich gheacht de Predicatie des ghenaden bondts onder dese volcke te exerceren, dat deselve niet min onwetende, jae lichtvaerdelijck hebben ghesproocken als de andere, die dese hoope ende apparentie soo schoon hebben voorghedraghen: Maer ter contrarie affirmere ick, datmen niet alleen en behoort, maer oock van Godes weghen schuldich is, de exercitie sijnes heylighen diensts inde quartieren van Amboina int werck te stellen, de

middelen die nae mijn gheringh oordeel hebbe voorgheschreven te betrachten, by de handt te nemen ende te vervorderen den aenwas vant 't ghene de beginselen heeft ghewrocht. Ick spreecke nae mijn gevoelen dat gefondeert is op redenen meest boven verhaelt: Maer ondertusschen onderwerpe my seer gaerne het oordeel der ghener, die hier ooek grondighe kennisse af draghen, andersins soo en soude niet gaerne neuswijse berispinghe hier inne lijden, der ghener die de rechte kennisse van den grondt ende standt van alles ontberen, die door quade rapporten ende gheruchten haer wat hebben laten diets maecken, waer op sy alles gronden.

Godt Almachtich staet van ons allen hertgrondelijcken te bidden, dat hy het licht sijner ghenade ende kennisse langher hoe meer over dese arme Heydenen, ende af-dwalende menschen, gelieft te laten schijnen, ende haer uyt de duystere blintheyt der rampsalicheyt te trecken, tot de ghemeynschap sijner Hemelscher Glorie, Amen.

FINIS.

DE HULPMIDDELEN

TOT

BEOEFENING VAN HET REGT DER INLANDERS

IN

DEN ARCHIPEL.

I.

INLEIDING.

De lezers van dit Tijdschrift zouden ongetwijfeld het niet zeer aangenaam vinden, indien ik hun de stelling wilde bewijzen, dat het, om een volk goed te regeren, noodig is zijn volksleven te kennen. Het zou voor hen een *locus communis* wezen, indien ik verder wilde aantoonen, dat het regt van een volk noodzakelijk bekend moet zijn bij hem, die dat volk wil overheerschen. Ik zal mij daarom onthouden omtrent beide stellingen in bijzonderheden te treden, maar ik moet mij veroorloven ééne beschouwing in deze inleiding voorop te zetten, die met deze stellingen naauw zamenhangt.

Het orgaan van het regt bij een volk is de wetgeving, die het in den loop der tijden voor zich heeft vastgesteld. Die wetgeving nu, het product van de tijden waarin zij vastgesteld werd, moet noodzakelijk de elementen in zich bevatten, die hebben medegewerkt om dat volk tot ontwikkeling en beschaving te brengen. Die elementen van de wetgeving zijn meestal vreemd aan het volk zelf, en ontleend aan andere natiën waarmede het in aanraking is gekomen. Hij dus die het regt van eenig volk goed wil leeren kennen, zal zich niet mogen vergenoegen met de studie van de bestaande wetgeving, maar zal ook dikwijls die van andere volken moeten beoefenen, om de vreemde elementen van

de oorspronkelijke te kunnen schiften en zich aldus eene naauwkeurige kennis van het geheel te verschaffen.

Sedert men in de laatste tijden in Europa begonnen is de wetgevingen te codificeren, is de studie van het regt veel vergemakkelijkt. Men behoeft slechts een code in handen te nemen, om spoedig kennis te maken met de bestaande wetgeving, en, bij een onderlinge vergelijking van die verschillende codes, zal men spoedig op het spoor komen van de vreemde elementen, die in een wetgeving zijn overgenomen. De toestand van de beschaving, die in Europa bij de verschillende volken niet zeer veel verschilt, vergemakkelijkt ook het overzigt van het geheel en het regt verstand van de geheele wetgeving.

Anders is het in het Oosten over het algemeen, en in onzen Indischen Archipel in het bijzonder. De toestand van de beschaving verschilt daar veel van dien in Europa. Hoewel sommige inlandsche volken verscheidene wetgeleerde boeken bezitten, hebben zij echter geene codes, die beknopt en duidelijk een inzigt geven van hun regt; het heeft derhalve al veel moeijelijkheden, om met de onder hen bestaande wetgeving bekend te worden. Daarbij komt nog, dat de beschaving onder de inlanders in vele streken nog niet zoo ver is, dat zij boeken hebben, zoodat daar het regt zelfs niet beschreven is. Dit heeft tot eene schromelijke dwaling, die onder ons nog al veel ingang heeft gevonden, aanleiding gegeven. Aan dat onbeschreven regt geeft men gewoonlijk den naam van *adat* en verstaat daaronder een soort van regt, dat geen anderen vasten grondslag heeft, dan de plaatselijke gewoonten, die overal hemelsbreed van elkander verschillen. Naauwkeurige kennis van die *adat* wordt dan ook gewoonlijk tot de onmogelijkheden gerekend. Het is hier de plaats nog niet, om die dwaling te weerleggen, maar toch moet ik reeds aanstippen, dat die *adat* niets anders is, dan het gewone regt van de inlanders, dat door gemis aan hulpmiddelen *op die plaats* niet op schrift is gebragt, terwijl het inderdaad in de wetgeleerde boeken, die op andere plaatsen bestaan, beschreven is. De moeijelijkheid, om met de bestaande wetgeving van de inlanders bekend te worden, wordt nog vergroot door de omstandigheid, dat zeer weinige van die wetgeleerde boeken in eenige Europesche taal zijn overgebragt, zoo-

dat hij die deze wetgeving wil leeren kennen, zich eerst op de kennis van de inlandsche talen moet toeleggen. Het groote verschil in begrippen omtrent regt, dat Europa van het Oosten onderscheidt, draagt ten slotte het zijne er toe bij, om de kennismaking met de bestaande wetgeving van de inlanders niet te vergemakkelijken.

Nog moeijelijker wordt de taak, als men zich niet te vreden stelt met de eenvoudige kennis van die wetgevingen, maar haar ook naauwkeurig en wetenschappelijk wil overzien. Men moet dan leeren onderscheiden wat in die wetgeving bijzonder eigen is aan de Polynesiërs, en wat hun uit den vreemde is aangebragt door Hindoes, Mohammedanen en Europeanen. Zulk een overzigt is niet alleen nuttig en noodzakelijk voor den wetenschappelijken beoefenaar van het regt der inlanders, maar ook voor den Europeschen overheerscher van den Indischen Archipel, die zulk een grooten invloed op het regt aldaar kan uitoefenen.

Bij de overweging van die vele moeijelijkheden, welke de beoefening van het regt der inlanders in den Archipel belemmeren, schijnt het mij een nuttig werk te zijn, om eens na te gaan welke hulpmiddelen hem ten dienste staan, die dat regt wil beoefenen. Die beoefenaars zijn thans nog zeer weinig in getal; misschien gelukt het, dat, bij de beschouwing van de bruikbare hulpmiddelen, meerderen, gedachtig aan het *quid ferre valeant humeri*, besluiten om hunne krachten aan dit hoogst gewigtig onderwerp te wijden.

Met een enkel woord wil ik nog uiteenzetten de wijze, waarop ik die verschillende hulpmiddelen zal behandelen.

Het regt van de inlanders in den Archipel bestaat uit hun eigen regt, dat men het Polynesische zou kunnen noemen, en uit het vreemde regt, dat door Hindoes, Mohammedanen en Europeanen is aangebragt. Indien men nu eerst dat vreemde regt van de wetgeving der inlanders beschouwt en zich daarmede bekend maakt, dan zal al het overblijvende zich van zelf als het eigenaardige van de inlanders, het Polynesische, doen kennen. Ik wil derhalve in de eerste plaats de hulpmiddelen behandelen, die ons dat vreemde regt kunnen leeren; ieder in eene afzonderlijke rubriek zullen behandeld worden de hulpmiddelen, die er bestaan voor het regt van de Hindoes, de Mohammedanen en de Europeanen.

Een volgende rubriek zal gewijd zijn aan de wetgeleerde boeken van den Archipel en ten slotte wil ik in de laatste rubriek eenige beschouwingen laten volgen over den stand van onze kennis van het regt der inlanders in den Archipel.

Voor het regt van de Hindoes en Mohammedanen geef ik een vertaling van de twee hoofdstukken (*Hindu Law* en *Muhammadan Law*) uit het werk van W. H. MORLEY, getiteld: *An analytical digest of all the reported cases decided in the supreme courts of judicature in India, in the courts of the hon. East-India Company, and on appeal from India, by her Majesty in council. Together with an introduction, notes, illustrative and explanatory, and an appendix.* Dit werk, te Londen, in twee deelen, in 1850 (het eerste deel) en in 1849 (het tweede deel) uitgekomen, is, naar ik geloof, hier te lande slechts in handen van zeer weinigen, zoowel omdat de daarin behandelde onderwerpen betrekkelijk van weinig nut zijn voor onzen Archipel, als wegens de verbazende kostbaarheid van het werk. In de genoemde hoofdstukken wordt zeer duidelijk uiteengezet, wat er aan het regt van de Hindoes en van de Mohammedanen is gedaan; de inhoud is ook vrij volledig; slechts met betrekking tot het Mohammedaansch regt, zal ik kunnen aanvullen hetgeen na 1850 is gedaan, en tevens eenige werken uit vroegere jaren, die de schrijver over het hoofd gezien heeft, kunnen opnoemen.

II.

HINDOE-WETTEN.

1. DE OORSPRONG DEZER WETTEN.

De Hindoes gelooven, dat de burgerlijke en godsdienstige wetten van goddelijken oorsprong zijn. Sommige daarvan, die den naam dragen van *Sruti* [1], (d. i. hetgeen is gehoord), en die de Véda's uitmaken, worden

[1] De spelling van de Sanskritische woorden volgens de Engelsche uitspraak is behouden.

ondersteld in dezelfde woorden door Brahma te zijn geopenbaard. Andere, *Smriti* genaamd (d. i. hetgeen is herinnerd), die de Dharma Shastra bevatten, zouden, zoo als geloofd wordt, bekend zijn gemaakt aan de menschen door middel van geïnspireerde schrijvers.

De Dharma Shastra bevat niet alleen de wet in hare gewone beteekenis, maar ook regels voor religieuse verpligtingen, en het oude en nieuwe ritueel. Gewoonlijk wordt daaraan echter uitsluitend de beteekenis gegeven van burgerlijke verpligtingen en van de wijze van procederen, welke door de Hindoe-wetgevers behandeld worden onder de afzonderlijke rubrieken van Private Geschillen en Regtsvordering; de eerstgenoemde rubriek bevat de burgerlijke en strafwetgeving, terwijl de laatstgenoemde handelt over de wijze van procederen, de regels voor het pleiten, het bewijs, de regtstitels, eeden en Godsgerigten [1].

Zoowel de Sruti als de Smriti worden volgens dezelfde regels geïnterpreteerd. Die regels zijn verzameld in de *Mímánsás*, d. i. onderzoekingen omtrent de geldigheid en het gezag van voorschriften: zij worden als een tak van de wijsbegeerte beschouwd. De Mímánsás worden door COLEBROOKE beschreven als "de eigenlijke logica van de wet [2]."

---

2. DE VERSCHILLENDE SCHOLEN VAN HINDOE-WETTEN.

In oostelijk Indië worden de Véda's en Mímánsás minder beoefend dan in zuidelijk Indië, en de wetgevers van Bengalen en Behar nemen de Nyáya [3], of dialectische philosophie, aan als regels voor redenering en

---

[1] COLEBROOKE'S *Digest of Hindu Law*, Vol. I, pref. p. XII, London, 1801.

[2] De twee Mímánsás (want er zijn twee scholen van metaphysica onder dezen naam) zijn buitengewoon orthodox. De eerste (*Púrwa*), die door JAIMINI gesticht is, leert de wijze van redenering, bepaaldelijk met het oog op de uitlegging van de Véda's. De laatste (*Uttara*), gewoonlijk *Védanta* genoemd, die door VYASA gesticht zou zijn, leidt uit den tekst van Indische schrijvers eene verfijnde psychologie af, die zoo ver gaat, dat zij het bestaan van eene materiele wereld ontkent. COLEBROOKE, *on the Philosophy of the Hindus. Essays*, Vol. I, p. 227.

[3] De Nyáya, waarvan GAUTAMA algemeen als de auteur wordt erkend, vormt een

uitlegging van de wet [1]. Hierdoor ontstonden de twee voornaamste scholen, die verschillende gevolgtrekkingen uit dezelfde grondstellingen afleidden, waaruit wederom verschillende scholen zijn ontstaan, daar ieder de wet uitlegde naar de uitspraken van den een of anderen geliefkoosden schrijver.

Men kan zeggen dat er tegenwoordig vijf scholen van de wet bestaan, namelijk, de Gauriya (Bengalen), Mithila (Noordelijk Behar), Benáres, Mahárashtra (het land van de Mahratten) en Drávida (het zuidelijke gedeelte van het schiereiland).

Het zou bijna onmogelijk zijn, om naauwkeurig de grenzen van deze verschillende scholen te bepalen: er bestaat ook inderdaad dat groote verschil daarbij niet, zoo als sommige schrijvers onderstelden. De Bengaalsche school evenwel staat bijna alleen, vooral ten opzigte van het erfregt, en er is een groot verschil tusschen deze en de noordelijke en andere scholen, die gemeenschappelijk sommige boeken aannemen, welke volstrekt verworpen worden door de Gauriya school. In sommige punten komt de Bengaalsche School die van Mithila nabij, met uitzondering evenwel van haar gevoelen over het erfregt.

In het westen en zuiden van Indië vinden wij, dat dit onderscheid tusschen de scholen van Benáres, Mahárashtra en Drávida veeleer moet beschouwd worden als een voorkeur, die door ieder van haar aan een bijzonder werk, als wettig gezag, toegekend wordt, dan als een wezenlijk of belangrijk verschil in leerstelling. Het is waarschijnlijk, dat die voorkeur voor sommige boeken oorspronkelijk niet zoo zeer ontstond uit hunne wezenlijke of onderstelde superioriteit boven andere werken, als wel uit onwetendheid van de wetgevers, die onbekend waren met het bestaan van autoriteiten, niet algemeen in hunne landen erkend, en uit de omstandigheid dat zulke boeken over de wet in de meeste gevallen het eerst waren ingevoerd in dezelfde districten, waar zij nu voorheerschend zijn.

---

philosophisch stelsel, met naauwkeurige regels voor redenering, dat niet oneigenaardig wordt vergeleken met de dialectica van de school van ARISTOTELES. COLEBROOKE, *on the Philosophy of the Hindus. Essays*, Vol. I, p. 227.

[1] COLEBROOKE, in *Strange's Hindu Law,* Vol. I, p. 316. Tweede edit.

In al de westelijke en zuidelijke scholen is bijna algemeen de Mitákshará de geldige autoriteit; en alhoewel de Mahratten aan de Mayúkha de voorkeur geven boven de Mádhavíya, en het omgekeerde plaats heeft in het land Karnáta, terwijl men zich in andere streken op andere boeken beroept, is echter de wet zelve, zelfs ten opzigte van het erfregt, door zuidelijk Indië in de hoofdzaak gelijk.

Daar er echter dit onderscheid tusschen de school van Bengalen en die van het westen en zuiden bestaat, en die voorkeur bij de boeken, waarop men zich beroept, plaats heeft, zoo is het raadzaam een denkbeeld te geven van de uitgestrektheid en ligging der districten, waar de leerstellingen van de verschillende scholen gangbaar zijn.

De Gauriya, of Bengaalsche school van wet, heeft kracht in de geheele provincie van eigenlijk Bengalen, en blijkbaar staat zij nevens de Bengalesche taal, of op zijn minst heeft zij overal gezag, waar het Bengaleesch door de bewoners van het land gesproken wordt.

De school van Mithila is die van noordelijk Behar, of Tirhút, het oude Koninkrijk van Mithila, dat, hoewel het niet dikwijls in de geschiedenis vermeld wordt, beroemd is geworden, omdat het gediend heeft tot woonplaats van SITA, de vrouw van RAMA.

De leer van de school van Benáres wordt gevolgd in de stad en provincie van dien naam, en is de heerschende school in Midden-Indië. Die leer geldt ook in Orissa, en strekt zich uit van Midnapur tot aan den mond van de Hooghly en van daar tot Cicacole.

De Mahárashtra is de school, die de wet in het land van de Mahratten beheerscht. De zuidelijke grens van het land der Mahratten mag, hoewel eenigzins onbepaald, ondersteld worden te loopen van Goa door Kolapur en Bidr naar Chandra; de oostelijke grens volgt de rivier Warda tot aan de Injádri, of Satpúra heuvels, ten zuiden van de Nerbudda; deze vormen zijne noordelijke grens, zoo ver westelijk als Nandód; en de westelijke grens kan getrokken worden door eene lijn van Nandód tot Damán, en van daar langs de zeekust tot aan Goa: in 't kort, de Mahárashtra school heerscht overal waar de Mahratsche taal door de inlanders gesproken wordt.

De Drávida-school geldt voor het geheele zuidelijke gedeelte van het

schiereiland, maar het moet wederom verdeeld worden in drie districten, in ieder van welke sommige bijzondere verhandelingen over de wet meer kracht hebben dan andere: deze districten zijn het eigenlijk genoemde Drávida, Karnátaka en Andra. Het eigenlijke Drávida is het land waar de Tamulsche taal gesproken wordt, hetwelk het uiterste zuidelijke gedeelte van het schiereiland beslaat; zijne grenzen kunnen getrokken worden door een lijn, die loopt van Pulicat naar de bergpassen tusschen Pulicat en Bangalur, en dan de bergpassen westwaarts langs de grens tusschen Malabar en Kanara naar de zee volgt, met inbegrip van Malabar. Karnátaka is ten westen begrensd door de zeekust tot aan Goa, van daar door de westelijke bergpassen hooger op tot Kolapur toe, ten noorden door een lijn, getrokken van Kolapur tot Bidr, en ten oosten door een lijn van Bidr door Adóni, Anandpur en Nandidrúg naar de bergpassen tusschen Pulicat en Bangalur; in die streek wordt de Karnátaka-taal thans gesproken. Het derde district, Andra, waar tegenwoordig het Telinga of Telugu de gebruikelijke taal is, strekt zich uit van de laatst vermelde grenslijn, die, verlengd tot Chandra, zijne westelijke grens vormt; ten noorden is het onbepaald begrensd door een lijn, loopende oostwaarts naar Sohnpur aan de rivier Mahanaddí; en ten oosten door eene lijn, getrokken van Sohnpur naar Cicacole en van daar naar Pulicat, waar het Tamulsche land begint. De heer ELLIS meent, dat er in de zuidelijke provinciën wetten bestaan, die ouder zijn dan de uit het noorden ingevoerde, ofschoon niet alle uit dezelfde bron voortspruiten [1]; deze onderstelling wordt bevestigd door de omstandigheid, die Professor WILSON als waarschijnlijk aanneemt, dat de beschaving van het zuiden van Indië van tien eeuwen vóór CHRISTUS dagteekent.

Dit zijn de grenzen van de verschillende scholen van de wet, voor zoo ver zij bij gissing kunnen bepaald worden. Men moet evenwel in het oog houden, dat, ofschoon sommige werken in de verschillende scholen een bijzonder gewigt hebben, het toch schijnt dat de meeste, zoo zij

---

[1] ELLIS, *on the Law-Books of the Hindus*, in de: *Transactions of the Literary Society of Madras*. Pt. I, p. 17.

maar bekend waren, overal, behalve in Bengalen, zouden erkend worden; het groote onderscheid bestaat slechts tusschen de wet van Bengalen en die van Benáres, waarmede alle overige scholen in meerdere of mindere mate overeenkomen.

Ik zal nu de boeken over de wet van de Hindoes in het algemeen beschouwen, en vervolgens overgaan om ieder in het bijzonder te beschrijven, vooral lettende op die, welke een voornaam gezag hebben en waarnaar gewoonlijk door de wetgevers van de verschillende scholen en districten verwezen wordt.

---

3. OVER DE BOEKEN VAN DE WET DER HINDOES.

De Dharma Shastra kunnen gevoegelijk in drie klassen verdeeld worden:

I. De *Smriti's*, of tekstboeken, die tot grondslag dienen voor alle Hindoe-wetten; zij worden aan verschillende oude Rishi's, of wijzen, toegeschreven, die ondersteld worden geïnspireerd te zijn geweest. Die Smriti's zijn alle, met kleine wijzigingen, in vorm en inhoud dezelfde als de Instituten van Menu.

II. De *Vyákhyána*, of glossen en commentariën op deze Smriti's; vele daarvan komen in aard overeen met de Pandecten.

III. De *Nibandhana Grantha*, of eigenlijk gezegde Pandecten, hetzij over den geheelen inhoud van de wet, of over sommige gedeelten daarvan, verzameld uit de tekstboeken en hunne commentaren.

Eene vierde klasse van werken kan hieraan toegevoegd worden, als een autoriteit voor Hindoe-wetten, namelijk de werken daarover van Europesche schrijvers. Deze zal ik afzonderlijk vermelden.

I. De Smriti's, tekstboeken, Instituten of verzamelingen (Sanhitá), toegeschreven aan verschillende Rishi's, zijn alle verdeeld in drie Kándas, of afdeelingen; de eerste, Áchára, behandelt de godsdienstige ceremoniën en de dagelijksche godsdienstpligten; de tweede Vyavahára, de wet en het beleid der justitie; en de derde, Práyaschitta, handelt over berouw en zoening.

De Smriti's worden door de verschillende schrijvers verschillend opgenoemd; de Padma Purána geeft de namen van zes en dertig Rishi's, terwijl YAJNAWALKYA en PARÁSARA er slechts twintig opnoemen. YAJNAWALKYA geeft de volgende lijst: MANU, ATRI, VISHNU, HÁRÍTA, YAJNAWALKYA, USANAS, ANGIRAS, YAMA, ÁPASTAMBA, SAMVARTA, KÁTYÁYANA, VRIHASPATI, PARÁSARA, VYÁSA, SANKHA en LIKHITA (die broeders waren en ieder afzonderlijk een Smriti schreven en één gezamenlijk, welke drie thans als één werk beschouwd worden), DAKSHA, GAUTAMA, SÁTÁTAPA en VASISHTHA. PARÁSARA, wiens naam in deze lijst voorkomt, noemt ook twintig afzonderlijke schrijvers, maar in de plaats van YAMA, VRIHASPATI en VYÁSA, geeft hij de namen van KASYAPA, GÁRGYA en PRACHÉTAS [1]. De Padma Purana, die den naam van ATRI, welke in de lijst van YAJNAWALKYA voorkomt, weglaat, vult het hier boven vermelde getal van zes en dertig aldus aan: MARÍCHI, PULASTYA, PRACHÉTAS, BHRIGU, NÁRADA, KASYAPA, VISWÁMITRA, DEVALA, RISHYASRINGA, GÁRGYA, BAUDHÁYANA, PAITHÍNASI, JÁBÁLI, SUMANTU, PARÁSKARA, LÓKÁKSHI en KUTHUMI. Vier van deze schrijvers worden, ieder afzonderlijk, beschouwd als de voornaamste autoriteiten in elke van de vier eeuwen van de wereld: namelijk, MANU in de Krita Juga; GAUTAMA in de Treta Juga; SANKHA en LIKHITA in de Dwápara Yuga; en PARÁSARA in de Kali Yuga, of tegenwoordigen tijd. Verscheidene Smritis worden somtijds aan denzelfden auteur toegeschreven; het zijn grootere of kleinere instituten (Vrihat of Laghu), of een later werk van den schrijver op ouderen leeftijd (Vriddha)[2].

Uit inwendige bewijzen blijkt de waarschijnlijkheid, dat er boeken die aan deze Rishi's toegescheven worden bestaan, welke, even als de Puránas, waarvan alles wordt gezegd geschreven te zijn door VYÁSA, van verschillende schrijvers zijn; en inderdaad is dit waarschijnlijk, daar de vermelde auteurs in de teksten in den derden persoon worden aangehaald, zoo als ook door de uitleggers wordt verklaard, dat de tekstboeken zamengesteld werden door de leerlingen, volgens het mondeling onderwijs van hun meester.

---

[1] PARÁSARA, I, 13; 16.

[2] COLEBROOKE, *in Strange's Hindu Law*, Vol. I, p. 316, 2de edit.

Wat ook de authenticiteit of de oudheid van deze boeken moge zijn, zij worden alle vereerd door de Hindoes, als het naastbij komende in heiligheid aan de Védas zelve; hun gezag wordt bovendien bevestigd door een tekst uit dezelfde heilige geschriften, die door Sir WILLIAM JONES, volgens de glosse van Sankara, aldus vertaald wordt: "Nadat God de "vier kasten geschapen had, had hij zijn werk nog niet afgedaan; maar "daarenboven, opdat de koninklijke en militaire kaste niet ondragelijk "zou worden door hare magt en wreedheid, bragt hij het bovennatuur-"lijke ligchaam van de wet te voorschijn; daarom is de wet de ko-"ning der koningen en veel magtiger en strenger dan zij. Niets kan "magtiger zijn dan de wet, door welker hulp, als door die van den "grootsten monarch, zelfs de zwakke de overhand kan krijgen boven "den sterke."

Men moet in het oog houden, dat veel Smriti's aangehaald, of dat er op verwezen wordt, door schrijvers over de wet, die niet meer bestaan; men geeft zelfs als de opinie van de Brahmanen, dat er, met uitzondering van MENU, geen kompleet werk van een van deze wijzen tot op dezen tijd is blijven bestaan [1].

De Mánawa Dharma Shastra, of Instituten van MENU, de hoogste autoriteit van memoriele wet [2], wordt algemeen door de Hindoes beschouwd niet alleen als het oudste werk, maar ook als het heiligste na de Védas; en daar bovendien de andere tekstboeken als 't ware op dezelfde leest geschoeid zijn, mag men ze wezenlijk beschouwen als de basis van het geheele tegenwoordige systeem van Hindoesche wetgeleerdheid. Behalve de gewone onderwerpen, die in een wetboek behandeld worden, bevat de Mánawa Dharma Shastra, die in twaalf boekeu verdeeld is, een stelsel van cosmogonie, metaphysica, voorschriften voor het gedrag, regels voor religieuse en ceremoniele verpligtingen, vroome handelingen en zoening, de wetten van reiniging en van onthouding, zedekundige grondstellingen, regelingen over staatkundige, krijgskun-

---

[1] WARD'S *View of the History, Literature and Religion of the Hindus*. Vol. I, p. 447.

[2] COLEBROOKE'S *Digest of Hindu Law*, Vol. I, p. 454, 2de editie.

dige en handelsaangelegenheden, de leer van belooning en straf na den dood en van de zielsverhuizing, te gelijk met de middelen om de eeuwige zaligheid te erlangen.

Als schrijver van de Instituten wordt MENU genoemd, die den bijnaam heeft van Swájambhuwa, (d. i. gesproten uit den uit zich zelf bestaande), en die de eerste van de zeven Menu's was, die de wereld regeerden. BRAHMA zelf heeft, volgens de overlevering, ze geopenbaard aan zijn afstammeling, terwijl de Rishi Bhrigu achtereenvolgens de wetten promulgeerde, aldus door goddelijke openbaring bekend gemaakt.

Al slaat men geen acht op de fabelachtige verhalen van de Hindoes, dan blijft het toch vrij duister, wie de schrijver van de Mánawa Dharma Shastra is en hoe oud die is. De argumenten van Sir WILLIAM JONES, die den datum van den tegenwoordigen tekst trachtte te stellen op ongeveer 1280 vóór CHRISTUS, zijn meestal even ongegrond, als de legenden van de Brahmanen; en de verschillende tijdstippen, door verschillende schrijvers gesteld, schijnen het geschil nog onbeslist te laten. CHÉZY [1] en DESLONGCHAMPS, waarvan de laatste verklaart zijne meening gegrond te hebben op eene beoordeeling van het wetboek zelf [2], houden het er voor dat het in de dertiende eeuw vóór onze tijdrekening zamengesteld werd. SCHLEGEL geeft het als zijne bepaalde en wel overwogen meening, "quod multorum annorum meditatio me docuit," dat de wetten van MENU in Indië gepromulgeerd zijn op zijn minst in de zevende eeuw vóór ALEXANDER den Groote, of omtrent duizend jaar vóór CHRISTUS [3]; hij plaatst de Rámájana van Walmíki ongeveer in denzelfden tijd en twijfelt wat van beide het oudste is. ELPHINSTONE, die geneigd is aan de Instituten van MENU een hooge oudheid toe te kennen, op grond van het verschil tusschen de wetten en zeden, die daarin vermeld worden met die van de nieuwere tijden; en uit de verhouding van de veranderingen, welke vóór den inval van ALEXANDER plaats grepen, leidt daaruit af dat een belangrijk tijdvak tusschen de promulgatie van het

---

[1] *Journal des Savans*, 1831.

[2] DESLONGCHAMPS, *Lois de Manou*, Préface, p. V.

[3] *Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes*, Bd. 3, p. 379.

wetboek en dat later tijdvak moet verloopen zijn; en hij stelt als den waarschijnlijken datum van MENU, om zijn eigen woorden te gebruiken, "zeer onbepaald, zoo ongeveer half weg tusschen ALEXANDER (in de vierde "eeuw vóór CHRISTUS) en de Védas (in de veertiende) [1]."

Professor WILSON echter meent dat het werk van MENU, zoo als wij het bezitten, niet zoo oud is als de Rámáyana, en dat het allerwaarschijnlijkst zamengesteld is op het einde van de derde of in het begin van de tweede eeuw vóór CHRISTUS. Deze opinie van de hoogste thans levende autoriteit over dit onderwerp moet als beslissend worden beschouwd, in zoo verre tegenwoordige bouwstoffen ons in staat kunnen stellen de waarheid nabij te komen [2].

Wat ook het juiste tijdstip moge wezen waarop de Mánava Dharma Shástra werd zamengesteld of verzameld, het is ongetwijfeld van zeer hooge oudheid en de aandacht van den geleerde overwaardig, hetzij wegens zijne klassieke schoonheid en als bewijs dat zelfs in den lang verleden tijd toen het zamengesteld werd, de Hindoes tot een hoogen trap van beschaving gekomen waren, hetzij wij het beschouwen als een voorwerp van goddelijke openbaring, waarvoor het gehouden wordt, en derhalve als den voornaamsten gids in morele en religieuse verpligtingen voor bijna honderd millioen menschelijke wezens, die de Voorzienigheid onder onze bescherming geplaatst heeft.

Het wetboek van MENU is verdeeld in twaalf boeken en bevat in het geheel 2685 slokas of coupletten.

Verschillende editiën van den tekst van MENU zijn uitgekomen, zoo ook vertalingen van Sir WILLIAM JONES, Sir GRAVES HAUGHTON en een ongenoemden schrijver, en eene in het fransch van LOISELEUR DESLONGCHAMPS [3]. De vertaling van JONES wordt algemeen beschouwd als het

---

[1] ELPHINSTONE, *History of India*, Vol. I, p. 437, 2de edit.

[2] Een brief aan den schrijver van Dr. MAX. MÜLLER, den geleerden uitgever van de *Rig Véda*, over de bronnen van de Mánava Dharma Shástra, vindt men hierachter. In het oorspronkelijke is hij hier als noot opgenomen.

[3] Eene kwarto uitgave met den Sanskritschen tekst, Calcutta, 1813. *Mánava Dharma Sástra*, or the Institutes of Menu, in Sanscrit and English, translated bij Sir W. JONES, and edited bij G. C. HAUGHTON, 2 Vols, 4°. London, 1825. — *Lois de Manou*, pu-

meesterstuk van dien geleerden en sierlijken schrijver; die van HAUGHTON en DESLONGCHAMPS verschillen daarvan slechts weinig en nergens eenigzins aanmerkelijk. Al deze drie vertalingen zijn gemaakt volgens de glosse van Kullúka Battha, waarover straks zal worden gehandeld, als wij komen tot de behandeling van de Commentaren en Pandecten.

ATRI, de tweede schrijver van een tekstboek volgens Yájnavalkya, maar die in de Padma Purána niet vermeld wordt, vervaardigde eene verhandeling in verzen, die nog bestaat. VISHNU wordt ook gezegd eene uitmuntende verhandeling te hebben geschreven in verzen, en HÁRÍTA eene in prosa; deze beide zijn tot ons gekomen in een verkorten metrischen vorm. YÁJNAVALKYA, de kleinzoon van VISVAMITRA, schijnt, volgens de inleiding van zijne eigene Instituten, zijne stellingen te hebben verkondigd voor een gehoor van wijsgeeren te Benáres.

De Yájnavalkya Dharma Shástra, of Instituten van Yájnavalkya, heeft drie boeken,' bevattende 1023 coupletten. De leeftijd van dat wetboek kan niet met eenige zekerheid bepaald worden, maar het is aanmerkelijk oud, zoo als bewezen is door plaatsen daaruit, die als opschriften in elk gedeelte van Indië gevonden zijn, uit de tiende en elfde eeuw. "Om zoo ver verspreid te zijn," zegt Professor WILSON, "en om "toen reeds een algemeen karakter als autoriteit te hebben verkregen, moet "er een aanmerkelijke tijd verloopen zijn, en het werk moet derhalve "dagteekenen uit een tijd, lang voor die opschriften [1]." Bovendien zijn er plaatsen uit Yájnavalkya gevonden in de Pancha Tantra [2], waardoor

---

bliées en Sanscrit, par LOISELEUR DESLONGCHAMPS, 8°. Paris, 1830. — *Menu Sanhita: The Institutes of Menu*, with the Commentary of Kullúka Bhatta, 2 Vols, 8°. Calcutta, 1830. — *Institutes of Hindu Law*, or the Ordinances of Menu, according to the gloss of Cullúca, verbally translated from the original Sanscrit (bij Sir W. JONES), Folio, Calcutta, 1794; Works, Vol. 3, p. 51, 4°. London, 1799. — *Mánava Dharma Sástra*, Lois de Manou, traduites du Sanscrit, par M. LOISELEUR DESLONGCHAMPS, 8°. Paris, 1833. — Eene uitgave in lang folio, Calcutta, 1833, in Bengalesche typen. *The Laws of Menu the son of Brahmá.* The first three books in Sanscrit, in the Devanágari and Bengali characters, with a literal translation into Bengali, Sir WILLIAM JONES's translation, and a revised English version, 4°. Calcutta, *circa* 1833.

[1] *Journal of the Asiatic Society of Bengal*, Vol. I, p. 84.

[2] PANTSCHATANTRUM, edidit *Kosengarten*, pars prima, pp. 80, 188 fol. Bonn. 1848.

de tijd van de zamenstelling van dat werk op zijn minst teruggebragt wordt tot de vijfde eeuw, en het is waarschijnlijk dat het in een nog veel meer verwijderd tijdvak ontstaan is. Het schijnt echter, dat het niet ouder is dan de tweede eeuw van onze jaartelling, daar Professor WILSON onderstelt dat de naam van zeker geld, Nanaka, welke naam in de Instituten van Yájnavalkya gevonden wordt, omtrent dien tijd ontstaan is [1].

De Instituten van Yájnavalkya werden in het oorspronkelijke te Calcutta [2] uitgegeven. Eene uitgave van den tekst met eene Duitsche vertaling, is onlangs ook verschenen [3]; deze uitgave, die wij te danken hebben aan Dr. STENZLER, van Breslau, is verder verrijkt met aanteekeningen aan den rand, die de paralelle plaatsen in de Mánava Dharma Shástra aanwijzen, een toevoegsel, dat zeer nuttig is voor de vergelijking van de leerstellingen der twee groote wetgevers.

De andere thans bestaande Smriti's zijn, volgens COLEBROOKE [4], de volgende: — De Instituten van USANAS, in verzen, met een uittreksel; eene korte verhandeling, bevattende bijna zeventig coupletten, van ANGIRAS, die ondersteld wordt onder de regering van den tweeden MENU geleefd te hebben; een klein stuk van een honderd coupletten van YAMA, broeder van den zevenden MENU; een werk in proza van ÁPASTAMBA en een uittreksel daaruit in verzen; een metrisch uittreksel van de Instituten van Samvarta; eene klare en volkomene verhandeling van Kátyáyana; een uittreksel van de Instituten van Vrihaspati, zoo niet het wetboek zelf; een werk van Parásara, die de hoogste autoriteit is voor de vierde eeuw van de wereld; sommige werken, die met de wet in betrekking staan, van VYASA, den beroemden auteur van de Puránas; het werk door Sankha en Likhita gezamenlijk gemaakt, dat in verzen verkort is, en hunne afzonderlijke werken, ook in verzen; eene verhandeling in verzen van Daksha; eene sierlijke verhandeling in prosa van

---

1 WILSON's *Ariana Antiqua*, p. 364, 4o. Lond., 1841.

2 In lang folio. Calcutta, *circa* 1840—1845.

3 YÁJNAVALKYA's *Gesetzbuch*, Sanskrit und Deutsch, herausgegeben von Dr. A. F. STENZLER, 8o. Berlin, 1849.

4 *Digest of Hindu Law*, Pref. p. XVI *et seq*. 2de ed.

Gautama; een uittreksel in verzen van eene verhandeling over berouw en zoening van Satátapa; en het sierlijk werk in prosa, vermengd met verzen, van Vasishta, den leeraar van de mindere Goden, die de laatste is van twintig wetgevers, vermeld door Yájnavalkya. Bij deze Smritis voegt STEELE, in zijn lijst van boeken over de Hindoe-wet, nog een, de Wamun Smriti, dat volgens hem geschreven is door Wamun, een Brahmaanschen Rishi van Hindostan [1].

De tekst van de Smritis, bevattende die van Angiras, Atri, ápastamba, Usanas, Kátyáyana, Daksha, Parásara, Yama, Yájnavalkya, Likhita, Vishnu, Vrihaspati, Vyása, Sankha, Samvarta, Háríta, Gautama, Sátátapa en Vasishtha, is te Calcutta uitgegeven [2].

Voor dat ik dit korte overzigt van de tekstboeken sluit, moet er opgemerkt worden dat de Smritis, voor het grootste gedeelte, klein van uitgebreidheid zijn en bijna uitsluitend betrekking hebben op de dagelijksche verpligtingen en godsdienstige ceremoniën, die slechts nu en dan de wet raken; en dat de Smritis zelven, die gemeenschappelijk door alle scholen zijn aangenomen, niet meer *afdoende* autoriteiten zijn, zelfs als zij de wet behandelen. VRIHASPATI zegt: "Eene beslissing "moet niet genomen worden door zich te houden aan de letter van de "geschreven wet; daar, zoo er niet eene beslissing werd genomen over- "eenkomstig den geest van de wet (of de oude gebruiken), men zou te "kort schieten in regtvaardigheid [3]." De Mánava Dharma Shástra wordt zelfs thans beschouwd "als een werk, dat meer geëerbiedigd, dan in "den tegenwoordigen tijd blindelings gevolgd moet worden [4]. Als *afdoende* autoriteit moet men zich dus, bij de beslissing van regtszaken, wenden tot de Commentaren en Pandecten.

II. De Commentaren, die de tweede groote autoriteit voor de Hindoe-wet uitmaken, zijn tamelijk talrijk. Sommige zijn slechts uit-

---

[1] STEELE'S *Summary of the Laws and Custom of Hindoo Castes*, p. 2.

[2] Lang folio 1845, *et ann. seq.*

[3] COLEBROOKE'S *Digest of Hindu Law*, Vol. II, p. 128, 2de edit.

[4] STRANGE'S *Hindu Law*, Vol. I, Pref. p. XIII, 2de edit.

leggingen van den tekst, maar andere worden beschouwd als afdoende autoriteiten: deze laatste, met de Pandecten, de derde klasse van boeken over de wet, zijn de onmiddellijke autoriteiten voor de opinie van de wetgevers in de verschillende scholen, waar de leerstellingen, die zij verdedigen, gelden. Vele van de Commentaren op de Smritis — zoo als bij voorbeeld die op de Instituten van MENU, welke slechts uitleggingen van den tekst bevatten — gelden niets meer, beschouwd als afdoende authoriteiten, dan de Smritis zelve; maar andere daarentegen, die door aanhalingen uit andere schrijvers en door verklaring en uitwijding over de meening van den auteur in zoo verre den aard krijgen van algemeene Pandecten, worden aangehaald ter beslissing van geschillen. De Mitákshará is daarvan een merkwaardig voorbeeld, daar het, ofschoon in naam slechts een Commentaar op de Smriti van Yájnavalkya, geraadpleegd wordt als afdoende autoriteit door geheel Indië, met uitzondering alleen van Bengalen.

De Mánava Dharma Shástra is, zoo als men zich voorstellen kan, het onderwerp geweest van verscheidene Commentaren; onafhankelijk van zijne vermaardheid en van zijne onderstelde uitstekendheid in oudheid en heiligheid, maakte zijne buitengewone beknoptheid het inderdaad buitengemeen aanlokkelijk voor de fijne onderscheidingszucht van de Hindoe-wetgevers, en geschikt voor die scherpzinnige redeneringen, waarvan hunne werken overvloeijen.

Onder die Commentaren zijn de voornaamste die van Médhátithi, den zoon van Viraswámi Bhatta, die, gedeeltelijk verloren gegaan, door anderen is aangevuld; de Commentaar van Gowinda Raja; een andere van Dharanídhara; en de meer beroemde glosse van Kullúka Bhatta, getiteld de Manvartha Muktávali.

Al deze Commentaren genieten een aanmerkelijken roem. Sir WILLIAM JONES schetst den eerste echter als langdradig en onjuist; den tweede als beknopt en duister, en den derde als dikwerf met fouten; terwijl hij voor de Manvartha Muktávali dien onbegrensden lof overhield, waaraan hij nu en dan toegaf, als predilectie zijn oordeel iets of wat deed afwijken. De tijd wanneer Kullúka Bhatta leefde is niet bekend; maar hij zelf verhaalt ons dat hij was van eene goede familie in Bengalen,

en dat hij woonde op de oevers van den Ganges te Benáres. Het moet opgemerkt worden, dat eenige oude schrijvers van Commentaren van de Mánava Dharma Shástra spreken als slechts geschikt voor de goede eeuwen, en niet toepasselijk op den tijd waarin zij schreven. Deze uitspraak is nergens in de glosse van Kullúka Bhatta opgenomen, waaruit de hoogere oudheid van laatstgenoemde op te maken is; tevens is het uit het werk van Kulluka zelf duidelijk, dat de meeningen reeds begonnen te veranderen, en dat het daarom een aanmerkelijken tijd na de promulgatie van de Instituten van MENU moet zijn zamengesteld.

Nevens deze Commentaren vermeldt DESLONGÇHAMPS dat hij, bij zijne bearbeiding van de uitgave der Instituten, gebruik maakte van eene door RÁGHAVÁNANDA vervaardigd, met den titel van Manvarta Chandriká, waarvan hij zegt dat hij in vele gevallen naauwkeuriger en helderder is, dan de glosse van KULLÚKA [1]. Men zegt ook dat BHÁGURI een Commentaar heeft geschreven op de Mánava Dharma Shástra. STEELE vermeldt twee andere glossen op MENU, als bekend onder de Mahratten: de Mádhava van Sáyanácharya, waarvan gezegd wordt dat hij algemeen van autoriteit is, voornamelijk in Carnatie; en de Nandarajkrit van NANDARÁJA. Beide werken worden als oude genoemd; maar, daar als schrijvers van die werken genoemd worden inlanders van Anagundi of Vijayanagar, dat in het midden van de veertiende eeuw bestond, kunnen zij niet zeer oud zijn [2]. Ten laatste vermeldt COLEBROOKE een Commentaar op MENU, dien hij echter niet gezien heeft; hij wordt genoemd Kámadhénu en aangehaald door SRÍDHARÁCHÁRYA in zijn Smritisára.

Al de boven vermelde Commentaren bevatten slechts uitleggingen op de wet en moeten niet beschouwd worden als afdoende autoriteiten.

---

[1] DESLONGCHAMPS onderstelt, dat de schrijver dezelfde is als RAGHUNANDANA, Avertissement, pp. XI—XVI.

[2] STEELE's *Summary of the Laws and Customs of Hindoo castes*, pp. 1, 2. Het eerste van de twee bovengenoemde werken is waarschijnlijk de *Parásara Mádhavíya*, waarover straks zal worden gehandeld; in elk geval zijn de Mádhava en Sáyana, waarvan door STEELE gesproken wordt, de geleerde staatsdienaar van BUKKA RAYA, koning van Vijayanagar, en zijn broeder de commentateur van de Védas.

Een uitmuntende Commentaar op de Instituten van VISHNU, getiteld de Vaijayanti, werd geschreven door NANDA PANDITA.

De uitgebreide glosse van APARÁRKA, uit het koninklijk huis van SELÁRA, wordt gehouden voor den oudsten Commentaar op de Instituten van YÁJNAVALKYA, en derhalve voor ouder dan den beroemder Commentaar op denzelfden tekst, de Mitákshará van VIJNÁNÉSWARA, waarvan men gelooft dat hij voor het grootste gedeelte steunt op het werk van APARÁRKA, als hij meeningen aanhaalt zonder de bronnen te noemen, waaruit hij ze put [1].

De Mitákshará van VIJNÁNÉSWARA, een beroemd kluizenaar, die, zoo als men gelooft, in het noorden van Indië [2] gewoond heeft, is eene glosse op de Yájnavalkya Dharma Shástra. Het bevat echter zoo wel een groot aantal opgenomen aanhalingen uit andere wetgevers en uitleggingen van deze aanhalingen, als van den tekst dien hij zegt te verklaren; hij vereenigt dus in zich het nut van regelmatige Pandecten met zijn oorspronkelijk karakter: er wordt naar verwezen en hij wordt gebruikt als wezenlijke Pandecten. VIJNÁNÉSWARA volgt in zijn belangrijk werk de orde van de Yájnavalkya Dharma Shástra en heeft zijn Commentaar in drie deelen verdeeld: de eerste behandelt de verpligtingen, vastgestelde regels of voorschriften; de tweede de wetten en gewoonten van het volk, d. i. burgerlijke geschillen en administrative wetten; en de derde reiniging, de voorschriften voor het gebed, boete, enz. [3].

De Mitákshará van VIJNÁNÉSWARA is een van de grootste, en, als men de uitgestrektheid van zijn invloed in aanmerking neemt, de grootste

---

[1] ELLIS, *on the Law-books of the Hindus*, p. 21.

[2] De Mitákshará wordt echter somtijds beschouwd als een voortbrengsel van het zuiden, en moet in elk geval daar reeds in een vroeg tijdstip gebragt zijn. Zie ELLIS, op. cit. p. 23.

[3] Mr. BORRADAILE heeft eene vertaling gegeven van den Index op de *Mitákshára*, op het einde van het eerste deel van zijn *Bombay Reports* (p. 455), maar het bevat alleen de eerste en tweede boeken; de Index op het laatste boek is voorbedachtelijk weggelaten, omdat het slechts zeldzaam wordt geraadpleegd. BORRADAILE's *Reports of Causes adjuged bij the Sudur Udalut of Bombay*, Vol. I, Pref. p. v, fol. Bombay, 1825.

van al de autoriteiten over de Hindoe-wetten: "want hij wordt," zoo als COLEBROOKE opmerkt, "aangenomen in de scholen van de Hindoe-"wet, van Benares af tot het zuidelijkste uiteinde van het Indische schier-"eiland toe, als de voornaamste grondslag voor de leerstellingen die zij "volgen, en als een gezag waarvan zij slechts zelden afwijken. De wer-"ken van andere uitstekende schrijvers zijn, te gelijk met de Mitácshará, "van een aanmerkelijk gewigt in de scholen van de wet, die ze ieder "aangenomen hebben, zoo als de Smriti Chandricá in het zuiden van "Indië, de Chintámani, Retnácará en Viváda Chandra in Mithila, de "Víramitródaya en Camalácara te Benares, en de Mayúcha onder de "Mahratten. Zij komen alle daarin overeen, dat zij gewoonlijk verwijzen "naar het gezag van de Mitácshará, dat zij dikwerf zijn tekst aanhalen; "en dat zij zelden, en dan nog modest, afwijken van zijne leerstellin-"gen over bijzondere geschillen [1]." De Mitákshará moet dus beschouwd worden, *als de algemeene autoriteit voor al de scholen van de wet, met uitzondering alleen van Bengalen* [2]. De tijd wanneer VIJNÁNÉSWARA zijn werk vervaardigde, kan niet naauwkeurig bepaald worden; maar volgens COLEBROOKE is het meer dan vijf honderd en welligt bijna duizend jaar oud.

De Mitákshará is, zoo als reeds is opgemerkt, een Commentaar op het tekstboek van YÁJNAVALKYA, maar wederkeerig wordt het wederom verklaard door verschillende schrijvers; het zal gepast zijn nu iets over deze Commentaren te zeggen, even als over het werk zelf, dat zij verklaren. COLEBROOKE [3] vermeldt vier Commentaren op de Mitákshará, maar beschrijft er slechts twee: een getiteld de Subódhiní van VISVÉ-

---

[1] COLEBROOKE'S *two Treatises on the Hindu Law of Inheritance*, Pref. p. IV.

[2] *Patábhi Ráma Shastri*, aan wien Mr. ELLIS veel ontleende bij het zamenstellen van zijne uitmuntende verhandeling over de boeken van de wet der Hindoes, neemt aan, dat de Mitákshará van Vijnánéswara de meest algemeen geldende autoriteit was, maar vermeldt ook dat in het Andra land de Smriti Chandrika en Sarasvati Vilása voornamelijk geacht werden, in de Dravida, de Sarasvati Vilása en Varadarájya, en in de Karnátaka de Mádhavíya en Sarasvati Vilása. ELLIS, *on the Law-Books of the Hindus*, p. 25.

[3] COLEBROOKE'S *two Treatises on the Hindu Law of Inheritance*, Pref. p. IX.

SVARA BHATTA, en een ander van een schrijver uit latere tijden BÁLAM BHATTA. De Subódhiní is eene verzameling van aanteekeningen, die de duistere plaatsen beknopt, maar duidelijk verklaren; het werk van BÁLAM BHATTA is in den vorm van een doorloopenden Commentaar, die het oorspronkelijke woord voor woord uitlegt; in het algemeen volgt hij de Subódhiní zoo ver hij zich uitstrekt. NANDA PANDITA wordt vermeld door SUTHERLAND als de schrijver van een Commentaar op de Mitákshará, getiteld Pratitákshara [1].

Verscheidene uitgaven van den tekst van de Mitákshará in het oorspronkelijke zijn in het licht verschenen [2]. Eene vertaling van het tweede boek in het Bengaleesch verscheen te Calcutta in 1824 [3], en eene Hindí vertaling van het hoofdstuk over het erfregt verscheen daar in 1832 [4]. Het belangrijkste gedeelte daarvan, namelijk het zesde hoofdstuk, dat over het erfregt handelt, is door COLEBROOKE [5] vertaald; het nut van deze vertaling kan niet te hoog geschat worden, daar de geleerde schrijver er ophelderende aanteekeningen van hem zelven bijgevoegd en geput heeft uit die talrijke bronnen, waartoe bijzondere gelegenheden en zijne uitstekende geleerdheid hem den toegang verschaften: iedere bladzijde toont de bewijzen van zijn vlijt in het verzamelen van bouwstoffen en van zijne geleerdheid in de verklaring daarvan. De heer ORIANNE heeft ook het hoofdstuk over het erfregt uit de Mitákshará vertaald [6].

Sir WILLIAM HAY MACNAGHTEN, wiens treurige en gewelddadige dood

---

[1] SUTHERLAND'S *two Treatises on the Hindu Law of Adoption*, Pref. p. II.

[2] Eene met Sanskritschen titel, Calcutta 1812. *The Mitákshará, A Compendium of Hindu Law*, bij Vijnanéswara founded on the text of Yájnavalkya. The Vyavahára section, or Jurisprudence, edited by Sri Lakshmi Náráyaná Nyayalancára, 8°. Calcutta 1829.

[3] *The Mitákshará Derpana*, translated from the Sungscrit into the Bengali Language, bij Lukshmi Narayan Nyayalankar, 8°. Calcutta, 1824.

[4] *The Law of Inheritance*, translated from the Sanscrit of the Mitákshará into Hindí, bij Daya Sánkara, 8°. Calcutta, 1832.

[5] *Two Treatises on the Hindu Law of Inheritance*, translated bij H. T. CÓLEBROOKE, 4°. Calcutta, 1810.

[6] *Traité original des successions d'après le Droit Hindou*, extrait du Mitacshara de Vijnanéswara, par G. Orianne, 8°. Paris, 1844.

ieder nog versch in het geheugen ligt, als de eerste uit de rij van verschrikkelijke gebeurtenissen, die gedurende onzen eersten veldtogt in Afghanistán voorvielen, besteedde een groot gedeelte van zijn tijd aan de gelukkige beoefening van de inlandsche wetten. Onder andere kostbare werken over dat onderwerp, heeft hij nagelaten een vertaling van de Vyavahára Mátrika Prakrana, handelende over het beleid der justitie, benevens de wet op het bewijs en het pleiten; dit is het eerste gedeelte van het tweede boek van het werk van Vijnánéswara [1].

Nevens de boven vermelde commentaren op de Yájnavalkya Dharma Shástra van APARÁRKA en VIJNÁNÉSWARA, bestaan er commentaren van DÉVABÓDHA en VISVARÚPA, en een van SÚLAPÁNI, genaamd de Dípakaliká, eene nieuwerwetsche en beknopte glosse, die bij de Gauriya school verdienden roem geniet [2].

Het tekstboek in verzen, toegeschreven aan YAMA, broeder van den zevenden MENU, werd opgehelderd in een commentaar uit de pen van KULLÚKA BHATTA, den schrijver van de beroemde glosse op de Mánava Dharma Shástra.

NANDA PANDITA is de schrijver van een commentaar op de Parásara Smriti.

De Mádhavíya van VIDYÁRANYASVÁMI, genoemd naar MÁDHAVA ÁCHÁRYA, den broeder van den schrijver, is vrij algemeen aangenomen als eene autoriteit in de zuidelijke scholen, maar in het bijzonder in het land Karnátaka. Het is geschreven op de basis van de Parásara Smriti, waarop het uitdrukkelijk een commentaar is; maar daar in deze Smriti het tweede boek, dat de Instituten zou moeten bevatten, ontbreekt, zoo werd VIDYÁRANYASVÁMI genoodzaakt een vers uit te kiezen, waarbij in een algemeenen zin gezegd wordt, dat vorsten verpligt zijn zich te gedragen naar de voorschriften van de regtvaardigheid, en daarop voort te bouwen om te verklaren wat die regtvaardigheid is. Aldus worden

[1] Losse stukken uit deze vertaling verschenen eerst in de *Considerations on the Hindu Law*, van Sir FRANCIS MACNAGHTEN, en de geheele vertaling werd later in volmaakten staat uitgegeven in de *Principles and Precedents of Hindu Law*, door zijn talentvollen zoon; over beide werken zal straks worden gehandeld.

[2] COLEBROOKE'S *Digest of Hindu Law*, Vol. I, Pref. p. XVI, 2de edit.

de Mádhavíya inderdaad, hoewel niet in naam, de pandecten, die in het zuidelijk gedeelte van het schiereiland gelden. VIDYÁRANYASVÁMI was feitelijk de stichter van het rijk Vidyánagara; zijn werk werd de grondslag van de wet in dat rijk, en kreeg daarenboven eenig gezag in de school van Benares. Het is uitgemaakt, dat de auteur van de Mádhavíya schreef omtrent het midden van de veertiende eeuw.

Het tekstboek van GAUTAMA werd gecommentarieerd door HARADATTÁCHÁRYA, die in Dravida woonde, en beroemd is door zijne andere boeken; zijn werk, waarin hij nu en dan stukken uit andere Smritis aanhaalt, is genaamd Mitáksharà, en moet niet verward worden met dat van VIJNÁNÉSWARA.

De VARADARÁJYA van Varadarája, die ook woonde in het zuiden van Indië en een ingezeten was van de Súbah van Arcot, bevat inderdaad algemeene Pandecten; maar het kan gerangschikt worden onder de commentaren, daar het voornamelijk gemaakt is op de Nárada Smriti. Dit werk heeft een groot gezag in de zuidelijke scholen en voornamelijk in het land Dravida.

Er bestaat een algemeene beknopte commentaar en verkorting van de Smritis, die getiteld is de Chatur Vinsati Smriti Vyákhya.

III. De Nibandhana Grantha, óf eigenlijk gezegde Pandecten, zijn de derde voorname autoriteit voor de wet der Hindoes. Deze Pandecten zijn óf algemeen óf zij behandelen afzonderlijke en bepaalde gedeelten van de wet; zij bestaan uit teksten, genomen uit de Smritis, met verklarende glossen, en ophelderende de schijnbare tegenstrijdigheden, om het voorschrift van MENU te volvoeren. — "Als er zijn twee heilige teksten schijn-"baar met elkander in strijd, dan worden beide als wetten beschouwd, "want beide zijn door den wijze verklaard te zijn geldig en met elkan-"der overeenstemmend [1]."

[1] MENU, B. II, v. 14. Het moet echter opgemerkt worden, dat dit alleen betrekking heeft op de "heilige teksten," en uitgaat van de onderstelling, dat geen van beide ongelijk kan hebben. Het heeft niet betrekking op tegenstrijdige wetten in het algemeen; integendeel, iedere wet die in strijd is met de wetten van MENU, wordt voor ongeldig verklaard. — MILL'S *History of India*, bij WILSON, Vol. I, p. 246, noot.

De volgende lijst van de Pandecten zou misschien de namen van andere verhandelingen nog hebben moeten bevatten, maar het is mijn doel geweest, om bij de poging om ze zoo volkomen mogelijk te maken, al die werken uit te sluiten, die geen betrekking hebben op Vyavahára of jurisprudentie; zij zijn gerangschikt, waar het mogelijk was, naar de scholen van wet, waar zij vooral den boventoon hebben; het moet echter in het oog worden gehouden dat sommige daarvan, zoowel als verscheidene van de bovengenoemde glossen en commentaren, minder gezag hebben dan andere, en dat in vele gevallen hunne namen niet dikwijls worden gehoord in een Indisch Geregtshof.

De Dharma Ratna van Jímúta Váhana zijn Pandecten overeenkomstig de Gauriya-school; het hoofdstuk over erfregt, de beroemde Dáya Bhága, bestaat nog, en is de voornaamste autoriteit voor de wet in Bengalen. Dit boek is bijna in elk punt van verschil in strijd met de Mitákshará; en het is juist in dat gedeelte van de wet, namelijk het erfregt, dat wij het grootste verschil in de leerstellingen van de verschillende scholen waarnemen. Jímúta Váhana leefde en schreef waarschijnlijk tusschen den leeftijd van vijnánéswara en dien van raghunandana; laatstgenoemde heeft, zoo als bekend is, geleefd in het begin van de zestiende eeuw. De Dáya Bhága is meer bepaald opmerkenswaardig, omdat het het werk is van den stichter der Gauriya-school.

Twee uitgaven van den tekst van de Dáya Bhága zijn, tegelijk met den commentaar van Srikrishna Tarkálankára, te Calcutta in het licht verschenen, de eerste in 1813 en de laatste in 1829 [1]; eene vertaling in Prakrit werd in 1816 te Calcutta uitgegeven [2].

De vertaling van het hoofdstuk over het erfregt uit het boek van Jímúta Váhana door colebrooke, is de eerste van de twee verhandelin-

---

[1] De uitgave van 1813 is in 4°. en heeft een Sanskritschen titel; die van 1829 is in 8° en getiteld *Dáya Bhága, or Law of Inheritance, by Jímúta Váhana, with a Commentary by Krishna Tarkálankára.*

[2] *Dáyabhaga, or Partition of Heritage*, being a translation from the original Sanscrit in the Prakrit Bhasa. To which is added the Hindoo Law, containing various useful information on affairs of general importance, together with the Munee Buchuns of the Sanscrit, 8°. Calcutta 1816, Bengalí type.

gen over erfregt, uitgegeven door dien uitstekenden geleerde en wetgeleerde; de Mitákshará is de tweede. Deze vertaling van de Dáya Bhága heeft aanteekeningen en Commentaren, en is met bekwaamheid en geleerdheid opgehelderd.

De oudste Commentaar op de Dáya Bhága, is van SRÍNÁTHA ÁCHÁRYA CHÚDÁMANI, die door COLEBROOKE geroemd wordt als eene over het algemeen zeer uitmuntende uitlegging van de wet [1]. De volgende in chronologische orde is de glosse van ACHYUTA CHAKRAVARTÍ (ook auteur van een Commentaar van de Sraddha Vivéka): hij citeert dikwijls de glosse van CHÚDÁMANI en wordt zelf geciteerd door MAHÉSVARA. Laatstgenoemde is jonger dan de Commentaren van CHÚDÁMANI en ACHYUTA, en waarschijnlijk ouder dan die van SRÍKRISHNA TARKÁLANKÁRA, waarover straks zal gehandeld worden, hoewel beide uit ongeveer denzelfden tijd schijnen te zijn. De Commentaar van MAHÉSVARA verschilt grootendeels van de uitlegging door SRÍKRISHNA gegeven, zoowel wat den zin, als wat de wijze betreft waarop hij dien zin opmaakt; maar beide schijnen met elkander's werk onbekend te zijn geweest.

De Commentaar van SRÍKRISHNA TARKÁLANKÁRA is de beroemdste van al de verhandelingen, die tot opheldering van den tekst van de Dáya Bhága geschreven zijn. COLEBROOKE zegt: "Het is het werk van een "zeer scherpzinnig man, die zijn auteur uitlegt en redeneert volgens "zijne argumenten met groote naauwkeurigheid en beknoptheid, en die "den tekst altijd opheldert, over het algemeen zijne stellingen bekrach-"tigt, maar niet zelden wijzigt of verbetert. Zijn gezag heeft lang "veld gewonnen in de scholen voor de wet door Bengalen, en hij heeft "meest al de andere uitleggingen van de Dáya Bhága van daar verban-"nen, omdat hij in de algemeene achting gerangschikt werd terstond "achter de verhandelingen van JÍMÚTA VÁHANA en van RAGHUNANDANA [2]." Deze Commentaar werd voornamelijk en bij voorkeur door COLEBROOKE gebruikt bij zijne vertaling. Eene andere glosse op den tekst wordt door COLEBROOKE vermeld onder den naam van Raghunandana, maar hij be-

---

[1] COLEBROOKE'S *two Treatises on the Hindu Law of Inheritance*, Pref. p. VI.

[2] COLEBROOKE'S *two Treatise on the Hindu Law of Inheritance*, Pref. p. VI.

schouwt die niet als echt. Men zegt, dat ook RÁMANÁTHA VIDYÁ VÁCHASPATI een Commentaar heeft geschreven op de Dáya Bhága.

SRÍKRISHNA TARKÁLANKÁRA heeft een goed epitome geschreven over het erfregt, onder den titel Dáya Krama Sangraha, dat, hoewel in naam een ander werk, over het algemeen overeenkomt met den Commentaar van den geleerden schrijver over de Dáya Bhága.

De tekst van den Dáya Krama Sangraha is uitgegeven met eene Engelsche vertaling door Mr. WYNCH [1], en werd ook afzonderlijk uitgegeven te Calcutta in 1828 [2].

De Smriti Tatwa van RAGHUNANDANA VANDYAGHATÍYA, de grootste autoriteit voor de wet in de Gauriya-school, zijn volkomene Pandecten, in zeven en twintig deelen, en worden door GOVERDHEN KÁL beschreven, als "de grootste schatkamer van al wat geweten kan wor-"den over een onderwerp, zoo wetenswaardig op zich zelf en zoo belang-"rijk voor het Britsche Gouvernement [3]." Deze groote schrijver, die, zoo als ik reeds vermeldde, in het begin van de zestiende eeuw leefde, was een leerling van VÁSUDÉVA SÁRVABHAUMA; hij wordt dikwijls aangehaald onder den naam van Smártabhattáchárya.

De Dáya Tatwa, of dat gedeelte van de Smriti Tatwa van RAGHUNANDANA, hetwelk over het erfregt handelt, wordt hoog geroemd door COLEBROOKE, die zegt: "Het is inderdaad een uitmuntend Compendium "van de wet, waarin de leerstellingen van JÍMÚTA VÁHANA over het al-"gemeen naauwkeurig gevolgd, en gewoonlijk zelfs met zijne eigene woor-"den, in korte uittreksels uit den tekst, worden overgenomen. Op en-"kele punten echter verschilde RAGHUNANDANA van zijn meester en in "sommige gevallen heeft hij gapingen aangevuld [4].

KÁSHIRÁMA heeft een Commentaar geschreven op de Dáya Tatwa

---

[1] *The Dáya Crama Sangraha, an original Treatise on the Hindoo Law of Inheritance*, translated bij P. M. WYNSCH. Fol. Calcutta, 1818. Deze uitgave is vergezeld van den Sanskritschen tekst in Bengalesche typen.

[2] *Dáya Crama Sangraha, a Compendium of the order of Inheritance, by Krishna Tarkálankára Bhattác'árya;* edited bij Lakshmi Náráyan Serma, 8°. Calcutta, 1828.

[3] *Asiatic Researches*, Vol. I, p. 352, 5de edit.

[4] COLEBROOKE'S *two Treatises on the Hindu Law of Inheritance*. Pref. p. VII.

van RAGHUNANDANA, die nuttig is, en bijna overeenkomt met de inzigten van SRÍKRISHNA in zijne verklaring van het werk van JÍMÚTÁ VÁHANA.

Het geheele werk van RAGHUNANDANA werd in het oorspronkelijke uitgegeven te Serampore in de jaren 1834—35, en nogmaals te Calcutta omtrent 1840—45 [1]. De tekst van de Dáya Tatwa is ook te Calcutta uitgegeven in het jaar 1828 [2]; en de tekst van de Vyavahára Tatwa van denzelfden schrijver, verscheen op dezelfde plaats in hetzelfde jaar in het licht [3].

De Dáya Rahasya of Smriti Ratnávali, van RÁMANÁTHA VIDYA, heeft een aanmerkelijk gezag in sommige districten van Bengalen, maar ofschoon het een werk van verdienste is, verschilt het zoo wel van JÍMÚTA VÁHANA als van RAGHUNANDANA en strekt dus om onzekerheid te doen ontstaan.

De Dvaita Nirnaya van VÁCHASPATI BHATTÁCHÁRYA, eene verhandeling over de geheele wet, en de Dáyá Nirnaya van denzelfden schrijver, die over het erfregt handelt en weinig meer is dan eene verkorting van de Dáya Bhága en Dáya Tatwa, zijn ook autoriteiten in Bengalen.

KÉSAVA MISRA, een inboorling van Mithila, is de schrijver van de Chhandóga Parisishta en van de Dvaita Parisishta; de eerstgenoemde heeft, even als zijn Commentaar, de Parisishta Prakása, groot gezag en handelt over de verpligtingen van priesters; de laatstgenoemde is meer eene verhandeling in het algemeen.

De Viváda Ratnákara, algemeene Pandecten, zamengesteld onder het oppertoezigt van CHANDÉSWARA, Minister van Harasinhadéva, Koning van Mithila, die zelf schrijver was van andere verhandelingen over de wet; de Viváda Chintamani, waarvan de tekst in 8vo. te Calcutta is uitgegeven in het jaar 1837; de Vyavahára Chintamani; en de andere

---

[1] De eerstgenoemde uitgave is in 8°. en in twee deelen; de laatstgenoemde in lang folio.

[2] *Dáya Tatwa, a Treatise on the Law of Inheritance, by Raghunandana Bhattácharya;* edited by Lakhmi Naráyan Sermá, 8°. Calcutta, 1828.

[3] *Vyavahára Tatwa, a Treatise on Judicial Proceeding, by Raghunandana Bhattacharya;* Edited bij Laksmi Náráyan Serma, 8°. Calcutta, 1828.

werken van VACHESPATI MISRA, gewoonlijk aangehaald onder den naam van MISRA, worden alle als groote autoriteiten in Mithila beschouwd; evenzoo ook de Viváda Chandra, en andere verhandelingen van de geleerde vrouw LACHIMÁDÉVÍ, die schreef onder den naam van haar neef MISARU MISRA. SRI KARÁCHÁRYA en zijn zoon SRÍNÁTHÁCHÁRYA waren ook beroemd in de Mithila-school van de wet; de eerste als schrijver van eene verhandeling over het erfregt, en de laatste van de ÁCHÁRYA CHANDRIKÁ, eene verhandeling over de verpligtingen van de vierde kaste.

De Smritisára of Smrityarthasara van SRIDHARÁCHÁRYA, eene verhandeling over godsdienstige verpligtingen, maar die nu en dan burgerlijke zaken behandelt, stemt overeen met de Mithila-school; zij haalt de Pradipa, Kalpadruma en Kalpalatá aan, werken die anders onbekend zijn. Er schijnen verscheiden Smritisáras te bestaan. Sir W. MACNAGHTEN vermeldt eene van Harináthopadhyaya, die in Mithila gezag heeft [1]; ook is er een andere van YADAVENDRA. De Smriti Samuchchaya of Smriti Sára Samuchchaya heeft ook gezag in Mithila en is bekend onder de Mahratten; het is blijkbaar een klein boek.

De Madana Parijáta, eene verhandelimg over burgerlijke en godsdienstige verpligtingen van VISVÉSVARA BHATTA, maar die een hoofdstuk over het erfregt bevat, is eveneens een werk uit de school van Mithila en heeft den boventoon in het land van de Mahratten; zij haalt de Sáparárka, de Smriti Chandrika en de Hémadri aan. Dit werk werd zamengesteld op last van MADANA PÁLA, een vorst uit het geslacht van JÁTH, en wordt somtijds onder zijn naam geciteerd. Sir W. MACNAGHTEN noemt den schrijver MADANOPADHYÁYA.

SÚLAPÁNI, een inlander van Mithila, die een Commentaar schreef op de Mitákshará, waarover reeds vroeger is gesproken, is ook de schrijver van eene verhandeling over berouw en boete, die zoowel in Bengalen als in Mithila, als een autoriteit wordt geraadpleegd.

De Víramitrodaya van MITRA MISRA is eene verhandeling over de Vyavahára in het algemeen, overeenkomstig de leerstellingen van de

[1] *Principles and Precedents of Hindu Law*, Vol. I, Pref. p. XXII.

school van Benares. Systhematisch behandelt en weerlegt zij de meeningen, geopperd door JÍMÚTA VÁHANA en RAGHUNANDANA [1].

De Sanskrit tekst van de Víramitrodaya is gedrukt in 4to te Calcutta in 1815.

De Viváda Tándava van KAMALÁKARA, jongeren broeder van DINAKARA BHATTA, en zoon van RAMAKRISHNA BHATTA, is aan dezelfde zijde met zijn redenering en verdedigt de leerstellingen van VIJNÁNÉSVARA, in strijd met de schrijvers van de Gauriya-school.

De Nirnaya Sindhu is een jong werk, maar het heeft een aanmerkelijk gezag zoowel te Benares, als onder de Mahratten; het handelt voornamelijk over de plegtigheden en ceremoniën en raakt nu en dan slechts de kwestiën van wettelijken aard aan. De schrijver is KAMALÁKARA.

De tekst in het oorspronkelijke van de Nirnaya Sindhu is in 4to uitgegeven te Calcutta in 1833.

Noch MITRA MISRA, noch KAMALÁKARA verschillen in eenig belangrijk punt van de Mitákshará.

De Vyavahára Mayúkha van NÍLAKANTHA is de grootste autoriteit na de Mitákshará in de Maharashtra-school en is eene van de twaalf verhandelingen, door denzelfden schrijver vervaardigd, die alle den naam dragen van Mayúkha en handelen over godsdienstige verpligtingen, gedragregels, boete en berouw, enz. Al de Mayúkhas zijn begrepen onder de gezamenlijke benaming van de Bhagavat Bháskara. De Vyavahára Mayúkha, de zesde van de lijst, is uitsluitend gewijd aan wet en regt en bevat in het algemeen Pandecten of eene verzameling van teksten, zonder veel Commentaar, voornamelijk in de laatste hoofdstukken. Weinig of niets is er bekend van den schrijver NÍLAKANTHA, behalve dat hij behoorde tot een familie van Deshast Brahmanen, en het wordt algemeen gezegd, dat zijn werk, omtrent honderd vijftig jaren geleden, is zamengesteld.

---

[1] STEELE vermeldt een ander werk, dat bijna denzelfden titel heeft, maar die zóó misvormd is door zijne barbaarsche spelling, dat hij onzeker is. Hij noemt het *Wyuwhar Mitrode*, en zegt dat het zamengesteld is door een Gaura Brahmaan uit Bengalen, twee honderd jaar geleden, en dat het van algemeene bekendheid is. *Summary of the Laws and Customs of Hindoo Castes*, p. 14.

Een uitgave van den tekst van de Vyavahára Mayúkha werd te Bombay in 4to, op last van het Gouvernement, in 1829 uitgegeven.

Mr. BORRADAILE, behoord hebbende tot de burgerlijke dienst van Bengalen en regter van de Sudder Dewanny Adawlut, de schrijver van de belangrijke Bombay Reports, heeft eene vertaling uitgegeven van de Vyavahára Mayúkha, waarbij hij aanteekeningen heeft gevoegd, met verwijzing naar de plaatsen uit andere werken over Hindoe-wetten. Hij heeft zijne vertaling bovenmate nuttig gemaakt voor dengeen, die de wet van dat gedeelte van Indië begeert te leeren kennen.

De Smriti Kustubha van ANANDA DÉVA KASIKAR, een Kokunust Chitpawani Brahmaan, werd zamengesteld op verlangen van BAJ BAHÁDUR, anders genoemd Chandra Déva. Het is een van de twaalf werken, die den naam van Kustubha dragen en die men alle te Benares vinden zal; het is bekend te Poonah en handelt over áchára, Vyavahára en Práyaschitta.

De Hémádri van HÉMÁDRI BHATTA KASIKAR zijn Pandecten van eenige oudheid, die twaalf afdeelingen bevatten; zij hebben gezag aan den kant van Bombay.

De volgende werken worden door STEELE vermeld als hebbende gezag in het land der Mahratten.

De Dyot van GAGA BHATTA KASIKAR, een Deshast Brahmaan, werd geschreven omtrent eene eeuw geleden; het bevat twaalf afdeelingen en handelt over alle onderwerpen.

De Pursuram Prutap werd zamengesteld op last van SABAJÍ PRATAP, Radja van het oostelijk Telingaland, omtrent vijf honderd jaar geleden. Het zijn Pandecten.

De Prithí Chandród zijn ook Pandecten, handelende over de áchára, Vyavahára en Práyaschitta.

De Vyavahára Sekar van NAGOJEE BHATTA, een Deshast Brahmaan van Benáres, is een werk van algemeene bekendheid.

De Sar Sangraha is een werk, handelende over Práyaschitta Smárta, Vyavahára enz., maar niet ruim.

---

[1] *The Vyavuharu Muyookhu*, translated from the original by HARRY BORRADAILE, 4°. Surat, 1827.

De Madana Ratna van MADANA SINGH, een Brahmaan van Hindostan, is eene bekende verhandeling over áchára, Vyavahára en Práyaschitta.

De Achararka van SUNKUR BHATTA KASIKAR, is een werk van algemeene bekendheid over áchára en Vyavahára.

De Sarasvati Vilása, ook Pandecten, toegeschreven aan den Koning PRATÁPARÚDRA DÉVA, behoorende tot de Kakateya familie, maar allerwaarschijnlijkst onder zijne leiding zamengesteld, is eèn van de voornaamste autoriteiten, na de Mitákshará, in het geheele zuidelijke gedeelte van Indië. Het was het voornaamste boek over de wet in zijne bezittingen, die het geheele Andra-land besloegen, en heeft nog een groot gezag noordelijk van de Pennar, waar vele gewoonten bestaan, vooral met betrekking tot het landbezit, die daaruit zijn afgeleid; maar het is zelfs daar in zekere mate ondergeschikt aan het gezag van de Mitákshará.

De Smriti Chandriká van DEVANDA BHATTA, dat, volgens de onderstelling van COLEBROOKE, die het met grooten lof vermeldt, de basis is geweest, waarop de Mádhavíya gevormd is door VIDYÁRANYASVÁMI, is eene algemeene en uitmuntende verhandeling volgens de leerstellingen van de Dravida-school. Dit werk en het voorafgaande is van hooge autoriteit in het Andra-land.

Eene Tamulsche verkorting van de Smriti Chandriká is te Madras uitgegeven in 1826 [1].

De Dhárésvariya wordt vermeld door ELLIS als Pandecten, die, hoewel geschreven door een auteur, die ondersteld wordt in het noorden van Indië te hebben geleefd, echter als eene autoriteit in het zuiden worden aangenomen.

Verscheiden schrijvers hebben verhandelingen opgesteld, bijzonder gewijd aan de wet van adoptie; daarvan is de Dattaka Mímánsá van NANDA PANDITA, den schrijver van de Vaijayanti en van de Pratitákshara waarover reeds gesproken is, het meest geacht. SUTHERLAND zegt bij het beschrijven van dit werk: "De Dattaka Mímánsá is, zoo als zijn naam "aanduidt, eene redekunstige verhandeling of uiteenzetting over het onder-

---

[1] *An Abridgment, in the Tamil language, of the Smriti Chandricá, a treatise on the Municipal Law of the Hindus.* By Madura Condaswámi Pulaver. Fol. Madras, 1826.

"werp van adoptie, en ofschoon het werk door de buitensporige zucht "voor redenering overal vervelend is, en zijne argumenten dikwijls zwak "en overbodig zijn; en ofschoon de stijl dikwijls duister is en niet zel-"den onnaauwkeurig, is het over het geheel met bekwaamheid en "naauwgezetheid voor het onderwerp gecompileerd, en schijnt den roem, "dien het heeft verworven, niet onwaardig [1]."

De Dattaka Chandriká van DEVANDA BHATTA, den schrijver van de Smriti Chandriká, is eene beknopte verhandeling over adoptie, die groot gezag heeft; men onderstelt dat het tot basis gediend heeft voor het uitgebreider werk van NANDA PANDITA.

Eene uitgave van den tekst van de Dattaka Mímánsá en de Dattaka Chandriká verscheen in 8° te Calcutta, in 1817.

De Dattaka Mímánsá en de Dattaka Chandriká zijn bewonderenswaardig vertaald door SUTHERLAND; en het overzigt van de wet over adoptie, dat hij aan zijn werk heeft toegevoegd, is, hoewel beknopt, uitstekend nuttig [2]. Eene fransche vertaling van de Dattaka Chandriká van den heer ORIANNE verscheen ook in 1844 [3].

Nevens deze verhandelingen vermeldt ELLIS de Datta Mímánsá van Vidyáranyasvámi, de Datta Chandriká van Gangadéva Vazhey, de Datta Dípaka van Vyásácbárya, de Datta Kustabha van Nagóji Bhatta en de Datta Bháshana van Krishna Misra, als Pandecten van de wet over adoptie [4]. Hij geeft echter geen beschrijving van deze werken, en ik vind daarvan geen melding gemaakt door andere schrijvers over het onderwerp. Sir FRANCIS MACNAGHTEN spreekt ook van eene verhandeling over adoptie, genaamd de Dattaka Nirnaya, als eene compilatie van zekeren beroemden Pandita, Srí Natha Bhatta genaamd [5].

De wet van adoptie geeft niet veel aanleiding tot strijd over leerstel-

---

[1] SUTHERLAND'S *two Treatises on the Hindu Law of Adoption*. Pref. p. II.

[2] *The Dattaka Mímánsá and Dattaka Chandriká, two original treatises on the Hindu Law of Adoption*, translated from the Sanscrit by J. C. SUTHERLAND, 4°. Calc., 1821.

[3] *Traité original des successions d'après le droit Hindou, suivi d'un autre Traité sur l'Adoption*, le Dattaca-Chandrica de Devandha-Bhatta, par G. ORIANNE, 8°. Paris, 1844.

[4] ELLIS, *on the Law Books of the Hindus*, pp. 21, 22.

[5] *Considerations on the Hindoo Law as current in Bengal*, Pref. p. XIII.

stellingen in de verschillende scholen, ofschoon eenig verschil van opinie onder de verschillende schrijvers op te merken is. Het moet echter in het oog worden gehouden, als een belangrijk onderscheid, dat, hoewel de Dattaka Mímánsá en de Dattaka Chandrika gelijkelijk geëerbiedigd worden over geheel Indië, waar zij verschillen, de leer van den laatstgenoemde in Bengalen en door de zuidelijke juristen gevolgd wordt, terwijl de eerstgenoemde als onfeilbare gids wordt beschouwd in de provinciën Mithila en Benáres [1].

HELÁYUDHA, die, volgens de onderstelling, meer dan zeven honderd jaar geleden geleefd heeft, is de schrijver van de Nyáyá Sarvaswa, de Brahmana Sarvaswa en de Pandita Sarvaswa, en van andere verhandelingen over het beleid der justitie en de verpligtingen van de kasten.

LAKSHMÍDHARA schreef eene verhandeling over het beleid der justitie en ook Pandecten, onder den titel van Kalpataru, die dikwijls aangehaald worden.

NARASINHA, ZOON VAN RAMACHANDRA, is de schrijver van de Góvindárnava en van andere verhandelingen over de wet.

JÍTENDRIYA wordt dikwijls in de Mitákshará en in de Pandecten van Jagannátha Terkapanchánana aangehaald.

Sedert de vestiging van het Britsch gezag in Indië, zijn er drie verschillende Pandecten door inlandsche schrijvers opgesteld. De eerste, de Vivádárnava Sétu, werd bij elkander gebragt op last van WARREN HASTINGS; de tweede, de Viváda Sárárnava, werd geschreven op verzoek van Sir WILLIAM JONES door SERVÁRU TRIVÉDÍ, een wetgever van Mithila; de derde en beroemdste is de Viváda Bhangárnava van Jagannátha Terkapanchánana, die algemeen bekend is geworden door de vertaling van den geleerden COLEBROOKE.

Het eerste van die werken werd reeds den 18den Maart 1773 voorgesteld bij de opening van de Court of Sudder Dewanny Adawlut van Bengalen [2]; en in December werd den President bekend gemaakt, dat de Pandecten in het Sanskrit bijna compleet waren, en dat men bezig

---

[1] MACNAGHTEN, *Principles and Precedents of Hindu Law*, Vol. I, Pref. p. XVIII.

[2] *Proceedings of the Governor and Council at Fort William respecting the Administration of Justice amongst the Natives in Bengal*, p. 38, 4º. 1774.

was met de vertaling daarvan in het Perzisch, om ze daarna in het Engelsch te vertalen. Vroeg in het volgende jaar zond WARREN HASTINGS een proef van de Engelsche vertaling [1] naar de Kamer van Bewindhebbers; en in hetzelfde jaar gaf Mr. HALHED het geheele werk in het Engelsch, onder den titel van: "A Code of Gentoo Laws" in het licht.

Sir WILLIAM JONES beschrijft en veroordeelt dezen Code in zijn brief aan den Hoogen Raad van Bengalen. "Het bestaat," zegt de geleerde regter, "even als de Romeinsche Pandecten, uit authentieke teksten, "waar vooraan regelmatig de namen van de verschillende schrijvers geplaatst zijn, en uit verklaringen, waar er verklaring noodig is, in "korte noten, die genomen zijn uit Commentaren van hoog gezag. Het "is, voor zoo ver het gaat, een uitmuntend werk; maar hoewel het bovenmatig wijdloopig schijnt over onderwerpen, die meer curieus dan "nuttig zijn, en hoewel het hoofdstuk over erfregt uitgebreid en naauwkeurig is, wordt de andere belangrijke tak van het regt, de wet over "de contracten, zeer beknopt en oppervlakkig besproken en staat in geen "voldoende verhouding met het overige van het werk. Maar wat ook de "verdienste van het oorspronkelijke moge wezen, de vertaling heeft geene "autoriteit en kan niet anders strekken, dan tot het opwerpen van moeijelijkheden over de menigvuldige duistere punten, die er in voorkomen. "Eigenlijk gezegd, kunnen wij het inderdaad niet eene vertaling noemen; "want hoewel Mr. HALHED zijn werk met naauwgezetheid heeft gedaan, "heeft de Perzische vertaler hem slechts voorzien van een slordig, onoordeelkundig epitome van het oorspronkelijke Sanskrit, in welk uittreksel menige noodzakelijke plaatsen zijn weggelaten; terwijl verscheidene noten van weinig belang ingeschoven zijn uit een ijdel denkbeeld, "om den tekst op te helderen of te verbeteren [2]."

De brief, waaruit dit uittreksel is genomen, stelde aan het Gouvernement de zamenstelling van nieuwe Pandecten voor, die beperkt zouden blijven tot de wetten over contracten en erfenissen en gebaseerd zouden zijn op het groote werk van RAGHUNANDANA. De uitslag van dit voor-

---

[1] Ibid., p. 37 *et seq.*

[2] Sir W. JONES's *Works*, Vol. III, p. 76, 4°. London, 1799.

stel, dat gaarne werd aangenomen door den Gouverneur-Generaa en de leden van den Raad, was de zamenstelling van de Viváda Sárárnava en de Viváda Bhangárnava. Sir W. JONES had zelf de vertaling van deze werken ondernomen, en eene verhandeling tot inleiding begonnen, waarvoor hij "een massa van bijzonder wetenswaardige materialen [1]" had verzameld, toen de hand van den dood zijn werk deed staken.

De Viváda Bhangárnava van JAGANNÁTHA TARKAPANCHÁNANA [2] was, zoo als gemeld is door den auteur zamengesteld op aanraden van Sir W. JONES, en werd na zijn dood vertaald door COLEBROOKE [3]. Even als de Viváda Sárárnava, behandelt het alleen de wet van contracten en erfopvolging, met weglating van de wet op het bewijs, de regels voor de procedure, de regten van den landheer en den landbezitter en andere onderwerpen, die met vrucht zouden hebben kunnen zijn opgenomen, om de Pandecten van algemeener nut te doen zijn bij die regtbanken, waar de Engelsche wet niet geldt.

De Pandecten bestaan, even als andere werken van dien aard, uit teksten, genomen uit schrijvers van gezag, en uit een doorloopenden Commentaar van JAGANNÁTHA, over het algemeen uit vroegere genomen en dikwijls ijdele uitleggingen bevattende. De orde waarin het werk is zamengesteld, maakt het gebruik daarvan bovenmate ongemakkelijk; en het is niet onjuist gekarakteriseerd als "het beste boek voor "raadpleging en het slechtste voor een regter." COLEBROOKE zelf laat zich dikwerf niet met lof daarover uit. In de Voorrede op de verta-

---

[1] Zie zijn laatste *Anniversary Discourse* in de *Asiatic Researches*, Vol. VI, p. 168, 4de edit.

[2] JAGANNÁTHA TARKAPANCHÁNANA leefde in 1815, in den ouderdom van 108 jaren, en woonde te Tirveni, omtrent dertig mijlen van Calcutta, waar hij, omgeven van zijne afstammelingen tot in het vierde geslacht, ten getale van bijna honderd, dagelijks les gaf aan zijne leerlingen over de beginselen van wet en wijsbegeerte. *Harington's Analysis of the Bengal Regulations*, Vol. I, p. 197, note, 2de Edit.

[3] *A Digest of Hindu Law on Contracts and successions, with a Commentary, by* JAGANNÁTHA TARCAPANCHÁNANA, translated from the original sanscrit by H. T. COLEBROOKE, 4 Vols, fol. Calcutta, 1797, 2de Edit., 3 Vols, 8°. London, 1801. Naar de laatste editie is in de noten verwezen.

ling van de verhandelingen over het erfregt, zegt hij: "En inderdaad "de methode van den schrijver in het discussieren van de verschillende "meeningen, die door de wetgevers van de verschillende scholen wor- "den volgehouden, zonder op eene begrijpelijke wijze te onderscheiden, "welke daarvan de aangenomen leer van iedere school is, maar integen- "deel met onzeker te laten of wel eene van de aangehaalde meeningen "nog tegenwoordig kracht heeft, of welke leer nu moet beschouwd "worden als vigerende en welke als verouderd, — maakt zijn werk van "weinig nut voor menschen, die met de wet bekend zijn, en is nog "minder van dienst voor hen, die niet ervaren zijn in het Indisch regt, "voornamelijk voor den Engelschen lezer, tot wiens gebruik, door middel "van eene vertaling, het werk in het bijzonder bestemd was [1]."

De stellingen, door JAGANNÁTHA volgehouden, zijn gewoonlijk genomen uit de Bengaalsche school. Somtijds zijn zij van hem zelf, in welk geval zij derhalve niet moeten worden beschouwd als van hoog gezag; maar tevens moet hij niet verantwoordelijk worden gesteld, dat zijn werk wordt geciteerd, zoo als, naar het schijnt, in vroeger tijd dikwijls werd gedaan door de zuidelijke Pandita's, in strijd met de meening van de bekwamer schrijvers van de Mitákshará, de Smriti Chandriká en de Mádhavíya. Het leedwezen van COLEBROOKE, dat aan de Pandita's van het zuidelijk Indië op die wijze de middelen werden verschaft om in hunne antwoorden zulk een leerstelling aan te nemen, als mogt overeenkomen met de neiging, die zij hebben [2], kan niet beschouwd worden als eene veroordeeling van het werk van JAGANNÁTHA, maar slechts als eene ongeoorloofde handelwijze van de dienaren der wet in de zuidelijke regtbanken, die in den aanvang had moeten worden tegengegaan. Niettegenstaande de ongunstige opinie over de Viváda Bhangárnava, uitgesproken door zijn geleerden vertaler, en ofschoon deze opinie zeker in groote mate geregtvaardigd wordt door het werk zelf, is er geen twijfel aan of het bevat eene ongelooflijke menigte kostbare inlichtingen, meer in het bijzonder omtrent de wet over contracten, en het zal uitstekend

---

[1] COLEBROOKE'S *two Treatises on the Hindu Law of Inheritance*, Pref. p. II.

[2] COLEBROOKE in STRANGE'S *Hindu Law*, Vol. II, p. 176, 2de edit.

nuttig bevonden worden voor hen die de moeite willen nemen, om zich gemeenzaam te maken met den stijl van den schrijver en zijne wijze van rangschikking.

Nevens deze drie Pandecten kan nog vermeld worden de Vyavasthá-ratnamálá van Sri LAKSHMÍ NÁRÁYANA NYÁYÁLANKÁRA. Het is een jong boek, gemodelleerd naar het Europeesch plan van een catechismus, in de landtaal van Bengalen, met aanhalingen in Sanskrit uit boeken van erkend gezag, die tot ondersteuning van de vooropgezette beginselen aangevoerd worden. Het werk van Srí LAKSHMÍ NÁRÁYANA bevat een beknopt overzigt van de wet op het erfregt volgens de leerstellingen van JÍMÚTA VÁHANA, in tegenstelling met die van de MITÁKSHARÁ, be-benevens eene korte verhandeling over adoptie. Het werk werd in 1830 te Calcutta in 8° uitgegeven.

Ik heb nu, zoo als ik denk, zoo niet alle Hindoe-boeken over de wet, die bestaan, beschreven, dan toch al die welke handelen over Vyavahára en die alleen toepasselijk zijn op de Hindoe-wet, zoo als zij in Britsch Indië wordt toegepast. Er blijft nog over om de namen van zulke werken te recapituleren, als die welke gewoonlijk als afdoende autoriteiten in de verschillende scholen aangehaald worden, met uitsluiting van tekstboeken en zuiver verklarende Commentaren. Zij zijn de volgende:

1°. Gauriya of Bengaalsche school. — Dharma Ratna. Dáya Bhága en zijne Commentaren van Sríkrishna Tarkálankára en Srínátha áchárya Chúdámani. Dáya Krama Sangraha. Smriti Tatwa. Dáya Tatwa. Vivádárnava Sétu. Viváda Sárárnava. Viváda Bhagárnava.

2°. Mithila-school. — Mitákshará. Viváda Ratnákara. Viváda Chintámani. Vyavahára Chintámani. Dwaita Parisishta. Viváda Chandra. Smriti Sára. Samuchchaya. Madana Parijáta.

3°. Benáres-school. — Mitákshará. Víramitrodaya. Mádhavíya. Viváda Tandava. Nirnaya Sindhu.

4°. Maharashtra-School. — Mitákshará. Mayúkha. Nirnaya Sindhu. Hémadri. Smriti Kustubha. Mádhavíya.

5°. Drávida-school.

a. Afdeeling Drávida. — Mitákshará. Mádhavíya. Sarasvati Vilása. Varadarájya.

b. Afdeeling Karnátaka. — Mitákshará. Mádhavíya. Sarasvati Vilása.

c. Afdeeling Andra. — Mitákshará. Mádhavíya. Smriti Chandriká. Sarasvati Vilása.

In zaken van adoptie wordt aan de Dattaka Mimánsá de voorkeur gegeven in Bengalen en in het zuiden; aan de Dattaka Chandriká in Mithila en Benares.

Men moet niet gelooven, dat dit al de werken zijn, die door de wetgevers van de verschillende scholen worden aangehaald; het zijn slechts die, welke het meest worden geciteerd; evenmin moet men hieruit besluiten, dat op *allen* in de regtbanken verwezen wordt. Borradaile zegt, dat aan den kant van Bombay in zijn tijd slechts drie boeken door de Shastrís als autoriteiten worden vermeld, namelijk: MENU, de Mitákshará en de Mayúkha [1]; en COLEBROOKE vermeldt dat in Benáres de gewone phraseologie van de inlandsche regters en regtbanken, — vóór de instelling van de Adawluts, waarbij Engelsche regters en Magistraten het toezigt houden, om advisen over opinien van de Pandita's met betrekking tot de wet te vragen, — van den Pandita, van wien het advies gevraagd werd, vorderde "om de Mitákshará te consulteren" en berigt te doen over de daar gevonden wetsuitlegging, die op het voorgestelde geval van toepassing was [2].

Ten laatste moet men naauwkeurig in het oog houden, dat geen werk van de Bengaalsche school kan beschouwd worden als tegelijk te gelden en verwisseld te kunnen worden met de geschriften, die in andere scholen de bovenhand hebben, of eenig gezag heeft buiten de grenzen waar het Bengaalsch de taal van het volk is, met uitzondering echter, zoo als reeds gemeld is, van de wet over adoptie; en dat, hoewel de bovengenoemde werken, die niet overeenkomen met de Bengaalsche school,

---

[1] BORRADAILE'S *Bombay Reports*, Pref. p. III.

[2] COLEBROOKE in STRANGE'S *Hindu Law*, Vol. I, p. 317, 2de edit.

voor het grootste gedeelte slechts aangehaald worden in die scholen, onder welke zij gerangschikt zijn, er geen reden schijnt te bestaan, waarom zulke werken niet zouden worden aangenomen als autoriteiten zonder onderscheid in de landen Mithila, Benáres, van de Mahratten en Drávida, maar natuurlijk van meer of minder gewigt zijn, volgens de gewoonte van de landen.

Voordat ik overga tot de beschrijving van de vierde klasse van werken over Hindoe-wetten, waarvan ik reeds een woord gezegd heb, namelijk die van Europesche schrijvers, moet ik twee inlandsche compilatiën uit den tegenwoordigen tijd vermelden, die gevoegelijk onder geen van de voorafgaande hoofden konden worden gerangschikt. Het zijn verzamelingen van opiniën, getrokken uit de Dáya Bhága en andere werken; zij schijnen overeen te komen met de boeken van *Fatwas*, die zulk een belangrijk gedeelte van de mohammedaansche literatuur over het regt vormen: de schrijvers van deze verzamelingen zijn: RAMJEEYN TARKÁLANKÁRA en LAKSHMI NÁRÁYANA NYÁYÁLANKÁRA [1]. Ik heb deze compilatiën nooit gezien, maar zij worden vermeld in een brief van het Bengaalsche Gouvernement aan de Kamer van Bewindhebbers, gedateerd den 22sten Februarij 1827, als behoorende tot de werken, die op aanmoediging of bescherming van het Gouvernement ondernomen zijn [2].

Het moet erkend worden, dat de methode door de Hindoe-schrijvers ten opzigte van het regt gevolgd, dikwijls zeer duister is en altijd volstrekt onvereenigbaar met Europeschen smaak; wie dat regt wil leeren kennen, zal zich derhalve met genoegen wenden tot het schoone werk van Sir THOMAS STRANGE, tot de gezonde, ofschoon dikwijls te scherpe, kritiek van Sir FRANCIS MACNAGHTEN, en tot de beknopte en duidelijke beginsels van Hindoe-wetten van zijn zoon.

---

[1] BYABUSTHA SUNGRUHA; *a Collection of Opinions compiled by* RAMJEEYN TARKALUNKAR, *from the sixty-six original books of Dayubhagu, etc.; with the authorities of Munoo, etc.* BYABUSTHA SUNGRUHU; *or a Collection of Opinions compiled by* LUKSHMEE NARRYANA NYAYALUNKRA, from the original books of DAYABHAGA, etc.; with the authorities of Munoo, etc.

[2] *Fourth Appendix to the Report from the Select Committee of the House of Commons*, in 1832, p. 64, 4de edit.

Sir FRANCIS MACNAGHTEN, die de eerste schrijver was van eene oorspronkelijke verhandeling over Hindoe-wetten, werd bevorderd tot den Bench van het Hoog-Geregtshof te Madras in Mei 1809, nadat hij vroeger te Calcutta werkzaam was geweest als Advocat-General, waar hij, naar men zegt, weinig of geen andere bezigheid vond, dan die van zijn ambt [1]; hij werd later, in Julij 1815, verplaatst naar het Hoog-Geregtshof in Bengalen. In het jaar 1824 gaf hij zijne beschouwingen over de Hindoe-wet [2] in het licht, een werk, dat hij, volgens zijne eigene opgave, in dat jaar begon en voltooide. Het is een belangrijk werk, bestaande uit de opsomming van beginsels, die ruim opgehelderd worden met argumenten en vonnissen, welke in de meeste gevallen *in extenso* gegeven worden; de twee laatste hoofdstukken zijn vertalingen uit de Mitákshará, zoo als boven reeds vermeld is. De inleiding voor deze beschouwingen spreekt in de meest verachtende uitdrukkingen over de Hindoe-wet en verlangt ter zelfder tijd haar behoud; het is te bejammeren, dat het geheele werk doortrokken is met een geest van overdreven hoogschatting van zich zelf en eene onregtvaardige verlaging van al wat niet overeenstemt met de ambts-vooroordeelen van den schrijver.

Sir THOMAS STRANGE, die te Madras achter elkander de betrekkingen waarnam van Recorder en van eersten Chief Justice bij het Hoog-Geregtshof, gaf de eerste editie van zijn uitmuntend werk over de Hindoe-wetten in 1825 in het licht, na verscheiden jaren besteed te hebben aan het verzamelen van materialen; de tweede en herziene uitgave verscheen in 1830 [3]. Sir THOMAS STRANGE schijnt de meeste eigenschappen te hebben bezeten, die van een Indischen regter gevorderd worden: zijne gemoedsstemming was zacht en zijne manieren hoffelijk, en ofschoon hij nog geen kennis had verworven van de Indische talen, was hij toch bezield met eene sterke voorliefde voor de inlanders, en spaarde geen

[1] *Anglo-India*, Vol. I, p. 204, 3 Vols, 8°. London, 1838.

[2] *Considerations on the Hindoo Law as it is current in Bengal.* By Sir FRANCIS MACNAGHTEN, 4°. Serampore, 1824.

[3] *Hindu Law, principally with reference to such portions of it as concern the Administration of Justice in India.* By Sir THOMAS STRANGE, 2 Vols, 8°. London, 1830.

moeite en liet geen gelegenheid voorbijgaan, om inlichtingen in te winnen betrekkelijk hunne wetten en instellingen. De minzaamheid van zijn karakter blijkt bovenal uit de wijze, waarop hij spreekt [1] van Sir FRANCIS MACNAGHTEN's strenge aanmerkingen over een van zijne vonnissen [2], die een sterk contrast is tegen den bijtenden en arroganten stijl, waaraan Sir FRANCIS te dikwijls toegaf. Het uitmuntende werk van Sir THOMAS STRANGE laat weinig te wenschen over, met betrekking tot de wetten in het zuiden van Indie; terwijl de helderheid van rangschikking, de gepastheid van de ophelderingen, en de sierlijkheid van bewoordingen het wel aanspraak geven op eene plaats naast de Commentaren van BLACKSTONE. De regtszaken, die de geleerde schrijver als een bijvoegsel aan zijn werk heeft toegevoegd, onder den titel van "Responsa Prudentûm," zijn zeer belangrijk, en zij zijn nog belangrijker geworden door de talrijke aanteekeningen en ophelderingen, die er aanhoudend op zijn gemaakt door COLEBROOKE, SUTHERLAND en ELLIS.

De beginselen en antecedenten van de Hindoe-wet [3], van Sir WILLIAM HAY MACNAGHTEN, verdienen de naauwgezette studie van allen, die wenschen kennis te erlangen van die wet; zij zijn helder, beknopt en duidelijk in orde, en de regtszaken, voorgesteld onder den titel van "Pre-"cedents," zijn allerbelangrijkst van aard. Deze hebben aanspraak op groot gewigt, omdat zij, zooals de geleerde schrijver zelf ons zegt, met de meeste zorg en oplettendheid zijn uitgezocht. Het geheele werk werd, zooals uit de voorrede blijkt, zamengesteld, nadat alle inlichtingen, die uit iederen hoek konden worden bijeengebragt, en na eene zorgvuldige beoordeeling van alle oorspronkelijke autoriteiten en van al de meeningen der Pandita's, die gedurende een reeks van jaren bij het Hoog-Geregtshof te Calcutta aangeteekend waren. In een oordeel van het regterlijk Committee van het Privy Council, wordt het werk van Sir W. MACNAGHTEN vermeld als verreweg de belangrijkste autoriteit van de

---

[1] STRANGE's *Hindu Law*, Vol. II, Pref. p. VIII, 2de edit.

[2] *Considerations on the Hindoo Law*, p. 186, *et seq.*

[3] *Principles and Precedents of Hindu Law, by* W. H. MACNAGHTEN, 2 Vols, 8o. Calcutta, 1829.

boeken over de Hindoe-wetten door Europesche schrijvers opgesteld, en het blijkt uit het berigt van Sir EDWARD RYAN, dat er bij het Hoog-Geregtshof te Calcutta steeds naar verwezen wordt als afdoende voor elk punt van Hindoe-wet, dat er in vervat is, en dat de regters dáár meer ontzag daarvoor hebben, dan voor de opiniën van de Pandita's [1].

Het kort overzigt van de wet over de kasten van STEELE [2], gedrukt op last van den Gouverneur in Rade te Bombay, is ongeschikt voor verwijzing wegens het gemis van orde in de rangschikking; maar het bevat eene menigte nuttige inlichtingen en kan altijd met voordeel geraadpleegd worden. Hij verdeelt zijn werk in drie deelen: wet, kasten en bestaande gebruiken, waarvan de twee laatstgenoemde bijzonder nuttig zijn, daar zij veel bevatten, dat men nergens elders vindt. Dezelfde opmerking geldt voor de beide aanhangsels, het eene over de gebruiken van bijzondere kasten van Poona, het andere over de gebruiken van de Gosayins. M[r]. STEELE heeft voor zijn werk eene voorrede geplaatst, waarin een lijst van Sanscritsche boeken over de wet is opgenomen, maar zij is overladen met de titels van een aantal werken, die vreemd zijn aan het onderwerp, en de namen van alle zijn zóó misvormd door eene ruwe overbrenging van de uitspraak der Mahratten, dat zij naauwelijks te verstaan zijn.

Eene verhandeling over de Hindoe-wet betreffende erfregt, schenking enz. is kortelings uitgegeven te Calcutta door M[r]. EBERLING [3], maar, voor zoo ver ik heb kunnen nagaan, is er nog geen exemplaar hier te lande aangekomen.

De verhandelingen over verbindtenissen en overeenkomsten van COLEBROOKE [4] komt naauwelijks binnen de klasse van werken, die over de Hindoe-wet handelen, daar het meer betrekking heeft op de overeenkomsten in het algemeen; hij heeft echter de wet van de overeenkom-

---

[1] *Rungama v. Atchama and others*, 4°. MOORE's *Indian Appeals*, p. 101.

[2] *Summary of the Law and Custom of Hindoo Castes within the Dekhan Provinces subject to the Presidency of Bombay, chiefly affecting Civil Suits.* By ARTHUR STEELE, Folio. Bombay, 1827.

[3] Zie de *Calcutta Review*, N°. XIII.

[4] *A Treatise on Obligations and Contracts.* By H. T. COLEBROOKE, Part I, 8°. London, 1818.

sten doorloopend toegelicht met verwijzing naar het stelsel van de Hindoes, en men zal daar onder die titels, welke COLEBROOKE heeft aangevuld, veel vinden dat belangrijk is voor dat systeem. Ongelukkig is het werk nooit voleindigd, en de voorrede benevens de onderwerpen die in het voorwoord en in de inleiding te behandelen waren, door den schrijver in het eerste en alleen verschenen gedeelte beloofd, zagen nooit het licht.

De laatst vermelde verhandeling maakt de lijst van boeken over de Hindoe-wet, door Europeanen opgesteld, vol. Het is te bejammeren, dat zij zoo weinig in getal zijn; maar als men ze vereenigt met de vertalingen van de oorspronkelijke werken, dan zijn zij voldoende tot verkrijging van een vrij aanmerkelijke kennis van het regts-systeem der Hindoes.

De hier boven, op bl. 149, in de noot 2 vermelde brief luidt aldus:

9 Park Place, Oxford 29 Julij 1349.

Mijn waarde MORLEY!

Ik heb de literatuur over de wet weer nagegaan, om u mijne aanteekeningen over de bronnen van MANU te schrijven. Ik heb dat onderwerp volkomen behandeld in mijne inleiding op de Véda, waar ik eene schets heb gegeven van de verschillende tijdvakken der Véda-literatuur en de eigenaardigheden in stijl en taal van iedere klasse der werken over de Véda. De *Sútras* beschouw ik als de bronnen van de Mánava-dharma-sástra. Dit zijn werken die de ontwikkeling doen vooronderstellen van de prosa literatuur der *Bráhmanas* (zoo als de Aitaréya-Bráhmana, Taittiríya-Bráhmana, enz.). Deze Bráhmanas doen weder onderstellen niet alleen het bestaan, maar ook de verzameling en ordening van de oude hymnen der vier Sanhitás. De Sútras zijn derhalve jonger, dan deze beide klassen van werken over de Véda, maar zij moe-

ten beschouwd worden als te behooren tot het Véda-tijdvak der letterkunde, niet alleen wegens hun inwendig verband met onderwerpen uit de Véda, maar ook omdat zij nog de onregelmatigheden van de oude taal der Véda hebben. Zij zijn inderdaad de jongste tak van de Véda-literatuur en het zal misschien mogelijk wezen den ouderdom van sommige dier werken te bepalen, daar zij tot den tijd behooren, toen het Budhisme het eerst in Indië verspreid werd.

Verder bestaat er in de geheele literatuur over de Véda geen werk (zoo als de Mánava-dharma-sástra) in de regelmatige epische sloka geschreven, en het vaste gebruik van dit metrum is een karakteristiek teeken van de geschriften na de Véda-literatuur.

Eene van de voornaamste klasse van Sútras is bekend onder den naam van *Kalpa-Sútras*, of regels voor ceremoniën. Deze zijn, zoo als erkend wordt, door menschelijke auteurs zamengesteld, terwijl, volgens de orthodoxe mythologie der Indiërs, de hymnen en Bráhmanas beschouwd worden als openbaringen. De Sútras dragen gewoonlijk den naam van de schrijvers, zoo als ÁSVALÁYANA, KÁTYÁYANA, enz. of den naam van de familie, aan wie de Sútras behoorden. Het groote aantal van deze geschriften kan verklaard worden uit het feit, dat niet één van de Kalpa-Sútras voor alle Brahmaansche gemeenten verbindend was, maar dat verschillende oude familiën, ieder hun eigene, Kalpa-Sútras hadden. Deze werken komen nog in groot aantal in onze boekerijen voor, evenwel zijn er ongetwijfeld vele verloren gegaan. Er worden Sútras aangehaald, die niet in Europa bestaan; de Brahmanen zelf erkennen, dat er verscheidene zijn verloren gegaan. Er bestaan echter lijsten van de oude Brahmaansche familiën, die hunne eigene redactiën van Véda-hymnen (Sanhitás), van Brahmanas en van Sútras hadden. Sommige van deze familiën volgden de Rig-Véda, andere de Yajur-véda, de Sáma-Véda en Atharva-Véda; en aldus is de geheele literatuur over de Véda verdeeld in vier klassen van Bráhmanas en Sútras, die tot de een of de andere van de vier voornaamste Védas behoorden.

Eene van deze familiën nu, die de Yajur-Véda volgde, waren de *Manavas* (cf. Charanavyúha). Ongetwijfeld had deze familie ook hare eigene Sútras. Aanhalingen uit Mánava-Sutras vindt men in de Commentaren

op andere Sútras; en niet lang geleden heb ik een handschrift gevonden, dat den tekst bevat van de Mánava-srauta-sutra, hoewel slechts in fragmenten. Maar deze Sútras, de Srautra-sútras, handelen slechts over een zekeren tak van ceremoniën, die met de groote offeranden verbonden waren. Komplete Sútra-werken zijn in drie gedeelten verdeeld: het eerste (Srauta) handelt over de groote offeranden, het tweede (Grihya) over de Sanskáras of de reinigings-sacramenten, het derde (Sámayáchárika of Dharma-sútras) over de wereldsche verpligtingen, gewoonten en straffen. De twee laatste soorten schijnen in de Mánavasútra te zijn verloren gegaan. Dit verlies is echter, met betrekking tot het opsporen van de bronnen van de Mánava-dharma-sástra, niet zoo groot, omdat, als men de gelegenheid heeft om Sútras te vergelijken, die tot verschillende familiën behooren, maar die dezelfde Véda volgen, men bij de behandeling van dezelfde onderwerpen slechts een zeer gering verschil zal opmerken en dat alleen maar betrekking heeft op minder belangrijke kleinigheden van het ceremoniëel. Bij ontstentenis derhalve van de Mánava-sámayáchárika-sútras, heb ik eene andere verzameling van Sútras genomen, die ook tot de Sútras van 'Apastamba behooren. In zijne familie hebben wij niet alleen een Bráhmana, maar ook 'Apastamba-srauta, Grihya en Sámayáchárika-sútras. Het is dus de derde klasse van Sútras over wereldsche verpligtingen, welke het waarschijnlijkst de bronnen bevatten voor de latere metrische wetboeken, geschreven in de classische sloka. Bij eene vergelijking van verschillende onderwerpen, zoo als de pligten van een Brahmachári, een Grihastha, erfregt, verpligtingen van een vorst, verboden voedsel, vind ik dat de Sútras over het algemeen dezelfde woorden bevatten, die door den zamensteller van de Mánava-dharma-sástra in verzen gebragt zijn. Ik beschouw derhalve de Sútras als de voornaamste bron van de metrische Smritis, zoo als de Mánava-dharma-sástra, Yájnavalkya-dharma-sástra, ofschoon er ook verscheiden andere verzen in die werken gevonden worden, die wederom aan andere bronnen moeten worden toegeschreven. Dit zijn paraphrasen van verzen uit de Sanhitás, of van plaatsen uit de Bráhmanas, die dikwerf dezelfde oude woorden en verouderde constructiën van het oorspronkelijke bevatten. Dit wordt ook inderdaad erkend door den auteur van

de Mánava-dharma-sástra, als hij zegt, (B. II. v. 6). "De grondslagen "van de wet zijn de geheele Véda (Sanhitás en Bráhmanas), de ge- "woonten en overleveringen van hen die de Véda kennen (zoo als dat "neergelegd is in de Sútras), het gedrag van goede menschen en iemand's "eigen voldoening." De Mánava-dharma-sástra kan dus beschouwd worden als de laatste redaktie van de wetten der Mánavas. Geheel verschilt daarvan de kwestie met betrekking tot den ouden MANU, uit wien de familie waarschijnlijk haren oorsprong neemt, en die genoemd wordt als de auteur van sommige zeer karakteristieke hymnen in de Rig-véda-sanhitá. Hij kan zeker niet beschouwd worden als de auteur van de Mánava-dharma-sástra, en er is ook niet ééne reden, om te onderstellen, dat de auteur van dit werk denzelfden naam had. Het blijkt, dat de auteur van het metrisch wetboek van den ouden MANU spreekt als van een ander, dan van hem zelf, als hij zegt: (B. X. v. 63) "Niet te "dooden, niet te liegen, niet te stelen, het ligchaam rein te houden en "de zinnen te bedwingen, — dit was in het kort de wet die MANU "onder de vier kasten verkondigde."

Geloof mij

Uw zeer opregten

M. MÜLLER.

III.

MOHAMMEDAANSCHE WETTEN.

---

1. OVER DE BRONNEN VAN DE WET.

De Mohammedaansche wet is, even als die van de Hindoes, zoo als wordt beweerd, gegrond op openbaring, en de Koran, hoewel op verschillende wijzen uitgelegd, wordt door de verschillende soorten van Mu-

selmannen beschouwd als de hoofdbron en de hoogste autoriteit voor alle godsdienstige, burgerlijke en strafwetten.

Toen de Koran bevonden werd niet toepasselijk te zijn op eenig bijzonder geval, hetgeen spoedig gebeurde, zoodra de maatschappelijke betrekkingen en behoeften van de Arabieren zich meer uitbreidden, nam men zijne toevlugt tot de Sunnah [1] (voorschrift en voorbeeld), of Hadís (gezegden, overleveringen), d. i. de mondelinge wet, die tot op den huidigen dag steeds beschouwd werd als in autoriteit, alleen maar voor den Koran te moeten wijken. Aldus staan de Koran en de Sunnah tot elkander in dezelfde verhouding, als de Mikrah en Mishnah bij de Joden; en het is opmerkenswaardig, dat die woorden, zoowel in het Arabisch als in het Hebreeuwsch, van gelijke wortelwoorden zijn gevormd en dezelfde beteekenis hebben.

De Sunnah of Hadís [2], de tweede autoriteit van de mohammedaansche wet, bevat de vóorschriften, handelingen en gezegden van den Profeet zelf, die bij zijn leven niet zijn opgeschreven, maar bij overlevering zijn bewaard en door gezaghebbende personen zijn voortgeplant. Deze voorschriften en overleveringen zijn verdeeld in twee klassen, namelijk de heilige (Kads), waarvan ondersteld wordt dat zij direct door den engel Gabriël aan MOHAMMED zijn medegedeeld, en de profetische (nabawi), of

---

[1] Ook in dit gedeelte over de mohammedaansche wet volg ik de engelsche schrijfwijze van de Arabische en andere woorden.

[2] Het woord Sunnah wordt in het algemeen gebruikt, om al de overleveringen, zoowel die over gezegden, als die over handelingen van den Profeet aan te duiden, en het woord Hadís wordt in denzelfden zin gebruikt. DE SLANE zegt: "er wordt tus-"schen Hadíth (gezegden) en de Sunan (handelingen) geen onderscheid gemaakt door "de Moslemsche wetgeleerden: beiden hebben hetzelfde gezag." Zie IBN KHALLIKAN'S *Biographical Dictionary*, vertaald door den Baron Mr. GUCKIN DE SLANE, Vol. I, *Introduction*, p. 18, not. 3 Vols. 4o., London, gedrukt voor het *Oriental Translation Fund*, in 1842—45. DE SLANE'S vertaling is een zeer voortreffelijk werk voor hem, die kennis wil maken met de letterkunde van de wetgeleerdheid onder de Mohammedanen, daar hij talrijke geleerde noten aan den tekst heeft toegevoegd, waaruit zeer veel wetenswaardigs en belangrijks te leeren is ten opzigte van de mohammedaansche wet en wetgeleerdheid. Op deze vertaling hebben al de volgende noten over IBN KHALLIKAN betrekking.

die welke uit den mond van den Profeet zijn voortgekomen, doch die niet als inspiratiën beschouwd worden [1]; beide klassen hebben echter kracht van wet en maakten, met den Koran, bij den dood van MOHAMMED, de geheele wet uit. "Ik laat u twee dingen achter," zeide de Profeet, "die u, zoo lang gij u er aan houdt, zullen bewaren tegen "dwaling; zij zijn: het Boek Gods en mijn leven."

Buiten den Koran en de Sunnah of Hadís, bestaan er nog twee groote bronnen voor de mohammedaansche wet, namelijk, de Ijmáa (eenstemmigheid) en de Kiyás (redenering).

De Ijmáa is zamengesteld uit de beslissingen van MOHAMMEDS vrienden (Saháabah), de leerlingen van deze vrienden (Tábiûún) en de leerlingen van deze leerlingen. Deze beslissingen zijn, naar men zegt, eenstemmig genomen en volgen in gezag op den Koran en de Sunnah.

De Sunnah en de Ijmáa werden in het eerst slechts bij overlevering bewaard en in de elkander opvolgende geslachten voortgeplant door geleerde mannen, die een afzonderlijk studievak maakten van den Koran en van de overleveringen en ze in het geheugen bewaarden. Deze geleerde mannen werden Háfiz (bewaarder [2]) genoemd; bij de mededeeling van hunne verhalen aan hunne leerlingen vermelden zij altijd, bij wijze van inleiding, de serie van personen, door wie zij tot hen gekomen zijn; deze inleiding wordt genoemd de Isnád (stut, steun) en van de geloofwaardigheid, die toegekend wordt aan de overleveraars, wier namen in de Isnáds vermeld worden, hangt dan de authenticiteit en autoriteit van de aangehaalde overlevering af, zoodat sommige secten die overleveringen geheel en al verwerpen, welke als gezaghebbende door anderen worden aangenomen. De Isnáds werden in de boeken opge-

---

[1] Andere minder belangrijke verdeelingen en onderverdeelingen van de Sunnah zijn er gemaakt, zoo als volgens hunne waarde en authenticiteit, of volgens den tijd, waarin zij het eerst verzameld werden. HARINGTON'S *Analysis*, Vol. I, p. 225, noot, 2de edit. *Journal Asiatique*, 4me Série, Tom. XV, p. 185, noot.

[2] De naam van Háfiz wordt aan iedereen gegeven, die den Koran uit het hoofd kent; maar hij wordt meer bepaaldelijk door de Sunnitische schrijvers gebruikt, om hen aan te duiden, die de zes groote verzamelingen van overleveringen hebben bewaard, en die de Isnáds met oordeel des onderscheids kunnen aanhalen.

nomen, nadat de Sunnah en Ijmáa op schrift waren gesteld en zamengebragt in boeken, waarover wij straks zullen spreken.

De Kiyás, die de vierde bron van de mohammedaansche wet uitmaakt, bestaat uit redeneringen bij analogie, ontleend aan eene vergelijking van den Koran, de Sunnah en Ijmáa, wanneer zij noch gezamenlijk, noch ieder in het bijzonder op eenig geval, dat voorkwam, toepasselijk waren. Deze oefening van het oordeel wordt, met meerdere of mindere ruimte, door de verschillende mohammedaansche secten toegestaan; sommigen echter kennen daaraan volstrekt geen gezag toe.

Daar het nu blijkt, dat, alhoewel de bronnen van de wet door de geheele mohammedaansche wereld dezelfde zijn, zij op verschillende wijzen worden beschouwd, en de wetten daaruit op verschillende manieren worden afgeleid; zoo wordt het noodzakelijk de voornaamste secten in het kort te beschrijven en de hoofdpunten van verschil in hunne meeningen met betrekking tot de bronnen van de wet op te geven.

---

2. OVER DE VOORNAAMSTE MOHAMMEDAANSCHE SECTEN EN HUNNE WETTELIJKE LEERSTELLINGEN.

De tweespalt, die bij den dood van den Profeet over de opvolging in het Kalifaat ontstaan was, herleefde met nieuwe woede toen, bij den moord van OTHMÁN, de edele en ongelukkige ALÍ opvolgde in de waardigheid van AMÍR AL-MÚMINÍN; zij veroorzaakte met der tijd de verdeeling van den Islam in twee groote partijen of secten, Sunnís en Shíâhs[1] genoemd, die in den grond van de zaak verschillen over de uitlegging van den Koran en over de aanneming of verwerping van verscheiden gedeelten der mondelinge wet. De haat, tusschen beide op elkander naijverige secten gevoed, is de oorzaak geweest van de aanhoudende godsdienstoorlogen en vervolgingen, welke te naauwernood in de geschiedenis

[1] Het woord Shíâh, dat sectegenooten, of aanhangers in het algemeen beteekent, werd gebruikt om de volgelingen van ALÍ in het begin van de vierde ceuw der Hédjra te benoemen, RELAND, *De relig. Mohamm.*, p. 37.

van eenig volk of geloof overtroffen worden, en verdeelt nog tegenwoordig de volgelingen van MOHAMMED in twee klassen, door een kloof, die moeijelijker te overschrijden is, dan die welke de Roomsch-Katholieke Kerk van de Protestantsche afscheidt.

De Sunnís, die zich de benaming van orthodox aanmatigen, ondersteunen de opvolging van ABÚ BAKR, OMAR en OTHMÁN, en kennen aan de afstammelingen van ALÍ geenerlei regt van suprematie, hetzij wereldsche hetzij geestelijke, toe. Zij worden verdeeld in eene groote menigte secten; het zal hier voldoende zijn slechts van de vier voornaamste melding te maken, die met elkander overeenkomen in zaken van geloof, maar een weinig van elkander verschillen in den vorm van de gebeden en voornamelijk ten opzigte van de toepassing der Kiyás en wettelijke uitlegging van den Koran, als hij van burgerlijke zaken spreekt [1].

Deze vier voornaamste secten, die naar hunne stichters genoemd worden, hebben hun ontstaan te danken aan sommige uitstekende Mujtahid Imáms, die genoemd worden ABÚ HANÍFAH, MÁLIK BEN ANAS, MUHAMMED ASH-SHÁFIÍ en AHMAD BEN HANBAL. Twee andere Imams hebben ook Sunnitische secten gesticht; deze waren ABÚ ABD ALLAH SUFYAN AS-SAURI [2] en ABU DAWÚD SULAIMÁN AZ-ZÁHIRÍ [3], maar zij hadden slechts weinig

---

[1] Over de verschillende Sunnitische secten, zie men meer bij MARACCI *Prodromus*, Pars III, p. 72 seqq.; POCOCKE, *Specimen Historiae Arabum*, pp. 17 seqq. en 212 seqq.; SALE, *Koran*, *Preliminary Discourse*, sect. 8. Het beroemdste werk, dat daarover handelt, is de *Kitâb al-Milal wa an-Nihal*, van ABÚ AL-FATH MUHAMMAD ASH-SHAHRASTANI, overleden 548 van de Hedjr. (A. D. 1153). Dit werk is uitgegeven door CURETON, en gedrukt voor rekening van de *Society for the Publication of Oriental Texts* in 1842—1846. De titel van dit werk is: *Book of Religious and Philosophical Sects*. Eene vertaling er van heeft Dr. HAARBRÜCKER gegeven, onder den titel ABU-L-FATH MUHAMMAD ASCH-SCHAHRASTANI's *Religionspartheien und Philosophenschulen*, 8°. Halle, 1850.

[2] AS-SAURÍ werd geboren te Kúfah in 95 van de Hedjr. (A. D. 713) en stierf te Basrah, waar hij zich verscholen had, om het ambt van Kázi niet aan te nemen, in 161 van de Hedjr. (777 A. D.). IBN. KHALL, Vol. II, p. 577; An-Nawawí, p. 286.

[3] AZ-ZÁHIRÍ werd zoo genoemd, omdat hij zijn regts-systeem grondvestte op het uitwendige, of de letterlijke meening van den Koran en de overleveringen, met verwerping van de Kiyás. Hij werd geboren te Kufah in 202 van de Hedjr. (A. D. 817)

volgelingen; eene zevende secte, gesticht door den beroemden historieschrijver AT-TABARÍ[1] overleefde niet lang den dood van haren stichter.

ABÚ HANÍFAH NUAMÁN BEN SÁBIT AL-KÚFÍ, de stichter van de eerste der vier secten van de Sunnís en de voornaamste van de Mujtahid Imams, die de Kiyás beschouwde als autoriteit, om daarop beslissingen te bouwen, werd geboren te Kúfah in 80 van de Hedjr. (A. D. 699), in welken tijd er nog vier of, zoo als sommige schrijvers zeggen, zes vrienden van den Profeet leefden. ABÚ HANÍFAH stierf in de gevangenis te Bagdad in 150 van de Hedjr. (A. D. 767)[2], waarin hij door den Kalif AL-MANSÚR gezet was, omdat hij, zich niet genoeg geschikt rekenende, geweigerd had het ambt van Kází aan te nemen, — een hooge graad van zedigheid, waarop de Arabische wetgeleerden trotsch mogen wezen, daar het twijfelachtig is of de levensbeschrijvingen van de regtsgeleerden van alle volken en tijden wel een ander voorbeeld van dezelfde zelfverloochening en lijden uit dergelijke beweegredenen opleveren. Ongelukkig echter voor het karakter van ABÚ HANÍFAH, schijnt zijn aard niet overeen te komen met deze conscientieuse geringschatting van zich zelf, want wij vinden dat hij in het eerst een ijverig aanhanger van ÂLÍ was, en er wordt zelfs op gewezen, dat de oorzaak van zijne latere verandering van gevoelen moet worden toegeschreven aan baatzuchtige beweegredenen. De leer van ABÚ HANÍFAH kreeg in het eerst, voornamelijk in Irák, de overhand, maar later werd zij verspreid over Assyrië, Africa en Máwará an-Nahar. Tegenwoordig geldt zij vrij algemeen in geheel Turkije en Tartarije en is, te gelijk met de leer van zijne twee leerlingen

---

en overleed te Bagdad in 270 van de Hedjr. (A. D. 883). Hij was een groot aanhanger van ASH-SHÁFIÍ. IBN KHALL., Vol. I, p. 501, en *The Biographical Dictionary of Illustrious Men*, van ABU ZAKARIYA YAHYA EL-NAWAWI, uitgave van Dr. WÜSTENFELD, p. 236, 8°. Göttingen, gedrukt voor de *Society for the Publication of Oriental Texts*, 1842—1847. Al de volgende aanhalingen uit AN-NAWAWÍ's werk, zijn volgens deze uitgave.

[1] ABU JAÂFAR MUHAMMAD BEN JABÍR AT-TABARÍ, werd geboren te ámul in Tabaristán in 224 van de Hedjr. (A. D. 838) en overleed te Bagdad in 310 van de Hedjr. (A. D. 922). IBN KHALL., Vol. II, p. 597, An-Nawawi, p. 100.

[2] *An-Nawawi*, p. 698.

ABÚ YÚSUF en MUHAMMAD, de voornaamste en, met slechts weinig uitzonderingen, de eenige autoriteit, die de Sunnitische wet in Indië beheerscht.

ABÚ ABD ALLAH MÁLIK BEN ANAS, de stichter van de tweede Sunnitische secte, werd geboren te Medina in 95 van de Hedjr. (A. D. 713) en overleed in dezelfde plaats in 179 van de Hedjr. (A. D. 795). Omdat hij in deze plaats geboren en gestorven is, wordt hij somtijds genoemd de Imam DÁR ALHIJRAH. MÁLIK had in zijne jeugd omgang met SIHL BEN SAAD, waarschijnlijk den eenig overgebleven vriend van den Profeet, en men onderstelt dat hij van hem zijne buitengewone vereering van de overleveringen geleerd heeft. Hij was ook zeer bevriend met ABÚ HANÍFAH, maar hij deelde nooit in zijne groote partijdigheid voor de Kiyás [1]. De stellingen van MÁLIK BEN ANAS worden voornamelijk in Barbarije en de noordelijke Staten van Afrika gehuldigd; men weet niet dat zij in eenig gedeelte van Indië kracht hebben.

ABÚ ÂBD ALLAH MUHAMMAD BEN IDRIS ASH-SHÁFIÎ, werd geboren te Âskalán in 150 van de Hedjr. (A. D. 767) en is de stichter geworden van de derde der voorname Sunnitische secten. ASH-SHÁFIÎ had de uitstekende eer van tot dezelfde familie te behooren, als de Profeet zelf, daar hij afstamde van ÁBD AL-MUTALLIB, den zoon van ÁBD MANÁF, den voorvader van MOHAMMED; daarom is hij ook bekend onder den bijnaam van AL-KURAISHÍ AL-MUTALLIBÍ. In zijne jeugd was hij een leerling van MÁLIK BEN ANAS; hij stierf te Caïro in 204 van de Hedjr. (A. D. 819) [2]. De leer van ASH-SHÁFIÎ is beperkt tot de muselmansche bewoners van de zeekust van het Indische schiereiland [3], maar de hoofdzetels van zijn gezag zijn Egypte en Arabië. Men zegt ook dat hij eenigen naam heeft onder de Maleijers en de Mohammedanen van den Archipel. Zijn volgelingen waren eens zeer talrijk in Korasan,

[1] IBN KHALL., Vol. II, p. 545.

[2] IBN KHALL., Vol. II, p. 569; *An-Nawawí*, p. 56.

[3] Kolonel VANS KENNEDY zegt: "zijn leere wordt ook gevolgd door de afstammelingen van de Arabieren, de Mapillas van Malabar, waardoor het dikwijls te Bombay "noodzakelijk is, om zijne toevlugt te nemen tot de bijzondere meeningen van hem." *Journal of the Royal Asiatic Society*, Vol. II, p. 81.

maar tegenwoordig worden zijne stellingen weinig geciteerd in Persië of Indië.

ABÚ ÂBD ALLAH AHMAD ASH-SHAIBANÍ AL-MARWAZÍ gewoonlijk bekend onder den naam van IBN HANBAL, de stichter van de vierde Sunnitische secte, werd geboren te Bagdad in 164 van de Hedjr. (A. D. 780) en overleed in 241 van de Hedjr. (A. D. 855). Deze geleerde doctor, die de leerling was van ASH-SHÁFIÎ, verdedigde met kracht de stelling, dat de Koran niet geschapen was en dat zij eeuwig had bestaan. Daar echter ongelukkig de Kalif AL-MUSTÁSIM de tegenovergestelde stelling volhield, werd IBN HANBAL zeer vervolgd wegens zijn voortdurend verzet tegen het geliefd geloof van den Monarch. De geschiedenis heeft geboekt, dat niet minder dan 800,000 mannen en 60,000 vrouwen bij de begrafenis van den doctor tegenwoordig waren, en dat 20,000 Christenen, Joden en Magiers den Islam omhelsden op den dag van zijn overlijden [1]. Welk geloof men ook moge slaan aan deze opgave, haar bestaan alleen bewijst voldoende de hooge mate van vermaardheid, die IBN HANBAL gedurende zijn leven had verkregen, en de achting, die men hem na zijn dood toedroeg. Vervolging dunde echter spoedig de rijen van zijne volgelingen; en ofschoon zij eens zeer talrijk waren, vindt men de HANBALÍS tegenwoordig zelden buiten de grenzen van Arabië.

Onder deze vier voornaamste secten van de Sunnís kunnen de volgelingen van MÁLIK en IBN HANBAL beschouwd worden als de strengsten, terwijl de stellingen van ASH-SHÁFIÎ kunnen worden aangemerkt als het meest overeen te komen met den geest van den Islám, en die van ABÚ HANIFAH als de zachtste en meest philosophische van alle [2].

De tweede groote secte onder de Mohammedanen, de Shiâhs, verdedigen de suprematie van ALÍ BEN ABÍ TÁLIB, den eersten Moslim, neef en schoonzoon van MOHAMMED en een van de bekwaamste en dapperste van al de Arabische hoofden. De Shíâhs beweren, dat ALÍ de eenige wettige opvolger van den Profeet was, en dat zoowel het Imámat als

---

[1] IBN KHALL., Vol. I, p. 44; *An-Nawawi*, p. 142.

[2] IBN KHALL., Vol. I, *Introduction*, p. XXVI.

het Khiláfat, d. i. het hoogste geestelijk en wereldlijk gezag, regtens hem en zijn nakomelingschap toekwam, niettegenstaande zij feitelijk en onregtvaardig daarvan beroofd werden door de Baní Umayyah en Baní âbbás. De Shíâhs zijn verdeeld in vijf groote secten [1], die van elkander verschillen in punten van geloof en van godsdienstig regt; deze zijn wederom in verscheiden klassen verdeeld: de Sjiitische secten verschillen echter, met slechts weinig uitzonderingen, weinig in meening omtrent onderwerpen van regt [2].

De leerstellingen van de Shíâhs werden aangenomen door de Perzen bij de stichting van de Safaví dynastie, in 905 van de Hedjr. (A. D. 1490) en golden van toen af tot nu toe als de nationale godsdienst en wet van Perzië, niettegenstaande geweldige pogingen van den Af-

[1] Von HAMMER noemt slechts vier secten. *Geschichte der Assassinen*, p. 25. Ik volg ASH-SHAHRASTANI.

[2] Eenige opgaven omtrent de leerstellingen van de Shíâhs vindt men in de volgende werken: *Kitab al-Milal wa al-Nihal*, p. 108 seqq.; HAARBRÜCKER's *Schahrástani*, p. 164 seqq.; POCOCKE, *Specimen Hist. Arab.*, pp. 23 en 257; MARACCI, *Prodr.*, p. 80; SALE, *Koran*, *Prelim. Disc.*, sect. 8; VON HAMMER, *Gesch. der Assass.*, p. 25 seqq.; MALCOLM, *History of Persia*, Vol. II, p. 346 seqq. Om eene naauwkeurige kennis van dat onderwerp te verkrijgen, moet men de inlandsche autoriteiten raadplegen. Onder deze is de *Hakk al-Yakín* van MUHAMMAD BÁKIR BEN MUHAMMAD TAKÍ, die zijn werk opdroeg aan Sháh Sultán HUSAIN, een van de beroemdsten. Het bevat de geheele theologie van de SHÍÂHS, en haalt aan en weêrlegt de argumenten, die tegen hun opiniën worden aangevoerd, alles ophelderende met bewijzen voor de waarheid van de Sjiitische stellingen en met talrijke overleveringen. Er is ook een zeer belangrijk klein werk van ABÚ AL-FATÚH RÁZÍ MAKKÍ, getiteld de *Risalat-i* of *Kitab-i Hasaníyah*, dat onder de Shíâhs, voornamelijk in Persie, een grooten naam heeft. Het bevat een gefingeerde twist tusschen een Sjiitisch slavenmeisje en een geleerde Sonnitisch wetgeleerde, over de verdiensten van ieder's leer, waarbij het meisje haren tegenstander natuurlijk deerlijk havent. Het onderwerp wordt aardig behandeld, en de geheele verhandeling geeft een goed en beknopt overzigt van de stellingen der Shíâhs en van de teksten, waarop hun geloof gegrond is. Het laatstgenoemde werk is uit het Arabisch in het Perzisch vertaald door IBRÁHÍM ASTARábádí, in 958 van de Hedjr. (A. D. 1551) en te Tehran in folio netjes en accuraat uitgegeven in 1239 van de Hedjr. (A. D. 1823). Het eerstgenoemde is op dezelfde wijze uitgegeven te Tehran, in 1241 van de Hedjr. (A. D. 1825).

ghaanschen overweldiger ASHRAF en den grooten NÁDIR SHÁH, om het geloof van de Sunnís daarvoor in de plaats te stellen. Er zijn ook vele Shíâhs in Indië, hoewel slechts weinig in vergelijking met de Sunnís; een klein aantal van hen vindt men in het oostelijk gedeelte van Arabië. Gedurende de mohammedaansche periode van de Indische geschiedenis, waren de Shíâhs voornamelijk beperkt tot de Koningrijken van Bíjapúr en Golconda [1], daar hunne secte nooit eenigen opgang maakte in Hindustán [2], waar de godsdienst van Staat geregeld was naar de stellingen van de Sunnis. Sedert de Britsche heerschappij echter, worden de Shíâhs niet meer vervolgd of genoodzaakt hunne meeningen te verbergen: en ofschoon de meerderheid van de Muselmannen in Indië nog de leer van ABÚ HANÍFAH aankleeft, mogen zij ongedeerd den tiende van Muharram vieren en den vroegtijdigen dood van den deugdzamen HUSAIN en de martelaren van de vlakte van Karbalá bejammeren.

Dit zijn de voornaamste secten van de Mohammedanen, die met elkander in meening verschillen ten opzigte van de wetgeleerdheid. Ik heb reeds doen opmerken, dat de Koran algemeen gezag heeft, maar dit moet onder het voorbehoud worden aangenomen, dat dit gezag afhankelijk is van hare uitlegging, en dat deze uitlegging verschilt naar de gezigtspunten van de voornaamste uitleggers onder de verschillende secten; de Shíâhs leggen voornamelijk de meening van veel teksten geheel anders uit, dan de secten van de Sunnis.

De overleveringen en de Ijmáa worden eveneens door alle Muselmannen als gezaghebbende na den Koran beschouwd, maar, zooals ik boven vermeld heb, verschilt hunne waarde, die afhankelijk is van hunne Isnáds. Vele schrijvers over godsdienst en wet van de Mohammedanen hebben beweerd, dat de Shíâhs geheel en al het gezag van de overlevering verwerpen. Niets kan echter meer van de waarheid afwijken, dan deze bewering, daar alle Shiâhs de wettigheid van de Sunnah erkennen, als zij door een van de twaalf Imáms [3] gewaarmerkt is; en allen eerbiedi-

---

[1] CHARDIN, Tome IX, p. 27; BERNIER Tom. I, p. 285.

[2] ELPHINSTONE, *History of India*, Vol. II, p. 201, 2de ed.

[3] ALÍ en zijne onmiddellijke nakomelingschap worden door de Shíâhs de twaalf Imams

gen gelijkelijk de voorschriften en voorbeelden, zoowel die van den Profeet als die van de twaalf Imáms zelf, benevens de overleveringen, die door de vrienden en aanhangers van ÂLÍ [1] zijn voortgeplant, met verwerping alleen van die gedeelten van de Sunnah, welke voortkomen van misdadige of aan God ongehoorzame personen. Tot de laatste klasse brengen zij al de overleveringen, welke vermeld worden op het gezag van de drie eerste Kalifen en van die vrienden, Tábíûn en hunne leerlingen, welke niet gerekend worden onder de verdedigers van ÂLÍ BEN ABÍ TÁLIB. De dwaling ten opzigte van de leer der Shíâhs wat de overleveringen betreft, schijnt daaruit te zijn voortgekomen, dat onze kennis van hunne leer bijna geheel geput wordt uit Sunnitische bronnen, waarin het woord Sunnah uitsluitend gebruikt wordt voor de overleveringen van de Sunnís; en voorts daaruit, dat de Shíâhs zelf, bijna zonder uitzondering, dat woord gebruiken als zij van de Sunnitische overleveringen spreken, terwijl zij hun eigene Hadís noemen, en dat zij de Sunnís den naam geven van Ahl-i Sunnah (volk van de Sunnah) in onderscheiding van den naam, dien zij zich zelf toekennen, namelijk Ahl-i Bait (volk van het huis van den Profeet). Wanneer dus beweerd wordt, dat de Shíâhs het gezag van de overlevering verwerpen, moet men daaronder slechts verstaan, dat zij geen acht slaan op de Sunnah, door de vijanden van ÂLÍ aangehaald; zij verwerpen derhalve de leeringen van de

---

genoemd, en de aldus gebruikte titel moet niet verward worden met die van de Sunnitische secten, die dien gebruiken voor een groot aantal uitstekende geleerden. De Shíâhs beschouwen den titel van Imám als eene heilige benaming, en beperken die geheel tot ÂLÍ en zijne afstammelingen, meenende dat het ambt van Imám niet is een zaak, afhankelijk van de keuze van het volk, maar een grondslag van het geloof. De namen van de twaalf Imáms zijn; ÂLÍ BEN ABÍ TÁLIB AL-MURTAZA, HASAN BEN ÂLÍ AL MUJTABA, HUSAIN BEN ÂLÍ ASH-SHAHÍD, ÂLÍ BEN HUSAIN ZAIN AL-ÂÁBIDIN AS-SAJJÁD, MUHAMMAD AL-BÁKIR, JAAFAR AS-SÁDIK, MÚSA AL-KÁSIM, ÂLÍ AR-RIZÁ, MUHAMMAD AL-JAWÁD, ÂLÍ AL-HÁDÍ, HASAN AL-ASKARÍ en MUHAMMAD ABU AL-KÁSIM AL-MAHDÍ. De laatstgenoemde is, zoo gelooft men, niet dood, maar verborgen, en de Shiâhs gelooven, dat hij op den laatsten dag weer zal verschijnen, en dat het intusschen onwettig en goddeloos is aan een ander den titel van Imám te geven.

[1] Deze worden opgenoemd in het derde en vierde boek van de Majális al Muminin, een werk waarop ik spoedig terugkom.

stichters der voornaamste secten van de Sunnís en verfoeijen zelfs hun naam [1]. Hetgeen gezegd is over de overleveringen, die door de Shíâhs aangenomen worden, geldt ook van de Ijmáa, welks gezag afhangt van de bron, waaruit hij is afgeleid.

De Kiyás wordt, zoo als ik vroeger gezegd heb, door de verschillende secten verschillend beschouwd. Het blijkt vrij duidelijk uit eene overlevering, opgenomen in de Mishkát al-Masábih [2], dat het oordeel van een ieder over regtsgevallen door den Profeet zelf werd erkend en veroorloofd. In de eerste, tweede en derde eeuw van de Hedjra schijnen de voornaamste wetgeleerden in hunne praktijk te hebben gevolgd die van hunne voorgangers; maar sommigen, die het waagden hunne toevlugt te nemen tot analogische redeneringen met betrekking tot de drie bronnen voor de wet, werden Mujtahids genoemd, omdat zij de beste krachten van hun geest inspanden tot het verkrijgen van de juiste oplossing van zulke kwestiën over de wet, als aan hun oordeel waren onderworpen [3].

Onder de Sunnitische secten worden de Mujtahids verdeeld in drie voorname afdeelingen, naar den graad van Ijtihád, dien zij hadden verkregen. Het woord Ijtihád beteekent, volgens de meest gebruikelijke beteekenis, de poging om iets te volbrengen, het inspannen van veel krachten; maar van een wetgeleerde gebruikt, beteekent dit het in werking brengen van al zijne vermogens, om zich een oordeel te vormen over eene stelling van de wet [4].

De hoogste graad van Ijtihád gaf aan den titularis eene volkomen onafhankelijkheid in wettelijke zaken, en hij was, als het ware, een schakel

---

[1] MALCOLM, *History of Persia*, Vol. I, p. 358.

[2] MISCHKÁT UL MASÁBIH, translated bij Capt. MATTHEWS, Vol. II, p. 222.

[3] Over de juiste beteekenis van het woord Mujtahid, zie men SILVESTRE DE SACY's *Chrestomathie Arabe*, Tom. I, p. 169 seqq.; de daar opgenoemde werken, en HARRINGTON's *Analysis*, Vol. I, p. 233 (2de edit.). DE SLANE geeft de beste en beknopste definitie, namelijk: "de uitdrukking Mujtahid wordt in de muselmansche theo- "logie gebruikt, om een doctor aan te duiden, die al zijne vermogens inspant, om zich "eene juiste opinie te vormen over wettelijke kwestiën." IBN KHALL, Vol. I, p. 201, noot.

[4] Deze definitie is uit de Kitáb Taarifát overgenomen, door SILVESTRE DE SACY, in zijn *Chrestom. Arab.*, Tom. I, p. 169.

tusschen de wet en zijne eigene leerlingen, die niet geregtigd waren, om twijfel te opperen over zijne uitlegging van den Koran, de Sunnah en Ijmáa, zelfs wanneer zij blijkbaar verschilden van deze bronnen der wetgeleerdheid. De Mujtahids van deze eerste klasse waren in vrij groot aantal in de drie eerste eeuwen van de Hedjra, maar later, toen de leerstellingen van de wet meer vastgesteld waren, werd dat onbeperkt eigen oordeel spoedig niet meer erkend. Sommige latere wetgeleerden, zooals AT-TABARÍ en AS-SUYÚTÍ, vroegen dat regt, maar de publieke opinie weigerde het hun [1]. Aan de Mujtahids van de eerste klasse, die in de eerste eeuw van de Hedjra leefden, werd een hooger gezag toegekend, dan aan die uit de tweede en derde eeuw.

De Mujtahids, die den tweeden graad van Ijtihád hadden verkregen, hadden de autoriteit om kwestiën te beslissen, waarin door de stichters van de secten niet voorzien was; zij waren de onmiddellijke leerlingen van de erkende Mujtahids van de eerste klasse, die in sommige gevallen hunne leerlingen toestonden opiniën te volgen en te onderwijzen, welke in strijd waren met hunne leer; zelfs namen zij somtijds die opiniën aan.

Die den derden graad van Ijtihád hadden verkregen, waren geregtigd om op eigen gezag uitspraak te doen in alle gevallen, waarin door de stichters van secten of hunne leerlingen niet voorzien was. Hunne uitspraken moesten echter afgeleid zijn uit eene vergelijking van den Koran, de Sunnah en Ijmáa, in vereeniging met de opiniën van de Mujtahids van de eerste en tweede klasse; zij mogten niet in strijd zijn met de erkende leer en moesten zoowel de bronnen van de wet, als de daaruit afgeleide beginsels eerbiedigen. De Mujtahids van de derde klasse moesten eene volkomen kennis bezitten van al de takken der wetgeleerdheid, volgens de stellingen van alle scholen; deze klasse bevatte een groot aantal wetgeleerden van meer of minder naam, waarvan sommigen dien rang verkregen bij hun leven, maar het grootste gedeelte eerst na hun dood.

De titel van Mujtahid is onder de Sunnís sedert lang in onbruik geraakt [2].

---

[1] IBN KHALL., Vol. I, p. 201, noot; *Journal Asiatique*, 4me Serie, Tom. XV, p. 183.

[2] IBN KHALL., Vol. I, *Introd.*, p. XXVI, noot.

IBN KHALDÚN, sprekende over de toepassing van de Kiyás, zoo als dit door de voornaamste secten van de Sunnís wordt toegestaan, zegt: "De wetenschap der wetgeleerdheid bevat twee systemen, dat van de "volgelingen van eigen oordeel en analogie (Ahl ar-Rái wa al-Kiyás), "die Irák bewoonden, en dat van de volgelingen van overlevering, die "Hijáz bewoonden. Daar de bewoners van Irák slechts weinige overle-"veringen bezaten, namen zij hun toevlugt tot analogische redeneringen; "zij maakten daarin groote vorderingen, waardoor zij genoemd werden ""de volgelingen van eigen oordeel;" de Imám ABÚ HANÍFAH, die hun "hoofd was en zich eene volledige kennis van dat systeem had verwor-"ven, onderwees het aan zijne leerlingen. De bevolking van Hijáz had "tot Imám MÁLIK BEN ANAS, en later ASH-SHÁFIÎ. Eenigen tijd later keurde "een gedeelte van de geleerde mannen deze analogische redeneringen "af en verwierp deze wijze van handelen; dit waren de Záhiriten (vol-"gelingen van ABÚ DAWÚD SULAIMÁN) en namen als beginsel aan, dat "alle punten van de wet zouden genomen worden uit de Nusús (tekst "van den Koran en van de overleveringen) en uit de Ijmáa (algemeene "overeenstemming van de oude Imáms) [1]."

Het gewigt, dat door MÁLIK, ASH-SHÁFIÎ en IBN HANBAL aan de Kiyás wordt toegekend, kan niet gemakkelijk worden bepaald; het is ook niet van veel belang voor ons gezigtspunt, daar hunne leerlingen genoemd werden "de volgelingen van overlevering" (AHL AS-SUNNAT), in tegenstelling met die van ABÚ HANÍFAH; en ABÛ AL-FARAJ zegt, dat deze drie wetgeleerden zelden hun toevlugt namen tot analogische redeneringen, hetzij openlijke, hetzij verborgene, als zij een vasten regel of eene overlevering konden toepassen. Hij voegt er bij, dat ABÚ DÁWÚD SULAIMÁN de toepassing van eigen oordeel geheel en al verwierp [2].

Van al de secten der Sunnís hebben die, welke de leer van ABÚ HANÍFAH volgen, als de talrijkste in Indië, aanspraak op onze onverdeelde belangstelling. Deze wetgeleerde zelf was, volgens ABÚ AL-FARAJ, zóó

---

[1] Aangehaald in de inleiding van DE SLANE'S IBN KHALLIKAN, Vol. I, p. XXVI, noot.

[2] Aangehaald bij POCOCKE, *Spec. Hist. Arab.*, p. 26.

geneigd tot de toepassing van eigen oordeel, dat hij blijkbaar dikwijls daaraan de voorkeur gaf boven de overleveringen, die op het gezag van enkele personen steunden [1]; en zijne leerlingen in Indië hebben aanhoudend de toepassing van de Kiyás op uitgebreide schaal verdedigd, zoo als algemeen bekend is en talrijke malen bewezen wordt door plaatsen in de instructiën voor Magistraten, die aangehaald worden in de Fatáwa al-ââlamgírí. De eerste daartoe betrekkelijke plaats is uit de Muhít van RÁZÍ AD-DÍN NÍSHÁPÚRÍ en luidt als volgt: "Indien er niet de "eenstemmige meening van de vrienden gevonden wordt in eenig geval, "waarin hunne tijdgenooten overeenkwamen, dan moet de Kází door de "laatste geleid worden. Indien er strijd bestond onder de tijdgenooten, "laat dan de Kází hunne argumenten vergelijken en het oordeel, dat hem "het beste schijnt, aannemen. Indien echter geen van de aangehaalde "autoriteiten te voorschijn komt, en de Kází een tot beoordeeling (Ijti-"hád) geschikt persoon is, dan mag hij bij zich zelf overwegen wat "overeenkomstig de beginsels van regt en regtvaardigheid is en laat "hem daarmede overeenkomstig zijn oordeel uitspreken, nadat hij het "resultaat van zijne overwegingen met zuivere bedoelingen heeft toege-"past op de feiten en omstandigheden van het geval." De tweede plaats is genomen uit de Badáïa van ABÚ BAKR BEN MASÛÚD AL-KÁSHÁNÍ, die overleed in 587 van de Hedjr. (A. D. 1191) [2] en luidt: "Als er "geene geschreven wet, noch eenstemmigheid van meeningen tot leid-"draad voor den Kází bestaat, en indien hij geschikt is tot wettelijke be-"oordeeling en zich een beslissend oordeel heeft gevormd voor het "geval, dan moet hij zulk een oordeel ten uitvoer leggen door zijn von-"nis, ook indien andere wetenschappelijke wetgeleerden met hem in mee-"ning mogten verschillen; want hetgeen na rijp beraad regt en regtvaar-"dig schijnt te zijn, wordt als zoodanig in het oog van God aangeno-"men." En verder eene derde plaats wordt uit 't laatstgenoemde werk aangehaald: "Indien in eenig geval de Kází getroffen wordt door de kracht "van tegen elkander overgestelde bewijzen, laat hem dan over de zaak na-

[1] POCOCKE, l. l. p. 26.

[2] HÁJ. KHALF., Tom. II, p. 235.

"denken en beslissen zoo als hij regt oordeelt, of, tot grooter zekerheid "laat hem andere bekwame wetgeleerden raadplegen; en zoo zij in mee-"ning verschillen, laat hem naar zijn eigen oordeel beslissen, nadat hij "de argumenten overwogen heeft. Laat hem niet vreezen of wankelen, "om te handelen naar het resultaat van zijne overwegingen, als hij de "zaak voldoende en naauwgezet onderzocht heeft." Uit andere wetgeleerde boeken worden met hetzelfde doel plaatsen in de Fatáwa al-Aálamgirí aangehaald, en de zamenstellers van het laatstgenoemde werk stemmen geheel overeen met de meeningen, die zij aanhalen. In al zulke gevallen wordt het echter ondersteld, dat de Magistraat, die aldus zijn eigen oordeel toepast, de vereischten bezit van Mujtahid der derde klasse. Ik ben niet in staat geweest, om te beslissen of de Shíâhs hunne Mujtahids in klassen verdeelen naar den graad van Ijtihád, dien zij verkregen hebben, even als de Sunnís, of niet; maar in vroeger tijden schijnt die titel aan den titularis te hebben toegekend onfeilbaarheid in leer en gedrag [1]. In Persië bestaat de titel van Mujtahid tegenwoordig nog en wordt gegeven aan de voornaamste priesters en wetgeleerden, die door het stemregt van de inwoners der provinciën, welke zij bewonen, tot deze waardigheid zijn verheven; als zoodanig oefenen zij eene groote contrôle over de regtbanken uit en hun gezag is zelfs grooter dan dat van de regters zelf [2].

---

3. OVER DE MOHAMMEDAANSCHE WETBOEKEN.

Eerst een aanmerkelijken tijd na de stichting van den Islam werden de overleveringen en wetsuitleggingen geboekt. "De gedeelten van "de wet," zegt IBN KHALDÚN [3], "of, in andere woorden, de geboden "en verboden van God werden toen gedragen (niet in boeken) maar in "de harten der menschen, die wisten dat deze stellingen hun oorsprong

[1] De SACY, *Chrestom. Arab.*, Tom. I, p. 171.

[2] MALCOLM'S *History of Persia*, Vol. II, p. 442 seqq.; IBN KHALL., Vol. I, *Introduction*, p. XXVI, noot.

[3] Aangehaald door DE SLANE, in zijne inleiding op IBN KHALLIKAN, Vol. II, p. V.

"hadden in het Boek van God en de leefwijze (Sunnah) van den Profeet "zelf. Het volk bestond in dien tijd uit Arabieren, die geheel onbekend "met onderwijs, met de kunst om boeken te schrijven en met de midde- "len om kennis te boek te stellen, want op deze drie zaken hadden zij "zich tot nog toe niet toegelegd. Onder de vrienden van MOHAMMED en "hunne onmiddellijke opvolgers liepen de zaken denzelfden gang, en ge- "durende dien tijd werden tot Kurrâ (lezers) zulke personen benoemd, "die niet ontbloot waren van geleerdheid, veel van buiten kenden en "onderrigt gaven. Zoodanig waren degenen die den Koran konden op- "zeggen, gezegden van den Profeet opgeven en het voorbeeld van zijne "handelingen in verschillende gevallen bijbrengen. Dit was een nood- "zakelijke verpligting, daar de hoofdpunten van de wet slechts konden "gekend worden uit den Korán en uit de overleveringen, die dienen om "hem te verklaren." Geleerde doctors hielden scholen voor de wetge- leerdheid, hielden daar voorlezingen en vervaardigden werken, die niet geboekt werden.

Onder deze omstandigheden namen de overleveringen zeer spoedig zoo- danig toe, dat het niet alleen raadzaam, maar zelfs noodzakelijk werd, om er verzamelingen van te maken en de authentieke te scheiden van die welke een betwistbaar gezag hadden.

De eerste poging van dien aard schijnt gedaan te zijn door IBN SHIHÁB AZ-ZUHRÍ, onder het Kalifaat van OMAR IBN ABD AL-AZÍZ [1]. Ongeveer in dezelfde tijd of wat later, meer bepaald tusschen 140 en 150 van de Hedjra, maakten en ordenden andere geleerden verzamelingen van over- leveringen en vervaardigden verschillende commentaren en verhandelin- gen over wetgeleerdheid en de uitlegging van den Korán ten opzigte van regtszaken.

Na verloop van tijd kwam er zulk eene groote menigte werken over deze onderwerpen, dat de eenvoudige opsomming van de titels een ge- woon boekdeel zou vullen; eene verwijzing naar de biographische werken van IBN KHALLIKAN [2], en van AN-NAWAWI, of naar het biographisch

---

[1] DE SLANE in IBN KHALL., Vol. I, *Introd.*, p. XXVIII.

[2] DE SLANE, wiens vertaling van IBN KHALLIKAN ik reeds vermeld heb, houdt

woordenboek van HÁJÍ KHALFAH [1], zal op bijna elke pagina den naam toonen van een kenner van overleveringen of van een schrijver over wetgeleerdheid, of den titel van een werk daarover.

De biographische en bibliographische woordenboeken, die zeer talrijk zijn, hebben groot nut bij het doen van onderzoekingen in de literatuur van de wetgeleerdheid der Muselmannen. Nevens deze algemeene woordenboeken over schrijvers en hunne werken, bestaan er eene menigte biographische verzamelingen, voornamelijk gewijd aan de levens van beroemde wetgeleerden [2], onder den titel van Tabakát al-Fukahá, benevens eene menigte andere werken onder andere benamingen. De beroemdste van de Tabakát al-Fukahá werd zamengesteld door ABÚ ISHAK ASH-SHÍRÁZI [3], die overleed in 476 van de Hedjra (A. D. 1083). Eene nieuwere geschiedenis van wetgeleerdheid, of liever van wetgeleerden, werd gecompileerd in Hindí uit de werken van IBN KHALLIKÁN en AS-SUYÚTI door MAULAVÍ SUBHÁN BAKHSH; zij werd uitgegeven te Dehli in 1848 [4].

Speciale biographische verhandelingen werden er ook geschreven, waarin de geschiedenis van wetgeleerden van iedere secte behandeld is. Onder de Sunnís zijn de belangrijkste werken, die een relaas geven van de Hanafí wetgeleerden, de Jawáhir al-Muzíyat fí Tabakát al-Hanafiyat [5], van den SJEICH MUHÍ AD-DÍN ÂBD AL-KADIR BEN ABÍ AL-WAFÁ AL-MISRI,

---

zich thans bezig met de uitgave van den tekst van IBN KHALLIKAN; het eerste deel daarvan is reeds verschenen en draagt den titel: *Kitab Wafayat al Aiyan. Vies des hommes illustres de l'Islamisme en Arabe*, par IBN KHALLIKAN, *publiées* par le Baron M. GUCKIN DE SLANE, Tom. I, 4°. Paris, 1842.

[1] De tekst van de Kashf az-Zunún door HÁJÍ KHALFAH wordt uitgegeven met eene latijnsche vertaling van Professor FLUEGEL. Vijf deelen in 4° zijn verschenen. Het werk wordt gedrukt voor de *Oriental Translation Fund* in 1835—50. Naar deze editie wordt steeds verwezen.

[2] HÁJ. KHALF., Tom. IV, pp. 189 sqq. en 149.

[3] IBN KHALL., Vol. I, pag. 9; HÁJ. KHALF., Tom. IV, p. 149; AN-NAWAWÍ, p. 646.

[4] *Biographical History of Mohummadan Jurisprudence, the Theology and Philosophy compiled from* IBN KHALLIKAN KIFTY, *and Soyuty's Mofassiryn* by MOULVEE SUBHAN BUKHSH, Fol. Dehli, 1848, (gelithographeerd).

[5] HÁJ. KHALF, Tom. II, p. 648.

die overleed in 775 van de Hedjra (A. D. 1373) en de Tabakát as-Saníyat fí Tarájim al-Hanafiyat [1] van TAKÍ AD-DÍN TAMÍMÍ, die overleed in 1005 van de Hedjra (A. D. 1596): in beide werken zijn de levens gerangschikt naar alphabetische volgorde. De voornaamste levensbeschrijver van de Máliki wetgeleerden was BURHÁN AD-DÍN IBRAHÍM BEN ÂLI BEN FARHÚN, die overleed in 799 van de Hedjra (A. D. 1396): zijn werk heeft den titel van Díbáj al-Muzahhib [2]. Er bestaan talrijke biographische verzamelingen over de levens van de volgelingen van ASH-SHÁFIÎ, waarvan verscheidene getiteld zijn Tabakát ash-Sháfiîyat; de meest bekende is die van TAJ AD-DÍN ÂBD AL-WAHHÁB BEN AS-SUBKÍ, die overleed in 771 van de Hedjra (A. D. 1369) [3]. De Tabakát al-Hanbalíyat bevat de levens van de beroemdste wetgeleerden van de secte van IBN HANBAL; het werd begonnen door den KÁZÍ ABÚ AL-HUSAÍN BEN ABÚ YAALI AL-FARRÁ, het werd voortgezet door den Sjeich ZAIN AD-DÍN ÂBD-ARRAHMAN BEN AHMAD, gewoonlijk IBN RAJAB genoemd, en ten einde gebragt door JUSUF BEN HASAN AL-MUKADDASÍ; deze drie schrijvers stierven in de jaren 526, 795 en 871 van de Hedjra (A. D. 1131, 1392 en 1466) [4].

Het groote biographische werk van NUR ALLAH BEN SHARÍF AL-HUSAINÍ ASH-SHÚSTARÍ, getiteld de Majális al-Muminín, is een mijn van belangrijk onderrigt omtrent de meest bekende personen, die tot de secte van de Shíáhs behooren. De schrijver heeft een geheel boek of afdeeling (de vijfde Majlis) gewijd aan de levens van de kenners der overleveringen en van de wetgeleerden, en hij heeft op het einde van het leven van ieder in het bijzonder de voornaamste werken opgegeven, die zij hebben vervaardigd. NÚR ALLAH vermeldt den tijd niet, waarin hij de Majális al-Múminin schreef; ook heb ik niet kunnen opsporen, wanneer hij gestorven is. Het feit echter, dat hij niet vermeldt het leven van den beroemden wetgeleerde BAHÁ AD-DÍN AL-ÂÁMILÍ, die overleed in 1031 van de Hedjra (A. D. 1621), terwijl de laatste wetgeleerde die in zijne verzameling genoemd wordt, volgens de opgaven, gestorven is

---

[1] HÁJ. KHALF., Tom. IV, p. 139.
[2] HÁJ. KHALF., Tom. IV, p. 240.
[3] HÁJ. KHALF., Tom. IV, p. 139.
[4] HÁJ. KHALF., Tom. IV, p. 135.

in 996 van de Hedjra (A. D. 1587), bepaalt de zamenstelling van zijn werk tot het eerste gedeelte van de elfde eeuw van de Hedjra. Voornamelijk uit dat boek heb ik de opgave geput omtrent wetgeleerde boeken en hunne schrijvers, die op de volgende bladzijden gevonden wordt.

Nevens de Majális al-Múminín van NÚR ALLAH, bestaan er nog verscheiden andere biographiën van uitstekende Shíâhs. De meest beroemde werken van dien aard en die aanhoudend door NÚR ALLAH aangehaald worden, zijn de geschriften van MUHAMMAD BEN ÂMRÚ AT-TAMÍMÍ; het groote biographische werk van ABÚ AL-HUNAIN AHMAD BEN ÂLÍ AN-NAJÁSHÍ [1] over de levens van de kenners der overleveringen, welk werk gewoonlijk wordt geciteerd onder den naam van den Kitáb-i Rijál; en de Khulásat al-Akwál van den beroemden Sjeich AL-ÂLLÁMAH JAMÁL AD-DÍN HASAN BEN YÚSUF AL-MUTAHHIR HILLÍ, gewoonlijk bekend onder den naam van Sjeich ALLÁMAH HILLÍ. AN-NAJÁSHÍ overleed in 405 van de Hedjra (A. D. 1014) en de Sjeich ÂLLÁMAH in 726 van de Hedjra (A. D. 1325). Een schrijver van even veel naam, de Sjeich ABÚ JAAFAR MUHAMMAD BEN AL-HASAN AT-TUSÍ, die een van de voornaamste Mujtahids was van de Imámíyah secte, overleden in 460 van de Hedjra (A. D. 1067), schreef ook een werk, waarop dikwijls verwezen wordt in de Majális al-Múminín: het is een bibliographisch woordenboek van Shíâh-werken, te gelijk met de namen van de schrijvers, getiteld Fihrist-i Kutb ash-Shíâh wa Asmá al-Musannifín [2]. ABÚ YAHYA

[1] Ik heb mij bediend van vijf handschriften van de *Majalis al-Múminín*, namelijk drie uit het Britsch Museum, genommerd Addit. MSS. 6606, 16715, 16716; één uit de bibliotheek van het East India House, n°. 1400: een vijfde werd vriendelijk tot mijne beschikking gesteld met andere belangrijke handschriften over mohammedaansch regt door mijn vriend NATHANIEL BLAND Esq.; maar in alle komt de moeijelijkheid voor, om dezen eigennaam goed te lezen, wegens de dubieuse plaatsing van de diakritische punten. Ik heb die spelling aangenomen, die mij toescheen overeen te komen met de meeste handschriften.

[2] Het grootste gedeelte van ABÚ JAAFAR's werken werd te Bagdad publiek verbrand, in den strijd tusschen de Sunnis en Shíâhs, in 448 van de Hedjra (A.D. 1056). — *Majalis al-Múminín*.

AHMAD BEN DÁWÚD AL-FARÁZÍ AL-JURJÁNÍ, oorspronkelijk een Sunní, maar later bekeerd tot de Imámíyah secte, was ook de schrijver van een biographisch werk, Kitáb fí Maarifat ar-Rijal [1] genaamd.

Uit de voormelde bijzonderheden zal men gemakkelijk opmaken, dat iedere poging om zelfs eene tamelijk komplete lijst van werken over mohammedaansche wetgeleerdheid te geven, de grenzen van deze inleiding ver zou overschrijden. Ik heb echter in de volgende bladzijden getracht zulk een keuze uit de massa te doen, dat zij nuttig voor den beoefenaar zou wezen; ik heb al de gedrukte werken opgenoemd en beschreven, en sommige van die welke nog in handschrift bestaan en groot gezag onder de verschillende secten hebben, maar vooral de meest beroemde, waarop het meest in Indië verwezen wordt. Ik kan hierbij voegen, dat ik de oorspronkelijke van de beschreven werken, als ik ze mij verschaffen kon, heb nagezien; en als ik de werken zelve niet krijgen kon, dan heb ik mijne inlichtingen geput uit inlandsche autoriteiten, met uitzondering echter van weinige voorbeelden, als er in de noten andere bronnen zijn aangewezen [2].

Al-Ulúm ash-Sharîyat, eene van de groote klassen waarin de mohammedaansche encyclopaedisten den geheelen kring der wetenschappen verdeelen [3], bevat al die wetenschappen, welke betrekking hebben op godsdienst en wet. Zij worden in zeven afdeelingen verdeeld: 1. îlm al-

[1] *Majalis al-Múminín.*

[2] Ik maak van deze gelegenheid gebruik om mijn opregten dank te betuigen aan Professor HORACE WILSON, wegens de welwillendheid, waarmede hij mij onbeperkten toegang verschafte tot de bibliotheek van de Oost-Indische Compagnie; aan Dr. KIDD, Professor in de medicijnen aan de Universiteit van OXFORD, die mij toestond de handschriften van de Radcliffe bibliotheek te raadplegen; en aan NATHANIEL BLAND en den Rev. GEORGE HUNT, die mij verscheiden kostbare en belangrijke handschriften over mohammedaansch regt uit hunne eigene verzamelingen leenden.

[3] Deze klassen vindt men in bijzonderheden behandeld bij HÁJI KHALFAH, in de inleiding op de *Kash az-Zunún*, Tom. I, p. 24 seqq. Het geheele Systeem van de mohammedaansche encyclopaedisten is ook zeer goed ontvouwd door den geleerden VON HAMMER in zijn *Encyklopädische Uebersicht der Wissenschaften des Orients*, 8°. Leipzig, 1804.

Karát, de wetenschap om den Koran te lezen. 2. îlm at-Tafsír, de wetenschap om den Koran uit te leggen. 3. îlm al-Hadís, de wetenschap van de overleveringen. 4. îlm al-Diráyat al-Hadís, de wetenschap van kritische onderscheidingen in zaken van overleveringen. 5. îlm Usúl ad-Dín, of îlm al-Kalám, de wetenschap van de scholastieke theologie. 6. îlm Usul al-Fikh, de wetenschap van de beginsels der wetgeleerdheid. 7. îlm al-Fikh, de wetenschap der wetgeleerdheid. Deze afdeelingen worden wederom in eene menigte onderafdeelingen verdeeld. [1].

Het zal in deze inleiding niet noodig zijn in meer bijzonderheden te treden omtrent de onderscheiding, verdeeling en definitie van de îlms of wetenschappen over godsdienst en wet, volgens welke de schriften van de mohammedaansche wetgeleerdheid zouden kunnen gerangschikt worden, daar ik eene willekeurige klassificatie heb aangenomen, die vijf groote afdeelingen bevat, onder welke de boeken over muselmansche wetgeleerdheid, voor zoo ver zij op Indië betrekking hebben, schijnen te vallen.

Zij zijn:

I. De Koran zelf, en de Tafsírs of Commentaren, die dienen om de moeijelijke plaatsen uit te leggen en op te helderen, en de meening van den heiligen tekst uiteen te zetten.

II. De werken die handelen over de overleveringen en de Commentaren daarop.

III. De algemeene verhandelingen over de grondbeginsels van de wet en de wetgeleerdheid, te gelijk met de Pandecten over algemeene of bijzondere wetten met de Commentariën daarop.

IV. De afzonderlijke verhandelingen over de wet op het erfregt, of îlm al-Faráïz, een tak van de îlm al-Fikh, welke in eene aanzienlijke menigte bestaan, hoewel dit onderwerp meestal in de algemeene verhandelingen opgenomen is.

---

[1] Von Hammer, l. l. p. 568 seqq. Mirza Kazem Beg, heeft eene verdeeling van de *Ulûm ash-Sharîiyat* gegeven, die een weinig van deze verschilt. Zie *Journ. Asiat.*, 4me Série. Tom. XV, p. 159.

V. De boeken van beslissingen, door de muselmansche wetgeleerden begrepen onder de îlm al-Fatáwa, of wetenschap van beslissingen, hetgeen ook een tak van de îlm al-Fikh uitmaakt; zij bestaan eenvoudig uit de opgave van de beslissingen van uitstekende wetgeleerden in bijzondere gevallen, welke als antecedenten worden beschouwd, die verschillende autoriteit hebben en die bij latere beslissingen tot leiddraad dienen voor de wetgeleerden; veel overeenkomende met de Reports of decided cases in Engeland.

Eene zesde klasse kan nu nog worden toegevoegd aan de boeken over de mohammedaansche wet, die gezag hebben in Indië. Ik bedoel de oorspronkelijke werken over dit onderwerp van Europesche schrijvers, die, na de opsomming van de inlandsche verhandelingen, zullen worden opgegeven.

Het is raadzaam om afzonderlijk te handelen over die werken, welke onder de Sunnís en onder de Shíâhs gezag hebben, daar zij nooit met elkander verwisseld worden; met uitzondering echter van hetgeen reeds aangestipt is, dat namelijk de Koran zelf bij beide secten eene alles te bovengaande autoriteit heeft, en dat de Shíâhs zulke overleveringen van de Sunnis erkennen, als door hare Isnáds bewezen worden dat zij voortgeplant of erkend zijn door de afstammelingen, vrienden of aanhangers van ALÍ BEN ABÍ TÁLIB.

Het is geene gemakkelijke taak narigten te bekomen omtrent de wetgeleerde autoriteiten van de Shíâhs, daar deze secte slechts weinig heeft bijgedragen tot uitbreiding van de Arabische literatuur, voornamelijk in de eerste eeuwen van den Islám, toen de wet beschouwd werd als de voornaamste en belangrijkste wetenschap. Maar ofschoon de schrijvers onder de Shíâhs over overlevering en wet weinig in aantal zijn, in vergelijking van die onder de secte van de Sunnís, komen toch eenige van de grootste namen in de Oostersche literatuur op de lijst voor: de beroemde dichter JÁMÍ, de geschiedschrijver AL-MASÛÚDÍ, de moralist HUSAIN WÂÎZ KÁSHIFÍ, worden gerekend onder de wet- en godgeleerden van de Shíâhs.

I. De Koran wordt door alle orthodoxe Muzelmannen gehouden voor ongeschapen en eeuwig, bestaande in het wezen van God [1] zelf, en geopenbaard aan MOHAMMED door den engel Gabriël op verschillende tijdstippen gedurende een tijdvak van drie en twintig jaren. Als de teksten van dat boek toepasselijk zijn, en later niet afgeschaft door andere, dan worden zij beschouwd als onbetwistbaar en beslissend, als het woord van God, aan de menschen geopenbaard door den laatste, of, zoo als hij vooral genoemd wordt, *het zegel der Profeten*, MOHAMMED, den gezant Gods.

De Koran, zoo als wij dien thans bezitten, is ontstaan na den dood van den Profeet, toen de door hem nagelaten openbaringen, welke hetzij op schrift gesteld waren, hetzij in het geheugen van zijne vrienden bewaard werden, in orde gebragt werden door zijn opvolger ABÚ BAKR. Nadat dit boek was overgeschreven en geordend, werd het gesteld in handen van HAFSAH, de dochter van OMAR en weduwe van den Profeet.

In het dertigste jaar van de Hedjra liet de Kalief OTHMÁN, die punten van groot verschil vond in de exemplaren van den Koran, welke in verschillende provinciën verspreid waren, een aantal afschriften van de copij, die in het bezit van HAFSAH was, onder het toezigt van vier opzigters maken; deze afschriften werden door het rijk verspreid, terwijl de vorige werden weggenomen en vernietigd.

Op die wijze ontstond de tegenwoordige tekst van den Koran, die als authentiek beschouwd wordt, ofschoon er nog verschillende lezingen voorkomen, die haren oorsprong hebben in de weglating van de klankteekens, welke in de eerste copijen niet werden aangeteekend. De tekst van den Koran is zoo dikwijls gedrukt, dat het overbodig zou wezen die uitgaven op te noemen.

---

[1] Aldus is het orthodoxe geloof, maar de Muatazalís en sommige anderen ontkenden de eeuwigheid van den Koran (POCOCKE, *Spec.* p. 220). AL-GHAZALÍ brengt beide meeningen tot elkander, zeggende dat "de Korán gelezen en uitgesproken wordt "met de tong, geschreven is in boeken en in het geheugen wordt bewaard; en toch "is zij eeuwig, bestaande in het wezen van God, en daarvan onafscheidbaar door over- "brenging in des menschen geheugen of op bladen van boeken." SALE's *Prel. Disc.* Sect. III, zie POCOCKE, *Spec.*, p. 222 seqq., en IBN KHALL., Vol. III, p. 350, nº. 8.

De eerste uitleggers van den tekst van den Koran waren de vrienden van den Profeet. Men kan zich gemakkelijk voorstellen, dat de spitsvondige Muzelmannen spoedig in groot getal de heilige en delicate taak op zich namen, om den heiligen tekst te verklaren en uit te leggen, waarvan, zoo geloofden zij, hunne handelwijze in deze wereld en de hoop op heil in de volgende afhing. De Commentaren op den Koran zijn dien ten gevolge bijna ontelbaar en worden verdeeld in klassen, naar de wijze waarop zij dat onderwerp behandelen; het zal echter niet noodig zijn lang daarbij stil te staan. Over een paar Commentaren, die het grootste gezag hebben, zal ik nog een paar woorden zeggen.

De geschiedschrijver ABU JAAFAR MUHAMMAD BEN JARÍR AT-TABARÍ, die overleed in 310 van de Hedjra (A. D. 922), schreef een Commentaar, die een grooten naam heeft en met zeer veel lof vermeld wordt door ASSOYÚTÍ en AN-NAWAWÍ [1]. De beroemdste van alle Commentaren onder de Sunnís zijn echter de Kashsháf [2] en de Anwár at-Tanzíl [3]. De eerstgenoemde is van ABÚ AL-KÁSIM JÁR ALLAH MAHMÚD BEN ÛMR AZ-ZAMAKHSHARÍ, die in 538 van de Hedjra (A. D. 1143) [4] overleed; de laatstgenoemde is van NÁSIR AD-DÍN ÂBD ALLAH BEN UMR AL-BAIZÁWÍ, die te Tabríz in 685 van de Hedjra (A. D. 1286) [5] overleed; naar men meent, heeft hij veel gebruik gemaakt van het werk van AZ-ZAMAKHSHARÍ. Beide deze werken hebben overal onder de Sunnís gezag.

Uittreksels daaruit werden in het oorspronkelijk Arabisch, met eene Fransche vertaling, door DE SACY uitgegeven in 1829 [6]. Dr. FLEISCHER is tegenwoordig bezig met het drukken van den tekst van het werk van AL-BAIZÁWÍ [7].

De Tafsír al-Ghazálí, zoo als zij algemeen genoemd wordt, maar de

---

1 HÁJ. KAHLF., Tom. II, p. 346; *An Nawawí*, p. 101.

2 HÁJ. KAHLF., Tom. V, p. 179; hij geeft een lang relaas over die beroemde Tafsír.

3 *De Anwar at-Tanzíl*, wordt somtijds genoemd de *Tafsír al-Kazi*.

4 DE SACY, *Anthologie Grammaticale Arabe*, p. 269; IBN KHALL., Vol. III, p. 329.

5 DE SACY, *Anth. Gramm. Ar.*, p. 37; HÁJ. KHALF., Tom. I, p. 469.

6 DE SACY, *Anth. Gramm. Ar.*, p. 1, seqq. p. 281 seqq.

7 *Beidhawii Commentarius in Coranum*, edidit, indicibusque illustravit, H. O. FLEISCHER. Leipzig, 4°. Fasc. I—VII, 1844—48.

Yákút at-Táwíl genaamd door den schrijver, ABÚ HÁMID MUHAMMAD AL-GHAZÁLÍ, die overleed in 504 van de Hedjra (A. D. 1110) [1], en de Durr al-Mansúr van JALÁL AD-DÍN ABD AR-RAHMAN BEN ABÍ BAKR AS-SOYÚTÍ, die overleed in 911 van de Hedjra (A. D. 1505), zijn ook Commentaren op den Koran van gevestigden naam onder de Sunnís. Het laatstgenoemde werk is gegrond op de overleveringen [2].

De Tafsír al-Jalálain, een beknopte maar goede Commentaar op den Koran, is het gemeenschappelijk werk van JALÁL AD-DÍN MUHAMMED BEN AHMAD AL-MAHALLÍ, die overleed in 864 van de Hedjra (A. D. 1459) en van den beroemden JALÁL AD-DÍN ABD AR-RAHMAN BEN ABÍ BAKR AS-SUYÚTÍ [3]. Dit werk is te Calcutta in 1840 in 4°. in het licht gegeven.

Een Perzische Commentaar op den Koran, getiteld Tafsír Fath al-âzíz, vervaardigd door Sháh ÂBD AL-ÂZÍZ DAHLAWÍ, werd in 1843 te Calcutta in 4°. uitgegeven.

De Tafsírát Ahmadíyah is een eenigzins uitgebreide Commentaar op den Koran, opgesteld onder het bestuur van den Keizer AURANGZÉB ÂÁLAMGÍR, door MULLA JAIN JÚNPÚRÍ. Dit werk is in 1847 te Calcutta uitgekomen.

Een Commentaar op den Koran van ISMÂÎÍL HAKKI, getiteld Rúh al-Bayán, kwam in 1840 te Búlák in het licht. Dit werk heb ik niet gezien.

Een van de vele vroegere schrijvers van Commentaren op den Koran onder de Shíáhs is ABÚ JAAFAR MUHAMMAD BEN ÂLÍ BEN BÁBAWÍYAH, bijgenaamd AS-SADÚK, die in de vierde eeuw van de Hedjra leefde en een tijdgenoot was van RUKN AD-DAULAH DÍLAMÍ. Hij was een van de grootste verzamelaars van de overleveringen der Shíáhs en de beroemdste van al de Imámíyah-wetgeleerden van KUM. Hij schreef een groote en een kleine Tafsír. Men is volstrekt niet zeker omtrent den juisten tijd, wanneer hij leefde; SJEICH TÚSÍ zegt in de Fihrist, dat ABU JAAFAR te

[1] DE SACY, *Chrestom. Arab.*, Tom. II, p. 505.

[2] HÁJ. KHALF., Tom. III, p. 192.

[3] HÁJ. KHALF., Tom. II, p. 358.

te Ray stierf in 331 van de Hedjra (A. D. 942), maar dit schijnt onjuist. SJEICH NAJÁSHÍ, die overleed in 405 van de Hedjra (A. D. 1014), verhaalt dat ABÚ JAAFAR, in zijne jeugd Bagdad bezocht, in 355 van de Hedjra (A. D. 965), hetgeen waarschijnlijk wel zoo zal zijn, daar ABÚ AL-HASAN ALÍ BEN BÁBAWÍYAH, de vader van ABÚ JAAFAR, niet stierf voor 329 van de Hedjra (A. D. 940). Bovendien, en daaruit blijkt dat SJEICH TÛSÍ's meening onjuist is, verhaalt NÚR ALLAH, op gezag van den Sjeich AD-DÚRYASTÍ (of DÚRBASTÍ) AR-RAZI [1], dat ABÚ JAAFAR leefde ten tijde van RUKN AD-DAULAH DÍLAMÍ en herhaaldelijk zamenkomsten met dien prins had, die, zoo als bekend is, regeerde van 338 tot 366 van de Hedjra (A. D. 949—976).

Een zeer uitgebreide Commentaar op den Koran in twintig deelen kwam ook uit de pen van ABÚ JAAFAR AT-TÚSÍ, over wien wij reeds gesproken hebben als den schrijver van een woordenboek over boeken en schrijvers van de Shíâhs. Deze Commentaar wordt gewoonlijk de Tafsír at-Túsí genoemd, maar de schrijver had er den naam aan gegeven van Mujmia al-Bayán li ûlúm al-Koran [2].

ABÚ AL-FATÚH RÁZÍ, de schrijver van de reeds vermelde Kitab-i Hasaníyah, wijdde hetzelfde aantal boekdeelen aan een dergelijk werk en vervaardigde aldus ook een Persische Tafsír in vier deelen.

De groote dichter NÚR AD-DÍN ÂBD AR-RAHMAN JÁMÍ, die overleed in 898 van de Hedjra (A. D. 1492) [3], is de schrijver van een Tafsír, die eenige bekendheid heeft verkregen. Maar de beroemdste van al de Commentaren op den Koran onder de Shíâhs is die van den beroemden

---

[1] Er zijn drie uitstekende geleerden onder de Shíâhs, die aldus heeten, namelijk de KHÁJAH JAAFAR BEN MUHAMMAD en zijne twee zonen, ABD ALLAH BEN JAAFAR en HASAN BEN JAAFAR, waarvan de laatstgenoemde, volgens het verhaal, Bagdad bezocht heeft in 566 van de Hedjr. (A. D. 1170), en naar zijne geboorteplaats is teruggekeerd, waar hij overleden is, ongeveer 600 van de Hedjra (A. D. 1203). Er bestaat eenige twijfel omtrent de lezing van het woord Dúrbastí of Dúryastí. In het geographische gedeelte van de Majalis al-Múminín vind ik Dúrbast of Dúryast beschreven als een dorp nabij Ray, hetwelk nu Darasht genoemd wordt. Dit wordt medegedeeld op het gezag van de Muajam al-Buldan.

[2] HÁJ. KHALF.. Tom. II, p. 369.

[3] HÁJ. KHALF., Tom. II, p. 357.

zedekundigen schrijver KAMÁL AD-DÍN HUSAIN AL-WÂÎZ AL-KÁSHIFÍ AS-SABZAWÁRI, den zeer bekenden schrijver van de Anwár-i Suhailí en van de Akhlák-i Muhsinín, die overleed in 910 van de Hedjra (A. D. 1504) en die aan zijn werk den titel gaf van Mawáhib al-âlíyat [1]; het is echter algemeen bekend onder den naam van Tafsír-i Husainí. De Tafsír-i Husainí wordt nu in eene lithographie te Calcutta uitgegeven. Het is vergezeld van den Arabischen tekst van den Koran, met eene interliniaire Hindí vertaling en een anderen Perzischen Commentaar, genaamd de Tafsír-i âbbási; twee deelen van deze uitgave zijn reeds verschenen [2].

II. De eerste verzamelingen van de overleveringen, welke naar men zegt, te boek zijn gesteld, zijn die van ABÚ BAKR BEN SHIHÁB AZ-ZUHRÍ, van ÂBD AL-MÁLIK BEN JURAIJ, van MALIK BEN ANAS, den stichter van de tweede secte der Sunnís, in zijn werk de Muwatta geheeten, en van AR-RABÍA BEN SUBAIH. Het is nog niet uitgemaakt wie onder hen de eerste is geweest: AZ-ZUHRÍ wordt als de eerste beschouwd door AS-SUYÚTÍ [3] en AL-MAKRÍZÍ [4], terwijl anderen de prioriteit geven aan de Muwatta [5] of aan de compilatien van IBN JURAIJ of van AR-RABÍA. De voorkeur schijnt echter ABD AL-MÁLIK BEN JURAIJ te verdienen.

Twee andere van de stichters van secten onder Sunnís worden vermeld als schrijvers van eenige der eerste werken van de overleveringen. Aan ASH-SHAFIÎ wordt de zamenstelling van twee verzamelingen, namelijk de Masnad en de Sunan, toegeschreven, en aan IBN HANBAL de compilatie van een werk, getiteld Masnad, waarin een grooter aantal overleveringen zou opgenomen zijn, dan vroeger ooit bij elkander gebragt was [6].

---

[1] HÁJ. KHALF., Tom. II, p. 360.

[2] *The Koran of Mohammad in the original Arabic*, with two Persian comments, and an interlineal Hindee translation of the text, by Shah ABDOOL KADIR, 4°. Calcutta, 1837.

[3] IBN. KHALL., Vol. I, *Introd.*, p. XVIII.

[4] Aangehaald door VINCENT, in zijn *Études sur la loi musulmane*, p. 19.

[5] DE SACY, *Chrest. Arab.*, Tom. I, p. 401.

[6] IBN. KHALL., Vol. I, p. 44.

Welke van de vermelde verzamelingen ook den voorrang mogen hebben, de voornaamste autoriteiten in zaken van overlevering zijn onder de Sunnís thans de boeken, die bekend zijn onder den naam van de zes Sahíhs, of zes boeken van de Sunnah, terwijl de Shíâhs hun eigen vier boeken van HADís hebben, die, hoewel minder algemeen bekend, door hen eveneens vereerd en boven de andere boeken over dit onderwerp gesteld worden.

De zes Sahíhs, of echte verzamelingen van overleveringen, zijn de voornaamste autoriteiten na den Koran [1] onder de Sunnís; en daar zij dienen, om punten van de leer, die niet duidelijk in het heilige boek verklaard zijn, op te helderen, zoo worden zij door hen beschouwd als het onmisbaar aanvulsel.

De eerste daarvan, die de beroemdste is en bij al de secten der Sunnís de algemeene achting geniet, is de Jámia as-Sahíh, of, zoo als zij somtijds wordt genoemd, de Sahíh al-Bukhárí [2], naar den bijnaam van den schrijver, ABU ABD ALLAH MUHAMMAD IBN ISMAÎÍL AL-BUKHARÍ. Haar wordt algemeen de voorrang gegeven boven de Sahíh van MUSLIM, de naaste in autoriteit, schoon beiden gerekend worden slechts te wijken voor den Koran zelf in waarheidsliefde. AL-BUKHÁRÍ, "de voornaamste "Imâm in de wetenschap van overleveringen," werd geboren te Bukhárá, naar welke stad hij zijn bijnaam kreeg, in 194 van de Hedjra (A. D. 809) en overleed in het dorp Khartank, in het distrikt Samarkand in 256 van de Hedjra (A. D. 869). Hij was een leerling van den MUJTAHID IMÂM IBN HANBAL. Zijne compilatie bevat, volgens de opgave, meer dan zeven duizend overleveringen, welke hij, volgens zijne eigen verklaring, na een zestienjarigen arbeid uit eene massa van zes maal honderd duizend had uitgezocht [3].

---

[1] DE SACY, *Chrest. Arab.*, Tom. I, p. 407.

[2] *Mishcat ul Masabih*, Vol. I, p. 8; DE SACY, *Chresth. Arab.*, Tom. I, p. 408.

[3] HAJ. KHALF., Tom. II, p. 512 seqq., die een breed relaas van dit groote werk geeft. Zie IBN. KHALL., Vol. II, p. 594; *An-Nawawí*, p. 86. Eene belangrijke verhandeling over de *Sahíh Al-Bukharí* van Dr. LUDOLF KREHL, is onlangs verschenen in het *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft*, Band IV, p. 1 seqq.

De Jámia as-Sahíh, door den schrijver zelf genoemd de Masnad as-Sahíh, beter bekend onder den naam van de Sahíh Muslim, vervaardigd door ABU AL-HUSAIN MUSLIM BEN AL-HAJÁJ BEN MUSLIM AL-KUSHAIRÍ, bijgenaamd AN-NISHÁPÚRÍ, een leerling van IBN HANBAL, wordt gewoonlijk beschouwd als evenveel autoriteit te hebben als de Sahih al-Bukhárí; aan dat werk wordt zelfs door sommigen, voornamelijk door de Afrikaansche wetgeleerden, boven het andere de voorkeur gegeven [1]. De twee verzamelingen worden steeds te gelijk aangehaald onder den naam van de Sahíhain, of de twee Sahihs. Naar men zegt, heeft MUSLIM zijn werk zamengesteld uit driemaal honderd duizend overleveringen. Hij stierf te Nishápur in 261 van de Hedjra (A. D. 874), in den ouderdom van vijf en vijftig jaren [2].

De derde verzameling van overleveringen, beschouwd uit het oogpunt van autoriteit, is de Jámia wa al-Ilal van ABÚ ÎISA MUHAMMAD BEN ÎISA AT-TIRMIZÍ. Dit werk is meer algemeen bekend onder den naam van de JÁMIA AT-TIRMIZÍ, en wordt ook genoemd SUNAN AT-TIRMIZÍ. AT-TIRMIZÍ was een leerling van AL-BUKHÁRÍ; hij overleed in 279 van de Hedjra (A. D. 892) [3].

ABÚ DÁWÚD SULAIMAN BEN AL-ASHÂS, bijgenaamd AS-SAJISTÁNI, schreef een KITÁB AS SUNAN, dat vier duizend acht honderd overleveringen bevat, welke uit vijfmaal honderd duizend zijn uitgekozen. Het wordt beschouwd, als het vierde boek over de Sunnah. ABÚ DÁWÚD werd ge-

---

[1] HÁJ. KHALF, Tom. II, p. 513. De SACY zegt, bij eene aanhaling van IBN KHALDÚN: "de afrikaansche wetgeleerden houden zich in zaken van hadiths, of overleve-"ringen aan de verzameling of Sahíh van Moslem, en geven eenstemmig daaraan de "voorkeur boven die van BOKHARÍ" (*Chrest. Ar.*, Tom. II, p. 302). Dr. WORMS daarentegen handhaaft den voorrang van de SAHÍH AL-BUKHÁRÍ, zeggende van die verzameling, dat "zij terstond op den Koran volgt; op het boek van BUKHÁRÍ laten "de muselmansche regters in Afrika de hand leggen aan hen, die zij een eed afne-"men" (*Journ. Asiat.*, 3me Série, Tom. XIV, p. 239). Deze laatste opmerking schijnt echter beperkt te zijn tot de praktijk in Algérie, en zelfs daar kan het eene nieuwigheid zijn.

[2] IBN KHALL., Vol. III, p. 356; HÁJ. KHALF., Tom. II, p. 542; *An-Nawawí*, p. 548 seqq.

[3] IBN KHALL., Vol. II, p. 679; HÁJ. KHALF., Tom. II, p. 548.

boren in 202 van de Hedjra (A. D. 817) en overleed te Basrah in 275 van de Hedjra (A. D. 888)[1].

ABÚ ÂBD AR-RAHMAN AHMAD BEN ÂLI BEN SHUÂIB AN NASÁÏ stelde een groot werk over de overleveringen zamen, waaraan hij den titel van de Sunan al-Kabír gaf; maar daar hij zelf erkende, dat het gezag van vele van de opgenomen overleveringen twijfelachtig was, schreef hij later een uittreksel uit dit groote werk, met weglating van die twijfelachtige; dit uittreksel, getiteld Al-Mujtaba, heeft zijn rang onder de zes boeken van de Sunnah. AN-NASAÏ werd geboren te Nasá, eene stad in Khurásán, in 215 van de Hedjra (A. D. 830) en overleed te Mekka in 303 van de Hedjra (A. D. 915)[2].

De KITÁB AS-SUNAN van ABÚ ÂBD ALLAH MUHAMMAD BEN YAZID BEN MÁJAH AL-KAZWÍNÍ, is het zesde boek van de Sunnah; het wordt gewoonlijk de Sunan Ibn Májah genoemd. IBN MÁJAH werd geboren in 209 van de Hedjra (A. D. 824) en overleed in 273 van de Hedjra (A. D. 886[3].

Deze zes boeken zijn algemeen bekend onder den naam van Al-Kutub as-Sittat fí al-Hadís[4], of de zes boeken over de overleveringen; maar de twee eerste, die verre weg het grootste gezag hebben, zijn, zooals wij reeds gezien hebben, bekend als de Sahíhain of de twee authentieke verzamelingen[5]. De overige vier worden gewoonlijk genoemd Al-Kutub al-Arbaa, of de vier boeken. Overleveringen, die uit deze zes boeken

---

[1] IBN KHALL., Vol. I, p. 589; HÁJ. KHALF., Tom. III, p. 622; *An-Nawawi*, p. 708.

[2] IBN KHALL., Vol. I, p. 58; HÁJ. KHALF., Tom. III, p. 626.

[3] IBN KHALL., Vol. II, p. 680; HÁJ. KHALF., Tom. III, p. 621.

[4] Ik heb vernomen van mijn vriend, Dr. SPRENGER, Principal van het College te Dehli, dat er onlangs in Indië uitgaven van AL-BUKHÁRÍ, AT-TIRMIZÍ, AN-NASAÏ en ABÚ DAWÚD zijn uitgekomen. De eerste is voorzien van nuttige glossen en is zeer correct; het is echter thans nog niet compleet. De *Sahíh* van AT-TIRMIZÍ is ook zeer correct; maar de tekst van de twee laatstgenoemde schrijvers is niet zoo accuraat. Dr. SPRENGER zegt ook dat hij gehoord heeft, dat de *Sahíh* van MUSLIM thans wordt uitgegeven te Calcutta. Geen van deze zeer belangrijke werken is nog hier te lande aangekomen.

[5] *Mishcat ul-Masabih*, Vol. I, p. III; DE SACY, *Chrest. Arab.*, Tom. I, p. 408.

getrokken worden, onderscheiden de schrijvers, die er gebruik van maken, ook daarnaar: de uit de Sahíhain genomene worden Sahíh of authentiek genoemd, terwijl de uit de vier boeken genomene genoemd worden Hasan, of de op voldoend gezag voortgeplante, waaraan echter grooter gezag wordt toegekend, dan wanneer zij uit eenige andere verzameling over de Sunnah getrokken waren. Sommige schrijvers geven aan de zes Sahíhs eene andere orde, dan de genoemde.

De stijl van deze zes groote werken is beknopt en elliptisch, maar zij worden gewoonlijk beschouwd als zuiver en sierlijk; zij kunnen niet gemakkelijk zonder de hulp van commentaren verstaan worden, en derhalve hebben eén heir van geleerden de taak op zich genomen, om ze te verklaren. Hájí KHALFAH noemt er meer dan tachtig alleen op de Sahíh al-Bukhárí.

Nevens de genoemde werken bestaan er een zeer groot aantal verzamelingen van overleveringen, van meer of minder uitgebreidheid, en die verschillende autoriteit hebben, naarmate van den naam der schrijvers. Sommige daarvan zijn oorspronkelijk; maar voor het grootste gedeelte zijn het bloemlezingen of uittreksels of ineengewerkte verkortingen van een of meer der voornaamste werken, meestal met de verklaring van moeijelijke woorden en plaatsen en met de opheldering van de overlevering door de meeningen en beslissingen van de wetgeleerden. Zij bestaan in zulk een groot aantal, dat HAJÍ KHALFAH zelf in de Kashf az-Zunún, dat groot monument van vlijt en onderzoek, de onmogelijkheid aanneemt, om ze alle op te noemen; het zal derhalve voldoende zijn zeer weinigen van de belangrijksten en jongsten op te geven.

De reeds vermelde Muwatta van MÁLIK BEN ANAS en een verzameling van overleveringen, die genoemd is naar zijn schrijver ABÚ MUHAMMAD ÂBD ALLAH ÎD-DÁRIMÍ, die overleed in 255 van de Hedjra (A. D. 868) [1], worden door sommigen beschouwd als eene plaats waardig onder de zes Sahíhs, in de plaats van de Sunan van IBN MÁJAH. Steeds wordt de Muwatta beschouwd als de naaste in autoriteit aan de zes Sahihs [2].

---

[1] HáJ. KHALF., Tom. III, p. 628.

[2] Zie de *Mishcat ul-Masábih*, p. III. VINCENT plaatst de Muwatta onder de zes

De verzamelingen van ABU AL-HUSAIN ÂLI BEN ÛMR AD-DÁRIKUTNÍ, die overleed in 385 van de Hedjra (A. D. 995)[1], en van ABÚ BAKR AHMAD BEN AL-HUSAIN AL-BAIHAKÍ, die overleed in 458 van de Hedjra (A. D. 1065)[2], hebben ook eene zeer groote autoriteit.

Een van de beroemdste compilatiën na de zes Sahíhs is de Masábíh as-Sunnat van ABÚ MUHAMMAD HUSAIN BEN MASÛÚD AL-FARRÁ AL-BAGHAWÍ[3], die overleed in 516 van de Hedjra (A. D. 1122)[4]. Dit werk is voornamelijk getrokken uit de zes Sahíhs; daarin zijn al de authentieke overleveringen opgenomen, en die waarvan het gezag op eene of andere wijze twijfelachtig is, zijn weggelaten; de schrijver heeft echter nooit de Isnads overgenomen. AL-BAGHAWÍ schreef ook een Jama bain al-Sahíhain, of vereeniging van de twee Sahíhs. Een werk, dat denzelfden naam draagt, van ABÚ ÂBD ALLAH MUHAMMAD AL-HUMAIDÍ, die overleed in 488 van de Hedjra (A. D. 1095)[5] bevat de verzamelingen van AL-BUKHÁRÍ en MUSLIM en heeft een grooten naam. Dit is ook het geval met de rijke compilatie van ABÚ AL-HASAN RAZÍN BEN MUÂÁWIYAH AL-ÂBDARÍ, die overleed in 520 van de Hedjra (A. D. 1126), en dat de werken bevat van AL-BUKHÁRÍ en MUSLIM, de Muwatta van MÁLIK, de Jámia at-Tirmizí en de Sunan van ABÚ DÁWUD en AN-NASÁÏ[6].

Verder verdient vermeld te worden de Jámia al-Usúl van ABÚ AS-SAADAT MUBÁRIK BEN ASÍR AL-JAZARÍ, gewoonlijk genoemd IBN ASÍR, die overleed in 606 van de Hedjra (A. D. 1209), een werk dat groot gezag heeft[7]; en de Jámia al-Jawámia[8] van den beroemden geleerde JALÁL AD-DÍN ÂBD AR-RAHMAN BEN ABÍ BAKR AS-SUYÚTÍ. De laatstgenoemde schrijver laat de Isnáds weg, maar geeft door middel van abbreviatiën die overleveringen te kennen, welke uit de zes boeken van

---

Sahíhs zonder de reden op te geven, waarom hij daaraan die niet algemeen erkende plaats toekent. *Études sur la loi musulm.* p. 31.

[1] HÁJ. KHALF., Tom. III, p. 628. [2] HÁJ. KHALF., Tom. III, p. 627.

[3] MATTHEWS noemt hem AL-BAGHDÁDÍ, maar dwaalt daarin. *Mishcat al-Masábih*, Vol. I, p. 11. Deze bijnaam wordt afgeleid van Bagh of Baghshúr, den naam van eene stad in Khurásán. IBN KHALL., Vol. I, p. 420; HÁJ. KHALF., Tom. V, p. 564.

[4] IBN KHALL., Vol. I, p. 419; HÁJ. KHALF., Tom. V, p. 564.

[5] HÁJ. KHALF., Tom. II, p. 619. [6] HÁJ. KHALF., Tom. III, p. 32.

[7] HÁJ. KHALF., Tom. II, p. 501. [8] HÁJ. KHALF., Tom. II, p. 614.

de Sunnah genomen zijn. Al de werken van AS-SUYÚTÍ worden door de Sunnís zeer geacht. De Rev. CANON CURETON is bezig met de voorbereiding van eene uitgave van de Jámia as-Saghír van AS-SUJÚTÍ, welk boek een uittreksel is uit de Jámia al-Jawámia, gerangschikt in alfabetische orde. Dit werk zal zeer aangenaam zijn aan die Orientalisten, welke deze belangrijke en tot nog toe verwaarloosde tak van Arabische letterkunde wenschen te beoefenen.

Een Commentaar op de Hadís al Arbaîin van Sjeich ISMAÎÍL HAKKÍ, getiteld Sharh al-Arbaîín, of Hadís Arbaîín Sharhí, vervaardigd door MULLA ÂLI AL-HAFIS AL-KASTAMÚMÍ werd in 1837 te Konstantinopel gedrukt en in 4°. uitgegeven. Een ander werk, getiteld de Karak Suwál, bevattende veertig kwestiën, door MULLÁ FURATÍ, met de antwoorden van MUHAMMAD, volgens de overlevering, werd daar ook in 1840 in 8°. uitgegeven.

De Mishkát al-Masábih is eene nieuwe en vermeerderde uitgave van de Masábih van AL-FARRÁ AL-BAGHAWÍ, door den Sjeich WALI AD-DIN ABÚ ÂBD ALLAH MUHAMMAD BEN ÂBD ALLAH AL-KHATÍB, die zijn werk voltooide in 737 van de Hedjra (A. D. 1336). Het is eene beknopte verzameling van overleveringen, voornamelijk genomen uit de zes boeken en in hoofdstukken gerangschikt naar de onderwerpen. Deze verzameling is vertaald door Kapitein MATTHEWS [1] en is, zoo als ik geloof, het eenige werk over de Ilm al-Hadis, dat tot nog toe in zijn geheel in een Europesche taal is vertaald; een feit, dat zeer te betreuren is, als men bedenkt hoe weinig de mohammedaansche godsdienst en wetten verstaan worden, en hoezeer zij afhankelijk zijn van de wetenschap der overleveringen.

Een klein werk over de overleveringen, getiteld de Muntakhab-i Bulúgh al-Marám, dat een uittreksel schijnt te zijn, met weglating van de Isnáds, van de Bulúgh al-Marám van SHIHÁB AD-DIN ABÚ AL-FAZL AHMAD AL-ÂSKALÁNI, die overleed in 852 van de Hedjra (A. D. 1448) [2], werd te Calcutta in 8°. gedrukt met eene interlineaire Urdú-vertaling.

---

[1] *Mishcát-ul Masábih, or a collection of the most authentic traditions regarding the actions and sayings of* MUHAMMAD. Translated from the Arabic by Captain MATTHEWS; 2 Vols, 4°. Calcutta, 1802—1810.

[2] HÁJ. KHALF., Tom. II, p. 68.

Eene andere kleine verzameling, getiteld Labáb al-Akhbár, bevattende drie honderd vijf en negentig authentieke overleveringen, werd ook dáár in 8°. gedrukt in 1837.

De commentaren op de verzamelingen van overleveringen zijn niet beperkt tot de zes Sahíhs, maar alle belangrijke compilatiën van dien aard zijn verklaard geworden door de geschriften van latere wetgeleerden. De îlm Sharh al-Hadís, of wetenschap van de verklaring der overleveringen, wordt beschouwd als eene hulpwetenschap voor de Ilm al-Hadís zelf.

De îlm al-Hadis heeft de aandacht getrokken van vele schrijvers onder de Shíâhs; één oogopslag in een van de biographische werken van die sekte is voldoende, om de reeds vermelde bewering te wederleggen, dat de volgelingen van ÂLÍ geen gezag toekennen aan de mondelijke wet.

Een van de vroegste schrijvers over de Hadís en de wet van de Imámíyah secte was ÂBD ALLAH BEN ÂLÍ BEN ABÚ SHUABAH AL-HALABÍ, wiens grootvader ABU SHUABAH, zoo als gezegd wordt, overleveringen verzameld heeft in den tijd van HASAN en HUSAIN. ÂBD ALLAH schreef deze overleveringen op en bood zijn werk, toen het af was, aan den Imám JAAFAR AS-SÁDIK aan, door wien het, naar men zegt, geverifieerd en verbeterd is. ABÚ MUHAMMAD HISHÁM BEN AL-HÁKIM AL-KINDI ASH-SHAIBÁNÍ, die leefde in den tijd van den Kalief HÁRÚN AR-RASHÍD en overleed in 179 van de Hedjra (A. D. 795), is ook beroemd geworden als een van de eerste verzamelaars van overleveringen der Shíâhs.

YÚNAS BEN ÂBD AR-RAHMAN AL-YUKTAINÍ was beroemd als kenner der overleveringen onder de Shíâhs. Onder andere werken schreef hij de Îlal al-Hadís en de Ikhtiláf al-Hadís. Deze schrijver heeft, naar men zegt, vijf en veertig Hajjs en vier en vijftig ûmrats [1] naar Mekka gedaan en het ontzaggelijke getal van duizend boekdeelen geschreven ter bestrijding van de tegenstanders der Shíâhs. Hij stierf te Medína in 208 van de Hedjra (A. D. 823).

---

[1] Het verschil tusschen Hajj en ûmrat is, dat eerstgenoemde bevat een bedevaart naar Mekka, onder het verrigten van alle ceremoniën, en de laatstgenoemde slechts een bezoek is aan de heilige stad.

Dit zijn de vroegste schrijvers over de Hadís van de Shíâhs; maar men geeft op, dat de Shíâhs in Indië vier latere werken als de meest authentike erkennen; deze worden genoemd de Kutub-i Arbaa en worden, naar het schijnt, door hen op dezelfde wijze geacht als de zes Sahíhs onder de Sunnís.[1].

De twee eerste van deze vier boeken zijn de Tahzíb al-Ahkám en de Istibsár; zij zijn vervaardigd door den Sjeich ABÚ JAAFAR AT-TÚSÍ, reeds vermeld als de schrijver van de Fihrist en van een volumieuse commentaar op den Koran.

Het derde van de Kutub-i arbaa is de Jámia al-Káfí van MUHAMMAD BEN YAAKÚB AL-KALÍNÍ AR-RÁZÍ, die genoemd wordt de RAÏS AL-MUHADDISÍN, of het hoofd van de kenners der overleveringen. Dit werk heeft zeer groot gezag, zoowel in Indië als in Persië: het is zeer uitgebreid, bevattende niet minder dan dertig boeken; en, naar men zegt, heeft de schrijver aan de vervaardiging daarvan twintig jaren besteed. AL-KÁLÍNÍ schreef ook verscheiden andere werken van minder bekendheid en overleed te Bagdad in 328 van de Hedjra (A. D. 939).

Het vierde van de authentike boeken over de overleveringen der Shíâhs is de Man lá Yazarhu al-Fakíh van den beroemden ABÚ JAAFAR MUHAMMAD BEN ALÍ BEN BÁBAWÍYAH AL-KUMÍ, van wien reeds gesproken is als de schrijver van de twee Tafsírs op den Koran. Deze verzameling is in Indië en Perzië zeer bekend. IBN BÁBAWÍYAH schreef vele andere werken over de overleveringen, waaronder, volgens NUR ALLAH, de Kitáb al-Masábíh de voornaamste is. Het groot aantal van honderd twee en zeventig werken over de wetten en de Hadís worden, op het gezag van AN-NAJÁSHÍ, aan dezen schrijver toegekend.

ABÚ AL-ÂBBÁS AHMAD BEN MUHAMMAD, gewoonlijk IBN ÛKDAH genoemd, die in 333 van de Hedjra (A. D. 944) overleed, was een van de grootste meesters in de wetenschap van de overleveringen en beroemd wegens zijn vlijt in het verzamelen daarvan en wegens de herhaalde en langdurige reizen, die hij ondernam, om daarover narigten

---

[1] HAR. *Anal.* p. 224, noot, 2de edit. HARINGTON geeft slechts de titels van deze boeken, en noemt ze authentiek op gezag van MAULAVÍ SIRÁJ AD-DÍN ÂLÍ, een van de regters in de *Suddar Dewanny Adawlut.*

in te winnen. AD-DÁRAKUTNÍ, de kenner van de overleveringen der Sunnis, heeft zoo als verhaald wordt, gezegd, dat IBN ÛKDÁH driemaal honderd duizend overleveringen van de AHL-I BAIT en van de BENI HÁSHIM kende.

ALI BEN AL-HUSAIN AL-MASÛÚDI AL-HUDAILI, de wijd beroemde schrijver van de Marúj az-Zahab en die, in zekeren zin juist, de Herodotus van het Oosten genoemd is, schreef ook over de overleveringen van de Shíâhs. Hij overleed in 346 van de Hedjra (A. D. 957). Een andere naam, weinig minder beroemd in de annalen van de Arabische literatuur, verschijnt ook onder de schrijvers over dit onderwerp, namelijk die van ABU AL-FARAJ ÂLÍ BEN AL-HUSAIN AL-ISFAHÁNÍ, die, naar men zegt, vijftig jaar besteed heeft aan de zamenstelling van de zeer bekende Kitáb al-Aghâní, en die in 356 van de Hedjra (A. D. 966) overleed. Het wordt vermeld, dat AD-DÁRAKUTNÍ en andere kenners van de overleveringen der Sunnis zeer veel geput hebben uit de geschriften van laatstgenoemden schrijver.

De groote wetgeleerde van de Shíâhs, de Sjeich, AL-ÂLLÁMAH AL-HILLÍ, de schrijver van de Khulásat al-Akwál, heeft ook veel gezag ten opzigte van de overleveringen. Zijne voornaamste werken over dit onderwerp zijn de Istiksá al-Iatibár, de Másábíh al-Anwár en de Durar wa al-Marján.

Ten laatste kunnen onder de schrijvers over de overleveringen van de Shíâhs geplaatst worden, ABÚ AL-FUTÚH RÁZÍ en MUHAMMAD BÁKIR BEN MUHAMMAD TAKÍ, wier reeds vermelde werken, de Kitab-i Hasaníyah en de Hakk al-Yakín, wegens het groot aantal overleveringen, dat zij bevatten, tot deze klasse kunnen gerekend worden, hoewel zij eigenlijk van polemischen aard zijn. De laatstgenoemde van deze schrijvers vervaardigde ook een werk, dat uitsluitend over de Hadís handelt en getiteld is de Bahár al-Anwár.

III. Na dit overzigt over de werken betreffende overleveringen, wordt het noodzakelijk iets te zeggen over de Algemeene Pandecten en afzonderlijke verhandelingen, met hunne commentatoren, die te zamen de derde klasse van de wetgeleerde boeken, volgens de aangenomen orde, vormen en die meer in het bijzonder over de wetgeleerdheid in al hare vormen han-

delen. Deze zijn, zoo als men zich voorstellen kan, bovenmatig talrijk, en het is onmogelijk hier iets meer te geven, dan de volgende magere opgaven.

Als de voornaamste werken, die in het algemeen handelen over de leerstellingen van de vier voorname secten der Sunni's, worden door HÁJÍ KHALFA vermeld, de Jámia al-Mazáhib, de Majmaa al-Khiláfíyát, de Yanábia al-Ahkám, de Uyún en de Zubdat al-Ahkám [1]. Alleen van de Zubdat al-Ahkám heb ik eene afzonderlijke beschrijving kunnen vinden, waaruit blijkt dat dit werk de practische bepalingen van de verschillende leerstellingen der verschillende vier secten uiteen zet, en dat het geschreven is door SIRÁJ AD-DIN ABÚ HAFS ÚMR AL-GHAZNAVÍ, een volgeling van ABÚ HANÍFAH, die overleed in 773 van de Hedjra (A. D. 1371) [2].

Ik zal nu de belangrijkste werken van de beroemdste wetgeleerden in iedere secte afzonderlijk vermelden, daar, hoewel al de vier secten der Sunnis gezamenlijk de zes Sahíhs en andere verzamelingen van overleveringen erkennen, en slechts aan het een of ander boek door sommige secten in zekeren zin de voorkeur wordt gegeven, dit geenszins het geval is met de wetgeleerde boeken van de derde klasse, daar iedere secte bijzondere stellingen vasthoudt en zich naar verschillende autoriteiten regelt. Bij de opsomming van deze werken zal ik meer in het bijzonder stil staan bij degene, die de leer van ABÚ HANIFAH volgen, welke de heerschende secte in Indië uitmaken.

ABÚ HANÍFAH's voornaamste werk is getiteld de Fikh al-Akbar; het handelt over de Ilm al-Kalám en is gecommentarieerd door verschillende schrijvers, waarvan verscheidene genoemd worden door HÁJÍ KHALFA [3].

De Hanafí secte is, zoo als reeds opgemerkt is, de meest algemeene en bijna de uitsluitende onder de Mohammedanen in Indië; maar de leerstellingen van den stichter worden somtijds gewijzigd naar de meeningen van twee zijner beroemdste leerlingen. Sir WILLIAM JONES zegt, "dat alhoewel ABÚ HANÍFAH het erkende hoofd is van de heerschende

---

[1] HÁJ. KHALF., Tom. IV, p. 457. [2] HÁJ. KHALF., Tom. III, p. 533.

[3] HÁJ. KHALF., Tom. IV, p. 457.

"secte en zijn naam daaraan gegeven heeft, wordt er echter zulk een "groote eerbied aan ABÚ YÚSUF en den wetgeleerde MUHAMMAD betoond, dat, als beiden in meening verschillen van hun meester, de "muselmansche regter vrijheid heeft om van de twee beslissingen, die te "kiezen, welke hem het meest gegrond op de rede en steunende op de "beste autoriteit toeschijnt [1]."

Het schijnt, dat in vroegere tijden aan de opinie van Abú Hanífah de voorkeur werd gegeven, zelfs al verschilden zijn beide leerlingen van hem in meening; maar zóó is het tegenwoordig niet. Er moet ook nog een onderscheid worden gemaakt in die autoriteit; namelijk wanneer de twee leerlingen van hun meester en van elkander verschillen, dan moet aan de autoriteit van ABÚ YÚSUF, vooral in regtszaken, de voorkeur worden gegeven boven die van MUHAMMAD. In het geval echter, dat één leerling overeenstemt met ABÚ HANÍFAH, kan er geen twijfel bestaan, of men moet de opinie, die met zijne leer overeenkomt, aannemen.

ABU YÚSUF YAAKÚB BEN IBRÁHÍM AL-KÚFÍ werd geboren in 113 van de Hedjra (A. D. 731) en overleed te Bagdad in 182 van de Hedjra (A. D. 798). Hij was een leerling van ABÚ HANÍFAH en werd eerst aangesteld tot het ambt van Kázi van Bagdad door den Kalief AL-HÁDÍ, vervolgens werd hij verheven tot de waardigheid van Kází al-Kuzát of Hoofdregter, door den Kalief HARUN AR-RASHÍD; hij was de eerste, die deze hooge betrekking bekleedde. Het eenige werk dat van ABÚ YÚSUF bekend is, handelt over de pligten van een regter, en is getiteld Adab al-Kází [2]. De roem van dit werk werd verduisterd door dat van een ander, hetwelk dergelijken titel heeft, van Al-Khassáf, waarover straks zal worden gesproken. ABÚ YÚSUF heeft, naar men zegt, zijne aanteekeningen toevertrouwd aan zijn leerling, den Imám MUHAMMAD, die daarvan groot gebruik maakte bij de zamenstelling van zijne werken.

ABÚ ABD ALLAH MUHAMMAD BEN HUSAIN ASH-SHAIBÁNÍ, werd geboren te Wásitah in Irák al-ârab, in 132 van de Hedjra (A. D. 749)

---

[1] Sir WILLIAM JONES'S *Works*, Vol. III, p. 510, 4°. Lond. 1799, en eene plaats uit de Tabakát al-Hanafíyat, geciteerd door MÍRZÁ KÁSIM BEG, waar hetzelfde wordt verhaald. *Jour. Asiat.*, 4me Série, Tom. XV, p. 203.

[2] HAR. *Anal.*, p. 234, 2de edit.; HÁJ. KHALF., Tom. I, p. 219.

en stierf te Ray, de hoofdstad van Khurásán in 187 van de Hedjra (A. D. 802). De IMÁM MUHAMMAD, zoo als hij gewoonlijk genoemd wordt, was met ABÚ YÚSUF leerling van ABÚ HANÍFAH, en zette na den dood van laatstgenoemde, zijne studiën voort onder eerstgenoemde. Men verhaalt ook, dat hij in zijn jeugd onderwijs genoot van den Imám MÁLIK; zijne voornaamste werken zijn zes in getal, waarvan vijf een zeer hoog gezag genieten en geciteerd worden onder den titel van de ZÁHIR AR-RAWÁYÁT, of *duidelijke rapporten* [1].

De Jámia al-Kabír [2], het eerste van de Záhir ar-Rawáyát, bevat een aantal zeer belangrijke kwestiën over wetgeleerdheid, en is door zeer vele geleerden gecommentarieerd, onder welke wij vinden den zeer bekenden SHAMS AL-AÏMMAH ABÚ BAKR MUHAMMAD AS-SARAKHSÍ, die overleed in 490 van de Hedjra (A. D. 1096), en BURHÁN AD-DÍN MAHMÚD BEN AHMAD; ieder van beiden vervaardigde een werk onder den titel van AL-MUHÍT, waarover straks zal worden gesproken.

De Jámia as-saghír [3], het tweede van de werken van den Imám MUHAMMAD, is misschien nog meer beroemd dan de Jámia al-Kabír; in de zamenstelling van dat boek vooral schijnt hij veel verschuldigd te zijn aan ABÚ YÚSUF. De Commentaren op de Jámia as-Saghír zijn zeer talrijk; de meest bekende is die van AS-SARAKHSÍ, en er is ook een van eenige bekendheid vervaardigd door BURHÁN AD-DÍN ÂLÍ, den schrijver van de Hídáyah.

Het derde werk van den Imám MUHAMMAD is de Mabsút fí Furúa al-Hanafíyah [4], dat eene groote vermaardheid en zeer vele commentaren heeft gekregen.

De Ziyádáh fí Furúa al-Hanafíyah [5], het vierde van de Duidelijke Rapporten, werd, zooals men zegt, zamengesteld onder toezigt en goedkeuring van ABÚ YÚSUF. Het is een zeer geacht werk, en met zijn supplement van denzelfden schrijver gecommentarieerd door eene menigte schrijvers, waaronder behooren AS-SARAKHSÍ en KÁZÍ KHÁN HASAN BEN MANSÚR AL-ÚZJANDÍ, die overleed in 592 van de Hedjra (A. D. 1195).

---

[1] HAR. *Anal.*, p. 230, 2de edit.

[2] HÁJ. KHALF., Tom. II, p. 564.

[3] HÁJ. KHALF., Tom. II, p. 553.

[4] HÁJ. KHALF., Tom. V, p. 364.

[5] HÁJ. KHALF., Tom. III, p. 552.

Het vijfde van de Záhir ar-Rawáyát wordt genoemd de Siyar al-Kabír wa as-Saghír [1] en was, naar men meent, het laatste werk van dien schrijver. De naam van Abú Yúsuf komt in dit werk nergens voor.

De Nawádir, het zesde en laatste van de bekende werken van den Imám MUHAMMAD, ofschoon niet zoo hoog geschat als de andere, heeft toch het gezag van eene autoriteit.

Onder de Hanafi's van Indië hebben, na den stichter van hunne secte en zijne twee leerlingen, gezag de Imám ZUFAR BEN AL-HAZÍL, die hoofdregter te Basrah was, waar hij in 158 van de Hedjra (A. D. 774) [2] overleed, en HASÁN BEN ZIYÁD; deze wetgeleerden waren tijdgenooten, vrienden en leerlingen van ABÚ HANÍFAH, en hunne werken werden, naar men zegt, geciteerd als autoriteiten voor de leerstellingen van dien Imam, vooral wanneer de twee leerlingen zwijgen [3].

Nevens deze genoemde werken zijn er nog eenige andere volgens de Hanafi-school, die zeer bekend zijn en waarop zeer dikwijls in Indië of in de werken, die daar een groot gezag hebben, verwezen wordt.

ABÚ BAKR AHMAD BEN ÛMR AL-KHASSÁF was de schrijver van de meest beroemde van verscheiden verhandelingen, bekend onder den naam van ADAB AL-KÁZÍ. Hij overleed in 261 van de Hedjra (A. D. 874). HÁJÍ KHALFA prijst dat werk zeer; het bevat honderd twintig hoofdstukken, en is door vele juristen gecommentarieerd. De meest geachte commentaar is die van ÛMR BEN ÂBD AL-ÂZÍZ BEN MÁZEH, gewoonlijk genoemd HUSÁM ASH-SHAHÍD, die gedood werd in 536 van de Hedjra (A. D. 1141) [4].

ABÚ JAAFAR AHMAD BEN MUHAMMAD AT-TAHAWÍ is een van de talrijke commentatoren op de Jámia as-Saghír van den Imám MUHAMMAD; hij schreef ook een epitome van de Hanafitische leerstellingen, genaamd de Mukhtasar at-Tahawí. Beide werken worden dikwijls in Indië als autoriteiten aangehaald, maar men weet niet of zij daar tegenwoordig bestaan. AT TAHAWÍ overleed in 321 van de Hedjra (A. D. 933) [5].

---

[1] HÁJ. KHALF., Tom. III, p. 637.

[2] HAMILTON'S *Hedaya*, *Preliminary Discourse*, p. XXXV.

[3] HARINGTON haalt als bewijs hiervoor de *Fatáwa al-Hammadiyah* aan, *Anal.* p. 229, 2de edit.

[4] HÁJ. KHALF., Tom. I, p. 220. [5] HÁJ. KHALF., Tom. V, p. 444.

De Mukhtasar al-Kudúrí van ABÚ AL-HUSAIN AHMAD BEN MUHAMMAD AL-KUDÚRÍ, behoort tot de meest geachte werken van de Hanafitische secte en heeft groot gezag in Indië. Dit boek heeft inderdaad zulk een grooten naam, dat HÁJÍ KHALFA, sprekende van de verschillende werken, die bij uitnemendheid "Al-Kitáb" d. i. "het boek" genoemd worden, zegt, dat die uitdrukking ten opzigte van wetgeleerde zaken gebruikt, beteekent de Mukhtasar al-Kudúrí [1]. Het is eene verhandeling over de wet in haar geheel en bevat meer dan twaalf duizend regtszaken. Het is, zoo als men van een werk van zulk een naam verwachten kan, door talrijke schrijvers gecommentarieerd; verscheiden van die commentaren worden in de Fatáwa al-âálamgírí aangehaald. ALKUDÚRÍ stierf in 428 van de Hedjra (A. D. 1036) [2].

Het gedeelte van AL-KUDÚRÍ's werk, dat over den oorlog tegen ongeloovigen handelt, werd in het oorspronkelijke uitgegeven met eene latijnsche vertaling door ROSENMÜLLER, in 1825 [3].

Een zeer bekende commentaar op de Mukhtasar al-Kudúrí is getiteld Al-Jauharat an-Nayyirat [4], en wordt somtijds genoemd Al-Jauharat al-Munírat [5]. BAILEY zegt van dit werk, dat het, hoewel van later dagteekening dan de Hidáyah, misschien van meer belang is in andere opzigten [6].

SHAMS AL-AÏMMAH ABÚ BAKR MUHAMMAD AS-SARAKHSÍ, hierboven genoemd als de schrijver van commentaren op de Jámia al-Kabír en de Jámia as-Saghír van den Imám MUHAMMAD en op andere werken, schreef, terwijl hij zich in de gevangenis te Uzjand bevond, een wetgeleerd boek van groote uitgebreidheid en van groot gezag, getiteld de Mabsút [7]. Hij was ook de schrijver van het meest beroemde der vele werken, die den naam van Al-Muhít dragen; zijn werk is voor een groot gedeelte ont-

---

[1] HÁJ. KHALF., Tom. V, p. 80; DE SACY, *Anthologie Grammaticale Arab.*, p. 381.

[2] IBN KHALL., Vol. I, p. 59; DE SACY, *Chrest. Ar.*, Tom. II, p. 100; HÁJ. KHALF., Tom. V, p. 451.

[3] ROSENMÜLLER, *Analecta Arabica*, Pars I, 4°. 1825.

[4] HÁJ. KHALF., Tom. V, p. 452. [5] HÁJ. KHALF., Tom. II, p. 656.

[6] BAILLIE's *Moohummudan Law of Inheritance*, Pref. pag. VII.

[7] HÁJ. KHALF., Tom. V, p. 363.

leend aan de Mabsút, de Ziyádát, en de Nawádir van den Imám MUHAMMAD [1].

BURHÁN AD-DÍN MAHMÚD BEN AHMAD, van wien reeds gesproken is, schreef ook een Muhít, die, hoewel in Indië bekend, niet zoo hoog geschat wordt als de Muhít as-Sarakhsí. Het werk van BURHÁN AD-DÍN MAHMUD is gewoonlijk bekend onder den naam van de Muhít al-Burhání en is voornamelijk getrokken uit de Mabsút, de twee Jámia's, de Siyar en de Ziyádát van den Imam MUHAMMAD; hij maakt daarbij ook gebruik van de Nawádir van denzelfden geleerde [2].

De Sjeich ÂLÁ AD-DÍN MUHAMMAD AS-SAMARKANDÍ vervaardigde een compendium van de Mukhtasar al-Kudúrí, waaraan hij den titel gaf van Tuhfat al-Fukáhá [3]. Het werk van ALÁ AD-DÍN werd gecommentarieerd door zijn leerling ABÚ BAKR BEN MASÛÚD AL-KÁSHÁNÍ, die overleed in 587 van de Hedjra (A. D. 1191) [4]. Deze commentaar is getiteld Al-Badáïa as-Sanáïa. Zoowel de tekst, als de commentaar, hoewel niet bekend in Indië, worden dikwijls als gezaghebbende schrijvers aangehaald.

De Hídáyah is de beroemdste verhandeling over de wet volgens de leerstellingen van ABÚ HANÍFAH en zijne leerlingen ABÚ YÚSUF en den Imám MUHAMMAD, die in Indië bestaat; zij is een commentaar op de Badáïa al-Mubtadá, en zoowel de tekst, als de commentaar komen uit de pen van BURHÁN AD-DÍN ÂLÍ BEN ABÚ BAKR AL-MARGHÍNÁNÍ, die, na dertien jaren besteed te hebben aan het schrijven van de Hidáyah, overleed in 593 van de Hedjra (A. D. 1196) [5]. De indeeling en algemeene rangschikking van de Hidáyah, zijn genomen uit de Jámia as-Saghír van den Imám MUHAMMAD, en het bestaat uit eene verzameling van goedgekeurde regtszaken, opgehelderd met bewijzen en argumenten. HÁJÍ KHALFAH zegt in de beschrijving van de Hidáyah: "het is een regel, die de schrij-

---

[1] HáJ. KHALF., Tom. V, p. 433. [2] HáJ. KHALF., Tom. V, p. 431.

[3] HáJ. KHALF., Tom. II, p. 235. [4] HáJ. KHALF., Tom. II, p. 235.

[5] De tekst van de Hidáyah komt in het algemeen overeen met Al-Kudúrí, evenеens komt hij overeen met den tekst van de Janharat an-Nayyirat, en daaruit mag men misschien afleiden, dat de Mukhtasar al-Kudúrí inderdaad de oorspronkelijke tekst van de Hidáyah is. Zie BAILLIE, *Moohummudan Law of Sale; Preliminary Remarks*, p. XV, noot.

"ver van dat werk heeft aangenomen om eerst te geven de meeningen en "argumenten van de twee leerlingen (ABÚ YÚSUF en de Imám MUHAM-"MAD); vervolgens de leer van den grooten Imám (ABÚ HANÍFAH); en "eindelijk uit te weiden over de bewijzen, die de laatstgenoemde heeft "aangevoerd, om daardoor de redeneringen van de leerlingen te weer-"leggen. Als hij van dien regel afwijkt, mag men aannemen, dat hij "overhelt tot de opiniën van ABÚ YÚSUF en den Imám MUHAMMAD. Het "is ook zijne gewoonte, om de gevallen, die in de Jámia as-Saghír en "Kudúrí genoemd worden, op te helderen; als hij laatstgenoemden be-"doelt, gebruikt hij altijd de uitdrukking "hij heeft gezegd in het boek." "Tot lof van de Hidáyah heeft men daarvan, even als van den Koran, "gezegd, dat het alle vroegere boeken over de wet heeft overbodig ge-"maakt. Dat allen de daarin voorgeschreven regels gedenken, en dat "het als een gids in het leven gevolgd worde!"

Dezelfde beweegreden, die leidde tot de zamenstelling van den Hindoe Code, spoorde WARREN HASTINGS ook aan om aan te bevelen, dat er eene vertaling van de Hidáyah in het Engelsch zou worden gemaakt. Ten gevolge daarvan ondernam HAMILTON die taak; ongelukkig echter werd door de mohammedaansche wetgeleerden, die bij deze gelegenheid geraadpleegd werden, de raad gegeven om, daar de taal van den schrijver bijzonder stijf en duister is, eerst eene Persische vertaling te laten maken "onder het toezigt van eenige hunner knapste geleerden, waar-"mede het dubbele doel zou worden bereikt, om de duisterheden van "den tekst op te helderen, en om, nadat de vertaling gemaakt zou zijn, "de inlandsche regters van de regtbanken een geschikter gids en een leer-"rijker leidsman te bezorgen, dan boeken, geschreven in eene taal, waar-"van weinigen slechts de gelegenheid hadden, om eene voldoende kennis "op te doen [1]." Aldus werd gedaan, en naar deze Persische vertaling vervaardigde HAMILTON zijne Engelsche overzetting [2], waarop men dus minder vertrouwen kan, dan wanneer zij naar het oorspronkelijk Arabisch gemaakt was, terwijl het werk zelf daardoor niets aan duide-

---

[1] HAMILTON'S *Hedaya*, *Prelim. Disc.* p. XLIV.

[2] *The Hedáya, or Guide; a Commentary on the Musselman laws,* translated by CHARLES HAMILTON, 4 Vols, 4°. Calcutta, 1791.

lijkheid gewonnen heeft. Het werk van BURHÁN AD-DÍN ÂLÍ, zoo als wij het nu in deze vertaling hebben, is echter een zeer nuttig boek, hoewel het veel bevat dat onbelangrijk is, en het erfregt geheel weglaat, een regt, dat misschien het belangrijkste van alle is.

De tekst van de Hidáyah werd te Calcutta in het oorspronkelijk Arabisch, in twee deelen folio, uitgegeven in 1234 van de Hedjra (A. D. 1818) en werd daar nogmaals met zijn commentaar, de Kifáyah, in 1834 [1] uitgegeven door HAKÍM MAULAVI ÂBD AL-MAJID. De Persische vertaling werd ook te Calcutta in vier deelen 8°. uitgegeven in 1807.

Een werk van zulk eene vermaardheid en autoriteit, als de Hidáyah, is derhalve opgehelderd geworden door een groot aantal commentaren, waarvan de eerste, naar men zegt, geschreven is door HAMÍD AD-DÍN ÂLÍ AL-BUKHÁRÍ, die in 667 van de Hedjra (A. D. 1268) overleed; die commentaar is een klein stuk, getiteld de Fawáïd. De glossen op de Hidáyah, die bekend zijn door hunne reputatie in Indië, zijn de Niháyah, de Înáyah, de Kifáyah en de Fath al-Kadír.

De Niháyah van HUSÁM AD-DÍN HUSAIN BEN ÂLÍ, die, naar men zegt, een leerling was van BURHÁN AD-DÍN ÂLÍ, was de eerste daarvan, die vervaardigd werd; het is belangrijk, omdat het aanvult het erfregt, dat in de Hidáyah ontbreekt, ofschoon men zegt dat aan dit hoofdstuk van de wet geenszins gelijk gezag wordt toegekend, als aan de Faráïz as-Sirájíyah, dat later zal beschreven worden.

Er bestaan twee Commentaren op de Hidáyah, die den naam van Înáyah [2] dragen; de meest bekende van dien naam werd geschreven door den Sjeich AKMAL AD-DÍN MUHAMMAD BEN MAHMÚD, die overleed in 786 van de Hedjra (A. D. 1384). De Înáyah is zeer geacht door hare naauwgezette analyse en verklaring van den tekst.

De Arabische tekst van de Înáyah verscheen te Calcutta in 1837, uitgegeven door RAMDHAN SEN [3].

---

[1] *The Hidayah, with its Commentary, called the Kifayah, a Treatise on questions of Mohammadan law*, published by HUKEEM MOULVEE ABDOOL MUJEED, 4 vols, 4°. Calcutta. 1834.

[2] HÁJ. KHALF., Tom. IV, p. 269.

[3] *Inayah, a Commentary on the Hidayah; a work on Mohammedan Law*, compi-

De derde Commentaar, de Kifáyah, is van Imám AD-DÍN AMÍR KÁTIB BEN AMÍR ÛMR, die vroeger reeds eene verklarende glosse op hetzelfde werk, de Gháyat al-Bayán genaamd, had geschreven. De Kifáyah werd voltooid in 747 van de Hedjra (A. D. 1346) en geeft, behalve de opmerkingen van den schrijver zelf, beknopt den inhoud van andere commentaren.

De orginele tekst van de Kifáyah, vergezeld van dien van de Hidáyah, is, zoo als boven is vermeld, uitgegeven.

De Fath al-Kadír lil-âájiz al-Fakír van KAMÁL AD-DÍN MUHAMMAD AS-SIWÁSÍ, gewoonlijk genoemd IBN HAMMÁM, die overleed in 861 van de Hedjra (A. D. 1456), bevat het meeste van al de commentaren op de Hidáyah en behelst tevens eene verzameling van beslissingen, die het zeer nuttig maken.

De Wáfí van ABÚ AL-BARAKÁT ÂBD ALLAH BEN AHMAD, gewoonlijk HÁFIZ AD-DÍN AN-NASIFÍ genoemd, en zijn commentaar, de Káfí van denzelfden schrijver, zijn werken, die eenig gezag hebben. AN-NASAFÍ overleed in 710 van de Hedjra (A. D. 1310).

AN-NASAFÍ is ook de schrijver van de KANZ AL-DAKÁÏK [1], een boek van grooten naam, voornamelijk ontleend aan de Wáfí, dat kwestiën en beslissingen bevat volgens de leerstellingen van ABÚ HANÍFAH, ABÚ YÚSUF, den Imám MUHAMMAD, ZUFAR, ASH-SHÁFIÎ, MÁLIK en anderen. Vele commentaren zijn op dat werk geschreven: de beroemdste is de Bahr ar-Ráïk, hetgeen in Indië bijna geheel in onbruik schijnt geraakt te zijn. De Bahr ar-Ráïk is van ZAIN AL-ÂÁBIDIN BEN NUJAIM AL-MISRÍ, die overleed in 970 van de Hedjra (A. D. 1562) [2]. Hij liet bij zijn dood zijn boek onafgewerkt achter, maar het werd afgewerkt door zijn broeder SIRÁJ AD-DÍN ÛMR, die ook een anderen en kleineren commentaar op dat werk schreef, getiteld de Nahr al-Fáïk.

De Tabyín al-Hakáïk [3], een andere commentaar op de Kanz ad-Dakáïk, werd vervaardigd door FAKHR AD-DÍN ABÚ MUHAMMAD BEN ÂLÍ AZ-ZAILAÎÍ, die overleed in 743 van de Hedjra (A. D. 1342). Het

---

led by MUHAMMAD AKMULOODEEN, IBN MUHMOOD, IBN AHMUDONIL HUNUFEE; edited by MONSHEE RANDHUN SEN, 4 Vols, 4°. Calcutta, 1837.

[1] HÁJ. KHALF., Tom. V, p. 249. [2] HÁJ. KHALF., Tom. V, p. 250.

[3] Ibid.

heeft een grooten naam in Indië, omdat het de leerstellingen van de Hanafí-secte verdedigt tegen die van de volgelingen van ASH-SHÁFIÎ.

Twee andere commentaren op de Kanz ad-Dakáïk verdienen melding: de een heet de Ramz al-Hakáïk van BADR AD-DÍN MAHMUD BEN AHMAD AL-ÂAINÎ, die overleed in 855 van de Hedjra (A. D. 1451) [1]; de andere is de Matlab al-Fáik van BADR AD-DÍN MUHAMMAD BEN ÂBD AR-RAHMAN AD-DAIRÍ [2] en wordt in Indië zeer geacht.

De Wikáyah, geschreven in de zevende eeuw van de Hedjra, door BURHÁN ASH-SHARÍYAT MAHMUD, als eene inleiding tot de studie van de Hidáyah, is bijna verduisterd door zijn commentaar, de Sharh al-Wikáyah, van ÛBAID ALLAH BEN MASÛÚD, die overleed in 750 van de Hedjra (A. D. 1349): dit werk bevat zoowel den oorspronkelijken tekst als een groot aantal verklarende en ophelderende noten. De Wikáyah en de Sharh al-Wikáyah worden tot onderrigt in de mohammedaansche scholen gebruikt. Er bestaan nog andere commentaren op de Wikáyah, maar zij zijn niet zeer bekend.

De Sharh al-Wikáyah is gedrukt en in 4°. te Calcutta uitgegeven.

De Nikáyah is een ander, in Indië zeer bekend wetgeleerd boek voor eerstbeginnenden van den schrijver van de Sharh al-Wikáyah; somtijds wordt het de Mukhtasar al-Wikáyah genoemd, omdat het inderdaad een uittreksel van dat werk is.

De originele Arabische tekst van de Mukhtasar al-Wikáyah werd gedrukt en te Kassan in 1845 uitgegeven.

Drie commentaren op de Nikáyah zijn zeer geacht, die geschreven werden door ABÚ AL-MAKÁRIM BEN ÂBD ALLAH in 907 van de Hedjra (A. D. 1501), ABÚ ÂLÍ BEN MUHAMMAD AL-BIRJINDÍ in 935 van de Hedjra (A. D. 1528) en SHAMS AD-DÍN MUHAMMAD AL-KHURÁSÁNÍ in 941 van de Hedjra (A. D. 1534).

De Ashbah wa an-Nazáir is ook een boek voor eerstbeginnenden, dat grooten naam heeft, van ZAÍN AL-ÂÁBIDÍN, den schrijver van de Bahr ar-

---

[1] HÁJ. KHALF., Tom. V, p. 250.

[2] HÁJ. KHALF., Tom. V, p. 252. HARINGTON schijnt deze twee Commentaren te verwarren. *Anal.*, p. 238 en noot, 2de ed.

Ráik, die reeds vermeld is. HAJÍ KHALFAH spreekt van dit werk in schoone bewoordingen en noemt verscheiden aanhangsels op, die in verschillende tijden gemaakt zijn [1].

De oorspronkelijke tekst van de Ashbah wa an-Nazáïr werd te Calcutta uitgegeven in 1826 door RAMDHAN SEN [2]: en werd daar herdrukt in 4°. met een commentaar van AHMAD BEN MUHAMMAD AL-HAMAWÍ in 1844.

Er bestaat nog eene verhandeling over de wet, getiteld Núr al-Anwár fí Sharh al-Manár, van den Sjeich JUN BEN ABÍ SAYYID AL-MAKKÍ; zij werd te Calcutta in folio uitgegeven in 1819.

Eene kleine verhandeling over de bronnen van de wet, getiteld de Usúl ash-Sháshí, met een verklarenden commentaar, werd te Delhi in 8°. gelithographeerd, uitgegeven in 1847.

Dit zijn de voornaamste wetgeleerde boeken van de derde klasse, die bekend zijn en gezag hebben onder de Sunnís van de Hanafí secte in Indië; maar, zoo als men zich voorstellen kan, slechts weinige daarvan worden voor de regtbanken aangehaald, daar de Hidáyah en zijne commentaren, opgehelderd door de boeken van FATÁWA, in het algemeen genoeg zijn om de regters te voldoen en om voldoende gronden te verschaffen, ten einde daarop eene beslissing te nemen.

Vele werken volgens de leerstellingen van ABÚ HANÍFAH zijn geschreven en worden als autoriteiten in Turkije beschouwd. Deze zouden, naar ik onderstel, aanneembaar zijn, indien zij bij de regtbanken in Indië werden aangehaald, als de partijen van het proces de Hanafí secte volgen.

De beroemdste onder deze is de Multaka al-Abhár van den Sjeich IBRÁHÍM BEN MUHAMMAD AL-HALABÍ, die overleed in 956 van de Hedjra (A. D. 1549). Dit werk, hetgeen een Code over de geheele mohammedaansche wet is, bevat de meeningen van de vier voornaamste Mujtahid Imáms en verklaart ze door die van de voornaamste wetgeleer-

[1] HÁJ. KHALF., Tom. I, p. 309.

[2] AL-ASHBAHO WA AL-NAZAÏR, *a Treatise on Mohammedan law,* originally compiled by ZEIN AL-ABDIN IBNE NAJIM, edited by MUNSHI RAMDHAN SEN, 4°. Calc. 1826.

den van de school van ABÚ HANIFAH. Daarnaar wordt als eene autoriteit in Turkije veel meer verwezen, dan naar eenige andere verhandeling over de wetgeleerdheid [1].

De Multaka al-Abhár werd in 4°. in het oorspronkelijk Arabisch te Konstantinopel uitgegeven in 1835; en een commentaar daarop, getiteld de Majmaa al-Anhár van ÂBD AR-RAHMAN BEN SHAIKH MUHAMMAD, gewoonlijk bekend onder den naam van Sjeich ZÁDAH werd dáár ook in 4°. in 1824 uitgegeven. Eene Turksche vertaling, vergezeld van een commentaar van MUHAMMAD MAVKÚFÁTÍ, naar hem Al-Mavkúfátí genoemd, verscheen in het licht in folio te Bulak in 1833. De Multaka werd ook voor een groot gedeelte in het Fransch vertaald en maakt den grondslag uit van D'OHSSON's prachtig werk over het Ottomannische rijk.

De Durar al-Hukkám van MULLA KHUSRÛ, die overleed in 885 van de Hedjra (A. D. 1480), is een commentaar op eene verhandeling over de wet van denzelfden schrijver, getiteld de Ghurar al-Ahkám. MULLA KHUSRÚ, die een van de beroemdste Turksche wetgeleerden is, voltooide zijn werk in 883 van de Hedjra (A. D. 1478). Het is zeer lijvig, en in autoriteit wijkt het alleen voor de Multaka al-Abhár, waaraan de voorkeur wordt gegeven vooral wegens zijne betrekkelijke kortheid [2].

De tekst van de Durar al-Hukkám werd te Konstantinopel in folio uitgegeven in 1844 [3]. Eene Turksche vertaling van dien commentaar, vergezeld van den Arabischen tekst van de Ghurar al-Ahkám, was vroeger daar verschenen in folio in 1842.

Eene verhandeling over de strafwet werd in het Turksch te Konstantinopel in 8°., in 1838, onder den titel van Kánún Námeh-i Jazá uitgegeven. De strafbepalingen in de Khatt-i Sharif zijn tweemaal in het licht verschenen; eens in het Turksch te Konstantinopel in 1841, en eens, ook in het Turksch met eene Duitsche vertaling van PETERMAN [4], te Berlijn in het volgende jaar.

---

[1] D'OHSSON, *Tableau Général de l'Empire Othoman*, Tom. I, Introd., Sect. III.

[2] *Journal Asiatique*, 4me Série, Tom. III, p. 216.

[3] *Durar al-Hukkám fí Sharh Ghurar al-Ahkám*, 4°. Constantinople. A. H. 1260 (A. D. 1844).

[4] *Beiträge zu einer Geschichte der neuesten Reformen des osmanischen Reiches*,

Het zal onnoodig zijn lang stil te staan bij de boeken, die volgens de leerstellingen van de drie andere voorname Sunní-secten vervaardigd zijn.

Ik heb reeds vermeld, dat het niet bekend is, dat de secte, gesticht door MÁLIK BEN ANAS, in eenig gedeelte van Indië de bovenhand heeft; maar degeen, die zich op de studie van de mohammedaansche wet toelegt, zal met belangstelling twee verhandelingen raadplegen, die onlangs over de Máliki-leerstellingen in Frankrijk zijn uitgegeven.

Het eerste van deze werd in 1842 door den heer VINCENT uitgegeven [1]. Het bevat een kort verslag over den oorsprong der leer van MÁLIK, voornamelijk ontleend aan Al-Makrízí [2], eene beschrijving van de meest bekende werken over die leer [3], en eene vertaling van het hoofdstuk over het strafregt, overgenomen uit de Risálah van ABÚ MUHAMMAD ÂBD ALLAH BEN ABÚ ZAID AL-KAIRUWÁNÍ [4]. De inleiding op die verhandeling is zeer belangrijk.

Het tweede, eene fransche vertaling door den heer PERRON van de Mukhtasar van KHALÍL IBN ISHÁK, wordt nu uitgegeven; twee deelen zijn reeds verschenen in 1848 en in 1849 [5]. De Mukhtasar is een werk, dat bepaald handelt over de Máliki-leer. De vertaling van PERRON is ondernomen op last van het fransche Gouvernement voor het bijzonder gebruik dergenen, die bij de regtsbedeeling in Algérië geplaatst zijn, en het is des te belangrijker, daar de vertaler zich niet bepaald heeft tot eene loutere vertaling van den oorspronkelijken tekst, maar al de duistere plaatsen heeft opgehelderd door inlassching van verklaringen uit de verschillende commentators op dat werk. Als het voleindigd is, zal het de eerste volkomen vertaling zijn van eene verhandeling over de

---

enthaltend den Hattischerif von GÜLHANE, *den Ferman* von 21 Nov. 1839, *und das neueste Strafgezetzbuch*, türkisch und deutsch, in verbindung mit RAMIS EFFENDI, herausgegeben von J. H. PETERMANN, 8°. Berl., 1842.

[1] *Études sur la loi* MUSELMANE (Rit de Malek) *Législation Criminelle*. Par M. B. VINCENT, 8°. Paris, 1842.

[2] Ibid. p. 13. [3] Ibid. p. 31. [4] Ibid. p. 63.

[5] *Précis de Jurisprudence Muselmane selon le rite Mâlékite*, par KHALIL IBN ISHÂK. *Traduit de l'Arabe*, par M. PERRON. Paris, Imp. 8°. Tomes I et II, 1848—49.

mohammedaansche wetgeleerdheid in het algemeen. De typographische uitmuntendheid van die boekdeelen én de goedkoopheid, doen de vrijgevigheid van het fransche Gouvernement eer aan.

De werken van de heeren VINCENT en PERRON zijn in het bijzonder aandacht waard, omdat het de eerste zijn, en inderdaad de eenige, die gewijd zijn aan de verklaring van de Sunni leer, behalve die van ABÚ HANÍFAH, welke in eenige Europesche taal verschenen zijn.

Ash-Sháfiî, de derde van de voorname Mujtahid Imams en leermeester van IBN HANBAL, heeft, naar men zegt, behalve het reeds vermelde boek over de overleveringen, een zeer uitmuntend werk geschreven over de wetgeleerdheid, met name de Al-Fikh al-Akbar; maar het wordt in twijfel getrokken of hij wel de schrijver daarvan is [1]. ABÚ IBRÁHÍM ISMÁÎÍL BEN YAHYA AL-MUZANÍ, een uitstekend leerling van ASH-SHÁFIÎ en inboorling van Egypte, was de beroemdste onder de volgelingen van dezen geleerde wegens zijne bekendheid met het systeem van de wet en de juridische beslissingen van zijn leermeester, en wegens zijne kennis van de overleveringen. Onder andere werken schreef hij de Mukhtasar, de Mansúr, de Rasáîl al-Muatabira en de Kitáb al-Wasáík. De Mukhtasar is de grondslag van al de verhandelingen over de leerstellingen van ASH-SHÁFIÎ, dat hem den naam gaf van AL-MUZAMÍ, "de kampioen van zijne leer." AL-MUZANÍ overleed in 264 van de Hedjra (A. D. 877) [2].

De schriften van de volgelingen van IBN HANBAL zijn weinig in getal, en het zal overbodig zijn hier eenige er van te vermelden, daar zij nooit geciteerd worden in Indië, waar deze secte zich niet bevindt.

De werken van de Shíâhs van de derde klasse zijn misschien niet zoo talrijk, in verhouding tot die van de Sunnís, als hunne werken over de overleveringen, daar de schrijvers van de Shíâhs zich meer moeite gegeven hebben voor Theologische geschillen en voor dat gedeelte van de wet, hetwelk onmiddellijk zamenhangt met de leer van hun geloof en gods-

---

[1] HÁJ. KHALF., Tom. IV, p. 459.

[2] IBN KHALL., Vol. I, p. 200; HÁJ. KHALF., Tom. V, p. 459.

diënstige ceremoniën, dan voor die takken, welke handelen over burgerlijk en strafregt. De bouwstoffen voor eene beschrijving van deze klasse der wetgeleerde boeken zijn schaarsch. Núr allah geeft weinig meer, dan hunne namen, hetgeen, zoo als zeer gewoonlijk met de titels van Oostersche boeken het geval is, een schraal inzigt geeft in hunne natuur; daarenboven worden slechts zelden handschriften van wetgeleerde boeken der Shíâhs in eenige van onze bibliotheken gevonden.

Âbd allah ben alí al-halabí was een van de eerste schrijvers over de wetgeleerdheid van de Shíâhs, daar hij behoort tot de vroegste verzamelaars van de overleveringen dier secte. Het blijkt echter niet, dat er nog eenige van zijn wetgeleerde werken bestaan.

Yúnas ben âbd ar-rahman al-yuktainí, van wien, als schrijver over de overleveringen reeds gesproken is, schreef een aantal wetgeleerde verhandelingen van deze klasse. De beroemdste is getiteld de Jámia al-Kabír.

Abú al-hasan âlí ben al-husain al-kumí, gewoonlijk genaamd ibn bábawíyah, die overleed in 329 van de Hedjra (A. D. 940), schreef verscheiden bekende werken, waarvan een genoemd is Kitab ash-Sharâïa. Deze schrijver wordt beschouwd als eene voorname autoriteit, ofschoon zijn roem bijna geheel verduisterd is door zijn meer beroemden zoon abú jaafar muhammad, waarvan reeds gesproken is als kenner der overleveringen. Als deze beide schrijvers te gelijk geciteerd worden, worden zij de twee Sadúks genoemd. Het meest bekende van de wetgeleerde boeken van deze klasse, geschreven door abú jaafar, is de Maknaa fí al-Fikh. Abú jaafar heeft, naar men zegt, in het geheel honderd twee en zeventig werken geschreven en was zeer ervaren in de Jjtihad.

Abú abd allah muhammad ben muhammad an-nuamâní, bijgenaamd de Sjeich mufíd en ibn muallim, was een beroemd wetgeleerde onder de Shíâhs. Abú jaafar at-túsí beschrijft hem in de Fihrist als den grootsten redenaar en wetgeleerde van zijn tijd, den uitstekendsten Mujtahid, den scherpzinnigsten redeneerder en den voornaamste van hen die Fatwas gaven. Ibn kasír ash-shámí verhaalt, dat, toen hij stierf in het jaar 413, of zoo als sommigen zeggen in 416 van de Hedjra (A. D. 1022 tot 1025), ibn an-nakíb, een van de geleerdste onder de Sunnís, zijn

huis versierde, zijne volgelingen aanspoorde om hem eerbied te bewijzen, en verklaarde dat hij de wereld zonder spijt zou verlaten, daar hij geleefd had, om den dood van den Sjeich MUFÍD te aanschouwen. De Sjeich MUFÍD heeft, zoo zegt men, twee honderd werken geschreven, waaronder een, Irshád genoemd, zeer bekend is. Zij worden alle opgesomd in de Majális al-Mominín, op het gezag van den Sjeich NAJÁSH. Als de Sjeich MUFÍD geciteerd wordt met ABU JAAFAR AT-TÚSÍ, worden zij genoemd de twee Sjeichs.

ABÚ JAAFAR MUHAMMAD AT-TÚSÍ, van wien reeds gesproken is als een levensbeschrijver, commentator op den Koran, en als een van de uitstekendste verzamelaars van overleveringen onder de Shíâhs, heeft ook zeer groote autoriteit als schrijver van wetgeleerde boeken van deze klasse. Zijne voornaamste werken zijn de Mabsút en de Khiláf, die zeer hoog geacht worden, benevens de Niháyah en de Muhít van denzelfden schrijver. De Risálat-i Jaafaríyah is eveneens eene verhandeling van AT-TÚSÍ over de wetgeleerdheid, die zeer dikwijls wordt geciteerd.

De meest bekende van alle wetgeleerden onder de Shíâhs is de Sjeich NAJM AD-DÍN ABÚ AL-KÁSIM JAAFAR BEN MUAYYID AL-HILLÍ, gewoonlijk genoemd de Sjeich MUAYYID. Hij stierf in 676 van de Hedjra (A. D. 1277). Zijn groote werk, de Sharáïa al-Islám, wordt meer geciteerd dan eenig ander wetgeleerd boek van de Shíâhs en is de voornaamste autoriteit in de wet voor de Indische volgelingen van ÂLÍ.

De oorspronkelijke tekst van de Sharáïa al-Islám werd uitgegeven te Calcutta door MAULAVÍ SAYYID AULÁD HUSAIN en MAULAVÍ ZAHUR ALÍ en verscheen in 1839 [1].

Een belangrijke en lijvige commentaar op de Sharáïa al-Islám, getiteld de Masálik al-Afhám, werd geschreven door ZAIN AD-DÍN ÂLÍ AS-SÁÎLÍ, gewoonlijk de tweede SAHID genoemd.

YAHYA BEN AHMAD AL-HILLÍ, die beroemd was wegens zijne kennis van de overleveringen en die overleed in 679 van de Hedjra (A. D.

[1] *The Sharaya ool Islám, a treatise "on lawful and forbidden things"* by ABOOL KASIM of HOOLLA. Edited by MOOLVEE SEYUD OULAD HOSEIN and MOOLVEE ZUHOOR ULEE, 4°. Calcutta, 1839.

1280), is zeer bekend onder de Imámíyah secte wegens zijn werk over de wetgeleerdheid. De Jámia ash-Sharáïa en de Mukhdal dar Usúl-i Fikh hebben zeer grooten naam.

De Sjeich AL-ÂLLÁMAH JAMÁL AD-DÍN HASAN BEN YÚSUF BEN AL-MUTAHHIR AL-HILLÍ wordt genoemd de voornaamste van de wetgeleerden van Hillah. Hij is reeds vermeld als de schrijver van de Khulásat al-Akwál; zijn naam als schrijver van wetgeleerde boeken van deze klasse onder de Shíâhs doet voor geen ander onder, daar die werken zeer talrijk zijn en er dikwijls naar verwezen wordt als autoriteiten van onbetwistbare verdienste. De meest beroemde daarvan zijn de Talkhís al-Mirám, de Gháyat al-Ahkám en de Tahrír al-Ahkám, welk laatste werk te regt vermaardheid heeft. De Mukhtalaf ash-Shíâh is ook een zeer bekend stuk van dezen grooten wetgeleerde en zijn Irshád al-Azhán wordt altijd geciteerd als eene autoriteit, onder den naam van Irshád-i âllámah.

De Jámia-i abbásí is eene beknopte en duidelijke verhandeling over de wet van de Shíâhs, in twintig boeken [1]. Het wordt gewoonlijk beschouwd als het werk van BAHÁ AD-DÍN MUHAMMAD ÂÁMILÍ, die overleed in 1031 van de Hedjra (A. D. 1621), maar die wetgeleerde leefde alleen, om de vijf eerste boeken, opgedragen aan Sháh ABBÁS II, af te werken. De overige vijftien boeken zijn er later bijgevoegd door NIZÁM IBN HUSAIN AS-SÁWAÍ, zoo als ik opgemerkt heb uit een handschrift, dat in de Radcliffe Bibliotheek te Oxford wordt bewaard en een deel uitmaakt van de verzameling, door M[r]. JAMES FRASER in de Oost opgedaan [2]. Dit feit wordt niet vermeld in het eenige andere handschrift van het geheele werk, dat ik gevonden heb: maar het wordt in het handschrift van FRASER, dat twee deelen bevat; het eerste, de vijf eerste boeken, waar een afzonderlijke voorrede voor het zesde boek staat, uitdruk-

[1] Dit werk moet niet verward worden met een ander van denzelfden naam, dat een uittreksel is uit de *Fatáwa-i Muhammadí* van ÂBD AR-RAHMAN ÂBBÁS, en opgedragen aan TIPÚ Sultán, zie STEWART's Catalogus van de Bibliotheek van TIPPOE Sultan, p. 157, N°. XCIII.

[2] M. S. I, 4—25. En zie FRASER's Catalogus op het einde van zijne Geschiedenis van NÁDIR SHÁH, p. 32 8°. Lond., 1742.

kelijk vermeld; het wordt versterkt door een handschrift in de Bibliotheek van de Oost-Indische Compagnie [1], hetwelk alleen de vijf eerste boeken van Jámia-i Abbási bevat, die opgehelderd worden met noten, welke een doorloopenden commentaar uitmaken. Deze noten zijn overgenomen uit de voornaamste autoriteiten van de Shíâh wet door IZZ AD-DÍN MUHAMMAD BEN MÍR ABÚ AL-HUSAINÍ AL-MUSAWÍ, die aan zijn werk den naam gaf van Majmua-i Izdiyád.

Twee nieuwere werken van Shíâhs uit deze klasse verdienen aandacht: zij zijn de Mufátih van MUHAMMAD BEN MURTAZA, bijgenaamd MUHSAN, en een commentaar op dat werk van zijn neef, die denzelfden naam droeg, maar bijgenaamd was HÁDÍ.

De Mukhtasar-i Náfia is eene verhandeling over de wet der Shíâhs, die zeer dikwijls wordt aangehaald, maar ik heb nooit den naam van den schrijver kunnen ontdekken.

Een algemeen overzigt van de Imámíyah-wet in wereldsche zaken werd, onder het toezigt van Sir WILLIAM JONES, bij elkander gebragt; doch de tekst bestaat nog slechts in handschrift. Het eerste gedeelte daarvan werd vertaald door Colonel BAILLIE [2], die eenige belangrijke toevoegsels inlaschte, voornamelijk in het negende en tiende boek, welke vertaald zijn uit de Tahrír al-Ahkám van ÂLLÁMAH AL-HILLÍ. Het is zeer te betreuren, dat dit werk niet voltooid is, en dat de beloofde inleiding, waarnaar door den vertaler in het eerste deel zoo dikwijls verwezen wordt, nooit is uitgegeven, daar er geen twijfel kan bestaan of de uitgebreide kennis van Colonel BAILLIE en zijne middelen, om zich daarvan kennis te verschaffen, zouden de talrijke en onvermijdelijke gapingen hebben aangevuld, welke deze onvolmaakte schets van de autoriteiten over de wet der Shíâhs aankleven.

---

[1] M. S. N°. 1980.

[2] *A Digest of Mohummudan Law*, according to the tenets of the twelve Imams, compiled under the superintendence of Sir WILLIAM JONES, extended so as to comprise the whole of the *Imamea Code of Jurisprudence in temporal matters*, and translated from the original Arabic, by order of the Supreme Governement of Bengal, by Captain JOHN BAILLIE. In 4 Vols. Vol. I (all published), 4°, Calcutta, 1805.

IV. De werken, die afzonderlijk en in het bijzonder handelen over de îlm al-Faráïz, of wetenschap om de nalatenschappen te verdeelen, zijn niet talrijk in Indië, daar de Sirájíah en zijn commentaar de Sharífíyah bijna de eenige boeken daarover zijn, waarnaar door de wetgeleerden van de Hanafí-school verwezen wordt.

Abú saad zaid ben sábit, een van mohammeds vrienden (ansár), die te Medina overleed in 54 van de Hedjra (A. D. 673), is de vroegste autoriteit in de îlm al-Faráïz en kan de vader van het erfregt genoemd worden. Mohammed heeft volgens de traditie tot zijne volgelingen gezegd: "De geleerdste onder u in de wetten over het erven, is "zaid," en de Kalifen omar en othmán hielden hem voor weergaloos als regter, regtsgeleerde, rekenaar in de verdeeling van nalatenschappen en lezer van den Koran [1].

De Imám muwaffik ad-dín abí âbd allah muhammad ben âlí ar-rahabí, bijgenaamd ibn al-mutakannah, schreef eene korte verhandeling, getiteld Bighyat al-Báhis, bestaande uit verzen, die wegens hunne beknoptheid bijna onverstaanbaar zijn en die een epitome bevatten van het erfregt volgens de leer van zaid ben sábit. Die leer, welke voor een gedeelte verworpen werd door abú hanífah, wordt nog met eerbied nagegaan door de schrijvers over Faráïz; men kan echter niet zeggen, dat het, voor zoo ver wij weten, behoort tot eene bijzonder secte, behalven misschien tot die van ash-sháfiî, die, naar het schijnt, zaid ben sábit nam tot zijn voornaamsten leidsman. Daarom plaats ik de Bighyat al-Báhis vooraan bij deze afzonderlijke werken over de îlm al-Faráïz, ofschoon ik niet in staat ben geweest den tijd, wanneer de schrijver leefde, op te sporen.

Sir william jones heeft den tekst uitgegeven van de Bighyat al-Báhis, vergezeld van eene letterlijke vertaling, die bijna even duister is als het oorspronkelijke [2]. In de voorrede voor dat werk vervalt de geleerde vertaler in dwaling, door op te geven, dat daar de schrijver

---

[1] De slane, ibn khall., Vol. I, p. 372, noot 2; *an-Nawawí*, p. 259.

[2] *The Mohammedan Law of Succession to the Property of Intestates, in Arabick;* with a Verbal Translation and explanatory Notes. By william jones, Esq. 4°. Lond., 1782. Sir william jones *Works*, Vol. III, p. 467, 4°. London, 1799.

"zelf was een Imam, zijne beslissingen daaromtrent beschouwd worden "als verbindend voor de secte van ÂLÍ, die de Indiërs en Perzen belijden [1]." Al zet men nu het feit ter zijde, dat het geloof der Shíâhs nooit groot gewigt in Indië heeft gehad, waar men zelfs te Lakhnau, "de zetel van zijne heterodoxe Majesteit zelf" de stellingen van de Sunnís aankleeft [2], — dan nog zou de omstandigheid dat IBN AL-MUTAKANNAH bijgenaamd wordt AL-IMAM, alleen voldoende zijn, om te bewijzen dat hij *niet* was een schrijver van de Shíâhs, daar die titel, zoo als wij gezien hebben, door de Shíâhs als heilig wordt beschouwd en door hen aan niemand wordt toegekend, dan aan ÂLÍ en zijne onmiddellijke afstammelingen. Bovendien schijnen de achtste, negende en tiende pagina van de Bighyat al-Báhis [3], zoo zij iets zullen beteekenen, te slaan op de verhooging (aul); eene leer, die door de wetgeleerden van de Shíâhs niet wordt erkend.

De grootste autoriteit voor het erfregt onder de Sunnís van Indië is de Sirájíyah, die somtijds de Faráiz as-Sajáwandí genoemd wordt; het werd vervaardigd door SIRÁJ AD-DÍN MUHAMMAD BEN ÂBD AR-RASHÍD AS-SAJÁWANDÍ, doch wanneer juist is onzeker. De Sirájíyah is gecommentarieerd door een groot aantal schrijvers; er worden meer dan veertig opgenoemd in de Kashf az-Zunún [4]. De beroemdste van deze commentaren en een die het meest wordt gebruikt, om den tekst te verklaren, is de Sharífíyah van SAYYID SHARÍF ÂLÍ BEN MUHAMMAD AL-JURJÁNÍ, die overleed in 814 van de Hedjra (A. D. 1411) [5].

De oorspronkelijke tekst van de Sirájíyah met dien van de Sharífíyah werd in 8°. uitgegeven te Calcutta in 1245 van de Hedjra (A. D. 1829). Eene Perzische vertaling van de Sirájíyah en de Sharífíyah van MAULAVÍ MUHAMMAD RÁSHID werd gemaakt op last van WARREN HASTINGS, om gevolg te geven aan zijn plan, om de inlandsche wetten

---

[1] Sir W. JONES's *Muhammadan Law of Succession*, Preface. — Sir W. JONES's *Works*, Vol. III, p. 470, 4°. Lond., 1799.

[2] *Macnaghten*, *Principles and Precedents of Moohummudan Law*, Preface, p. XII.

[3] Sir W. JONES' *Works*, Vol. III, p. 499 seqq., 4°. Lond., 1799.

[4] HÁJ. KHALF., Tom. IV, p. 399. [5] HÁJ. KHALF., Tom. IV. p. 401.

genaakbaar te maken voor hen, aan wie de regtsbedeeling was toevertrouwd; en ofschoon Sir WILLIAM JONES met geringschatting over deze vertaling gesproken heeft [1], draagt het de bewijzen van de levendige belangstelling van dien beroemden Gouverneur Generaal in de welvaart en het geluk van het Muselmansche gedeelte der bevolking in Indië. De tekst van deze Perzische vertaling werd in 8°. uitgegeven te Calcutta in 1812 door MUHAMMAD RÁSHID. De tekst en vertaling van de Sirájíyah met een uittreksel van de Sharífíyah, uitgegeven door Sir WILLIAM JONES, zijn wel bekend [2]. De geleerde regter heeft zijn taak volvoerd met zijne gewone bekwaamheid; maar, ofschoon hij, blijkbaar op goede gronden, de wijdloopigheid van den Perzischen vertaler berispt, is het te betwijfelen, of hij zelf niet in het tegenovergesteld uiterste is vervallen. De heer NEIL BAILLIE heeft teregt opgemerkt van de vertaling van WILLIAM JONES: "De Sirajiyyah is zeer kort en "duister, en kan, zonder de hulp van een commentaar of een meester, "om zijne meening te ontvouwen en uit te leggen, moeijelijk verstaan "worden zelfs door Arabische geleerden. Daarom is het niet te verwonderen, dat de vertaling van Sir WILLIAM JONES bijna onbekend is "bij Engelsche regtsgeleerden, en dat er misschien nooit naar verwezen "wordt door het Hoog-Geregtshof in Indië. Door de hulp van de "Shureefeea wordt het gebragt binnen het bereik van het meest gewone "verstand; en, zoo de abstracte vertaling van dien commentaar, waar"voor wij Sir WILLIAM JONES ook dank schuldig zijn, meer uitgewerkt "ware geworden, dan zou er verder niets noodig zijn geweest, om den "Engelschen lezer een volledig overzigt te geven van dit uitmuntend "systeem van erfregt [3]." De heer BAILLIE zelf vulde later dit gemis aan door zijne uitmuntende verhandeling over de wet van het mohammedaansche erfregt, waarover later zal worden gesproken, als wij handelen over de Europesche werken over de mohammedaansche wet. Tot

---

[1] Sir W. JONES' Works, Vol. III, p. 508, 4°. Lond., 1799.

[2] *Al-Sirájiyyah, or the Mohammedan Law of Inheritance*, with a Commentary by Sir WILLIAM JONES, Fol. Calcutta, 1792, (Text and Translation). Sir W. JONES' Works, Vol. III, p. 503, 4°. Lond. 1799.

[3] BAILLIE's *Moohummudan Law of Inheritance*, Introduction, p. 1.

de verschijning van de laatsgenoemde verhandeling, was ongetwijfeld de vertaling van Sir WILLIAM JONES van de Sirájíyah van groot nut voor den Engelschen regter, daar zij in groote mate het gemis daarvan in de Hidáyah aanvult; maar zij is geheel overbodig geworden door de heldere en begrijpelijke uiteenzetting van dezen ingewikkelden en belangrijken tak van de mohammedaansche wet, welke de heer BAILLIE heeft gegeven.

De beroemdste commentaren op de Sírájíyah na de Sharáfíyah, ofschoon misschien niet zeer bekend in Indië mogen hier vermeld worden. Zij zijn die van SHIHÁB AD-DÍN AHMAD BEN MAHMÚD AS-SÍWÁSÍ, die overleed in 803 van de Hedjra (A. D. 1400); hij heeft een grooten en algemeenen naam; — een van BURHÁN AD-DÍN HAIDAR BEN MUHAMMAD AL-HARAWÍ, die stierf ongeveer 830 van de Hedjra (A. D. 1426); hij is beroemd wegens zijne uitmuntendheid, hoewel hij slechts een klein boekdeel beslaat [1]; — een andere van SHAMS AD-DÍN MUHAMMAD BEN HAMZAH AL-FANÁRÍ, die overleed in 834 van de Hedjra (A. D. 1430), wiens werk wordt beschouwd als het beste van de glossen op de Sirájíyah [2]; en eindelijk een Perzische commentaar, getiteld Al-Faráïz at-Tájí fí Sharh Faráïz as-Sirájí, door ÂBD AL-KARÍM BEN MUHAMMAD AL-HAMADÁNÍ [3].

BURHÁN AD-DÍN AL-MARGHÍNÁNÍ, de schrijver van de Hidáyah, schreef ook een werk over het erfregt, getiteld de Faráïz al-ûsmání, dat door verscheiden commentaren is verklaard [4].

De Faráïz-i Irtizíyah is eene beknopte verhandeling in het Perzisch over het erfregt, hetwelk de voornaamste autoriteit voor die wet in Dakhin [5] schijnt te zijn; de schrijver daarvan is IRTIZÁ ÂLÍ KHÁN BAHÁDUR.

---

[1] HÁJ. KHALF., Tom. IV, p. 400. [2] HÁJ. KHALF., Tom. IV, p. 401.

[3] HÁJ. KHALF., Tom. IV, p. 404. [4] HÁJ. KHALF., Tom. IV, p. 405.

[5] De heer EUGÈNE SICÉ vermeldt dit werk als een autoriteit onder de *Shíáhs* van Pondicherry; maar hij heeft uittreksels daaruit gegeven, met vermelding van de opiniën der Sunni Imams, die voldoende bewijzen, dat het niet als een gids kan worden beschouwd voor de ware volgelingen van ÂLI. — *Journ. Asiat.*, 3me Série, Tom. XII, p. 185 seqq.

De Faráïz-i Irtizíyah werd te Madras gedrukt, doch zonder jaartal. Ik heb dat boek nooit te zien kunnen krijgen.

De volgende afzonderlijke verhandelingen over het erfregt, volgens de leer van ASH-SHÁFIÎ, kunnen vermeld worden: — Al-Faráïz al-Fárikíyah van SHAMS AD-DÍN MUHAMMAD BEN KILLÁYÍ, die overleed in 777 van de Hedjra (A. D. 1375); — de Faráïz al-Fazárí van BURHÁN AD-DÍN ABÚ ISHÁK AL-FAZÁRÍ, gewoonlijk genoemd IBN FIRKÁH, die overleed in 729 van de Hedjra (A. D. 1328); — de Faráïz al-Mutawallí van ABÚ SAÎÍD ABD AR-RAHMAN BEN MÁMÚN AL-MUTAWALLÍ, die overleed in 478 van de Hedjra (A. D. 1085), en de Faráïz al-Mukaddasí van ABÚ AL-FAZL ÂBD AL-MALIK BEN IBRÁHÍM AL-HAMADÁNÍ AL-MUKADDASÍ en ABÚ MANSÚR ÂBD AL-KÁHIR AL-BAGHDÁDÍ, die overleden in 489 en 429 van de Hedjra (A. D. 1095 en 1037)[1].

De vroegste verhandelingen over de îlm al-Faráïz van schrijvers der Shíâhs schijnen geschreven te zijn door ÂBD AL-ÂZÍZ BEN AHMAD AL-AZADÍ en ABÚ MUHAMMAD AL-KINDÍ; de laatstgenoemde leefde onder de regering van HÁRÚN AR-RASHÍD. De meest bekende en meest geachte zijn de Ihtijáj ash-Shíâh van SAAD BEN ÂBD ALLAH AL-ASHÂRÍ, die overleed in 301 van de Hedjra (A. D. 913); de Kitáb al-Mawáris van ABÚ AL-HASAN ÂLÍ BEN BÁBAWÍYAH; en de Hamal al-Faráïz en de Faráïz ash-Sharîíyah van den Sjeich MUFÍD.

ABÚ JAAFAR MUHAHMAD AT-TÚSÍ, die, behalve zijne werken over den Koran, de Hadís en wetgeleerdheid, afzonderlijke verhandelingen schreef over bijna iederen tak van de wet der Shíâhs, heeft ook een werk over het erfregt nagelaten, getiteld Al-Íjáz Fí al-Faráïz.

V. Na aldus de commentaren op den Koran, de boeken over de overleveringen, en de algemeene en bijzondere verhandelingen over wetgeleerdheid en bijzondere wetten van de verschillende secten te hebben behandeld, blijft er nog over te spreken over de vijfde klasse van werken, die over de Ilm al-Fatáwa, of wetenschap van beslissingen, handelen. Zij zijn zeer talrijk en bedragen eenige honderden; doch het

---

[1] HÁJ. KHALF., Tom. IV, pp. 408, 410.

grootste gedeelte daarvan is of onbekend in Indië, of wordt er nooit gebruikt.

Meest al deze verzamelingen hebben den titel van Fatáwa, maar enkele verschijnen onder andere benamingen. Sommige geven de beslissingen van bijzondere wetgeleerden, of die in bijzondere boeken gevonden worden, anderen die, welke strekken, om de leer van de verschillende secten op te helderen; terwijl nog andere gewijd zijn aan de opteekening van de meening van geleerde juristen, die op bepaalde plaatsen geboren zijn of woonden, of die in bepaalde tijden leefden. Het zal noodig zijn hier slechts weinige van die werken te noemen.

De Khulásat al-Fatáwa van den Imam IFTIKHÁR AD-DÍN TÁHIR BEN AHMAD AL-BUKHÁRÍ, die overleed in 542 van de Hedjra (A. D. 1147), is eene uitgelezen verzameling van beslissingen, die groot gezag hebben [1]. IFTIKHAR AD-DÍN was ook de schrijver van de Khizánat al-Wákiâát en van de Kitáb an-Nisáb, op welke boeken de Khulásat gegrond is en waaraan latere verzamelingen van beslissingen veel belangrijke gevallen verschuldigd zijn.

De Zakhírat al-Fatáwa, somtijds genoemd de Zakhírat al-Burháníyah, van BURHAN AD-DÍN BEN MÁZAH AL-BUKHÁRÍ, den schrijver van de Muhít al-Burhání, is ook beroemd, ofschoon het niet een groote verzameling van beslissingen is, voornamelijk getrokken uit de Muhít. [2].

De Fatáwa Kází Khán, of verzameling van beslissingen van den Imám FAKHR AD-DÍN HASAN BEN MANSÚR AL-ÚZJANDÍ AL-FARGHÁNÍ, gewoonlijk genoemd KÁZÍ KHÁN, die overleed in 592 van de Hedjra (A. D. 1195), is een werk, dat in Indië zeer geacht wordt en bij de regtbanken aangenomen wordt als gelijk in gezag aan de Hidáyah van BURHÁN AD-DÍN ÂLÍ, van wien KÁZÍ KHÁN een tijdgenoot was. Het werk is vol van gewoonlijk voorkomende gevallen en is daardoor zeer nuttig in de praktijk, vooral omdat vele beslissingen opgehelderd zijn met de bewijzen en redeneringen waarop zij gegrond zijn. YÚSUF BEN JUNAID, gewoonlijk bekend onder den naam van AKHÍ CHALABÍ AT-TÚKÁT, maakte

---

[1] HÁJ. KHALF., Tom, III, p. 165.

[2] HÁJ. KHALF., Tom. III, p. 327.

een epitome van KÁZÍ KHÁNS werk en bragt het zamen in één boekdeel [1].

De Fatáwa Kází Khán zijn in het oorspronkelijke gelithographeerd uitgegeven te Calcutta in 1835 [2].

De Fatáwa az-Zahíríyah werd geschreven door ZAHÍR AD-DÍN ABÚ BAKR MUHAMMAD BEN AHMAD AL-BUKHÁRÍ, die overleed in 619 van de Hedjra (A. D. 1222). Zijne beslissingen werden gedeeltelijk genomen uit de Khizánat al-Wákiâat, en zijn werk is wederom een van de grondslagen geworden voor andere verzamelingen. BADR AD-DÍN ABÚ MUHAMMAD MAHMÚD BEN AHMAD AL-ÂINI, die overleed in 855 van de Hedjra (A. D. 1451), maakte eene verzameling uit dit en andere oude werken van gelijken aard, getiteld de Masáïl al-Badríyah [3].

De Fusul al-Isturúshí [4] werd geschreven door MUHAMMAD BEN MAHMÚD, gewoonlijk AL-ISTURÚSHÍ genoemd, in 625 van de Hedjra (A. D. 1227) en is voornamelijk beperkt tot de beslissingen over handelszaken.

De Fusúl al- Imádíyah van ABÚ AL-FATH MUHAMMAD BEN ABÚ BAKR AL-MARGHÍNÁNÍ AS-SAMARKANDÍ werd geschreven in 651 van de Hedjra (A. D. 1253) [5]. Het bevat veertig afdeelingen, die beslissingen inhouden aangaande handelszaken; het werk was bij den dood van den schrijver niet voltooid, maar werd afgemaakt door JAMÁL AD-DÍN BEN ÎMÁD AD-DÍN.

De Fusúl al-Imádíyah zijn gelithographeerd in het oorspronkelijke te Calcutta in 2 deelen 8°. uitgegeven in 1827.

De twee laatstgenoemde werken zijn opgenomen in eene verzameling, getiteld Jámia al-Fusúlain [6], welk werk eenige vermaardheid heeft verkregen: het werd zamengesteld door BADR AD-DÍN MAHMÚD, bekend on-

---

1 HÁJ. KHALF., Tom. IV, p. 365.

2 *Futawa Qazee Khan on the Institutes of Aboo Huneefa.* Edited by MOULVEE MOHUMMUD MOORAND, MOULVEE HAFIZ AHMUD KUBEER, MOULVEE MOHUMMUD SOLIMAN, MOULVEE GHOLLAM ISSA, and MOULVEE TUMEEZOODEEN AIZANEE, 4 Vols, 8°. Calcutta.

3 HÁJ. KHALF., Tom. IV, p. 362.

4 HÁJ. KHALF., Tom. IV, p. 432.

5 HÁJ. KHALF., Tom. IV, p. 440.

6 HÁJ. KHALF., Tom. II, p. 562.

der den naam van Ibn al-Kází Simáwanah, die overleed in 823 van de Hedjra (A. D. 1420).

De Kunyat al-Munyat is eene verzameling van beslissingen, die een vrij groot gezag hebben, van MUKTÁR BEN MAHMÚD BEN MUHAMMAD AZ-ZÁHIDÍ ABÚ AR-RIJA AL-GHAZMÍNÍ, bijgenaamd NAJM AD-DÍN, die overleed in 658 van de Hedjra (A. D. 1259)[1].

De oorspronkelijke tekst van de Kunyat al-Munyat werd in 4°. te Calcutta uitgegeven in 1829.

AN-NAWAWÍ, de schrijver van het biographisch woordenboek de Tahzíb al-Asmá, die overleed in 677 van de Hedjra (A. D. 1278), maakte eene verzameling van beslissingen, de Fatáwa an-Nawawí, die eenige bekendheid verwierf. Hij vervaardigde ook een kleiner werk van denzelfden aard, getiteld ûyún al-Masáïl al-Muhimmat, dat in den vorm van zamenspraken is opgesteld[2].

De Khizánat al Muftiyín van den Imám HUSAIN BEN MUHAMMAD AS-SAMÂÁNÍ, die zijn werk voltooide in 740 van de Hedjra (A. D. 1339)[3], bevat eene groote menigte beslissingen en heeft eenig gezag in Indië.

De Khizánat al-Fatáwa van AHMAD BEN MUHAMMAD BEN ABÍ BAKR AL-HANAFÍ[4] is eene verzameling van beslissingen, vervaardigd op het einde van de achtste eeuw van de Hedjra; het bevat zeldzaam voorkomende gevallen. Naar dit boek wordt in Indië verwezen.

De Fatáwa Tátárkháníyah was oorspronkelijk eene groote verzameling van Fatwas, in verscheiden deelen, van den Imám ÂÁLIM BEN ÂLÁ AL-HANAFÍ, getrokken uit de Muhít al-Burhání, de Zakhírat, de Kháníyah en de Zahíríyah. Later echter werd uit deze beslissingen eene keuze gedaan door den Imám IBRAHÍM BEN MUHAMMAD AL-HALABÍ, die overleed in 956 van de Hedjra (A. D. 1549) en daarvan werd een epi-

---

[1] HÁJ. KHALF., Tom. IV, p. 572.

[2] HÁJ. KHALF., Tom. IV, pp. 292, 369. WÜSTENFELD, *über das Leben und Schriften des Scheich* AL-NAWAWI, pp. 53, 54.

[3] HÁJ. KHALF., Tom. III, p. 136.

[4] HÁJ. KHALF., Tom. III, p. 135. HARINGTON'S *Analysis*, p. 240, N°. 1, 2de ed.

tome gemaakt in één boekdeel, dat den titel van Tátárkhániyah behouden heeft [1].

De Fatáwa Ahl-Samarkand is eene verzameling der beslissingen van die geleerden te Samarkand, die voorbijgegaan of ter loops behandeld zijn in de Fatáwa Tátárkhániyah en de Jámia al-Fusúlain [2]; het kan beschouwd worden als een supplement op beide werken.

De Fatáwa az-Zainíyah bevat beslissingen van ZAIN AL-ÂÁBIDÍN IBRÁHÍM BEN NUJAIM AL-MISRÍ, den schrijver van de Bahr ar-Ráïk en de Ashbah wa an-Nazáïr. Zij zijn bijeengebragt door zijn zoon AHMAD omtrent 970 van de Hedjra (A. D. 1562) [3].

De Fatáwa-i Ibráhim Sháhi van SHIHÁB AD DÍN AHMAD werd vervaardigd op last van IBRÁHÍM SHÁH van Junpur, in de negende eeuw van de Hedjra. Het is in Indië bekend, doch er wordt niet veel gezag aan toegekend [4].

De Tanwír al-Absár van den Sjeich SHAMS AD-DÍN MUHAMMAD BEN ABD ALLAH AL-GHAZZÍ, die dit werk schreef in 995 van de Hedjra (A. D. 1586), is verrijkt met eene verscheidenheid van kwestiën en beslissingen, en schijnt binnen deze klasse van wetgeleerde boeken te vallen. Het wordt beschouwd als een van de nuttigste boeken volgens de leer van ABU HANÍFAH en heeft vele commentaren gekregen [5]. De meest bekende van deze commentaren zijn de Manh Al-Ghaffár, die eene aanmerkelijke uitgebreidheid heeft, van den schrijver van de Tanwír al-Absár zelf [6]; en de Fatáwa Durr al-Mukhtár, die geschreven werd in 1071 van de Hedjra (A. D. 1660) door MUHAMMAD ÂLÁ AD-DÍN BEN SHAIKH ALÍ AL-HISKAFÍ. Beide commentaren bevatten eene menigte beslissingen en zijn zeer bekend in Indië.

Eene Perzische vertaling van het boek over Taazirát, uit de Durr al-Mukhtár, werd op last van den heer HARINGTON gemaakt, door MAU-

---

[1] HÁJ. KHALF., Tom. II, p. 90. [2] HÁJ. KHALF., Tom. IV, p. 354.

[2] HÁJ. KHALF., Tom. IV, p. 357. Hij dwaalt in den naam van den schrijver, dien hij ZAIN AD DIN noemt.

[3] HARINGTON, *Anal.*, p. 241, 2de ed. [5] HÁJ. KHALF., Tom. II, p. 453.

[4] Zie de inleiding voor de Perzische vertaling van het boek over TAAZÍRÁT, uit de *Durr al-Mukhtár*.

LAVI MUHAMMAD KHALÍL AD-DÍN en te Calcutta in 8° gedrukt in 1813. Eene gelithographeerde uitgave van den oorspronkelijken Arabischen tekst van het geheele werk verscheen ook daar in 8° in 1827.

Een boek van aanteekeningen of Háshíyat, getiteld: Háshíyat al-Tahtáwi álá Durr al-Mukhtár, werd te Bulak uitgegeven in 1839; maar ik heb het niet gezien en kan niet zeggen of het het werk van Al-Hiskafí of eene andere verhandeling onder denzelfden titel verklaart.

Onder de verzamelingen van beslissingen wordt geen zoo dikwerf aangehaald, of zoo hoog geacht, als de Fatáwa al-áálamgiri; en alhoewel aan de Fatáwa Kázi Khán, zoo als wij vermeld hebben, een gelijk gezag wordt toegekend, als aan de Hidáyah, wordt het echter niet zoo algemeen gebruikt, en is het niet zoo publiek verspreid, als de Fatáwa al-áálamgiri. Dit laatstgenoemde werk is, wegens zijn veel omvattenden aard, toepasselijk op bijna elk voorkomend geval, dat met punten van de Hanafiwet niet in betrekking staat, en daardóor wordt het bijna elken dag bij de regtbanken in Indië te voorschijn gebragt en als eene autoriteit aangehaald. De Fatáwa al-áálamgiri werd aangevangen in 1067 van de Hedjra (A. D. 1656)[1], op last van den Keizer AURANGZÉB AÁLAMGÍR, naar wiens naam het werk genoemd is. Het bevat eene bloote opgave van regtsvoorvallen, zonder eenige argumenten of bewijzen; eene weglating, waardoor het niet zeer geschikt is voor het onderrigt van eerstbeginnenden. Het overgroot aantal regtsgevallen vergoedt echter in zekere mate dit gemis, hetgeen bovendien wordt aangevuld door de Hidáyah en andere werken; en de opname van argumenten kan des te gemakkelijker ontbeerd worden, omdat aan de opiniën van de jongere verzamelaars geen gelijk gezag kon worden toegekend, als aan die van de andere schrijvers over wetgeleerdheid, ook zijn de eenvoudige beslissingen, zonder commentaar of uitlegging, evenzeer op bijzondere gevallen toepasselijk, als wanneer zij opgehelderd en verklaard werden door aanhalingen uit werken, die het gezag hebben van tekst-boeken. De Fatáwa al-áálamgiri werd in het Perzisch vertaald op last van AÁLAMGIR's dochter, ZÉB AN-NISÁ.

---

[1] HARINGTON'S *Analysis*, Vol. I, p. 241, 2de ed.

De oorspronkelijke Arabische tekst van de Fatáwa al-aálamgiri werd in zes groote kwarto boekdeelen te Calcutta uitgegeven in 1828 [1].

Eene Perzische vertaling van de boeken over Jináyát en Hudud uit de Fatáwa al-aálamgiri, werd op last van den Raad van het College te Fort William te Calcutta vervaardigd door den KÁZI AL-KUZÁT MUHAMMAD NAJM AD-DIN KHÁN, en werd daar in 8° in 1813 uitgegeven, tegelijk met eene Perzische verhandeling over Taazirát van denzelfden schrijver, in hetzelfde boekdeel als de vertaling van het boek over Taazirát uit de Fatáwa Durr al-Mukhtár, waarvan reeds gesproken is.

De heer NEIL BAILLIE heeft onlangs eene vertaling uitgegeven van enkele stukken uit twee boeken van de Fatáwa al-aálamgiri, die alles bevatten wat op koop betrekking heeft [2]. "De regel, die bij het kiezen "van deze stukken aangenomen is, zegt de heer BAILLIE, was, om te "behouden al wat den aard heeft van een algemeenen regel, maar bij"zondere gevallen te laten varen, behalve wanneer zij beschouwd wer"den een beginsel of regel van de wet te bevatten of op te helderen [3]." De vertaler heeft zijn taak op eene zeer geschikte wijze volbragt, en heeft, door het behouden van de indeeling en orde van het oorspronkelijke in hoofdstukken en afdeelingen, de aanhaling van den Arabischen tekst zonder bezwaar gemaakt voor den Orientalist. Hij heeft daaraan doorloopend toegevoegd opehelderende aanteekeningen, die misschien, in het belang van dengeen die dat regt wil leeren, nog uitgebreid hadden kunnen worden. Dit werk is een zeer belangrijk bijvoegsel tot de vertaalde verhandelingen over de mohammedaansche wet; en, daar het op kosten van den Staat gedrukt werd, levert het een nieuw bewijs van de dikwijls betoonde en oordeelkundige vrijgevigheid van de Kamer van Bewindhebbers in het begunstigen van werken, die tot nut van Indië strekken.

---

[1] *Futawa Alemgiri; a collection of Opinions and Precepts of Mohammedan Law*, Compiled by SHEIKH NIZAM, and other learned men, by command of the Emperor Aurungzeb Alemgir, 6 Vols, 4°. Calcutta 1828.

[2] *The Moohammudan Law of Sale, according to the Huneefeea Code, from the Futawa Alumgeeree.* Selected and translated from the Arabic, by NEIL BAILLIE, 8°. Lond., 1850.

[3] BAILLIE'S *Moohammudan Law of Sale*, Preliminary Remarks, p. XVI.

De Fatáwa al-Ankirawi, eene verzameling van de beslissingen van Al-Ankirawi, vervaardigd door den Seich Al-Islám, MUHAMMAD BEN AL-HUSAIN, die overleed in 1098 van de Hedjra (A. D. 1686), komt overeen met de leer van ABÚ HANÍFAH en heeft groot gezag [1].

De Fatáwa Hammádíyah werd zamengesteld door ABÚ AL-FATH RUKN AD-DÍN BEN HUSÁM AN-NÁGÚRÍ en opgedragen aan zijn voogd HAMÁD AD-DIN AHMAD, Hoofd-Kázi van Nahr Waláh. Dit werk is eene compilatie van jonge dagteekening, hoewel die niet met zekerheid kan worden opgegeven; het heeft een vrij groot gezag.

De Fatáwa Hammádíyah werd in het oorspronkelijk Arabisch in twee 8° deelen te Calcutta uitgegeven in 1825.

De Fatáwa as-Sirájíyah is eene verzameling van beslissingen over zeldzame gevallen, die niet dikwijls in andere boeken voorkomen. De heer BAILLIE heeft, in zijne verhandeling over het erfregt, steeds verwezen naar dit werk, als eene autoriteit. Eene uitgave van den oorspronkelijken tekst in 8° verscheen te Calcutta in 1827.

Tipu Sultan gelastte het maken van eene verzameling van Fatwas in het Perzisch door eene vereeniging van de ûlama's van Mysore. Het bevat drie honderd en dertien hoofdstukken en is getiteld de Fatáwa-i Muhammadi [2].

De volgende werken van deze klasse, die te Konstantinopel zijn uitgegeven en beslissingen volgens de leer van ABU HANÍFAH bevatten, komen nog in aanmerking.

Eene verzameling van Fatwas in het Turksch en Arabisch, getiteld de Kitáb fí al-Fikh al-Kadúsí, vervaardigd door HÁFIZ MUHAMMAD BEN AHMAD AL-KADÚSÍ in 1226 van de Hedjra (A. D. 1808) [3]. Het is in 4° uitgegeven in 1821.

De Fatáwa-i abd ar-Rahím Effendi is eene verzameling van vonnissen, uitgesproken op verschillende tijden in Turkije, en verzameld door MUFTÍ ABD AR-RAHÍM. Het werd in twee folio deelen gedrukt in 1827.

---

[1] HÁJ. KHALF., Tom. IV, p. 354.

[2] STEWART'S *Catalogue of the Library of Tippoo Sultan*, p. 157, N°. XCII.

[3] Eene beschrijving van dit werk uit de pen van den heer BIANCHI, wordt gevonden in het vierde deel van het *Journ. Asiat.*, p. 171 seqq.

Dabagzádeh Nuamán Effendi is de schrijver van eene verzameling van zes honderd en zeventig beslissingen, waaraan de titel is gegeven van Tuhfat as-Sukuk. Zij werd te Konstantinopel in 4° uitgegeven in 1832.

De Jámia al-Ijáratín is eene verzameling van beslissingen over de wet ten opzigte van huur en pacht van land, door MUHAMMAD ÁÁRIF. Zij werd te Konstantinopel in 8° gedrukt in 1836.

Eene verzameling van Fatwas betreffende huur werd te Konstantinopel uitgegeven door den heer D'ADELBOURG in 1838 [1]. Aan deze verzameling gaan vooraf de beginsels van de wet over huur, volgens de Multaka, en daarop volgt eene analytische tabel, die het naslaan van de verschillende beslissingen vergemakkelijkt.

Er bestaan verscheiden verzamelingen van beslissingen volgens de leer van Ash-Sháfii. De meest geachte schijnt te zijn de Fatáwa Ibn as-Saláh van ABU AMRU ÛSMÁN BEN ABD AR-RAHMAN ASH-SHÁHRAZURÍ, gewoonlijk genoemd IBN AS-SALÁH, die overleed in 642 van de Hedjra (A. D. 1244) [2]. IBN FIRKÁH, van wien reeds gesproken is als den schrijver van de Faráïz AL-FAZÁRÍ, eene verhandeling over erfregt, maakte ook eene verzameling van beslissingen, volgens dezelfde leer, die naar hem genoemd is de Fatáwa Ibn Firkáh [3].

Eenige weinige andere verzamelingen van Fatáwa worden door HARINGTON vermeld als in Indië bekend, maar ik heb ze niet gezien, en heb ook geene andere narigten omtrent haar aard kunnen inwinnen, dan die welke hij heeft opgegeven. Van drie daaruit geeft hij alleen de titels, namelijk, de Fatáwa-i Buzáziyah, de Fatáwa-i Nakhshbandíyah, en de Mukhtár al-Fatáwa [4]. Een vierde, de Fatáwa-i Karákháni beschrijft hij als eene Perzische compilatie; de gevallen, daarin opgenomen, zijn verzameld door MULLA SADR AD-DÍN BEN YAAKÚB, en eenige jaren na zijn dood gerangschikt door KARÁ KHÁN, onder de regering van den Sultan ALÁ AD-DÍN [5].

---

[1] *Recueil de Fetvas, ou décisions de la loi Muselmane, concernant et contract de louage,* par E. D'ADELBOURG, 4°. Const. 1838.

[2] HÁJ. KHALF., Tom. IV, p. 350. [3] HÁJ. KHALF., Tom. IV, p. 351.

[3] HARINGTON'S *Analysis*, Vol. I, p. 236, 2de edit.

[4] HARINGTON'S *Analysis*, Vol. I, p. 240, noot 1, 2de edit.

Boeken van de vijfde klasse volgens de leer van de Shiahs zijn zeer zeldzaam, en ofschoon verscheiden schrijvers beroemd zijn als groote meesters in de ilm al-Fatáwa, of Gevers van beslissingen, heb ik slechts twee werken ontdekt, die binnen deze klasse vallen. Het eerste is, de Mujarrad fí al-Fikh wa al-Fatáwa van den Sjeich ABÚ JAAFAR MUHAMMAD AT-TÚSÍ, die reeds zoo dikwijls vermeld is; en het tweede is de Lamáh-i Dimishkíyah van den Sjeich ASH-SHAHÍD ABÚ ABD ALLAH MUHAMMAD BEN MAKKÍ ASH-SHÁMI, die gedood werd in 786 van de Hedjra (A. D. 1384).

De oorsprong van het laatstgenoemde werk was, naar men zegt, aldus. Sultan ALI MUAYYID, die regeerder was van Khurásán en een Shiah, zond een bode naar Syrië, om den Sjeich ABÚ ABD ALLAH te verzoeken dat land te verlaten en naar Khurásán te komen. De Sjeich onttrok zich daaraan en, na zijne beslissingen in het bovengemelde boek te hebben bijeengebragt, zond hij het aan den Vorst, in plaats van zelf te gaan.

Er bestaat een commentaar op de Lamáh-i Dimishkiyah van ZAIN AL-AÁBIDIN, getiteld de Rauzat al-Bahiyat [1], hetgeen waarschijnlijk hetzelfde werk is, als dat, waarnaar door ÂLÍ HAZÍN verwezen wordt in zijn Mémoires, onder den naam van Sharh-i Lamah-i Dimishkiyah [2].

Ik voeg hierbij dat de heer BLAND eene verzameling van beslissingen vermeldt in zijn stuk over de Oostersche handschriften in de bibliotheek van Eton College [3], dat, naar zijn titel, Aurád-i Imámíyah, te oordeelen, waarschijnlijk een werk van de Shiahs is.

De voorgaande opgave zal, naar ik geloof, het grootste gedeelte, zoo niet alle mohammedaansche wetgeleerde boeken bevatten, die in Indië eenig gezag hebben, benevens de lijst van de gedrukte uitgaven en ver-

---

[1] STEWART'S *Catalogue of the Library of Tippoo Sultan*, p. 151, N°. XLIX.

[2] Het leven van Sjeich MOHAMMED ALI HAZIN, Perzische tekst uitgegeven door BELFOUR, pp. 10 en 52, 8°. London, gedrukt voor de Oriental Translation Fund, in 1831.

[3] *Journal of the Royal Asiatic Society*, Vol. VIII, p. 105.

talingen. Een kort verslag van de oorspronkelijke verhandelingen door Europesche schrijvers opgesteld, die ongelukkig zeer weinige in aantal zijn, zal de opsomming van de schrijvers over mohammedaansche wetgeleerdheid besluiten.

Sir WILLIAM HAY MACNAGHTEN's Principles and Precedents of Muhammadam Law [1] hebben, even als elk werk van dien uitmuntenden schrijver, zeer groot gezag en bewijzen de naauwkenrigheid en helderheid in rangschikking, waardoor hij zich zoo bijzonder onderscheidt. De Precedents zijn van zeer groot belang, en de oorspronkelijke uittreksels uit de Hidáyah, de Sharáïa al-Islám, de Sirájiyah en de Sharifíyah, die hij als een aanhangsel er aan heeft toegevoegd, verhoogen de waarde van het werk.

De uitmuntende verhandeling van den heer NEIL BAILLIE over de wet op het erfregt [2] is, zoo als hij zelf zedig erkent, weinig meer, dan eene zamentrekking van de Sirájiyah en Sharifíyah; maar het is eene zamentrekking, met zeer veel bekwaamheid en oordeel bewerkstelligd, die een zeer ingewikkeld onderwerp volkomen begrijpelijk maakt. De plaatsen in het oorspronkelijk Arabisch uit de twee vermelde werken, die den grondslag van zijn werk uitmaken en tevens de andere plaatsen, die hij daaraan heeft toegevoegd, zullen met voordeel en dankbaarheid worden geraadpleegd door degenen, die zich op dit onderwerp toeleggen.

Een goed overzigt van de mohammedaansche wet wordt gevonden in het Journal of the Royal Asiatic Society [3]; het is uit de pen van den Lieut.-Colonel VANS KENNEDY en der aandacht wel waard.

HARINGTON heeft in zijn reeds dikwerf aangehaalde Analysis of the Bengal Regulations een lang hoofdstuk gewijd aan de strafwet der Muselmannen, voor zoo ver zij gewijzigd is door de Regulations; dit gedeelte maakt, voor zoo ver het zich uitstrekt, eene verwijzing naar elk

---

[1] *Principles and Precedents of Moohummudan Law, being a Compilation of primary rules relative to the doctrine of Inheritance, contracts, and Miscellaneous subjects;* by W. H. MACNAGHTEN, Esq., 8°. Calcutta, 1825.

[2] *The Moohummudan Law of Inheritance according to Aboo Huneefa and his followers;* by NEIL B. BAILLIE, 8°. Calcutta, 1832.

[3] Vol. II, p. 81.

ander werk daarover overbodig [1]. Voor dit hoofdstuk over de strafwet is eene inleiding geplaatst, bevattende eene beschrijving van sommige wetgeleerde boeken der Mohammedanen; dit is een herdruk van het stuk, door HARINGTON in het tiende deel van de Asiatic Researches geplaatst.

De heer RICHARD CLARKE heeft, in zijn uittreksel van de Bengal Regulations, dat het zesde aanhangsel bij de Minute of Evidence van het Judicial Sub-Committee van het Lager Huis in 1832 [2] uitmaakt, ook een klaar en beknopt verslag gegeven van de mohammedaansche strafwet.

De beginsels van deze wet, zoo als zij nu in Bengalen van kracht is, zijn bloot gelegd door den heer BEAUFORT in zijn Digest of the Criminal Law of the Presidency of Fort William; en het werk over de strafwet van Madras, dat uitgegeven is door den heer BAYNES, regter van Madura in 1848, laat niets te wenschen over omtrent dit onderwerp in dat Presidentschap [3].

Het eigendomsregt op den grond, waarover zoo veel geschreven is, schijnt te naauwernood binnen den kring van het verslag over de mohammedaansche wet te vallen. Ik kan echter niet nalaten, om melding te maken van de geleerde werken van den Generaal Sir ARCHIBALD GALLOWAY en Generaal JOHN BRIGGS, die zich bijzonder onderscheiden hebben in hun onderzoek omtrent dit moeijelijke vraagstuk [4].

Onder de werken van de Europeanen over het mohammedaansche regt moet aan het Tableau de l'Empire Othoman van MOURADJEA D'OHSSON de eerste plaats worden toegekend. Zoo als ik reeds heb gezegd, is het bijna geheel gegrond op de Multaka van den Sjeich IBRÁHIM AL-HALABI en bevat eene vertaling van het grootste gedeelte van dat stuk.

---

[1] HARINGTON, *Analysis*, Vol. I, p. 223 seqq., 2de ed.

[2] IV. *Judicial*, p. 665, 4°. edit.

[3] *The Criminal Law of the Madras Presidency as contained in the existing Regulations and Acts*, 8°. Madras, 1848.

[4] *Observations on the Law and Constitution and present Government of India*, by LIEUT. COL. GALLOWAY, Chapter II, p. 32 et seq., 8°. Lond., 1832. 2de edit. *The present Land-tax in India*, by LIEUT. COL. JOHN BRIGGS., Chapter III, p. 108 seq., 8°. Lond., 1830.

De inleiding voor de burgerlijke wet wekt belangstelling en is belangrijk; maar de Code zelf mist orde en somtijds ongelukkig zelfs naauwkeurigheid. MOURADJEA D'OHSSON voltooide zelf zijn werk niet, maar het werd voleindigd door zijn zoon. Als wij in het oog houden de schaarschheid van bouwstoffen en den toestand van kennis van Oostersche zaken in Europa, ten tijde toen dat werk werd geschreven, dan moet men de schrijvers het grootste gezag toekennen. Mede zal met vrucht daarvan gebruik maken, al wie zijn aandacht vestigt op de mohammedaansche wet in Indië, daar het eene practische uiteenzetting geeft van de leer van ABÚ HANÍFAH en zijne twee leerlingen, die in het Turksche Rijk heerscht.

In 1841 gaf de heer EUGÈNE SICÉ van Pondichery eene verhandeling over de mohammedaansche wet uit, zoo als zij geldt in de Dakhin [1]. De schrijver zegt, dat hij ze zamenstelde uit de Kanz van NASR ALLAH BEN AHMAD [2]; de Khulásat al-Ahkam van AHMAD ABÚ AL-KÁSIM BEN AHMAD AL-TÁYAATÍ; en de Faráïz-i Irtizíyah [3]. De heer SICÉ zegt, dat de Mohammedanen van Pondichery zijn *Shíâhs;* maar het is zeer duidelijk, dat *wezenlijke* Shíâhs vele van de in deze verhandeling opgenomen leerstellingen niet zouden erkennen, daar zij op het gezag van Sunni IMÁMS gegrond zijn. Hij vermeldt echter, dat zij eerbied hebben voor de nagedachtenis van HASAN en HUSAIN; en hij haalt op verscheiden plaatsen als eene autoriteit zekeren Imám JAAFAR aan, die zeer waarschijnlijk niemand anders is, dan JAAFAR AS-SÁDIK zelf. Het is waarschijnlijk, dat deze zoo genoemde Shíâhs van Pondichéry eene soort van hybridische secte zijn (niet *wezenlijke* Shíâhs), die ALÍ en zijne afstammelingen vereeren en te zelfder tijd, uit onwetendheid, eerbied betoonen

---

[1] *Traité des Lois Mahométanes, ou Recueil des Lois, usages et coutumes des Musselmans du Décan,* par M. EUGÈNE SICÉ, *de Pondichéry, Journal Asiatique,* 3me Série, Tom. XII, p. 149.

[2] De Kanz, waarvan SICÉ eene uitgave en vertaling belooft, is waarschijnlijk de Kanz *al-Dakâïk* van ABÚ AL-BARAKÁT ÂBD ALLAH BEN AHMAD AN-NASAFÍ, waarvan ik reeds in de derde klasse van wetgeleerde boeken der Sunnís gesproken heb; zie boven bladz. 227.

[3] Over dit werk is boven gesproken.

voor de opiniën van de groote wetgeleerden der Sunnis en hun zelfs den titel van Imâm toestaan.

Eene aaneenschakeling van belangrijke stukken over het burgerlijk regt van de Sunnis wordt thans uitgegeven in het Journal Asiatique, door den heer DU CAURROY [1]; het eerste stuk verscheen in Julij 1848.

De heeren SOLVET en BRESNIER gaven in 1846 [2] te Algiers eene korte verhandeling uit, over de wet op het erfregt, volgens de leer van MÁLIKI; het is een belangrijk klein werk, en de tabellarische opgave van de deelen, die zamenkomende erfgenamen krijgen, zal van veel nut in de praktijk bevonden worden.

Eene belangrijke en diepzinnige bijdrage van Dr. WORMS tot opheldering van het eigendomsregt op den grond, verscheen in het Journal Asiatique [3]; zij is vol van belangrijke narigten omtrent dat onderwerp, getrokken uit verschillende schrijvers. Daar de uittreksels bijna altijd vergezeld zijn van den oorspronkelijken tekst, zoo wordt aan de Orientalisten die omtrent dit belangrijk onderwerp nasporingen willen doen, de moeite bespaard om eene menigte boeken en handschriften na te slaan.

Het jongste geschrift over de mohammedaansche wet is ook opgenomen in het Journal Asiatique. In een pas uitgekomen nommer van dat uitmuntende tijdschrift heeft MIRZÁ KÁSIM BÉG, Professor aan de Keizerlijke Universiteit te St. Petersburg, een uitmuntend verslag gegeven van de opkomst en den voortgang van de wetgeleerdheid der Sunnis; hij geeft daarbij de bewijzen van volkomene bekendheid met het onderwerp en van den groote bekwaamheid in de behandeling [4].

---

[1] *Législation Muselmane Sunnite, rite Hanèfi*, par A. DU CAURROY, *Journ. Asiat.*, 4me Série, Tom. XII, p. 5.

[2] *Notice sur les successions Muselmanes*, par SOLVET et BRESNIER, Alger., 1846, in 8o.

[3] *Recherches sur la Constitution de la propriété territoriale dans les pays Muselmans, et subsidiairement en Algérie*, par M. le docteur WORMS, *Journ. Asiat.*, 3me Serie, Tom. XIV, p. 225.

[4] *Notice sur la marche et les progrès de la Jurisprudence parmi les sectes orthodoxes Muselmanes;* par MIRZA KASIM BEG., *Journ. Asiat.*, 4me Sárie, Tom. XV, p. 158 seqq.

Geen oorspronkelijk werk is door Europeanen geschreven over de wet van de Shiahs, waarvan slechts met een woord is melding gemaakt door Sir WILLIAM MACNAGHTEN in zijn Principles and Precedents of Muhammadam Law. In het jaarlijksche Verslag van de Société Asiatique te Parijs, over 1848 [1] wordt echter aangekondigd, dat de heer KASIMIRSKI DE BIEBERSTEIN, de bibliothecaris van die Maatschappij, zich bezig hield met de bewerking van een wetgeleerd boek der Shiahs. De heer KASIMIRSKI heeft zelf Perzië bezocht en heeft ervaring opgedaan, die hem in staat zal stellen practische narigten daarover te geven, die niet zouden kunnen worden verschaft door hen, die deze gelegenheid niet hebben gehad.

[1] *Journ. Asiat.*, 4me Série, Tom. XII, p. 120.

AANVULLINGEN EN VERBETERINGEN.

Toen de beide voorgaande hoofdstukken uit MORLEY's werk reeds bijna geheel waren afgedrukt, werd er een ander boekwerk van MORLEY aangekondigd, onder den titel van: *The administration of Justice in British India; its past history and present State: comprising an account of the Laws peculiar to India. London* 1858. Dat werk is echter niets anders, dan een tweede, verbeterde en vermeerderde druk van de inleiding voor het eerstgenoemde werk geplaatst. De aanvullingen, die ik op bl. 140, beloofde te geven, verschafte dus de heer MORLEY zelf: ik zal derhalve dat tweede werk naauwkeurig met het eerste vergelijken en hieronder opgeven wat in het tweede meer en beter gevonden wordt, dan in het eerste.

Bl. 141, noot 2. Over de twee Mímánsás zie men ook *Transactions of the Royal Asiatic Society*, vol. I, p. 439.

Bladz. 160, reg. 24. In 1844 is de tekst van de Dáya Bhága voor de derde maal uitgegeven, maar de heer MORLEY heeft deze uitgave niet gezien.

Bladz. 168, reg. 11. Volgens BRUNET, Manuel du Libraire, is de tekst van de Dattaka Mimánsá nogmaals uitgegeven te Serampore, in 8°. N. D., maar de heer MORLEY heeft deze uitgave niet gezien.

Bladz. 173, reg. 4. Een verslag over de Vyavastháratmálá vindt men in het *Journal of the Royal Asiatic Society*, vol. I, p. 119.

Bladz. 175, reg. 20. Een compilatie uit de Mitákshará en andere werken in Telugu, verscheen in 8°, te Madras in 1851, onder den titel van: *Vyavahara Durpanum. A compilation of the Vijnanaswareyum, Smritichendrika, and several other works on Hindu Law. Revised by Vuttyum Vasoodeva Para Bhrummah Saustrooloo.*

Bladz. 179. Na den zevenden regel moet het volgende worden ingeschoven:

De heer GIBELIN heeft in 1846—47 te Pondicherry een werk uitgegeven, dat onder de aandacht van den lezer moet worden gebragt, daar het een vergelijking bevat van de burgerlijke wet der Hindoes met de wetten van Athene en Rome en de gewoonten van de Germanen [1]. Het werk van den heer GIBELIN is, voor zoover het die vergelijking betreft, zeer belangrijk; maar er zijn veel beschouwingen in, die geen nut hebben, en het wordt ontsierd door een aantal fantastische woordafleidingen, welke even buitensporig zijn, als die welke men aantreft in de werken van BRYANT, VALLANCEY of ALEXANDER MURRAY.

Een uitmuntend handboek voor de Hindoewet, uit de pen van den heer T. L. STRANGE, zoon van den voortreffelijken Sir THOMAS, en een regter in de Sudder Adawlut, kwam in 1856 te Madras in het licht [2]. Het is bepaaldelijk geschreven met het plan, om de resultaten van den arbeid van Sir THOMAS te geven in een goedkoopen en beknopten vorm, te gelijk met de bijgevoegde bouwstoffen, welke de regtspraak van de regtbanken sedert dien tijd heeft leeren kennen. De heer STRANGE heeft zijn taak met groote bekwaamheid volvoerd, daar de lezer in een boek van slechts 75 bladzijden een voldoend overzigt van de Hindoewet, zoo

---

[1] *Études sur le droit civil des Hindous; recherches de législation comparée sur les lois de l'Inde, des lois d'Athènes et de Rome et les Coutumes des Germains.* Par E. GIBELIN, 2 Tomes, 8°. Paris, 1846—1847.

[2] *A Manual of Hindoo Law.* Bij THOMAS LUMSDEN STRANGE, *Esq.* 8°. Madras, 1856.

als zij bij onze regtbanken in Indië wordt toegepast, zal vinden. Het dertiende hoofdstuk bevat sommige wetenswaardige en belangrijke bijzonderheden omtrent de Malabaarsche wet.

Bladz. 183. In regel 17 moet het volgende worden ingeschoven:

Het moet hier opgemerkt worden, dat het woord "overlevering (traditie)" geenszins moet opgevat worden in den zin, dien wij gewoonlijk daaraan geven; de overleveringen zijn de verhalen van feiten, waarvan verscheidene wel is waar door mondelinge voortplanting zijn bewaard gebleven, maar zij zijn bewaard met de grootste zorg en omzigtigheid; andere zijn inderdaad zelfs bij het leven van MOHAMMED en spoedig na zijn dood opgeschreven, maar het geschrift werd vernietigd, als de schrijvers den inhoud van buiten hadden geleerd. De geleerde en onvermoeide Dr. SPRENGER, vroeger Principal van de Madrasah te Calcutta, was de eerste, die dit verschil tusschen "overleveringen" zoo als wij dat woord verstaan, en de "Mohammedaansche overleveringen" [1] deed opmerken; een verschil, dat van zeer veel belang is, daar de laatstgenoemde een onmetelijke massa uitmaken van bescheiden van tijdgenooten omtrent het leven, de voorschriften en handelingen van MOHAMMED, uitgebreider en authentieker, dan in de letterkunde van eenig ander volk omtrent eenig tijdvak gevonden wordt.

Bladz. 188, reg. 15. Bij de woorden, *in eenig gedeelte van Indië kracht hebben*, wordt in een noot verwezen naar: HERKLOTS, *Qanoon-e-Islam*, 8°. London 1832, p. 244, noot.

Bladz. 188, noot 4. Aan de noot wordt toegevoegd: HERKLOTS zegt, dat men ze voornamelijk ontmoet te Nagore, digt bij Negapatam, op de kust van Coromandel, Qanoon-e-Islam, p. 244, noot.

Bladz. 188, reg. 28. Ik vind mij verpligt hierbij te doen opmerken, dat de secte van de Sjafeïten in den Indischen Archipel grooten invloed heeft, en op sommige plaatsen zelfs uitsluitend heerscht.

---

[1] SPRENGER'S *Life of Mohammad*, Vol. I. ALLAHÁBÁD, 8°. 1851, p. 67 en volg. SPRENGER, *on the origin and progress of writing down historical facts among the Musulmans;* zie het *Journal of the Asiatic Society of Bengal*, Vol. XXV, p. 304. Dr. SPRENGER is thans bezig met het maken van een herziene uitgave van het eerste deel van zijn *Life of Mohammad*, en met de voortzetting van dat werk.

Bladz. 197, reg. 16. De volgende volzin wordt ingeschoven: De Shíâhs spreken dikwijls van de Mujtahids in hun wetgeleerde boeken, zeggende gewoonlijk, nadat zij een stelling, waaromtrent verschil van meening bestaat, hebben medegedeeld, "Sommigen van de Mujtahids zeggen" enz.

Bladz. 198, reg. 17—28. In plaats van hetgeen in deze regels gevonden wordt, leze men het volgende:

Het is niet mogelijk met naauwkeurigheid te bepalen, wanneer de eerste verzameling van overleveringen werd opgeschreven, maar de gewoonte om ze over te schrijven, schijnt langzamerhand te zijn toegenomen, en het is zeker dat verscheidene van de gezellen van den Profeet zijn uitspraken in boeken verzamelden [1]. Intusschen namen de overleveringen zoodanig toe, dat het niet alleen raadzaam, maar zelfs noodzakelijk werd, om algemeene verzamelingen daarvan te maken en de authentieke te scheiden van die, welke een twijfelachtige authoriteit hadden.

De Khalief OMAR BEN ÂBD AL-ÂZÍZ vaardigde met dat doel een circulerend bevel uit, en verzamelingen werden spoedig gemaakt, zoodat op het einde van de derde eeuw van de Hedjra alle overleveringen, waarop men vertrouwen kon, in boeken verzameld waren; de meesten daarvan hadden echter reeds vóór het begin van de tweede eeuw een stereotypen vorm gekregen [2]. Men kent de eerste van de algemeene verzamelaars niet, maar er is geen twijfel of de eerste van de algemeene verzamelingen werden gemaakt door ABÚ BAKR BEN SHIHÁB AZ-ZUHRÍ, ÂBD AL-MALIK BEN JURAIJ, MÁLIK BEN ANAS en AR-RABÍ' BEN SUBAIH. Ik kom later op die werken terug. Te gelijk met hen, of spoedig daarna, meer bepaald tusschen de jaren 140 en 150 van de Hedjra, verzamelden en ordenden andere geleerde mannen verzamelingen van overleveringen en maakten verschillende commentaren en verhandelingen over wetgeleerdheid en over verklaring van den Koran ten opzigte van wettelijke onderwerpen.

---

[1] SPRENGER, *on the origin and progress of writing down historical facts*, p. 15. *Journal As. Soc. of Bengal*, Vol. XXV, p. 317.

[2] SPRENGER'S *Mohammad*, Vol. I, p. 68.

Bladz. 198, reg. 30. Bij de woorden *een gewoon boekdeel* wordt in een noot aangeteekend:

Tot verklaring van het groot aantal van zulke werken verhaalt D^r. SPRENGER: "zoo uitgebreid was de Arabische letterkunde, bestaande "voornamelijk uit boeken, die overleveringen bevatten, in het begin van "de derde eeuw, dat WÁKIDÍ, die overleed 207 A. H. (822 A. D.) een "verzameling van boeken naliet, waarvoor twaalf honderd man noodig "was, om ze te verplaatsen." SPRENGER's Mohammad, vol. I, p. 68.

Bladz. 200, reg. 19. Hier moet het volgende worden ingeschoven:

De volgelingen van ALI bleven niet ten achter in het vervaardigen van bibliographische en biographische woordenboeken, ofschoon hunne werken van dien aard minder talrijk en minder bekend zijn, dan die van de Sunnís.

De Shíâhs hebben vier beroemde werken over hun eigen bibliographie. Het oudste dat wij hebben is dat van den Sjeich ABÚ JÂFAR MUHAMMED BEN AL-HASAN BEN ALÍ BEN AT-TÚSÍ, die van de voornaamste Mujtahids van de Imámíyahsecte was en overleed in 460 A. H. (A. D. 1067): het heeft den titel van Fihrist Kutb ash-Shíâh wa Asmá al-Musannifín. Dit boek maakte alle vroegere boeken van dien aard overbodig, zoo als dat van IBN NUHAIK, van AHMAD BEN AL-HUSAIN, van AHMAD BEN MUHAMMAD, en zelfs dat van den grooten IBN BÁBAWAIH. Zij bestaan waarschijnlijk niet meer. De tekst van AT-TÚSÍ's werk werd uitgegeven door D^r. SPRENGER, bijgestaan door MAULAVÍ ABD AL-HAKK en MAULAVÍ GHULÁM KÁDIR en verscheen onlangs te Calcutta in het licht [1].

Het tweede is de Asmá ar-Rijal, dat gewoonlijk door de Shíâhschrijvers geciteerd wordt onder den naam van Kitáb-i Rijal; het werd geschreven door ABÚ AL-HUNAIN AHMAD BEN ALÍ AN-NAJASHÍ, die overleed in 450 A. H. (1058 A. D.). Dit werk heeft een grooten naam en D^r. SPRENGER leert ons, dat, hoewel het voorwendt een onafhankelijk werk te zijn, het inderdaad slechts een nieuwe uitgave is van de Fihrist van AT-TÚSÍ, hoewel completer en in het algemeen naauwkeuri-

[1] TÚSY's *List of Shy'ah books, and 'Alam al-Hodá's notes an Shy'ah biography.* Edited by Dr. A. SPRENGER, MAWLAWY 'ABD AL-HAQQ *and* MAWLAWY GHOLAM QADIR, 8°. Calcutta, 1855.

ger: inderdaad een beter boek [1]. Het wordt steeds door Shíâhschrijvers geciteerd.

Het derde werk is getiteld Ma'álim al-'Ulamá fí Fihrist Kutb; de schrijver, RASHÍD AD-DÍN MUHAMMAD BEN ALÍ BEN SHAHRÁSÚB van Sárí in Mázandarán, overleed op een gevorderden leeftijd in 588 A. H. (1192 A. D.). Het is een supplement op de Fihrist van at-Túsí [2].

Het vierde werk, dat, volgens D^r^. SPRENGER, veel nuttiger is, dan het laatstgenoemde [3], is, de Amal al-'Amal fí 'Ulamá Jabal 'Amil, zamengesteld in 1097 A. H. (1685 A. D.), door MUHAMMAD BEN HASAN 'AMILÍ. Het eerste hoofdstuk bevat een opgave van de geleerde mannen van den berg 'Amil, en het tweede hoofdstuk is gewijd aan de geleerde Shíâhs, die na AT-TÚSÍ leefden. Ik heb dit boek nooit gezien, en het moet zeer zeldzaam zijn, daar D^r^. SPRENGER zegt, dat hij slechts één bruikbaar copie daarvan vond in Indië [4].

Bladz. 201, reg. 6 tot 202, reg. 4, wordt aldus gewijzigd:

NÚR ALLAH citeert steeds de Fihrist van AT-TÚSÍ, en het boven vermelde werk van AN-NAJÁSHÍ; ook verwijst hij dikwijls naar een biographische verhandeling van den beroemden Shaikh AL-'ALLÁMAH JAMÁL AD-DÍN HASAN BEN YUSÚF AL-MUTAHHAR HILLÍ, gewoonlijk bekend onden naam van Shaikh 'ALLÁMAH HILLÍ, die overleed in 726 A. H. (1325 A. D.). Deze verhandeling wordt genoemd de Khulásat al-Akwál. D^r^. SPRENGER zegt, dat IBN AL-MUTAHHAR HILLÍ onder den titel van Izáh, een klein maar nuttig supplement, vervaardigde op de werken over Shíâh biographie, waarin de spelling van eigennamen wordt vastgesteld en misvattingen verbeterd. Hij vermeldt ook, dat 'ALAM AL-HUDÁ in 1073 A. H. (A. D. 1662) een nieuwe uitgave van de Izáh bewerkte, en hij heeft den tekst van dat werk aan den voet van de bladzijde van zijn uitgave der Fihrist van AT-TÚSÍ laten drukken. Núr ALLAH citeert ook ABÚ YAHYA AHMAD BEN DÁWÚD AL-FAZÁRÍ AL-JURJÁNÍ, die eerst een Sunní was, maar later overging tot het Imámiyah geloof, zoo als de schrijver van het biographisch werk, genoemd Kitáb fí Ma'rifat ar-Rijal [5].

---

1 Ib. Preface, pp. 1, 2.

2 Ib. Pref., p. 2.

3 Ib. Pref., p. 2.

4 Ib. Pref. p. 2.

5 *Majális al-Muminín.*

Bladz. 202, noot 3. Bij de noot moet het volgende worden gevoegd: A short Treatise, or Survey of the sciences, entitled Irshád al-Kásid ila Asma al-Mukásid van den Shaikh SHAMS AD-DÍN MUHAMMAD BEN IBRÁHÍM BEN SÁ'ID ANSÁRI AKFÁNI SAKHÁWÍ, die overleed in 749 A. H. (A. D. 1348), is ook de aandacht waard. De tekst van dit werk werd uitgegeven door D^r. SPRENGER en verscheen te Calcutta in 1849.

Bladz. 206, noot 7. Aangezien de geheele commentaar thans is verschenen, zoo vervallen de woorden: *Fasc.* I—VII, 1844—48.

Bladz. 207, reg. 13. Hier wordt het volgende ingeschoven:

Een verhandeling over de wetenschap van den Koran te verklaren, getiteld: Fauz al-Kabír fí Usúl at-Tafsír, van MULLÁ SHÁH WALÍ ALLAH MUHADDIS DÍHLAWÍ, werd in 8°. gedrukt te Dehli in 1842.

Bladz. 214, reg. 20. De Jámia al-Usúl wordt weggelaten.

Bladz. 215, reg. 26. Hier wordt het volgende bijgevoegd:

Een Perzische vertaling en commentaar op de Mishkát al-Masábih, getiteld de Ashi''at al-Lam'át fí Sharh al-Mishkát, van den Shaikh 'ABD AL-HAKK DIHLAWÍ, werd in 4° te Calcutta uitgegeven in 1842.

Bladz. 218, reg. 4. Hier wordt bijgevoegd: IBN 'UKDAH overleed te Kufa in 333 A. H. (A. D. 944).

Bladz. 229, reg. 10. Hier wordt het volgende bijgevoegd: Eene nieuwe uitgave van dit werk in lithographie verscheen in 1849 te Lakhnau, in 8°.

Bladz. 229, reg. 13. Na dezen regel komt nog het volgende:

De Asás al-Usúl van den Sayyid Dildár 'ALÍ BEN SAYYID MUHAMMAD MU'ÍN AL-HINDÍ AN-NASRÁBÁDÍ is ook een verhandeling over de bronnen van de wet. Het werd gelithographeerd in 8°. uitgegeven te Lakhnau in 1847.

Een algemeene korte verhandeling in Urdú, getiteld Fikh Ahmadí van MAULAVÍ KADRAT AHMAD BEN HÁFIZ 'INÁYAT AHMAD AL-FARÚKÍ, werd gelithographeerd te Delhi in 1847. (De uitgave is in 8°.)

Op dezelfde plaats verscheen in hetzelfde jaar een vertaling in Urdu door MUHAMMAD HUSAIN BEN MUHAMMAD BÁKIR, van een Perzische verhandeling over de wet op het huwelijk van MULLÁ MUHAMMAD BÁKIR. Dit werk is ook gelithographeerd.

Bladz. 230, reg. 13. MULLA KHUSRU is de gewone naam van MUHAMMAD BEN FARÁMURZ: hij voltooide zijn werk in 882 van de Hedjra (A. D. 1477).

Bladz. 231, reg. 16 tot bladz. 232, reg. 4. Deze regels worden door de volgende vervangen:

Het tweede is een Fransche vertaling, door den heer PERRON, van de Mukhtasar van KHALÍL IBN ISHÁK, die leefde in de veertiende eeuw van onze jaartelling [1]. De Mukhtasar is een werk, dat uitdrukkelijk handelt over de wet volgens de leerstellingen van MÁLIK en heeft eene afdoende authoriteit in Algérie, Tunis, Tripolie, Marokko, Senegal en bijna overal in Afrika, waar de Mohammedaansche godsdienst heerscht. De vertaling van den heer PERRON werd ondernomen op last van het fransche Gouvernement voor het bepaalde gebruik van hen, die in de regtsbedeeling in Algérie gebezigd worden, en is des te belangrijker, daar de vertaler zich niet bepaald heeft tot een bloote vertaling van den oorspronkelijken tekst, maar al de duistere plaatsen heeft opgehelderd door het inlasschen van ophelderingen uit de verschillende commentators van dat werk. Het is de eerste volkomen vertaling van een algemeene verhandeling over de Mohammedaansche wetgeleerdheid, die verschenen is. De typographische uitvoering van de boekdeelen èn de geringe prijs [2], doen de vrijgevigheid van het fransche Gouvernement eer aan.

De oorspronkelijke tekst van de Mukhtasar van KHALÍL is uitgegeven door den heer RICHEBÉ, onder het toezigt van den heer REINAUD, en kwam in het licht te Parijs in 1855. Het is gedrukt in Maghrabijnsche karakters [3].

Bladz. 236, reg. 13. Dit werk is geschreven door den schrijver van de Sharáï' al-Islam.

---

[1] *Précis de Jurisprudence Muselmane selon le Rite Málékite.* Par KHALIL IBN ISHAK. *Traduit de l'Arabe*, par M. PERRON. Paris, Imp. 8°., 6 Tomes, 1848—1854.

[2] Die prijs is toch ongeveer ƒ 80 voor de zes deelen, maar ik vereenig mij gaarne met den schrijver, dat die prijs gering is, als men let, zoowel op het uitmuntende van den inhoud, als op de keurigheid van typographische uitvoering.

[3] *Précis de Jurisprudence Muselmane suivant le rit Malékite*, par SIDI KHALIL, Paris, 8°. 1855.

Bladz. 241, eerste regel. Dit wordt aldus gewijzigd: De Faráïz-i Irtizíyah werd te Madras in 1825 [1] gedrukt.

Bladz. 241, reg. 25. Hierna wordt het volgende bijgevoegd:

Een vrij komplete verhandeling in het Perzisch over de wet der Shíâhs omtrent het erfregt, werd in 8°. te Lakhnau gelithographeerd uitgegeven in 1841. Het is een uittreksel uit een grooter werk, getiteld: de Rauzat al-Ahkám van SAYYID HUSAIN. Deze verhandeling verdient wel een vertaling; want, ofschoon daaraan al de eigenaardige moeijelijkheden verbonden zijn, die de door Mohammedaansche wetgeleerden aangenomen wijze van behandeling aankleven, is het vrij voldoende.

Een andere verhandeling over erfregt, die ik niet gezien heb, maar, naar ik geloof, met de Sjiitische stellingen overeenkomt, getiteld Kitab Ilm al-Faráïz, werd in 8°. op dezelfde plaats gelithographeerd uitgegeven in 1847. Het is geschreven in de Urdútaal door MULLÁ INÁYAT AHMAT.

Bladz. 246, reg. 3. Hier wordt nog bijgevoegd: Een andere uitgave van de Durar al-Mukhtár werd in 4°. te Calcutta gedrukt in 1846.

Bladz. 254, reg. 18. Deze volzin vervalt.

Bladz. 255, reg. 11. Hier wordt het volgende bijgevoegd:

Een boek, getiteld: "Droit Musulman," dat de eerste afdeeling uitmaakt van een geprojecteerde verzameling van oude en nieuwe wetboeken in het algemeen, werd te Parijs uitgegeven in 1849 [2]. Het is een gemeenschappelijk werk van de heeren JOANNY PHARAON en THÉODORE DULAU; maar daar de heer DULAU ons berigt, dat de eerstgenoemde maar weinig kennis van de wet heeft, en dat hij zelf geheel en al onbekend is met het Arabisch (p. 479), zoo is het naauwelijks noodig te vermelden, dat dit werk geen waarde heeft als authoriteit. De heer PHARAON is, naar het schijnt, een veelschrijver over verschillende on-

---

[1] *Furaiz-i Irtizeeah, a treatise on the Mohammedan law of Inheritance*, by MOULAVEE MOHUMMUD IRTAZA ALEE KHAN BAHADOOR MOOFTEE *of the Court of Sudr and Foudjaree Udalut at Fort St. George. Fol. Madras* 1825.

[2] *Études sur les législations anciennes et modernes. Première Classe. Législation Orientales. Première partie. Droit Muselman.* Par JOANNY PHARAON et THÉODORE DULAU, 8°. Paris, 1841.

derwerpen; onder andere geschriften heeft hij gegeven een verhandeling over de fransche Musulmansche en Joodsche wetgeving in Algiers [1]; dit laatste werk heb ik niet gezien.

Een belangrijk werk over de Mohammedaansche wet werd in het Russisch uitgegeven te St. Petersburg in 1850 [2]. De schrijver, de heer NIKOLAS TORNAU, heeft zijn werk geput uit oorspronkelijke bronnen en daarin een menigte onderrigtingen opgenomen, die hij zelf van nog levende Mohammedaansche geleerden heeft verkregen; het bevat zoowel de Sunnitische, als de Sjiitische wet. Dit werk is later in het Hoogduitsch vertaald [3].

Dr. S. KEIJZER heeft onlangs twee werken over de Mohammedaansche wet uitgegeven; waarmede, naar ik geloof, de lijst van Europesche schrijvers over dit onderwerp tot den tegenwoordigen tijd volledig is [4].

S. KEIJZER.

---

[1] *De la législation française, musselmane et juive à Alger*, 8º. Toulon, 1835.

[2] IZLOSHÉNIE NATCHAL MUSULMANSNAGO ZAKONOVÈDÈNIYA (Een uiteenzetting van de beginselen van mohammedaansche wetgeleerdheid.) 8º. St. Petersburg, 1850.

[3] *Das Moslemische Recht aus den Quellen dargestellt von* NICOLAUS V. TORNAUW, 8º. Leipzig, 1855.

[4] Handboek voor het Mohammedaansch regt, uitgegeven door Mr. S. KEIJZER, 8º. 's Gravenhage, 1855. Het Mohammedaansche strafregt, naar Arabische, Javaansche en Maleische Bronnen, door S. KEIJZER, 8º. 's Gravenhage, 1857.

BIJDRAGE

TOT DE

GESCHIEDENIS DER VULKANEN

IN

NEDERLANDSCH INDIE.

UITBARSTINGEN VAN DEN VULKAAN VAN TERNATE.

Eenige papieren, die ik in het manuscript van de Reis van Prof. REINWARDT in de Molukken gevonden heb, stellen mij in staat in de geschiedenis der uitbarstingen van den vulkaan van Ternate eene belangrijke gaping aan te vullen. Het kwam mij voor dat die aanteekeningen wat uitvoerig waren om ze in de Bijvoegsels achter mijne bewerking dier Reis op te nemen, en dat het daarom beter was ze als eene op zich zelf staande bijdrage in het Tijdschrift van het Instituut te plaatsen.

In het genoemde werk worden op bl. 487 de jaren opgegeven, waarin de uitbarstingen en aardbevingen van den berg van Ternate vooral hevig waren. Reeds de heer TEMMINCK had in zijn "Coup-d'oeil général

[1] Ik gebruik deze gelegenheid om terug te komen op eene aanteekening door mij gemaakt op bl. 640 dier Reis. Ik heb daar, bij bl. 487, gesproken van eene opgaaf, daar de bron niet van genoemd was, en daarmede blijkbaar te kennen gegeven, dat ik die ook niet kende. Tot mijne niet geringe verbazing zag ik later, dat zij is genomen uit BLEEKER's Reis, waarin ik ze op bl. 168 van het 1ste Deel had kunnen lezen. Ik teeken er nu nog bij aan, dat ten eerste G. M. R. eene drukfout is voor Q. M. R. en H. P. moet zijn H. P. N., en dat er Hummaleh en Hombron had moeten staan in plaats van Hummalck en Hombrow.

sur les possessions néerlandaises dans l'Inde Archipélagique," Leide 1849, Dl. III, bl. 143, behalve de jaren 1608, 1635, 1653, 1673 en 1693, ook de jaren 1770, 1771, alsmede de jaren 1772 en 1811 en 1814 opgenoemd als merkwaardig om de uitbarstingen die toen plaats hadden, maar desniettemin schijnt de herinnering aan die jaren later verloren te zijn gegaan, althans in de werken van D^r^. JUNGHUHN, en D^r^. BLEEKER, om geen anderen te noemen, vind ik ze niet weder.

De eerste geeft in zijn werk "Java enz.," II, bl. 1249, alleen de jaren 1608, 1635, 1653 en 1673 (volgens VALENTIJN) op en springt dan 165 jaren over tot 1838. Toen "ontbrandde de vulkaan op nieuw, nadat hij "langer dan anderhalve eeuw in rust had doorgebragt." Echter had hij sedert 1673 "wel is waar steeds rookwolken uitgestuwd, maar hij schijnt "geen vaste vulkanische stoffen te hebben uitgeworpen. Er verliepen "165 jaren en de oppervlakte der lava had tijd om te verweeren en in "een vruchtbaren bodem over te gaan; in 1838 was zij met de welig-"ste woudvegetatie gesierd."

D^r^. BLEEKER teekent in zijne reisbeschrijving, I, bl. 164, het volgende aan: "De aardbevingen van 1686, 1840 en 1855 schijnen de "hevigste te zijn geweest. Uitbarstingen kent men reeds sedert 1608. "Bij de uitbarsting van 1673 viel de vulkanische asch tot op Amboina. "In 1687 had ook een zware aschregen plaats. Bij de uitbarsting van "1763 vloeide de lavastroom tot in zee. Zoo ook in 1840. Deze "waren zeker de hevigste eruptiën der latere eeuwen. In vroegere eeu-"wen, in de vóórhistorische tijden van Ternate, hebben die lavastroo-"men zich meermalen tot in zee uitgestrekt. In deze eeuwen zijn aard-"bevingen en uitbarstingen te Ternate zeer talrijk geweest, vooral ech-"ter na 1835."

De eruptie van 1693, waarvan de heer TEMMINCK t. a. p. spreekt, kan ik niet t'huis brengen. Ook die van 1686 of 1687, waarvan de heer BLEEKER spreekt, is mij van elders niet bekend. Die van 1763 wordt door den laatstgenoemde, I, bl. 177, in verband gebragt met het ontstaan van den zoogenaamden Verbranden Hoek, doch alleen volgens een aangenomen gevoelen, dat wij ook reeds vinden uitgesproken in de beschrijving van Ternate door J. S. VAN COEVERDEN, in het Tijds. v.

Nederl. Indië, VI, 2, bl. 200 en 202. "De eeuw, bijkans verloopen na deze uitbarsting, is niet voldoende geweest om de oppervlakte dezer massa (t. w. de lavamassa aan den Verbranden Hoek) in die mate te ontleden, dat er zich eene vegetatie op heeft kunnen vestigen" — zegt de heer BLEEKER t. a. p., en bewijst daarmede dat geen latere hevige erupties hem bekend zijn; trouwens uit zijn niet noemen van jaartallen tusschen 1763 en den tegenwoordigen tijd blijkt dit reeds voldoende. Wanneer wij echter in de reis van REINWARDT, op bl. 495, die lavamassa's in verband zien brengen met de uitbarsting van 1771, in overeenstemming met het hieronder medegedeelde op bl. 274, en wij bij R. het jaar 1763 niet genoemd vinden, dan ontstaat de gedachte aan de mogelijkheid eener verwarring van jaartallen als van zelf. Toch zegt de heer BLEEKER eenige bladzijden verder, van het meertje Soelatakomidibawah sprekende, dat de vorming daarvan in 1763 of 1771 moet hebben plaats gehad, en hij voegt er bij "dat later daar ter plaatse geen vulkanische verschijnselen meer zijn waargenomen; dat de Ternatanen er althans geene overlevering of herinnering van hebben". Die woorden "daar ter plaatse" zullen wel niet alleen van dat meertje zijn te verstaan.

Welke uitbarsting OLIVIER bedoelt, als hij in 1824 van eene spreekt, die voor omtrent dertig jaren heeft plaats gehad (Reize in de Mol. II, bl. 225), weet ik niet. De extracten, die ik in de papieren van Prof. REINWARDT gevonden heb, loopen slechts over de jaren 1770—1774 en 1811—1820. Ik laat die thans volgen.

EXTRACT UIT HET DAGREGISTER GEHOUDEN TE TERNATE IN HET FORT ORANJE, ONDER HET BESTUUR VAN DEN GOUVERNEUR HERMANUS MUNNIK.

Junij 1770.

2. Heden gevoelde men een aardbeving, die echter zonder eenige schade te veroorzaken is gecesseerd.

10. Omtrent 8 uren dezen voormiddag, heeft men een sterke schudding des aardrijks gevoeld, echter zonder eenige schade.

20. Heden gevoelde men verscheidene aardbevingen zonder schadens.

21. Heden had men een zware aardbeving echter zonder eenige schade.

22 en 23. In beide deze dagen heeft men bijna onophoudelijk aardbevingen gevoeld.

24. Heden voelde men twee aardbevingen, als een ligte en een zware.

26. Heden heeft men alweder een harde aardschudding gehad, zoodanig dat de klok in den tuin van den heer Gouverneur daardoor aan 't klepperen is geraakt.

27. Zoo mede deze dag, omstreeks de klokke 6 uren, driemalen achter elkander, en dat met zulke force, dat verscheide dakpannen van huizen zijn afgevallen.

Julij 1770.

1. Reeds had men nu een maand bevorens nu en dan de beweging van het aardrijk gevoeld, die sedert eenige dagen frequenter en harder voorgevallen zijn, zelfs wel vier à vijf zwaare schokken in een etmaal, zoo bij dag als bij nacht.

2. De aardbevingen continuëren.

4 en 5. In beide deze dagen had men continueele aardbevingen.

6. Deze nacht begon de berg sterk te rommelen.

7. Dezen dag en de geheele nagt door heeft de berg gerookt.

8. Even zoo als gisteren voormiddag omtrent half 11 uren voelde men weder eene zware aardschudding.

9. Met den aanvang van den dag heeft de berg ijsselijk beginnen te rasen, hetwelk het geheele etmaal heeft aangehouden.

10. Het rasen van de berg heeft dit etmaal door gecontinueerd, werpende eene menigte vurige steenen en asch uit, verzeld van zware slagen.

11. Even als gisteren en des nachts om 12 uren een zware aardbeving.

12. Heeft de Stuurman GERARDUS VENEMA de hoogte van de Ternaatsche berg gemeten en bevonden hoog te zijn 1292½ voet [1].

---

[1] De berg van Ternate is volgens REINWARDT ("Reis" bl. 492) 5404, volgens

De berg continueerde de geheele dag door met loeijen, rooken en brandende steenen uit te werpen.

13. Heden heeft de berg weder ijsselijk gerookt, gebrand en geloeit tot op den middag, wanneer na eene rust van 4 uren des middags, het aardrijk weder sterk begon te beven.

14. Voor den middag raasde de berg weder op het ijsselijkst; het werpen van vuur en steenen als voren.

15. Even als gisteren.

16. Even als voren; omtrent het midden van den berg raakte het bosch aan de Noordkant aan het branden.

17 en 18. Deze 2 dagen even als te voren, doch op den 18den des avonds begon dezelve feller als te voren te branden.

19. Het raazen en brommen van den berg even als voren; des avonds ontdekte men dat dezelve omlaag ook begon te branden.

20. De berg brandde deze geheele dag door.

21—31. Heeft de berg continueel gebrand en steenen uitgeworpen, ook heeft men dagelijks aardbevingen gevoeld, maar menigvuldiger dan te voren, want op den 29sten heeft men 48, den 30sten 57 en den 31sten 63 schuddingen gehad.

Augustus 1770.

1. Werd een boetpredikatie uit Hosea kap. 4 vs. 1, 2, 3, gehouden en aangezien dit eiland nu gedurende twee maanden niet alleen door de allerijsselijkste aardbevingen van zijne grondvesten scheen gerukt en gescheurd te worden, maar ook meest alle steenen huizen, zoo binnen als buiten het kasteel, daardoor onbewoonbaar waren geworden, om welke reden een ieder zonder onderscheid, zelfs den heer Gouverneur met zijne familie, zijn verblijf onder een opgeslagen hutte of afdak hadde moeten houden, en alzoo men in het algemeen bekommerd was, dat na alle deze ijsselijke gerazen en bewegingen een van de in de Mo-

---

Dr. FORSTER, 5336 Rijnl. v. hoog (Tijds. v. N. I. VI, 1, bl. 545). De heer BLEEKER schijnt nog eene andere berekening te kennen, daar hij ruim 1500 meters, d. i. circa 4800 v., als de hoogte opgeeft (1, bl. 162). Het getal 1292½ is mij onverklaarbaar; er schuilt vast de eene of andere schrijffout achter.

lukkos zijnde brandende bergen zoude springen, zoo begonnen er verscheidene menschen van hier te vlugten en weinige alhier overig te blijven, waarom de Gouverneur bedugt was dat de levensmiddelen zeer schaars zouden worden niet alleen, maar ook de zaken in disorder zouden geraken, en om die reden en om de retirade zoo veel mogelijk te beletten, begaf Zijn Ed. zich deze nagt naar boord van het schip *Noord-Nieuwland*, om bij de hand te wezen, en de noodige orders te stellen tot conservatie van 's Comps. belangens en behoud van een ieder bij verdere ongelukken. Ook ontving de heer Gouverneur rapport dat de Koning van Ternate met zijne famille naar Sidangolie[1] geretireerd was.

2. Heden had men een allerverschrikkelijke aardbeving, zoodanig dat bij 's menschen geheugen ooit hier plaats gevonden heeft, want het aardrijk waggelde zoodanig, dat men het naauwelijks op de beenen konde houden, ook zijn er verscheidene huizen en muren omvergevallen en ingestort.

3. Des nagts wierp de berg een ijsselijke damp, rook, vuur, asch en steenen uit, en het gezigt was verschrikkelijk omdat de asch, nadat dezelve was uitgeworpen, begon te flikkeren, en ook te blixemen, gevolgd wordende van zware donderslagen, zijnde in de negorij daardoor alles in verwarring en een ieder om het zeerst om te vlugten.

4. Continueele aardschuddingen; de Koning van Ternate heeft aan den heer Gouverneur laten rapporteren, dat op den berg omtrent de kolk een groote scheuring was ontdekt.

5—31. Continueele aardbevingen; met uitwerping van vuur, asch en rook uit den berg; op den 14^{den} was het echter verschrikkelijker dan anders, omdat in de aschwolken zich gedurig blixemstralen vertoonden en donderslagen wierden gehoord.

Van dezen tijd is de brief waarvan ik het Extract hier laat volgen:

---

[1] Een plaatsje aan de tegenover liggende kust van Halmahèra.

EXTRACT UIT EEN BRIEF GESCHREVEN DOOR DEN GOUVERNEUR HERMANUS MUNNIK EN DE LEDEN VAN POLITIE TE TERNATE, AAN ZIJN HOOG EDELHEID DEN GOUVERNEUR-GENERAAL EN DE RADEN VAN NEDERLANDS INDIËN TE BATAVIA, GED. 23 AUGUSTUS 1770.

Wij nemen de vrijheid Uw Hoog Edelheden op het eerbiedigst te communiceeren de droevige toestand van dit eiland en dies bewoonders, dat zoo verre verergert is, dat door de allerijsselijkste schokken en bij menschen geheugen nooit gevoelde bevingen, het geheele eiland scheen ten onderste boven gerukt te worden, waardoor geen een steene huis, zoo van de Comp. als van particulieren, onbeschadigt is gebleven en ieder bedagt was om maar een goed heenkomen te zoeken, zijnde de Koning van Ternate zelfs met zijn Hof naar Sidangolie vertrokken, de Macassaarse Campong, niettegenstaande de gestelde orders, van den eersten teekenaar verlaten, en de meeste Chineezen mede in hunne vaartuigen gevlugt, zoo dat ieder die noch bleef, groot en klein, hunne huizen verlatende, onder den blooten hemel of opgeslagen tenten moesten huishouden; welke droevige omstandigheden den eerst ondergeteekende, moede en afgesloofd en reeds eenige dagen zonder rust hebbende doorgebragt, noodzaakten, om zich te vervoegen op het schip *Noord-Nieuwland*, na de nodige ordre des nagts in 't Casteel gesteld te hebben, ten einde, was het mogelijk, eenige uuren te rusten, en bij de hand te zijn bij alle voorvallen.

In deze omstandigheden bleven wij eenige dagen, waarna de berg zig begon te ontlasten en een onbeschrijfelijke menigte van asch, gloende steenen en vuur uit te werpen, 't welk alles door een zuidelijke wind naar het noorden gedreven wordende, wij daarvan geen hinder leden.

September 1770.

1, 2 en 3. In deze 3 dagen heeft men geene aardbevingen gevoeld, ook heeft de berg niets uitgeworpen.

4. Dan dezen dag heeft men weder 4 aardbevingen de een achter den anderen gevoeld, ook heeft de berg bij tusschenpozen weder sterk gebrand.

5. Even als gisteren.

15. Des morgens om half drie uren voelde men de novo (nouveau) een aardbeving.

17. Des avonds sprong uit de berg met zware slagen veel vuur en steenen, zoodat de boschadgie van den heuvel aan deze kant door de vuurige steenen in de brand geraakte, en alles in vuur en vlam stond.

October 1770.

12. Had men weder een aardbeving en de berg begon weder te rasen te loeijen en fel te branden.

13. Heden gevoelde men 6 aardbevingen achter elkander.

23. Heeft de berg weder sterk gebrand en zoo veel brandstoffe en asch uitgeworpen, dat bijna alle boomen en kruiden alhier in de negorij daar door als bedekt raakten.

November 1770.

26 en 27. Na eenige dagen ophoudens heeft de berg in deze beide dagen weder beginnen te branden en te rommelen.

December 1770.

9. Heeden hoorde men geduurige horre slagen in de berg.

19. Des nagts omstreeks 10 uuren gevoelde men op nieuw 2 aardbevingen achter elkanderen.

20. Zoo ook op dezen dag in den morgenstond een aardbeving en op

21. Om 8 uuren des voormiddags drie

23. En heeden vijf aardbevingen.

Januarij 1771.

9. Gevoelde men een zwaare aardbeving.

24. Weder een aardschudding.

31. Ook een aardbeving gevoeld.

Februarij 1771.

1. Al weder een aardbeving.

8. Heden had men een zwaare aardbeving, waar door veroorzaakt is, dat een gedeelte van de buitenmuur van 's kasteels wallen wel een halve

duim uitgeweken, de daken van de punten Reaal en Jelolo, geheel en al ingestort, zoo mede een stuk van de muur van de punt zee bolwerk ingevallen is, ook hebben het groot Negotiepakhuis, het Graanmagazijn, de Kruittoorn en het Hospitaal niet weinig hier door geleeden.

9. Heeden morgen gevoelde men weder een aardbeving, waar door de loots van het Zeehoofd ter neder storte.

11. Had men weeder een aardbeving, doch zonder eenige schade te veroorzaken.

17. Alweder een aardbeving.

ONDER 'T BESTIER VAN DE GOUVERNEUR
PAULUS JACOB VALCKENAAR.

April 1771.

24. Heeden heeft men een zeebeving bespeurd.

Mei 1771.

16. Dezen dag heeft men verscheide aardbevingen gevoeld, waarvan de laatste des avonds om 8 uuren was, en wel 5 minuten geduurd heeft.

Junij 1771.

10. In de morgenstond omstreeks ½ 4 uuren gevoeld men weder een aardbeving.

Julij 1771.

1. Heeden avondt had men 2 aardbevingen.

10. Des avonds om half 9 uuren, had men twee zwaare aardbevingen.

22. In de morgenstond alweeder twee zwaare aardbevingen.

24. Weder een zwaare aardschudding.

26. Ook een aardbeving.

Augustus 1771.

28. Des nagts vertoonde zich uit de Ternaatse berg een vreeslijk vuur verzeld van een ongemeen groot getal gloeiende steenen.

September 1771.

1. De berg heeft heeden Considerabel gebrand.

Hier lasch ik nogmaals een Extract uit een' brief in, dat ik even als het vorige als bijlage bij dit stuk gevonden heb:

EXTRACT UIT EEN BRIEF GESCHREVEN DOOR DEN GOUVERNEUR PAULUS JACOB VALCKENAAR EN DE LEEDEN VAN POLITIE TE TERNATEN, AAN ZIJN HOOG EDELHEID DEN GOUVERNEUR-GENERAAL EN DE RADEN VAN NEDERLANDS INDIËN TE BATAVIA, DE DATO 3den SEPTEMBER 1771.

Men is hier nog dikwijls in bekommering wegens de aardbevingen, en het woeden van den berg. Nu onlangs op den 28sten Augustus, was de vuurbraking wederom zeer ijsselijk om te beschouwen. Men ontwaarde duidelijk dat de rook en gloeijende steenklippen zig tot eene ongemeene hoogte verheften, en dat uit deze zwaveldamp sterke blixemstralen voortquamen, onder een onophoudelijk geluid als van sware donderslagen, terwijl men het vuur als een gloeijende rivier uit de opening des bergs na beneden zag vlieten, alwaar gezegt werd dat de lava of vuurstof reeds tot digt aan den oever der zee is afgevloeit. Deze vuurbraking geschiede bij het mooiste weer, en verwekte eene dusdanige sterke beweging in de lugt, dat alle vensters en glazen in 't Gouvernement daarvan een ongemeen geraas maakten, van 10 uuren 's avonds af tot 's morgens ten een uur, toen de brand des bergs wat begon te minderen. Door Gods goedheid werd de rook en asch meestentijds nog al door de oostelijke winden na de agterkant van het eiland gedreven, anderzints zouden wij somtijds gevaar loopen van door den asch en dikken zwaren damp te verstikken.

4. Des avonds omtrent 5 uuren zag men de berg weder op eene verschrikkelijke wijze branden, en een groote menigte gloeijende steenen, vuur en asch uitwerpen.

6. Des morgens om ½ 10 uuren brande de berg wederom zeer fel, zoodanig dat men bij heldere zonneschijn het vuur duidelijk konde zien, werpende weder op nieuw een ongelooflijke menigte van steenen uit.

23. Een aardbeving gevoeld.

November 1771.

9, 10 en 11. Gedurende deze 3 dagen heeft de berg zeer sterk ge-

rommeld en inwendig geraasd, ook door de hevig doorblazende Noordwestelijke winden zoodanig zwaare zeën en brandings gestaan, als bij menschen geheugen niet bekend is, zijnde die branding zoo hoog en sterk geweest dat daardoor veele schaden aan de langs strand staande wooningen en paggers veroorzaakt, alsmede een stuk van het zeehoofd is ingezakt, en een matroos gen[d]. CORNELIS OUDEWATER, die langs strand ging, weggespoeld en verdronken is.

14. Heden voormiddag ¼ voor 11 uuren, voelde men alweder een zeer zware aardbeving, welker hevigheid niet minder was, dan die men alhier op den 2[den] Aug. in het vergangen jaar gehad heeft, zoodanig dat daardoor niet alleen groote schade aan Comp[s]. gebouwen, zoo binnen als buiten het kasteel, is veroorzaakt, en onder anderen ten eenemaale is ingestort het scherp hok, mitsgaders om verre gerukt de grote stene trap na de gordijn, staande naast de Kasteelspoort; maar ook hebben veele particuliere gebouwen daar door zoo wel als door de kort voor elf uuren daarop volgende kort op elkanderen volgende schokken, veele schade geleeden.

15, 16, 17 en 18. In deze 4 dagen heeft men zeven aardbevingen gevoeld, edog niet zwaar, het aardrijk was echter in eene continueele beweging.

24. Alweeder een aardbeving gevoeld.

27. Zoo ook dezen dag een aardbeving, waardoor ruim twee roeden van de Kasteelsgragt, tusschen de punt Jelolo en de Nieuwe Kruittooren is ingestort.

December 1771.

15. Voelde men weder een aardbeving.

Tot slot van het gepasseerde in 1771, wordt alhier bekend gestelt, dat de Ternaansche berg sedert de laatste zes weken onophoudelijk heeft gebrand en veele vuurstoffen uitgeworpen, waardoor men meer en meer de onvrugtbaarheid des lands en de schaarsheid aan eetwaren gevoeld.

Januarij 1772.

19. Gevoelde men des middags twee ligte aardschuddingen.

25. In den morgenstond omtrent 5 uuren hoorde men een zeer zwaare

slag uit den berg, en sedert dat uur tot 7 uuren des morgens had men 4 aardbevingen; de berg heeft sterk gebrand.

28. Des morgens om 4 uuren voelde men weder een aardbeving; de berg gebrand als voren.

Februarij 1772.

1—7. Heeft de berg continueel gebrand, doende harde slagen, veel sterker dan bevorens, uitwerpende een menigte gloeijende steenen, waardoor aan de N. W. zijde van de top een groote heuvel is geformeert.

12. Alhoewel bij de continueele uitwerping van brandende stoffe en asch uit de berg telkens een menigte grof zand daaronder ontdekt is, zoo is er echter deze nagt een buitengewone groote kwantiteit daarvan uitgeworpen, hetwelke te vergelijken is bij natuurlijke fijne roode drooge aarde, dat met het sterk doorwaaijen van de Noorde winden zoodanig opstuifd, dat men bijna de oogen niet kan open doen, en dat door deszelfs fijnheid over al doordringt, zijnde daardoor de zee langs de stranden troebel en van een roodachtige kleur en omstreeks het middaguur vertoonde de lugt rondom dit eiland door de opstuiving van gemelde stoffe zich zoodanig verdikt, dat het eenigzints duister begon te worden; gedurende deze tijd heeft de berg echter weinig geraas gemaakt.

13. De berg en de lugt was heden nog zeer betrokken, dog minder als gisteren, doende de eerstgem. echter zeer sterke slagen, even als die uit grof geschut.

15. In de gepasseerde nagt had men weder 2 aardbevingen.

27. Alweder een aardbeving gevoeld.

Maart 1772.

6. In de gepasseerden nagt omtrent half 12 uuren heeft men weder 2 zware aardschuddingen gevoeld.

29. In den morgenstond gevoelde men alweder 3 aardbevingen.

De berg heeft deze maand continueel gebrand.

Mei 1772.

8. Des morgens 5 uren voelde men een aardbeving.

10. Gisteren avondt, alsmede de geheele nagt door, en ook dezen geheelen dag, heeft de berg onophoudelijk en zeer felle gebrand en een considerable gloed van vuur, asch en steenen uitgeworpen; de Koning

van Tidor die hier was, heeft uit bedugting voor het gevaar zich op zijn korra korra geretireerd. Des agtermiddags heeft de Koning van Ternate aan de Secretaris VAN DE WAELE, die ter verrigtinge van een boodschap door den heer Gouverneur bij zijn Hoogheid gezonden was, verhaald, dat in de gepasseerde nagt door het sterk uitwerpen van gloeijende asch en steenen uit de berg, aan de voet derzelven aan de N. W. kant, tusschen de 30 en 40 van Zijne Hoogheids rijks slaven, die daar thuinen maakte, zijn verbrand en om 't leven gekomen; des avonds te half 8 uuren heeft men een aardbeving gevoeld.

Gedurende de maand Junij heeft men maar een enkelde aardbeving gevoeld, en hoewel de berg noch bij continuatie sterk brand, zoo begint deszelfs woede echter merkelijk te verminderen.

Julij 1772.

6. Des morgens te 5 uuren gevoelde men weder een ongemeene sterke aardbeving, die een groote schrik en consternatie onder de ingezetenen baarde.

10. Des avonds even over 5 uuren deed de berg eene zoo vehemente slag, dat er het gansche eiland van sidderde en dreunde.

27. Des avonds zag men de berg sterk branden.

October 1772.

5. Des avonds om 9 uuren gevoelde men een zware aardbeving en ter zelver tijd deed de berg zeer ijsselijke slagen, zoodanig dat een ieder daardoor ten uitersten beangstigd wierdt.

9. Deze gansche dag wierp de berg een groote hoeveelheid asch uit, zijnde de lugt als bedekt; en dit heeft veel schade veroorzaakt aan vruchtboomen en andere veldgewassen.

November 1772.

13. Des morgens had men een aardbeving.

18. Des middags had men 2 zwaare aardbevingen.

19. En heden weder twee.

December 1772.

7. Had men een zwaare aardbeving.

19. Had men weder een aardbeving.

20. Ook een aardbeving.

Februarij 1773.

2. Wierp de berg onbeschrijffelijk veel asch uit.

7. In de agtermiddag wierp de berg weder onbegrijpelijk veel asche uit, en vermits er ter zelver tijd een tamelijk stijve wind woei, zoo kon men van wegens de veelheid dier bergstof nauwelijks de oogen opslaan; en men meent dat de scherpte dier stof alleen de oorzaak zoude zijn, dat hier enige tijd zoo veel menschen met quade oogen zijn behebt geweest.

21. Des avonds gevoelde men weder een zware aardbeving, waardoor een iegelijk met de uitterste schrik en vreeze bevangen werd.

Maart 1773.

25. Gevoelde men 's avonds om half zes, te agt uuren en om half tien, drie aardbevingen, waarvan de eerste vrij sterk was.

October 1773.

21. 's Morgens te drie uuren had men een zwaare aardbeving, en 's nademiddags tusschen een en twee uuren, wierp de berg onder een ijsselijk gedruis en gebulder een considerabele menigte steenen en assche uit, verzeld met een damp, waardoor de lugt aan de noordkant van dit eiland geheel verdonkert wierd, en vermits er destijds een felle Noordweste wind woei, die de asch meest na 't Zuiden over dreef, wierden de ingezetenen aan die kant daardoor geweldig geincomodeerd en de tuin en veldgewassen daarvan ten eenemaal overdekt.

22, 23 en 24. In deze drie dagen bleef de berg nog even sterk woeden en branden.

25. 's Namiddags omstreeks half vier, wierd het eensklaps zoo donker, dat het scheen als of de lugt met een floers overtogen was, zoo dat men ogenblikkelijk een zware regen verwagte: Dan men wierd integendeel bezogt met een verschrikkelijke berg van steenen en uitgebrande stoffen, die door de woede des bergs uitgeworpen, en door een felle westelijkewind in de lugt gedreven, allengskens nederstortte, de veld en boomgewassen niet alleen geheel vernielde, maar het land zelfs voor een geruime tijd onvrugtbaar maakte, zijnde de grond allerwegen wel een quart voet hoog met assche en steenen bedekt; zoo dat de arme Ingezetenen zig geduurende dit onheil in een doodelijke angst

en vreeze bevonden, verscheiden dagen werk hadden eer zij het puin van de daken hunner huisen hadden weggeruimt. Bij den aanvang van dit akelig ongeval begaven zig veele Macassaren en Ternatanen op de vlugt, ten einde hun leven te behouden, zoo mede alle Tidoreesen die zig destijds hier bevonden, latende hunne goederen die ze niet schielijk genoeg bergen konden aan strand staan.

November 1773.

17. 's Namiddags circa half drie uuren, voelde men een zware aardbeving die omtrent 1½ minuut heeft geduurd.

18. Heden gevoelde men twee aardbevingen.

Januarij 1774.

21. 's Nademiddags zag men de berg weder ijsselijk branden, makende teffens een geweldig gedruis, 't geen zonder intermissie de gansche nagt duurde.

Mei 1774.

20. Geduurende dezen ganschen dag, had men continueele aardbevingen, zijnde het aardrijk zoo te zeggen niet stil geweest, dog principaal 's avonds tusschen 10 en 11 uuren, toen men een zware schok voelde, waardoor ook hier en daar schade aan de huizen werd veroorzaakt.

21. Bleven de aardbevingen nog al bij aanhoudentheit continueeren, en des voormiddags omstreeks half twaalf, had men een ijsselijke schudding, die mede aan sommige huizen veele schade te weeg bragt.

EXTRACT UIT HET DAGREGISTER, GEHOUDEN TE TERNATE GEDURENDE HET ENGELSCH BESTIER.

Februarij 1811.

1. Om half twaalf uuren dezer middag maakte de Ternaatsche berg eensklaps een vreeselijk geraas en wierp een considerabel meenigte steenen, rook en damp aan de kant van de verbrande hoek of *batu angus* uit; des nagts om 12 uuren bij het ondergaan van de maan zag men

over het halve gebergte een groot vuur, dat met zwavel stralen de kolk uitkwam en tot circa 3 uuren duurde, kunnende men zeer duidelijk ondekken, dat er een meenigte gloeijende steenen uitgeworpen wierden.

2. Met zonsopgang zag men de berg geheel klaar, uit de kolk kwam een zagte zwartagtige dikke rook, makende een continueele inwendige geraas; omstreeks een uur des agtermiddags wierp denzelven als gisteren een dikke wolk van rook en damp op en men kon het vuur en de gloeijende klippen die uitgeworpen wierden zeer duidelijk zien.

3. Met het opgaan van de zon was de berg geheel klaar, er kwam slegts een weinig rook uit, dan om twee uuren des agtermiddags, maakte dezelve een vreeslijk geraas en wierp alweder een meenigte gloeijende steenen en dikke rook op; de geheele nacht rookte dezelve en somwijlen kwamen er vuurvonken uit de kolk.

4. Als gewoonlijk kwam er uit de berg weder veel rook, omstreeks 11 uuren in de voormiddag maakte dezelve een ontzaggelijke gedruis, zoo sterk zelfs dat men de huizen en muuren voelde dreunen, midderwijl een meenigte steenen en vuurvonken uitwerpende.

5. Met zonsopgang was de berg geheel klaar, komende een weinig rook uit de kolk, dog om half agt uuren hoorde men eensklaps een vreeslijke geraas en kwam een dikken rook uit dezelve, kunnende men de gloeijende steenen die uitgeworpen wierden duidelijk zien opgaan.

6. De berg was met het opgaan der zon zeer klaar, komende slechts een weinig rook uit de kolk.

7. De berg was deze geheele dag zeer klaar en men konde niets observeeren.

8. De berg heeft in deze morgenstond circa vier uuren weeder dikke rook uitgeworpen.

In de maand Mei 1811 heeft de Ternaatsche berg ettelijke dagen agtereen gebrand.

September 1812.

7. Heeft de Ternaatsche berg weder een zwaar geraas inwendig gemaakt, voorts eenige oogenblikken daarna een vreeselijke slag gegeven even als dat van een 18 ponder kanon, werpende te gelijker tijd veel asch uit, waardoor alle daken, boomen enz. als bedekt wierden.

October 1812.

21. Des morgens om 4 uuren heeft men een zwaare aardbeving gevoeld.

December 1812.

11. Heden voelde men een zwaare aardschudding.

Na de uitbarsting in 1812, wordt er in het extract tot 1820 toe alleen nog maar van aardbevingen melding gemaakt. Ik zal daarvan eene bloote optelling geven.

In 1813, in Januarij, 4 aardbevingen.

In 1815, in Augustus, 32, en nog 3 in October en December.

In 1818, 15, in de maanden Januarij, Mei, Junij, Julij en December.

In 1819, 3, in April en December.

In 1820, 6, in Augustus, September en October.

De meeste van deze waren slechts ligte schokken. Die van 4 Augustus 1815 was onder de zwaardere verreweg de hevigste.

Delft, October 1858.

J. PIJNAPPEL GZ.

JAN PIETERSZ. COEN.

De vlijtige Kapitein P. A. LEUPE, heeft zich met het uitgeven van onderscheidene belangrijke stukken en berigten, aan het Indisch Archief ontleend, verdienstelijk gemaakt. Ook onlangs zijn door hem wetenswaardige bijzonderheden over J. PZ. COEN (Bijdragen tot de Taal- Land- en Volkenkunde, nieuwe volgorde, D. II, bl. 1 enz.) en diens verblijf in het vaderland van 1623—1627. — een tijdvak zoo gewigtig voor Nederland — aan het licht gebragt. De aard dier mededeelingen, meen ik als eene wenk te mogen beschouwen om uitvoeriger narigten te geven, dan door mij in het I^ste Deel van mijne *Geschiedenis der Nederlanders in Indië*, zoo omtrent COEN's karakter en lotgevallen, als omtrent zijn heimelijk vertrek naar Indië in 1627 is geschied. Die ophelderingen zullen door mij worden gesplitst in I. Karakter en lotgevallen; II. Denkbeelden over den toestand en het Redres van Indië, en III. Verblijf in Nederland van 1623—1627 en vernieuwd vertrek naar Indië.

I. KARAKTER EN LOTGEVALLEN.

COEN werd den 8sten Januarij 1587 te Hoorn geboren [1]. Er wordt gezegd dat zijne ouders hem naar Rome zonden "om den handel te

[1] Waarschijnlijk zal JACOB PIETERSZ. COEN, die in 1610 als schipper in Indië voorkomt, een oudere broeder van JAN PZ. COEN geweest zijn.

leeren." Eene zoodanige zending is mij uit dien tijd nog niet voorgekomen. Wel ging een jongman naar Rome, uit liefde voor de schilder- of toonkunst, of ook om er zich met oude talen en met de wetenschappen vertrouwd te maken, zoo dat, in het geval van J. PZ. COEN, de veronderstelling mag gewaagd worden dat zijne ouders, uit gehechtheid aan de leer van Rome, hunnen zoon naar het middelpunt der Pauselijke magt hebben gezonden. In dat geval heeft hij hunne verwachting te leur gesteld; dewijl hij door mannen van de Hervormde kerk, steeds als godvruchtig genoemd wordt.

Naauwelijks twintig jaren oud, vertrok hij als Onder-koopman naar Indië, aan boord van het schip *De Nieuwe Hoorn* en kwam in 1611 te Hoorn terug. Destijds zal de rang van Onder-koopman gemakkelijker te verkrijgen zijn geweest dan later, toen men op zijn' leeftijd, zelden met hoogeren rang dan van Adsistent uitging. COEN had zich op dien togt met zoo veel bekwaamheid gedragen, dat hij met rang van Opperkoopman, den 12den Mei 1612 op nieuw naar Java scheep ging. Het schijnt zelfs dat hem de onderscheiding te beurt viel als Commandeur te gaan over de schepen: *De Geunieerde Provinciën* en *De Hoop*. Bij zijne aankomst te Bantam behield hem bij zich COUTEELS, Hoofd en Directeur der Loge, of President, zoo als men veelal zeide, dewijl het Opperhoofd der Engelschen aldaar de titel van President voerde.

De betrekking van Opperhoofd der Loge te Bantam werd met den dag belangrijker, als vormende een middelpunt tusschen de Molukken en de West van Indië. Daarbij kwam dat de meeste schepen uit Patria op Bantam werden gerigt. Ook daardoor was de persoon die te Bantam de zaken bestuurde, belangrijk. Men vergete bovendien niet hoe hij steeds op de Engelschen het oog moest houden, en trachten voor te komen door hen te worden verschalkt.

De President COUTEELS overleed den 7den Junij 1613, en COEN had zich bereids zoo bruikbaar getoond, dat de Gouv.-Gen. BOTH niet aarzelde hem, hoezeer nog kortelings in Indië, de gewigtige betrekking van President en Directeur te Bantam, in plaats van MATHEO COUTEELS op te dragen. BOTH noemde hem "een seer eerlijck en godvresend jongman," en was zoo zeer over zijne verrigtingen te vrede, dat, toen

hij in November 1614 zijn' opvolger GERARD REYNST te Bantam ontmoette, hij COEN op het ernstigste kon aanbevelen. In overeenstemming met den Oud-Gouv.-Gen. BOTH en den Admiraal VAN DER HAGEN, benoemde de Algemeene Landvoogd op den 13den November 1614, J. PZ. COEN tot Directeur-Generaal en Boekhouder-Generaal over al de kantoren van Indië, ten einde voortaan de boeken der verschillende kantoren geregeld konden worden nagezien en gesloten. Het nieuwe verband van COEN zou duren tot in 1618; hem werd tevens het aanzienlijk maandgeld van ƒ 220 toegelegd, waarover later Bewindhebberen zich ontevreden toonden. Ziedaar de oorsprong der betrekking van Directeur-Generaal van Nederlandsch Indië.

Onder de brieven van BOTH in November 1614, aan Bewindhebberen geschreven, is er een van de 10den dier maand, bepaaldelijk om over den lof van COEN uit te weiden en waarin voorkomt dat hij door BOTH, na het overlijden van APPOLL. SCHOTT, tot Raad van Indië was benoemd. In datzelfde schrijven wordt verder gezegd: "Deselve COEN is "een persoon seer wel ervaren in den koophandel, alsmede in saken "van State, seer eerlijck en modest van leven, altijd laborieus, sonder "eenighen tijd te verliesen, alsoo dat ik mij versekere dat hier nooyt nie-"mand en is geweest, die sijn cloeckheid gepasseert heeft, noch komen "en sal." Bij dien lof is verdere lof overbodig; evenwel is de Gouv.-Gen. REYNST evenzeer met hem ingenomen en zegt in zijnen brief aan de Kamer van 17en, van den 11den Nov. 1614, dat COEN "een seer "actyf jongman en van seer goed leven" is, hem verder prijzende als iemand van uitstekende bekwaamheden en werkzaamheid, zoo als men maar weinig in Indië vindt.

REAEL; die in 1616 aan REYNST was opgevolgd, doch met die hooge betrekking zoo luttel was ingenomen, dat hij niet dan het loopende verband, dat na één jaar zoude eindigen, in dienst wenschte te blijven, miskende evenmin de uitstekende bekwaamheden van COEN. Hij schrijft den 22sten Sept. 1616 uit Ternate aan Bewindhebberen, dringt op zijne "verlossing" (ontslag) aan, en voegt er bij, dat er gewis bekwame mannen voor die belangrijke betrekking in Nederland zijn te vinden; maar, laat hij daarop volgen: "men behoort iemand te hebben die met

"de zaken bekend is." De mannen die in Indië zijn en in aanmerking kunnen komen, worden door REAEL besproken. Omtrent VAN DER HAGEN wordt gezegd dat die naar Europa wenscht terug te keeren; van LAM dat die wel Gouverneur van de Molukken zal worden, enz. "Soo resteren der noch," luidt het schrijven, "JAN PZ. COEN, Directeur-Ge-"neraal te Bantam, een persoon van groot oordeel, neerstig en cloeck-"moedig, die ter plaetse leijdt, daer de stand van geheel Indië hem te "huis còmt."

Zeer wel gevoelde COEN dat zijne betrekking te Bantam, van wege den invloed door hem op het geheel van het raderwerk uitgeoefend, zoo gewigtig was, dat hij het gezag van den Gouverneur-Generaal, die in de Molukken zijn verblijf hield, naar de krone stak, zoo al niet overtrof. Ten gevolge van de aankomst der schepen uit Patria te dier plaatse, was de Directeur-Generaal te Bantam vaak beter bekend met den toestand van zaken dan eenerzijds de Bewindhebberen en anderzijds de Gouverneur-Generaal. Eigenmagtig zond hij zelfs Opper-kooplieden hier of daar heen, dan wel hij behield ze bij zich, naar mate hij zulks voor de dienst noodig oordeelde. Hij strafte Commandeurs en Opper-kooplieden met boeten, wanneer zij of zelven zich onbehoorlijk, of niet met genoegzamen klem, aan boord hadden gedragen. Natuurlijk behandelde hij met nog minder verschooning, hoofden van kantoren, scheeps-gezaghebbers of kooplieden, wanneer zij, door nalatigheid of kwade trouw, de belangen der O. I. Compagnie hadden verkort.

In alle dergelijke zaken liet hij zich ondersteunen door eenen Raad, genomen uit de voornaamste personen, op dat oogenblik te Bantam aanwezig, en de Resolutiën werden mede door hen geteekend. Zoo strekte zich het gezag van COEN uit over Atcheen, Arrakan, Ceylon, Masulipatnam en Paliakatte, Suratte, de Golf van Perzië en de Roode Zee; — aan de andere zijde naar Siam en de naburige Rijken, langs de Noordkust van Java en tot op Timor.

Het schijnt dat de belangrijkheid zijner betrekkingen het gevoel van eigene waarde, dat hem bezielde de bitsheid en scherpte, welke in zijn karakter lagen, heeft ontwikkeld. Althans in zijne brieven aan Bewindhebberen schroomt hij niet zich onbewimpeld uit te laten over de

onbekwaamheid of ontrouw van voorname ambtenaren der Compagnie. Hij gispt zelfs in harde uitdrukkingen de verrigtingen van de Kamer van 17^{en}, als werd daardoor "naar de generale Nederlandsche ruine getracht [1]."

Door den Gouverneur-Generaal REAEL, als zijn opvolger aanbevolen, werd COEN tot die hooge betrekking, door Bewindhebberen benoemd den 31sten October 1617, en kwam zulks tot zijne kennis den 30sten April 1618 toen hij weinig meer dan een en dertig jaren oud was. Waren zijne vroegere brieven niet vrij te pleiten geweest van scherpte, thans nam hij een hoogen toon aan, zelfs in zijn schrijven aan Heeren meesters van den 5^{den} Oct. 1618, waarbij door hem het oppergezag werd aangenomen. Hij zeide dat dewijl zijn diensttijd reeds tweemaal verstreken was, hij zich voortaan aan geen diensttijd wilde verbonden achten. Tevens liet hij Bewindhebberen gevoelen, dat men hem zeer voordeelige voorwaarden behoorde aan te bieden, in gevalle men hem wilde behouden.

Thans naderde de tijd dat, ten gevolge van het verraderlijk zamenspannen van de Engelschen — alhoewel de beide Compagniën in onderlinge vrede waren — met de Javanen, het voor de Nederlanders te Bantam en te Jakatra, allerhagchelijkst zoude gesteld wezen. COEN was bezig aan de monding der rivier van Jakatra, met toestemming van den Sultan, een fort te stichten, toen PIETER VAN DEN BROECKE, den 7^{den} November 1618 aldaar aanlandde. Groot was de moed geweest van dezen man, en niet minder zijne standvastigheid om, na de geleden schipbreuk nabij Damaun, op de kust van Malabar, met zijne onderhebbende manschappen, dwars door het schiereiland, naar Masulipatnam te trekken. Nog bij den aanvang dezer eeuw, was, een zoo stout bestaan, door geen ander Europeaan beproefd. De eere welke VAN DEN BROECKE voor zijn gelukkig volbragten togt, bij den nieuwen Landvoogd inoogstte was gering, en hoe dreigende wolken zich aan den gezigteinder te zamen pakten, toch haastte zich COEN, hem een

[1] Deze woorden komen voor, in den Brief van J. PZ. COEN, van den 27sten Dec. 1614. Zie M^{r}. L. C. D. VAN DIJK, "Zes jaren uit het Leven van WEMMER VAN BERCHEM," enz. bl. 68.

nieuwen last naar Suratte op te dragen. Maar, naauwelijks is VAN DEN BROECKE in zee, en heeft de hoogte van Bantam nog niet bereikt, toen hij in het zekere verneemt dat de Engelschen op den 15den Dec. te Bantam hadden aangehouden het Nederlandsche schip *De Zwarte Leeuw*, dat met een lading rijst en anderhalve ton gouds aan comptanten, de baai van Bantam was binnen geloopen. Zoo hadden de Engelschen openbare vijandelijkheden aangevangen! Derhalve: overal dreigt gevaar; doch waar kan de dappere VAN DEN BROECKE het meest nuttig wezen? Natuurlijk dáár, waar de Gouverneur-Generaal zich bevindt en waar Engelschen zoo wel als Nederlanders bezig zijn, eene sterkte te bouwen. Als man, die zijn pligt kent, en in bedenkelijke gevallen met zelfstandigheid handelt, zonder terug te deinzen voor de verantwoordelijkheid welke hij op zich laadt, wendt VAN DEN BROECKE den steven en komt, geheel onverwacht te Jakatra terug.

COEN handelde in deze hoogst benarde omstandigheden zonder weifeling of schroomvalligheid. Hij vorderde van de Engelschen teruggave van schip en lading, en op ontvangen weigering, werdt het Engelsche fort aangetast en vernield. Nu kwamen de Engelschen met elf schepen opzetten, en hadden de vermetelheid de overgave der Nederlandsche schepen en goederen te eischen. Intusschen was door COEN een gedeelte der kostbaarste goederen, met het gereede geld geborgen aan boord der Nederlandsche schepen, welke ter reede van Jakatra lagen. Ten einde geen zweem van vreesachtigheid zich te laten aankleven, waagde COEN, zelf het bevel voerende, met zeven bodems, die hij had, den strijd tegen de Engelschen op den 1sten Januarij 1619. Van beide kanten werd met omzigtigheid gestreden, van de zijde der Engelschen, omdat zij meer schepen wachtende waren, van de zijde der Nederlanders, om niet roekeloos hunne schepen te wagen. Het gevecht werd vier uren volgehouden zonder eenig beduidend verlies. Intusschen begreep COEN dat, ingevalle van langer vertoef, bij het ontvangen van versterking door de Engelschen, zijne schepen de vlag voor den onregtmatigen aanrander zouden moeten strijken. Zijne in aanbouw zijnde sterkte, konde hij niet beschermen, hetzij hij ging, hetzij hij bleef. Naar de Molukken verzeilende, behield hij voor het minst zijne sche-

pen, en zou, versterkt door de bodems, welke hij aldaar mogt vinden, kunnen terugkomen en misschien den Engelschen, het door hen gepleegde verraad, kunnen betaald zetten. Wijselijk week COEN voor de overmagt, doch niet voor den 4[den] Januarij en zette cours naar de Molukken.

In zulk een hagchelijk tijdsgewricht werd VAN DEN BROECKE achtergelaten in eene sterkte, welke nog geen vijand weerstand bieden konde. Het vertrek van COEN hield hij zoo lang mogelijk geheim, om moedeloosheid te voorkomen, en liet intusschen nacht en dag aan het fort arbeiden. Doch wat was er van eene verdediging te wachten, met 200 koppen, waaronder 88 Europeanen, en belemmerd door 100 vrouwen en kinderen. De vier schansen werden ten deele bebolwerkt met balen katoene lijnwaten en kostbare stoffen, en men raakte in staat eene overrompeling te weeren.

Doch niet meer over dat merkwaardige beleg. Op den 21[sten] Januarij zou een nieuw verbond met den Sultan van Jakatra worden gesloten, en onder dat voorwendsel maakte deze zich meester van den dapperen Bevelhebber. Ook in de gevangenschap toonde VAN DEN BROECKE zich een groot man, hoezeer door verraad omringd en door sluipmoord bedreigd. Op den 1[sten] Februarij 1619 sloten de belegerden met den Engelschen Bevelhebber een verdrag, dat ook voor den Sultan van Jakatra zou gelden. Den volgenden morgen echter werd de Sultan onverwacht door den Regent van het Rijk van Bantam tot afstand van zijn Rijk gedwongen. Door die gebeurtenis bevonden de Engelschen zich buiten staat om ingevolge het verdrag, de gevangen Nederlanders, onder welke VAN DEN BROECKE, uit te leveren, redenen genoeg voor VAN RAY om de veste hun niet in handen te geven. — Het heette vrede tusschen Bantam en de Hollanders, en, door eene zoo buitengewone uitredding geleerd, zag men hoe tijd gewonnen, veel gewonnen was. Men onderhandelde én met den Bantamschen Pangerang, én met den Engelschen Bevelhebber, en het gelukte wederzijdsche naijver gaande te houden, tot dat men den 9[den] Mei de zekerheid erlangde van aanstaand ontzet. Op den 28sten Mei 1619 verscheen inderdaad de Gouverneur-Generaal, aan het hoofd van 17 zeilen, redding uit maandenlange benaauwdheid aanbrengende.

De dappere verdedigers ontvingen noch lof, noch loon van den Landvoogd, die "onvergenoegd was over de wijze hoe men zich in het fort "tegen den vijand, gedurende zijn afwezen, had gedragen;" zij ontvingen zulks evenmin later van Bewindhebberen, die door COEN op partijdige wijze ingelicht, zijne zienswijze deelden en zich aan ondankbaarheid schuldig maakten. In zijne brieven aan de Kamer van 17en klaagt COEN over de baldadigheid, in het gebruiken van kostbare balen lijnwaten enz.; voor de verdediging van het fort. Moest men niet bedenken dat verdediging hooggaande pligt was geweest, en dat noodweer het gebruik maken, ook van het kostbaarste wettigde.

Het schijnt dat COEN, bij zijn vertrek naar de Molukken, zijne schriften, zijne kostbaarheden en zilverwerk, in het fort had achtergelaten: althans hij beklaagde er zich bitter over dat in den nacht tusschen den 1sten en 2den Februarij, alle kisten en kassen waren opengebroken en alles was geplunderd. Maar, meende men niet dat den volgenden dag alles in handen van de Engelschen of van den Sultan zoude vallen? Was het niet voorzigtig gehandeld de voornaamste papieren te verbranden? In dat lot deelden de papieren van COEN, en zijne drie Commissiën als Gouverneur-Generaal, namelijk die van de Algemeene Staten, die van den Stadhouder en die van de Kamer van 17en. Ook over het verlies van zijn zilverwerk beklaagde zich COEN, en hij beschuldigde de Opperhoofden zich met zijne diamanten te hebben verrijkt. Hij gaat zelfs zoo verre in zijne aantijgingen met te beweren dat "drie be-"saeltgens (kostbare steenen) sijn daervan aen VAN DEN BROECKE in de "gevangenisse gesonden" (Brief aan Bewindhebbers van den 5den Aug. 1619). Deze laatste aantijging is zoo hoogst onwaarschijnlijk te noemen dat ze slechts aan zijnen haat jegens den dapperen VAN DEN BROECKE moet worden toegeschreven. Intusschen beklaagt COEN zich over dien roof, zoo dikwijls en in zoo bittere bewoordingen, dat hem, tijdens hij zich in Nederland bevond, voor die en dergelijke vorderingen ƒ 20,000.— werden toegelegd [1].

---

[1] P. A. LEUPE over J. PZ. COEN, bl. 21, waar de Resolutie van de Kamer van 17en van den 3den Oct. 1624 is te vinden.

Zij die, gedurende twintig weken, aan het hoofd der benaauwde veste hadden gestaan, of in den kerker te Jakatra, of te Bantam hadden gezucht, iederen dag in vreeze den volgenden niet te zullen beleven, — zij ondervonden de gevolgen van COEN's wrevel. Met partijdigheid werzij behandeld, en bij bevordering voorbij gegaan. PIETER VAN DEN BROECKE was daarvan een schitterend voorbeeld. Niet slechts bevond hij zich, bij de benoeming van Raden van Indië in Maart 1619 te Ambon, in geenen deele onder de begunstigden; ook later was voor hem onder de Raadslieden van den Landvoogd geene plaats.

Over het publieke leven van COEN uit te weiden is alhier overbodig. Slechts is mij uit de Bataviasche Brieven van 1622 en de eerste dagen van 1623 de herinnering bij gebleven, alsof COEN zich slechts tijdelijk verwijderde en als ware hij voornemens geweest, het Generalaat op nieuw te aanvaarden. Bij zijn vertrek in 1623 wordt van hem melding gemaakt als gehuwd. In de Resolutiën wordt gesproken van zijne "Nederlandsche dochters" en bovendien van zijne "vrouw en kinderen." Hij liet die allen achter, en er werd besloten dat of alleen aan de "vrouw en kinderen," of gezamenlijk met de "Nederlandsche dochters" van COEN, *eene Dote* van ruim *f* 4000.— door zijn' opvolger DE CARPENTIER, voor rekening van de Maatschappij, zoude worden uitbetaald [1]. Mij is verder van die vrouw en kinderen niets voorgekomen.

De afgetreden Gouverneur-Generaal verliet Batavia den 31sten January 1623; den 11den Mei kwam hij in de Tafelbaai, die hij wederom den 18den verliet, en schijnt in September in Texel te zijn binnen gekomen. Over dit verblijf in het Vaderland zal ik zoo aanstonds spreken.

Gedurende zijn verblijf in Nederland huwde hij EVA MENTEN of VAN MENTEN, zonder dat vermeld wordt of hij al of niet weduwnaar was. COEN vertrok den 18den Maart 1627 weder naar Indië, verzeld van zijne vrouw en van haren broeder GERRIT VAN MENTEN. De *Galjas* den 27sten September 1627 voor Batavia het anker hebbende laten vallen, overleed nog geen drie maanden daarna GERRIT VAN MENTEN; zijn lijk,

---

[1] Die Aanteekeningen zijn bij mij zonder de dagteekening der Resolutiën.

als van des Generaals zwager, verkreeg eene deftige begrafenis. — Van COEN's echtgenoote vindt men aangeteekend dat toen, bij het beleg van Batavia in Augustus 1628, de Gouverneur-Generaal alle vrouwen aan boord der schepen zond, om "het volk niet te discourageren, als daar "ijemand mogte geschoten worden, ende de vrouwen daer mogten la- "menteren," COEN's echtgenoote weigerde zich aan dat bevel te onderwerpen, alzoo zij "eene courageuse vrouw was, die bij haer man wilde "leven en sterven." Toen zij in December 1629 Java verliet, om naar Europa terug te keeren, had zij schaars zeven en twintig maanden in Indië doorgebragt. Verkeerdelijk wordt derhalve te haren aanzien hier en daar gezegd: "hebbende vele jaren in Indië doorgebragt."

II. DENKBEELDEN OVER DEN TOESTAND EN HET REDRES VAN INDIË.

Bij een' man als COEN, die aan krachtvollen leeftijd en een helder hoofd, veel ondervinding en kundigheden, in hooge betrekkingen verkregen, paarde, is het voorzeker belangrijk na te gaan, welke zijne denkbeelden waren over eene wenschelijke inrigting van Bestuur en Handel in Indië, vooral wanneer die afwijken van eene zienswijze, welke men zou meenen bij hem te mogen vooronderstellen. Hij immers leefde in eenen tijd toen het oprigten van uitsluitende Handelmaatschappijen in Europa, als hoogste wijsheid gold; en is niet nog lange dat gevoelen in Europa heerschende geweest, vooral ten opzigte van Handel op verwijderde streken. En COEN, die aan het hoofd eener uitsluitende Handelmaatschappij gestaan had, huldigde die denkbeelden niet. Hetgeen alhier van zijne zienswijze zal worden opgegeven, kan breeder ontwikkeld gevonden worden, in het Advies of Berigtschrift door COEN, aan zijnen opvolger DE CARPENTIER tot diens leiding bij zijn vertrek naar Europa achtergelaten, en uit het Vertoog of Verslag van den Staat der Kantoren en Bezittingen in Azia, bij COEN's aankomst in ons

Vaderland, aan Bewindhebberen, als ook aan de Staten-Generaal overhandigd[1].

Na eene vrij uitvoerige geschiedenis van de verrigtingen der Nederlanders, sedert hunne eerste verschijning in Indië, verneemt men dat geruimen tijd in de Molukken elf forten zijn geweest, op Ternate, Makjan, Tidor, Motier, Giloto en Batsjan, met 500 Blanken bezet. Bij den aanvang van 1623 had Nederland "de Souverainiteit" over de Molukken, Amboina, Banda, Jakatra, Paliakatte en de Piscadores op de kust van China, verdedigd door twintig forten, en alles te zamen een honderdtal schepen.

Coen is van oordeel dat de uitdeelingen aan de Aandeelhouders, te gering zijn. Hij wil in zijn Vertoog daarvan de oorzaken opsporen, in: 1°. De retouren naar Europa gezonden; 2°. de Equipagie of uitzending van schepen van Nederlaud naar Indië; 3°. de onkosten, welke gemaakt worden zoo in Nederland als in Indië; 4°. de inlandsche Handel in Indië, of die van haven tot haven in de landen beoosten de Kaap de Goede Hoop; en 5°. het aanleggen van Koloniën en Kolonisatie van Nederlanders in Indië.

Hem in al die punten te volgen. zou te wijdloopig worden. Hier komen uit dien hoofde slechts de voornaamste der door coen opgegevene middelen van Redres, ter sprake. De afgetreden Gouverneur-Generaal is van gevoelen:

a. Dat minder schepen door de Oostindische Compagnie naar Indië behooren te worden gezonden, en dat aan particulieren worde toege-

---

[1] Het "Vertoog van den Staat der Vereenigde Nederlanden in de Quartieren van Oost-Indiën," gaat in de "Kronijk van het Historisch Genootschap" van 1853, van bl. 95 tot 129, en het "Advis door den Ed. H. Generaal coen enz. aan den G. G. pieter de carpentier en de Raden van Indië gelaten", mede aldaar van bl. 67—95. Die beide stukken worden gevolgd door "Poincten van Reglement en Redres" en door eene "Wederlegginge" van die Punten van bl. 129—155, allen door den ijverigen Heer p. a. leupe, aan het Historisch Genootschap te Utrecht ingezonden. De Commandeur van de Retourvloot was gewoon een Verslag van den Staat der Kantoren enz., bij zijne tehuiskomst in te leveren, en de afgaande Gouverneurs of Directeurs der verschillende kantoren, gaven aan hunne opvolgers, Berigtschriften als boven bedoeld, in handen.

staan, op eigen kosten schepen ten handel naar Indië te zenden, of op vracht in Compagniesschepen mede te geven, — onder betaling van behoorlijke recognitie.

b. Dat de handel tusschen de West en de Oost van Indië, China en Japan ingesloten, door particulieren gedreven, die levendigheid kan erlangen dat de winsten, door tollen als anderzins op dien inlandschen handel behaald, genoegzaam zullen wezen tot betaling der specerijen, welke voor Europa benoodigd zijn. Men zal, dien ten gevolge, naar COEN's meening, geen geld tot betaling der Retouren, naar Indië behoeven te zenden.

c. Dat Koloniën behooren te worden gesticht in de landen van Jakatra, op de Amboinsche en de Bandasche eilanden. "D' aanplantinge van Coloniën," heet het "dient te geschieden eensdeels met allerlei "volk van Nederland, insonderheid eenige goede, aansienlijke huisge-"zinnen, ende met groote menigte van Indianen." — Het land van Jakatra wordt opgegeven als te zijn uitermate vruchtbaar, in staat om eenige honderd duizenden te voeden. Aan deze Nederlandsche kolonisten, die zich te Batavia willen vestigen, zal men dienen uit te deelen: landerijen, vruchtboomen en slaven; bovendien hun behooren open te stellen den handel van de Kaap de Goede Hoop tot en met Japan, alles onder betaling van "redelijke tollen en impositien." De voordeelen daarvan door de Oost-Ind. Compagnie te trekken, zullen zijn, "innumerabel."

Noch moeite, noch kosten mogen ontzien worden, om veel kolonisten uit Nederland, mannen, vrouwen en kinderen, "insonderheid eer-"lijke lieden met goed kapitaal," naar Indië te doen vertrekken. "In "Nederland," zoo leest men, "heeft men te veel menschen, en in Oost-"Indië is altijd volk en geld gebrek geweest; en opent men de kans "niet naar Indië, dan gaan ze toch met hun geld naar Frankrijk, En-"geland, Duitschland, Oostland, Denemarken en Zweden."

Door de bedoelde kolonisatie te Batavia en omstreken, zal aldaar verkregen worden overvloed van victualie, vleesch en visch, ook ten behoeve der forten. De garnisoenen zal men kunnen verminderen, dewijl de Christen-kolonisten almede tegen den vijand kunnen gebruikt worden.

In Indië behoort men er zich met ijver op toe te leggen, om een aantal slaven, zoo veel immer mogelijk, over te brengen naar Batavia, Amboina en Banda, ten einde "de Mooren al soetjens van de bank "te schuiven." — Aan het "koopen van slaven, is meer gelegen, dan "aan de opkoop van de kleeden en andere profijt-gevende goederen." De slaven kunnen gebruikt worden voor den aanbouw van vruchten, voor de veeteelt, de visscherij en dergelijke; alsmede tot aanvulling van vloot en leger en tot het verdrijven van den vijand.

Zoodanige middelen van Redres, die de beginselen waarop de O. I. Maatschappij rustte, tot in het hart moesten aantasten, zouden niet enkel eene geheele omkeering hebben te weeg gebragt, maar ook allerwege veel teleurstelling hebben berokkend. — COEN schijnt bereids aan zoo wijdstrekkende ontwerpen, voor zijn vertrek van Batavia, een bebegin van uitvoering te hebben gegeven, door het openstellen van eenigen handel naar straat Malukka of verder westwaards aan de Nederlandsche Vrijlieden te Batavia woonachtig. Ook dringt hij, in zijn Advies of Berigtschrift voor den Gouverneur-Generaal DE CARPENTIER, er op aan om reeds dadelijk het koopen van slaven ter hand te nemen, en met kracht door te zetten. — Of ingevolge het voorstel van COEN, de Inlandsche Handel van Nederlandsche Vrijburgers, onder het bezwaar van licentiën of vrijpassen, tollen en impositiën, genoegzaam winstgevend zou zijn geweest, om Nederlanders, van kapitaal voorzien, naar Batavia te lokken, laat zich overigens betwijfelen. Men bedenke dat eensdeels de handel op Batavia, zou wezen opengesteld voor alle Natiën — die, waarmede men in openbare vijandschap stond, uitgesloten; en dat anderdeels — ingevolge de "Poincten van Reglement en Redres," waarvan niet onwaarschijnlijk COEN als de steller is te beschouwen — het voornemen bestond om aanvankelijk nog voort te gaan met het drijven van den inlandschen handel van wege de O. I. Compagnie, alsmede dat, van de aanvoeren van den particulieren handel te Batavia, die goederen, welke der Compagnie in Indië van dienst kunnen wezen, of tot retouren naar Patria te gebruiken zijn, door de kooplieden, "tot civiele prijzen, minder dan de tegenwoordige" zullen moeten worden afgestaan. — Was dat niet de gelegenheid openstel-

len tot schroomelijke knevelarij! Welk koopman zoude zich daaraan wagen?

Onder de voorstellen van COEN, verdient nog opmerking hoe door hem op het dringendst wordt aanbevolen, den handel op China, die eerst kortelings gunstige uitzigten opleverde, vast te houden en met kracht van wapenen te ondersteunen. Toen COEN het bewind aan DE CARPENTIER overgaf waren er zestien zeilen in de Piscadores en op de kust van China, om de Gouverneurs der Kust-Provinciën te beoorloogen en om de particulieren tot den handel in ruwe zijde en zijden stoffen, in kandij- en poedersuiker en in porcelein naar Pehoe te lokken. Voor dien handel acht COEN noodig van 800,000 tot 1,000,000 Realen van achten. Zijns inziens moet men er naar streven den Chinezen allen zeehandel, behalve naar Pehoe af te snijden, al zoude men ten einde dat doel te bereiken, tien jaren, ja zelfs honderd jaren strijden.

Velen zal de opmerking van COEN omtrent de Engelschen, in het "Advis" voor zijn' opvolger, allezins juist voorkomen. Sprekende over de Missive van de Gecommitteerden van de Kamer van 17en., aan Gouverneur-Generaal en Raden, van den 24sten April 1622, houdende aanbeveling om ten opzigte van de Engelschen en Franschen, "alle occasie "tot questie te vermijden, in kleinigheden toe te geven, maar in be-"langrijke zaken vast te houden," wordt door COEN aangemerkt, "dat "de minste toegeving, de meeste rust en vrede maakt." Het was uit zijne ondervinding geput, wanneer hij er bij voegt. "Wij bevinden dat de Engelschen niet dan actie (twist) zoeken."

III. VERBLIJF IN NEDERLAND 1623 TOT 1627 EN VERNIEUWD VERTREK NAAR INDIË.

Door den heer LEUPE is in het tweede Deel der Bijdragen (Nieuwe Volgreeks), veel belangrijks medegedeeld over het in Nederland gebeurde tijdens COEN's hierzijn van 1623—1627. Daarin komt niet weinig voor over de moeijelijkheden door het Engelsch Gouvernement destijds der Republiek in den weg gelegd, opdat de geweldadigheden van de Engelsche O. I. Compagnie, te ongestoorder in Indië mogten gepleegd worden.

Op den 23sten September 1623 verscheen COEN ter Vergadering van 17en om het bereids vermelde Vertoog te overhandigen en mondeling toe te lichten. Hem werden te dier gelegenheid vele geldelijke voordeelen toegestaan.

a. De besprokene vrachtgelden en bovendien voor het Commandeurschap Rx. 100 (Realen van achten).

b. Voor den tijd van het Directeurschap-Generaal *f* 400.— 's maands; nog voor de diensten in die qualiteit bewezen *f* 3000.—.

c. Als Gouverneur-Generaal, sedert 30 April 1618 tot op zijne komst in het Vaderland *f* 800.— 's maands.

d. Voor buitengewone diensten bij de stichting van Batavia *f* 7000.

e. Voor de vermeestering der Banda-eilanden *f* 3000.—

f. Nog voor eenige pretentiën *f* 10,000.—, eene gouden keten ter waarde van *f* 2000.— met aanhangende medaille; en een verguld zijdgeweer van *f* 400.—.

In Mei van het volgende jaar werd hem toegelegd de vereering van *f* 20,000.—, waarvan alreede is gewag gemaakt. Terwijl COEN deswege in October zijn' dank betuigde, voegt hij er ter beantwoording van het gedane aanbod bij, "niet ongenegen te sijn om wederom als Gouver-"neur-Generael naer Indiën te gaen," "indien hij mette Compagnie over "een eerlijke conditie sal konnen accorderen; maar absolutelijck conde "'t selve voor als noch niet verclaren ofte toeseggen." De in dier voege geopende onderhandelingen, werden met grooten spoed ten einde ge-

bragt, "soodat," zegt de Resolutie van den 5den October 1624, "deswege "naemaels, als de heer Generael COEN sal resolveren naer Indië te vae-"ren, daerover geen dispute sal wesen."

Sedert ruim twee maanden hadden op dien oogenblik, Bewindhebberen berigt ontvangen van de teregtstelling van eenige Engelschen en Japanesen te Ambon in Maart 1623, en reeds was van de Engelsche zijde het geschreeuw over gepleegde moord aangeheven. COEN werd beschuldigd daarin de hand te hebben gehad, of daarvan de aanleidende oorzaak te zijn; de Engelsche Ambassadeur CARLETON, te 's Hage, had zich in September daarover beklaagd, en zich verzet tegen eene nieuwe uitzending van COEN. De Engelschen waren inzonderheid op hem gebeten, van wege het nadeel dat hun door zijne bekwaamheid en vastheid van karakter in Indië was veroorzaakt. Hierin bestond de eigenlijke grieve.

Uit hoofde van dien tegenstand was het dat de Kamer van 17en naauwelijks in October 1624 was bijeengekomen, of ze haastte zich, met COEN omtrent de voorwaarden eener nieuwe uitzending overeen te komen, waaromtrent de bijzonderheden enkel in de geheime notulen werden opgenomen.

Engeland nam het gebeurde op Amboina zeer hoog op, ten einde daaruit aanleiding te putten tot het plegen van geweld, dat met den naam van "represailles" werd bestempeld. Bewindhebberen zagen zich gedrongen, op den 25sten Maart 1625 te schrijven: "dat COEN nog niet "naar Indië ging, sonder nogthans den Staat te laten adstringeren, van "hem niet te mogen laten gaen." Of al de Staten-Generaal aan eenige Gedeputeerde Bewindhebberen, verklaarden, hoe het "voor desen niet "dienstig soude sijn," COEN op nieuw uit te zenden, en hoe kwalijk zulks door den Koning van Engeland konde worden genomen, — Bewindhebberen hielden staande dat zijn "persoon in Indië dienstig ende "noodig" ware, en weigerden zich tot eenige belofte ten tegendeel te verbinden. Onder de maatregelen daarop door de Vergadering der Algemeene Staten genomen, behoorde dat COEN werd aangeschreven "dat "hij nyet en vertrecke sonder H. H. M. naerder order en last." Op nogmalig aandringen van H. H. M. antwoordde hun COEN den 22sten April

1625: "dat hij H. H. Mog. order sal opvolgen en naer Indiën nyet "vertrecken voor dese tijd, ten sij H. H. M. dit als noch goetvinden "ende anders ordonneren."

Intusschen was COEN gehuwd, en het schijnt dat hij juist in dien zelfden tijd zich bereid heeft verklaard om met de eerst uitvarende schepen te vertrekken. Door tusschenkomst van Gecommitteerde Bewindhebbers werd die zaak ongetwijfeld behandeld, en het is denkelijk dat de Kamer Hoorn, zich — daartoe eene wenk hebbende ontvangen, — belastte met het gereed maken van de *Galjas*, en dat de kajuit van dien bodem, overeenkomstig COEN's verlangen werd ingerigt. Misschien geschiedde dit, nadat bij de Kamer van 17en op den 29sten Maart 1626, de heeren Gecommitteerden "werden versocht, alle devoiren aan te wenden, dat de reyse van den Generael COEN sijnen voortganck mach bekomen, met de eerste schepen, tegen den herfst." Zeker is het dat de Kamer Hoorn op den 31sten October 1626 rapporteerde dat de *Galjas* zeilree was. Op den 13den Maart 1627 werd door Bewindhebberen goedgevonden dat de schepen in Texel gereed liggende "met den eersten bequamen wind sullen haer reyse vervorderen, ende haer reyse achter "Engeland om nemen."

De vloot ligtte het anker den 18den Maart 1627, onder het Admiraalschap van den Fiscaal WINTGENS. Hij voerde de vlag op het schip *Utrecht*, waar ook de Ambassadeurs van Perzië aan boord waren. De verdere schepen waren:

Vianen, Kapt. GERRIT THOMASZ. POOL, van Amsterdam.
De Leeuwin, Kapt. JAN WILLEMSZ.
De Galjas van Hoorn, Kapt. REYER JANSZ. PALTROK.
Het Wapen van Hoorn, Kapt. DAVID PIETERSZ. DE VRIES.
Texel, Kapt. SPREEUW, van Medemblik.
Jagt *De Kemphaan*, Kapt. CORNELIS HENDRIKSZ. DE NYS.

Het heimelijk vertrek van COEN mag reeds worden opgemaakt uit de omstandigheid dat de Algemeene Staten, den 24sten Maart, op het zeggen van MISLEDEY: "verstaen te hebben dat de Generael COEN wederom

"naer Indië was vertrokken," vragende "of H. H. M. daertoe con-"sent hadden gegeven," konden antwoorden "dat hij geen consent en "heeft versocht, ende dat H. H. M. van sijn vertreck geen kennisse "hebben."

Een stellig bewijs voor dat heimelijk vertrek zal wel liggen in het gemis aan eene Commissie, alzoo COEN, bij zijne aankomst te Batavia, in plaatse van Commissie, slechts voorzien was van eene missive van eenige Gecommitteerden uit de Kamer van 17en, van den 9den Januarij 1627, houdende last aan Gouverneur-Generaal en Raden van Indië, om COEN als Gouverneur-Generaal aan te nemen en te erkennen [1]. Men had het derhalve zelfs niet gewaagd voor hem eene Commissie door de Vergadering van Bewindhebberen te doen uitvaardigen, of hem eenige andere bewijzen van wegen de Kamer van 17en mede te geven.

Maar, behalve de bewijzen, te putten uit de handelingen door den heer LEUPE medegedeeld, zijn er nog andere en zelfs onwederlegbare. Uit den aard der zaak is het bereids te begrijpen dat COEN, niet als vlagvoerder is vertrokken. Dat toch ware spoedig bekend geweest, en dan hadde MISLEDEY zich niet eene week na dat vertrek, vragenderwijze aan H. H. M. gewend om te weten: of COEN met der daad vertrokken was? WINTGENS voerde de vlag, als zijnde, naar algemeene bekendheid, de hoogste ambtenaar die de reis deed.

Aan boord van het *Wapen van Hoorn*, waarvan althans een gedeelte der bemanning te Hoorn te huis behoorde, was men van COEN's tegenwoordigheid in de vloot onbewust tot op den 1sten April. DAVID PZ. DE VRIES teekent in zijn Journaal, bl. 50, aan. Den eersten April 's morgens vroeg waren "sommige maats, siende na de *Galjas*, niet "verre van ons, welke den heer Generaal sagen, daarin wij seer ver-"wonderd waren, alsoo voor desen wij nooit van hem geweten hebben, "dat hij mede na Indiën ging."

Op den 6den April bevond men zich op de hoogte van Teneriffe. Op den 10den op de hoogte der Kaap Verdische Eilanden heeft, zegt DE

[1] Zie P. A. LEUPE, over J. PZ. COEN, bl. 13—18.

VRIES, "de *Galjas* de vlaggespil boven gebragt en het schip *Utrecht* de "sijne ingehaald, alsoo hij de vlagge voerde uit Texel, overmits hij den "Ambassadeur van den Koning van Persië in hadde, ende niet wetende "dat de Generaal JAN PIETERSZ. COEN in de vloot was."

Na dit alles zal het wel niet langer twijfelachtig wezen dat COEN heimelijk uit Nederland is vertrokken. Het zal echter tevens als een sprookje mogen gelden, het verhaal als hadde zich de Gouverneur-Generaal als Konstapelsmaat aan boord van de *Galjas* bevonden. Zelfs zal men als zekerheid mogen aannemen dat Schipper PALTROK wist, wien hij in dien passagier aan boord had. De *Galjas* kwam den 6den Julij 1627 in de Tafelbaai ten anker; Schipper PALTROK overleed eenige dagen later, en werd, in de Tafelbaai, aan den wal begraven. Op den 20sten Julij werd besloten dat de schepen *de Galjas*, *Utrecht* en *Texel*, die het eerst binnen gevallen waren, naar Batavia zouden onder zeil gaan, en werd dien dag de Opperstuurman JAN JANSZ. tot Schipper, in plaats van PALTROK aangesteld. Dewijl dien namiddag vijf Engelsche schepen de Tafelbaai binnen liepen, vond men raadzaam op zijne hoede te wezen en de vloot bijeen te houden.

Het behoeft wel geen betoog, na het voorgaande, dat door mij, niet ten onregte (D. I, bl. 194 en 215) van het *heimelijk vertrek* van COEN is gesproken. Ook meen ik hem juist te hebben geschetst (bl. 168 en 221). Misschien hadde ik er heerschzucht en geldgierigheid kunnen bijvoegen. Om COEN tevens te beschuldigen van ingenomenheid met personen die zulks niet verdienden, heb ik niet gewaagd, ofschoon het gebeurde met WEMMER VAN BERCHEM, gewezen Directeur ter kust van Koromandel, wel geschikt is om dien blaam op hem te werpen. Immers, bedriegen mijne aanteekeningen mij niet, dan heeft COEN, reeds in November 1614, ook te zijnen opzigte, aan Bewindhebberen geschreven: "Zulke ontrouwe Ambtenaren behoorden naar Patria *opontboden* te worden." Nogtans, toen W. V. BERCHEM werkelijk door den Visitadeur

DE HAZE was geligt [1], en deze met de beschuldiging van verregaande ontrouw, tegen hem bij Bewindhebberen (Brief van den 22sten December 1615) optrad, schreef COEN (den 5den Januarij 1616). "De Directeur accu- "seert de kooplieden, en zijne kooplieden beschuldigen hem van de ge- "dane faulten. Wat er van zij, kent God! Maar in effecte is blijkende, "dat er geen behoorlijk devoir en de Compagnie zeer groote schade aan- "gedaan is." Op den 14den December 1615 werd bij den Directeur-Generaal "goedgevonden den voorz. VAN BERCHEM, met de voorz. papieren, "naar 't vaderland te zenden, om zijne zaak aldaar te verantwoorden, "in qualiteit als *President* van 't schip *Rotterdam*, onverminderd zijne "vorige qualiteit." Dit besluit werd mede geteekend door DE HAZE, JAN DZ. LAM, ABR. HALLING en WM. NOBLET. Op den 16den Januarij 1616 werd goedgevonden dat men "zal authoriseren den Edelen WEMMER "VAN BERCHEM, geweest Directeur op de kust Cormandel, omme als "Commandeur over de vlote te commanderen" enz. Deze resolutie werd mede geteekend door W. VAN BERCHEM, LEENDERT JACOBSZ. en WM. NOBLET. Welk verschil in de uitdrukkingen, binnen eene maand tijds! Dus werd de ontrouwe ambtenaar in eere en aanzien verheven, en in zoodanige qualiteit naar het Vaderland gezonden, dat Bewindhebberen zich te zijnen opzigte, verlamd gevoelden. Zou niet in dezen de Directeur-Generaal COEN geheel alleen de man zijn geweest, die WEMMER VAN BERCHEM voor de welverdiende straffe vrijwaarde?

Men meende dat COEN groote rijkdommen heeft nagelaten, en dat hij, voor zijn vertrek naar Indië in 1627, eene som van Rx. 262,000.— in handen van een zijner vrienden achter liet. Men verhaalde later dat er nog vele papieren, waaronder eene briefwisseling in twaalf deelen, vele kostbaarheden, zeven kistjes met Indische munten, enz. aanwezig waren. Ze zouden te Hoorn zijn bewaard gebleven. Op den 5den Maart 1823 zoude die nalatenschap onder het toezigt der Permanente Commissie van

[1] Zie Mr. L. C. D. VAN DYK, Zes jaren uit het leven van WEMMER VAN BERCHEM enz. bl. 57.

het Amortisatie Syndicaat zijn gekomen. In weerwil der stellige verzekeringen, te vinden bij C. A. ABBING, "Beknopte Geschiedenis der stad Hoorn," is mij niets anders gebleken dan "men zegt." Op mijn aanzoek heeft, in der tijd zich het Amortisatie Syndicaat — alwaar niets omtrent dat alles bekend was — die zaak aangetrokken, en is daarover zelfs met den heer ABBING te Hoorn in briefwisseling getreden; edoch al die nasporingen hebben tot niets geleid.

September 1858.

LAUTS.

NEDERLANDSCHE ONTDEKKINGEN

IN DEN

INDISCHEN OCEAAN.

Naar aanleiding van een Opstel van den ijverigen Onderzoeker, Kapitein P. A. LEUPE, over JAN CARSTENS, kom ik eenige ophelderingen aanbieden. Dat opstel is te vinden in de Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde van Nederlandsch Indië, (Nieuwe Volgreeks) D. II, bl. 43.

Het is bereids een zeker aantal jaren geleden, dat mijne onderzoekingen naar de Ontdekkingstogten der Nederlanders in de Indische Zeeën mij er toe geleid hebben om de ontdekking van Nieuw-Holland in 1606 toe te schrijven aan WILLEM JANSSEN van Amsterdam. Die togt had niet plaats *door* of *op last* van JAN WILLEMSZ. VERSCHOOR, President van het Kantoor of de Loge der Nederl. Oost.-Ind. Compagnie te Bantam, maar wel *op last* van FREDERIK HOUTMAN, Gouverneur der Nederlandsche Bezittingen op het eiland Amboina.

Tot nog toe ben ik nalatig gebleven eene beschrijving van dien Ontdekkingstogt te leveren. Toen ik den naam van WILLEM JANSSEN bekend maakte, was mijn voornemen, niet enkel te leveren, I, de togten welke betrekking hebben op de ontdekkingen van Nieuw-Holland en Nieuw-Guinea in de 17de eeuw, ook II, die in het oosten en noorden van Japan, in gezegde eeuw; en evenzeer III, de vijf eerste togten der Nederlanders om den Aardbol van 1598 tot 1623. De ontvouwing der redenen waarom noch van het eene, noch van het andere tot heden iets is gekomen, behoort niet hierheen.

Ware minstens het ontwerp onder I. verwezenlijkt, dan zou het bereids bekend wezen dat de inleiding tot de Instructie van A. JZ. TAS-

MAN, den 26sten Ianuarij 1644 medegegeven [1], waarvan de heer LEUPE in zijn Opstel gewaagt, niet in allen deele naauwkeurig is.

Van de eerste ontdekkingen der kusten van Nieuw-Holland en Nieuw-Guinea, door de Nederlanders, tot aan den togt van TASMAN naar het Zuidland in 1642, hoop ik eerlang eene beschrijving uit te geven. Natuurlijk zal daarin de togt van WILLEM JANSSEN, alsmede zijne lotgevallen, in de eerste plaats besproken worden; ook de toevallige ontdekkingen van DE HARTOGH en anderen zullen niet worden vergeten. Daarop zal volgen het Journaal van den togt van J. CARSTENS in 1623, en dat van den togt van GERRIT POOL en PIETER PIETERSZ. in 1636. Beide Journalen, welke minstens sedert vijftien jaren in mijn bezit zijn, zullen mijne beschrijving meer volledigheid bijzetten, en zoo ik mij vlei evenzeer met genoegen worden ontvangen als de bijzonderheden omtrent den togt van WILLEM JANSSEN door mij aan het licht te brengen.

September 1858.

LAUTS.

---

[1] Verhandelingen en Berigten van Jhr. G. A. TINDAL en J. SWART, Jaargang ..... Amsterdam bij HULST VAN KEULEN.

BESCHRIJVING DER KAART,

VOORSTELLENDE

DE BELEGERING VAN DE STAD BATAVIA.

1628.

Affteyckening hoe den machtichsten Coninck van Java Mayor, genaemt Choechoenang en by d' onse den Mattaram, met dertich duysent man onderleyt heeft d' stadt Batavia te vermeesteren, eerst met surprise onder vruntel. schyn, daernaer met openbaer gewelt, eñ eyntl. met belegeringe drie maenden negen dagen, synde syn volck voor Batavia aengecomen den 25sten Augustus 1628 eñ weder affgetrocken 3den December daer aen volgende, met groot verlies van de syne; alsoo de gemeene opinie is, dat van de dertich duysent, niet boven thien duysent man iñ Mattaram souden syn gekeert; synde seer veele in de belegeringe doot geslagen, noch meer van honger gestorven, ende geheel veel verloopen, omme de harde regeringe van den Mattaram t' ontgaen.

1. T' casteel Batavia.
2. De punt Diamant } In steen opgetrocken.
3. Den Robyn. }
4. Den Saphier. } Dese twee bolwercken syn gedurende de belegering verhoocht, vergroot ende met houtwerck rontsomme beseth ende geslooten.
5. De Peerle. }
6. De brugge van 't casteel, synde gedurende de belegering met een valbrugge ende hamey versterckt.
7. 't Pleyn tusschen 't casteel ende de stadt.
8. De stadt Batavia.
9. 't Stadthuys, 't welck gedurende den oorloch met vier wtstekende

galderyen versterckt ende met groff geschut gearmeert is geweest, alwaer de Burgery haer rendevoes hadden, nevens een comp[e]. soldaten van 100 coppen extraordinary wt 't casteels garnisoen tot assistentie vañ Burgery en besetting.

10. De Reduyt Gelderlant. 11. De Reduyt Hollant. 12. De Reduyt Zeelant.	Syn drie Reduyten in steen eñ calck opgemaeckt, lange te vooren voltrocken, eer des Mattarams volck vyantschap bethoonden.
13. De Reduyt Vrieslandt. 14. De Reduyt Groningen. 15. Twee wachthuysen by oosten de stadt, tusschen de Reduyten. 16. De Reduyt Utrecht. 17. De Reduyt Brabant. 18. Twee wachthuysen tusschen de Reduyten Utrecht eñ Brabant by zuyden de stadt.	Dese reduyten en wachthuysen syn alle gemaeckt terwijle de stadt belegert was; synde de reduyten massiff van aerde opgevult eñ met houtwerck begort.

19. 't Huys van den Mayor Vogel, 't welck voor een reduyt diende terwyle de stadt aen de zuytsijde heel open was.

20. Een Chaloupe. 21. 22. Syn twee chiampans off gesloten vlotschuyten met schut versien.	Liggende in de riviere op de wacht by westen de stadt tot bescherminge derselver, alsoo de stadt aen die cant met geen reduyt beset is.

23. Het affgesneden deel van de stadt, by ons geraseert ende verbrandt, wtgesondert de kerck.

24. De kerck by nacht door den vyant affgebrant.

25. De brug over de groote rivier, alias de Engelse brug, door den vyant afgebrant.

26. De Lantpoorte eñ brugge, door den vyant affgeworpen en verbrant.

27. 't Pleyn van 't Sieckenhuys.

28. 't Huys of Reduyt Brassenburch, by ons geraseert.

29. Pinangthuyn van Capiteyn Hendrick Lievensz, welcke door ons, wanneer den vyant in 't zuytweste de Staat aprocheerde, meest omgehouwen ende geraseert is.

90. Houten bruggen of vlotten op 't water over de stadts grafft, daer over d' wtvallen syn gedaen.

31. Brugge over de Rivier op boots en schuyten.

32. De huysing van Generale Ontfangh.

33. Het Tolhuys eñ den boom, daermede de rivier des nachts gesloоten wort.

34. Den weer achter de huysing van Generalen Ontfang, lopende langs strand naer Aneque, daer vele van den vyant hun met de vlucht in 't bos salveerden, als van 't casteel affgeslagen wierden.

35. 't Engels huys, synde by nacht in brand geraeckt eñ de muyren naderhant door ons voorts geraseert, omme voor te comen dat den vyant sich daer niet in quame verstercken.

36. Clappusthuyn van den Predicant Danckert, by ons omgehouden als wanneer den vyant de stadt in 't Zuytweste met zyn leger naerderde.

37. Syn twee van onse Tingans, liggende op de wacht om te verhinderen dat seecker seven praeuwen van Bouracxa, die pas hadden versocht naer Malacca te mogen gaen, niet by de binnenliggende praeuwen souden vaeren, om alsoo voor te comen dat se de praeuwen die binnen lagen ende haer geweer naer oude costuyme overgegeven hadden, met nieuw geweer niet versien souden; waer wt den eersten alarme des nachts ontstont, alsoo met gewelt tegen onse wacht indrongen.

38. Syn drie troupen, namentlijck de compagnie van Capiteyn van der Plate ende 50 soldaten wt 't casteel, met eenige burgers, samen omtrent hondert ende vyftich man sterck, dryven den vyant wt d'affgesneden stadt, omtrent de Reduyt Hollandt, onder de letter I.

39. Is een troup van vyffentsestich soldaten, gesecondeert met eenige Japanders ende Mardyckers, slaen den vyant wt syn halve mane, onder de letter K, ende wierd voorsz. aproche by de Chineesen geslecht.

40. Dit syn de troupen die de reduyt Hollant ontsetten, den vyant wt alle syn aproches, tot thien in 't getal, slaende, ende tot in syn leger dryven; d' wtvalders waren sterck drie hondert soldaten, hondert burgers eñ wierden gesecondeert met een groot getal van Chineesen eñ Mardyckers; niet min als drie hondert van den vyant syn in dese

rescontre dootgeslagen, ende alle d' opgeworpen wercken werden dien dach by d' onse geslecht ende verbrant.

41. Dit syn de troupen onder 't gebiet van Gouvern̄. Jaecques le Febvre als Veltoverste, die den vyant den 21°. October 1628 wt zyn leger slaen ende 't velt deden ruymen, sterck synde omtrent twee duisent acht hondert ende sessensestich coppen, namentl.:

24	Ruyters	24
6	Comp^{en} soldaten, yder van 70 coppen	420
3	Vaendels burgers	210
3	Vaendels Japanders ende Mardyckers	210
42	Bosschieters en̄ Bootsgesellen tot de vierwercken	42
700	Gewapende Chinesen en̄ omtrent 800 byloopers	1500
	Tot Pionniers van̄ comp^e. lyffeygenen	260
	Met 200 bijloopers van̄ burgers slaven	200
	Coppen	2866

Ende waren dese troupen door d' heer Generael Coen gelast 't quartier van Oecker ende Sammadang eerst aen te tasten, en by 't wttrecken ende bespringen van de vyandt dese naer volgende ordre te houden, namentlyck:

41. A. d'Avantgarde, bestaende wt drie vendels, te weten, die van den Capiteyn Dietloff Specht, Ghysbert van Lodensteyn, ende van wegen de Burgers, den Capiteyn Symon Bolentyn. Ende wierd geleyt door Adrian Anthonisz., Capiteyn van 't Garnisoen des Casteels Batavia.

41. B. De bataillie wierd geleyt by den Mayor Vogel, bestaende wt de comp^e. van den Capiteyn Jochum Roeloffsz., die van den Ontfanger Maseyck ende Hendrick Lievensz. wegen de burgerije. Hierby hielt sich te paerde den Veltoverste d' heer Jaecques le Febvre, vergeselschapt met den Commissaris van der Lee ende andere vrijwillige, met den stalmeester van d'heer Generael.

41. C. d'Arriere garde, wierd geleyt by den Commandeur Adriaen Block Maertsz., ende bestont wt de Comp^e. van den Capit. Hans Juriaen, Adriaen van Son ende Gommarus van Staen, burger.

41. D. De Mardyckers en de Japanders worden aengevoert door den Commandeur Frederick Kistiens, geassisteert met den Oppercoopman Jacob Jansen Patacca.

41. E. De Chineesen, ende wierden geleyt by den President van Schepenen Hans Putmans, geassisteert van Dirck Jan Jemming ende den Coopman Cornelis Drent.

d' Avantgarde marcheert naer den vyant, hebbende ter rechterhant de Mardyckers ende op de slinckerhant de Japanders, ende vóór haer de Bosschieters met vierwercken. Den vyant wort vermeestert ende wt syn sterckte gedreven, 't vaendel van de Japanders was eerst op des vijants werck.

d' Avantgarde trecken voort naer 't quartier vañ den Veltoverste den Tommagon Bouracxa, valt van achteren in syn sterckte; hier wort den Capiteyn Dietloff Specht ende den Vendrich Storthemel met een pieck dootgesteecken ende den Luytenant Sebolt Wonderaer gequest; ondertusschen vielen de Chinesen furieuselyck van vooren op gemelte quartier aen, ende wierd' den vyant vechtenderhant wt syn legerplaetse geslagen, ende eyntelick geheel in de vlucht wt het velt gedreven. In dese rescontre syn omtrent hondert van den vyant op de plaetse ende ende in de riviere doot gebleven, daer onder den Tommagon Bouracxa met syn outste soon; van onse syde hadden vyff dooden, drie Nederlanders en twee Japanders, met vyfftich gequeste, daer onder 26 Nederlanders.

42. Syn twee gedeckte chiampans off vlotten ende seven boots, gemant met hondert ende vyfftich matrosen, welcke expres geordonneert waeren om 't quartier van Bouracxa t' abuseren ende alarme te houden, ende daermede voor te comen dat geen assistentie deden aen 't ander quartier; ende terwyle dit vaertuych doende was eñ geweldich tegen den anderen schoten, wierd 't quartier van Oecker en Sammadang vechtenderhant ingenomen.

43. Het steenen huys ofte reduyt op Dircx lant, door den vyant geruyneert ende affgeworpen.

44. Zijn 6 ruyters, ryen op hasard ende brengen twee Hoofden binnen.

A. Syn zeven Javaense praeuwen, die, soo wtgaven, niet binnen begeerden te wesen, maer versochten pas om naer Malacca te varen.

B. Is een troupe van omtrent veertich Javaense praeuwen, liggende buyten den boom, daer wt den aenval op 't Casteel aen 't bolwerck de Peerle wierd gedaen; waren sterck van volck, met die binnen waren omtrent duysent wtgelesen mannen.

C. Een ander troupe van omtrent twintich Javaense praeuwen, liggende binnen den boom in de riviere, tegen over 't pleyn van 't casteel, tusschen den Diamant ende Robyn, langs de gardyn wierd gedaen.

D. 't Quartier van den Tommagon Bouracxa, Veltoverste van den Mattaram in 't leger voor Batavia, sterck 6000 man.

E. Brugge over de riviere by de Javanen gemaeckt.

F. Thuyn van d' Ed. heer Generael, daerinne hun een gedeelte van de Tommagons leger beschanst hadden.

G. Trencheen ende buytenwachten voor 't quartier van Veltoverste den Tommagon Bouracxa.

H. 't Quartier van die van Oecker ende Sammadang, sterck vier duysent man.

I. Naer dat hem den vyant den 26sten Augusty in groot getal omtrent den stadt in ordre met vliegende vaendels verthoont hadden, valt des nachts daaraen, met omtrent duysent man, in de afgesneden stadt; meynt de reduyt Hollandt aff te snyden en sich aldaer te begraven, maer wierd des morgens met verlies van veel van de haren daer weder wtgedreven.

K. 's Vyants halve maene van hout ende aerde opgeworpen tot binnen scheut van een pistool aen de stadt.

L. Syn de retrenchementen ende naerderingen door den vyant op een nacht tegen de reduyt Hollant opgeworpen, als wanneer voornamen deselve te bestormen, onder de voet te rammen en met ladders te beklimmen, doch te vergeeffs ende wierd des morgens daervan ende wt alle syn aproches gedreven.

M. Syn schieterije huysgens op de riviere onder voorsz. reduyt gebracht, van riedt off bamboes gemaeckt.

AA. Is 't quartier van Tommagon Seragulague, sterck omtrent

veerthien à vyfftien duysent man, synde voorsz. Tommagon met een leger van twintich duysent man te lande van Mattaram tot secours van Bouracxa affgezonden, welck leger den 22sten October voor Batavia aenquam, als wanneer daechs te vooren 't leger van Bouracxa opgeslagen was.

BB. Is 't leger van den vyandt onder 't commandement van den Veltoverste Seragulague, in 't Zuytwest van stadt, sterck omtrent vyff à ses duysent man.

CC. 's Vyants halve mane, synde van hout ende aerde opgeworpen, binnen canonscheut van de reduyt Zeelant.

DD. Syn buytenwachten van den vyandt.

EE. 't Quartier van Kiay du Paty Mandura Radja en Kiay du Paty Opusanta, met hun eygen volck, sterck omtrent duysent man, onder 't gebiet van Tommagon Seragulague herwaerts gecomen, synde dit quartier nevens een ander beschansing voor de poorte van den thuyn van d'Ed. heer Generael, naer dat Bouracxa van daer opgeslagen ende doot gebleven was, door dese Edel(lieden) op nieuws begrepen ende gefortificeert. Dese twee Edel(lieden) hebben op twee bysondere nachten haer begeven met omtrent drie hondert man in d' affgemeden stadt, tusschen de reduyt Hollant ende de punt Wttrecht, omme de reduyt Hollant te vermeesteren, off pertye volckx, die deselve mocht comen om t' ontsetten, te slaen; onderleyden de muyeren van voorsz. reduyt Hollandt met behendicheyt door te breecken; maer ontdeckt wordende liepen met groote troupen verbaest door, met verlies van 10 à 12 van de hare.

FF. Brug over de riviere, omtrent 't Huys off reduyt op Dircxlandt bij den vyant gemaeckt.

GG. Is de plaats daer den Tommagon Seragulague drie dagen voor syn vertreck Kiay du Paty Mandura Radja ende Opusanta met hun volck, t' samen seven hondert vier en veertich persoonen (by d'onse getelt) door ordre van den Mattaram, by forme van Justitie, omdat haer niet doot gevochten off Batavia niet overwonnen hadden, heeft doen ombrengen ende vermoorden, daervan de principaelste onthooft ende de reste de handen op de rugge gebonden met een crits off Javaense poignaert 't hart affgesteecken syn.

HH. Omtrent een myle boven 't leger, te landewaert inne, op een plaetse by d' onse genaemt de Pannebackerye, heeft den Tommagon Seragulague, dartich dagen lanck, duysent man daechs doen graven omme de rivier van de stadt Batavia aff te leyden eñ een ander gang naer de zee te doen loopen, ten eynde dat d' onse door gebreck van water genootsaeckt mochten worden Batavia van selffs te ruymen; maer siende hoe weynich in die tyt voirderden ende hoe des Mattarams volck van selffs door hongersnoot cousumeerde, heeft 't werck laten steecken.

Buiten op staat:

Beschrijving eñ affteeckeninge
vañ Belegeringh der stad Batavia.

N°. 9. Amsterdam.

Bij resolutie van 21 Aug. 1629 is de vermaarde Hessel Gerritsz. geautoriseerd eene kaart van Batavia te maken: "Is oock goedgevonden "dat de Camer van Amsterdam sal accorderen over de conterfeytselen "van Batavia, die hij voor de Cameren gemaakt heeft, met expresse "resolutie van dese vergadering dat men voortaen geen caerten ofte con- "terfeytselen van die of andere plaetsen meer en sal laeten maecken, "sonder consent van de Seventiene." Bij resolutie van den 18[den] Maart 1619 werd hem toegezegd, dat "wanneer hij de Comp[e]. getrouwelyck "blijft dienen, hij sonder pregnante redenen haer niet en sal verlaeten, "maer als caertemaker continueeren." Zijne eerste aanstelling is niet door mij gevonden.

Daar echter de kaart van Frans Flors van Berckenrode (over wien men zie Bodel Nijenhuis, Verh. Kon. Instit. 2[de] kl. 1845) den 3[den] Maart gedagteekend is, blijkt het dat deze de prioriteit heeft. Het origineel er van bevindt zich in het oud Koloniaal Archief te 's Gravenhage.

P. A. LEUPE.

MATHYS HENDRICKSZ. QUAST

VOOR GOA,

1641.

Onder de zeevaarders der 17de eeuw, wier namen men met lof vermeld vindt in de papieren der Oost-Indische Compagnie, bekleedt Mathys Hendricksz. Quast eene voorname plaats; altijd vol ijver om hare belangen te behartigen, daar waar hij in hare dienst geroepen werd, hetzij dan dat hij als eenvoudig Schipper het bevel over een van hare schepen voert, of dat men hem als Commandeur het beleid over eene ontdekkingsreize toevertrouwt; hetzij hij als Equipagiemeester de belangrijke werkzaamheden aan deze betrekking verbonden, waarneemt, of eindelijk, wanneer men hem als Opperbevelhebber van eene vloot naar de vaste kust van Indië zendt, om den algemeenen vijand afbreuk te doen; altijd zien wij hem gereed om naar zijn beste vermogen der Compagnie ten dienste te staan en daarvoor zijn leven ten offer te brengen.

Voor dat wij echter overgaan om hem op zijn' laatsten togt te volgen, zij het ons vergund een kort overzigt van zijn leven te geven. Reeds in het jaar 1634 vinden wij hem als Schipper op het jagt *Bredamme* in Japan, en het is dus wel te veronderstellen, dat hij toen reeds eenige jaren in dienst der Compe. zal zijn geweest.

Het volgende jaar vertrok hij weder derwaarts en wel als Vice-Commandeur aan boord van de fluit *Rarop*, onder de vlag van den Commandeur Adriaen. Hij bleef in deze wateren tot het einde van het volgende jaar, toen hij als Opperhoofd van eenige schepen, de vlag van de groote steng van het schip *de Galeas* voerde en over Formosa naar Batavia terugkeerde (1).

Hij deed nu eene reis naar het Vaderland, en kwam op den 11[den] October 1638, met het schip *Zutphen* op Batavia terug (2).

Den 2[den] Junij 1639 vertrok hij als Commandeur over de schepen *Engel* en *Graft* (dit laatste schip gekommandeerd door den Schipper Abel Jansz. Tasman), ter ontdekking van eenige eilanden beoosten Japan, die men zeide zeer goud- en zilverrijk te wezen. Er was namelijk door den Onderkoopman Willem Verstegen uit Japan, aan den Gouverneur-Generaal Hendrik Brouwer gerapporteerd "dat hy verstaen had "van eenen Vincent Romeyn, die verscheyden reysen met de Spanjaer-"den heeft gevaeren heen en weder van Aquapulco op Manilha en "over Macau gecomen in Japan, dat omtrent 400 mylen by Oosten "Japan in de Zuit-zee, op 37½ graeden by Noorden den Equinoctiael, "gelegen zoude wezen een groot land ofte eylant, uytermate ryck aan "gout en zilver, bewoont met wel geproportioneert ende vriendelyck "volck, daer een masteloos Spaens schip, keerende van Manilha, sich "versien, veel vrundschap ende goed onthael soude hebben genooten. "Den gemelten Vincent Romeyn soude wel genegen wesen om selfs dese "ontdeckinge te helpen doen, ende alsoo 't considerabel is ten aensien "van 't climaet ende situatie deses lands, op welckers hooghte de ryck-"ste schatten door de gansche werelt gevonden worden, soo sullen wy "in 't toecomende daerop letten, te meer omdat wy vermoeden daer tot "cleedinge Europesche, Indische ende Chineesche waeren getrocken ende "vertiert soude connen worden (3)."

Dat men aan Quast het bestuur van dezen togt opdroeg zal wel daaraan toe te schrijven zijn geweest, dat hij door zijne reeds gedane reizen op Japan, als bekend met dat vaarwater, veel ondervinding had opgedaan en men derhalve op een' gelukkigen uitslag rekende.

Zijne Instructie voor deze reis werd op den 1[sten] Junij 1639 uitgevaardigd. Den volgenden dag verliet hij de reede van Batavia en den 1[sten] Januarij 1640 kwam hij daar weder terug (4).

Hoewel niet geslaagd in het ontdekken dier rijke goud en zilver-eilanden, was zijne reis toch verre van vruchteloos voor de kennis der aardrijkskunde. Zoo werden onderanderen twee eilanden, gelegen op 26° 38′ N. B. en 142° 28′ O. L. en 27° 4′ N. B. en 142° 20′ O. L.

ontdekt, waaraan de namen hunner schepen gegeven werden. Op eene M. S. kaart, waarop de coersen en ontdekkingen van Maerten Gerritsz Vries, in 1643, staan opgeteekend, worden ze de Quast-eilanden genoemd; het zijn de Bonin-eilanden van de tegenwoordige kaarten. Ook op de Oostkust van Japan werden meerdere belangrijke waarnemingen gedaan.

Door den Hoogleeraar von Siebold is in zijn laatste werk over Japan (5) eene regtmatige hulde aan onzen Quast gebragt.

Het is echter te bejammeren, dat het Journaal van zijne reis tot heden niet is uitgegeven, maar nog altijd ongebruikt in het oud Koloniaal Archief blijft berusten (6).

Na zijne terugkomst te Batavia, werd Quast bij provisie belast met de zeer werkzame betrekking van Equipagiemeester (6) en den 1sten September 1640 "om 't goede contentement dat ons van sijnen dienst geeft" daarin bevestigd (7).

Deze betrekking werd door hem waargenomen tot den 11den Julij 1641, toen hem de eervolle onderscheiding te beurt viel om over de vloot van defensie, op de vaste kust van Indië, het bevel te voeren.

Men was sedert eenige jaren gewoon van Batavia derwaarts eene vloot te zenden om den algemeenen vijand zoo veel mogelijk afbreuk te doen. Tot hoofdstation werd daartoe Goa aangewezen, als de zetel der Portugesche magt in Indië; van daar werden dan eenige schepen om de Noord en Zuid gezonden, om de vijandelijke schepen en galioenen, die den wil naar Goa hadden, te onderscheppen en te vernielen.

Veel nadeel werd den Portugezen hierdoor toegebragt. Het was vooral in het jaar 1639, dat hun door den Commandeur Cornelis Symonsz. van der Veer eene gevoelige neep werd gegeven, die drie galioenen van hen in den brand stak en eenige ligtere vaartuigen vernielde (8).

De vloot, die nu onder het bevel van Quast werd gesteld, bestond uit tien schepen en jachten, gemonteerd met 314 zoo metalen als ijzeren stukken en bemand met 946 matrozen en 200 soldaten. Onder hem voerde het bevel, als Vice-Commandeur, de Onderkoopman Jan d'Esquenoi, en de Schipper Cornelis Leendertsz. Blauw, als Schout bij Nacht.

Wij laten de Instructie hem voor dezen togt gegeven, hier achter volgen (9), ten einde men daaruit kunne opmaken, hoe veel gewigt men aan eene dergelijke expeditie hechte, en zoo wel afbreuk van den vijand als handelsbelang daarbij in het oog hield.

Den 12den Julij verliet Quast met zijne schepen de reede van Batavia en nadat hij voor Goa aangekomen was, de baar gesloten had en door de schepen de aangewezen posten bezet waren, gaf hij daarvan, bij missive van den 7den September, kennis aan de Hooge Regering te Batavia.

Op den 14den derzelfde maand kwamen eenige door den Onder-Koning afgezonden gecommitteerden bij hem aan boord, met verzoek om eenen stilstand van wapenen te sluiten, voorgevende dat er tijding uit Lissabon was gekomen, dat er over de vrede tusschen Portugal en de Staten der Vereenigde Nederlanden onderhandeld werd, niet twijfelende of hij (Quast) zoude daarvan binnen korten tijd mede berigt bekomen. Maar Quast zond hen terug met het antwoord, "dat daar hij daarvan "noch geen kennis had ontvangen, hij van meeninge was zijn last en "commissie te achtervolgen en veel liever wilde sterven, als die te con-"trariseren."

Dat dit ernstig gemeend was, bleek eenige dagen daarna op den 22sten September, toen ze 's morgens ten 2 uren een zeil in het gezicht kregen, dat uit zee regt op hen afkwam. Ze veronderstelden dat het een Engelsch schip was. Niettemin werden daarop de ankers geligt en de schepen *'s Hertogenbosch* (het Admiraalschip), *Harderwijk* en *'t Vliegende Hart* zeilden het te gemoet. Naderende bespeurden ze dat het een Portugeesche caraak was, en raakten daarop met hem in gevecht. De Portugezen verweerden zich bijzonder dapper. De *'s Hertogenbosch* trachtte hem te enteren, doch geraakte weder los. Nogmaals werd dit beproefd: "de tweede reyse bennen couragieuselyck met ons volck daerop "ingevallen ende eyndelyck naer een heftich gevecht, *synde wel* 6 *uren* "*in alles met den anderen doende geweest*, victorie becomen; waarvoor "den Almogenden moet syn gedanckt ende gepresen (10)."

Het Portugeesche schip was gemonteerd met 20 metalen 18 ℔ en 6 ijzeren 12 ℔ en bemand met 458 koppen, waaronder 200 soldaten. Het verlies der Portugezen bestond in 157, zoo dooden als gekwetsten; de

overigen werden over de vloot verdeeld en aan het schip de naam *Amsterdam* gegeven.

Op de Hollandsche schepen telde men 43 dooden en gekwetsten; onder deze was ook de dappere Quast, "die aen syn slincker been soo-"danich gequest wierde, dat weinich dagen daerna deser werelt is co-"men te overlyden (11)."

Dit vond plaats op den 6den October. Den 8sten werd hij "statelyck, "naer merite van soodanigen manhaftigen Heer in Compagnies Logie "op Wingurla ter aerde gebracht. Waerdoor de vloote van een seer "goet, yverich opperhoofd, en de Compagnie van een trouw dienaer sy "ontbloot." (12)

Dus eindigde Mathys Hendricksz. Quast zijn roemvol en werkzaam leven, getrouw aan zijne woorden, *liever te willen sterven*, dan zich het vertrouwen, dat men in hem gesteld had, onwaardig te maken.

P. A. LEUPE.

AANTEEKENINGEN.

(1) Scheepvaert naer de Oost-Indiën, gedaen by Hendrick Hagenaer, in het werk Begin en voortgang van de voorn. Nederl. Geoctr. O. I. C. 1646.

(2) Mathys Hendricksz. Quast van Schiedam, in 't land gecomen den 11den October 1638 voor Schipper, met het schip *Zutphen*, à 95 gl. ter maent, naderhand, op den 2den Juny Anno 1639, als Commandeur over de fluyten *Engel* ende *Graft* tot ontdecking der verhoopte rycke landen by oosten Japan, mitsgaders t' sedert 9 January deses jaers, dat den gewesen Equipagiemeester Cornelis Schout naer het patria vertrocken is, in desselfs plaetse gebruyckt, wert als nu op syn versoeck om 't goede contentement dat ons van synen dienst geeft, in de gemelte qualité van Equipagemeester bij desen geconfirmeert met een tractament van hondert en dertig gulden ter maent, t' sedert 6 January voorschreven, waarmede syn pretentie van 't aengetoogen commandeurschap ook gecompenseert blyft.

Resol. Gouv.-Gener. en Raden van India,
Saterdagh den 1sten Sept. A°. 1640.

(3) Missive Gouv.-Gen. en Raden van India aan de Bewinthebberen, 4 Januarij 1636.

(4) Ende opdat door 't vertreck van den gemelte Equipagemeester (Cornelis Schout) in 't lossen, laden, timmeren, versorgen, provideren en mannen der schepen en jachten alhier, met den aencleven van dien, geen verachtering comen te lyden, wert verstaen in desselfs plaets by provisie als Equipagiemeester te gebruycken den Commandeur Mathys Hendricksz. Quast, die op primo deses per 't schip *Breda* van Tayouan hier gekeert is, hebbende 't gerapporteerde gout ende zilverrycke eylandt

Japan (werwaerts met de fluyten *Engel* ende *Graft* gesonden is geweest) niet connen vinden.

Resol. Gouv.-Gener. en Raden van India,
Saterdagh den VII January A°. 1640.

(5) Geschichte der Entdeckungen im Seegebiete von Japan etc. Leyden 1852.

(6) Journael ofte dachregister van den Ed. Commandeur Mathys Quast, gaende door ordre van d' Ed. Heeren Gouverneur-Generael ende Raeden van India, met de fluitschepen *Engel* ende *Graft*, om te ondernemen de goud en silverrycke eylanden, gelegen b' oosten (Japan) omtrent de Noorder breete 37½ graet, waertoe den Alvermogenden Godt synen segen wil verleenen en strecken mach ten besten tot progres van de Generaele Comp°. Amen.

(7) Zie (2).

(8) *Zeeland*, Jaarboekje voor 1856.

(9) Bijlage N°. 1.

(10) Bijlage N°. 2.

(11) Bijlage N°. 4.

(12) Bijlage N°. 3.

BIJLAGEN.

BIJLAGE N°. 1.

INSTRUCTIE, REGEL ENDE ORDRE TOT GOUVERNO VAN DE HEEREN DEN ED. COMMANDEUR MATHYS HENDRICKSZ. QUAST, VICE-COMMANDEUR JAN D'ESQUENOY, DEN SCHOUT BY NACHT CORNELIS LEENDERTZ. BLAUW ENDE DE NADERE RAEDEN VOOR DE NEDERLANTSE ARMADE OFTE VLOOT VAN DIFFENTIE, GEDESTINEERT NAE DE CUSTE VAN INDIA TOT AFFBREUK ONSER VYANDEN, DEN SPANJAERDEN, DEN PORTUGESEN ENDE DERSELVER ADHERENTEN, BESLUYTINGH VAN GOAS RHEEDE, PROCURE DES MALABAERSEN PEPER, MITSGADERS TOT VERSEECKERINGH ENDE ACCRESSEMENT VAN COMP. COMMERSIE IN DE ROODE ZEE, DE GOLPHE VAN PARSIA, GUSERATTE, JITIACOUR, CALICOUT ENDE T' EYLAND CEYLON.

Nae dat by ons verscheyden dienstige ende emportante exploicten tot affbreuck van onsen erftvyandt ende de verseeckeringh van den Nederlantsen stant, mitsgaders verbeteringh als verbreydingh derselver commercie herwaerts over in consideratie gecomen waeren, is na veel bedencken in Raede van India ten meesten dienste van de generale Comp^e. goetgevonden ende dienvolgends gearresteert, alle andere in consideratie gecomen attentaten t'excuseren, de presente overige navale macht buyten verkortingh van den ordinairen handel nae des vyants grensen op de custe van India te wenden, der Portugesen rendevous ofte hoofdstadt Goa, gelyck nu vyff achtereenvolgende jaeren onder 't gesach van de Heeren Commandeurs Jacop Coper, Adam Westerwolt, Anthonie Caen, Cornelis Symonsz. van der Veen, Dominicus Bouwens, met redelyck suc-

ces gevolcht is, voor de seste reyse te waeter te belegeren ende sulcx te besluyten dat den vyant voor het derde jaer verhindert wordt syn ordinaire retouren nae Lixboa te schicken, tsecours twelck tegen primo October ofte wel in September aenstaende uyt Portugael, soo voor geven, verwachten ende den Coninck van Spangiën by syn brieven van A°. passato schynt te beloven, te bemachtigen ofte ten minste d' entrance tot Goa te verhinderen, opdat hem met d' aenwesende macht, die uyt ses galjoenen ende caracqnen bestaet, niet comen te conjungeren, meester ter zee te worden, ende ons de besettingh doen quiteren, als wanneer haere Bhaere open synde mede ontstaen souden de rycke navetten van Mosambique uyt de golpho van Parsia, Mascatte, Mocha, Sindy, Ceylon, etc. nae Goa comende, welcke de Comp^e^. tot soulagement van d' extra ordinaire oncosten, by 't uytrusten van soo machtige vlooten gesupporteert, ten hoochsten noodich sy.

Omme aengetogen desseynen ende sulcx by dese instructie UE. met den Raedt meer in mandato geven, als int vervolgh naeder ende claerder verhandelen, wel te beleyden ende door Godes gratie geluckich uyt te voeren, hebben de navolgende persoonen gecommitteert tot secrete Raeden van d'aengetogen vloote ende syn als te weten:

D' heer Commandeur Mathys Quast, die volgens onse speciale commissie op syn persoon gepasseert, de convocatie des raedts ende continuele preseance bevolen blyft.

Den Vice-Commandeur ende Oppercoopman Jan d'Esquenoy op *Hollandia*.

Den Schout by Nacht schipper Cornelis Leenderts Blaauw, op *Harderwijck*.

Pieter Sybrantss Groes, Oppercoopman op 't schip *Wassenaer*.

Isaack Dircxs Kien, Schipper van 't schip *Nieuw Enckhuysen*.

Pieter Paets, Coopman op *Egmont*.

Willem Corneliss Dogh, Schipper op *Hollandia*.

Den Ondercoopman Nicolaes van der Cappen sal den Raedt als Secretaris bedienen.

Alle 't geene by aengetogen Commandeur ende Raets persoonen tot welstand van den lande ende de generale Comp^e^. goet gevonden wert,

geen verder communicatie nodigh te hebben om 't gearresteerde te secreeter te beleyden, sal buyten den breeden Raed blyven, mits soo wel van d' eene als d'ander resolutie ende geteeckende acten dubbel worden gehouden. By steecking van voysen sal den Commandeur dubbele stemme hebben ende meer aengetogen Commandeur vermogen den secreeten Raedt te verminderen, oock te verstercken nae synen goeden raet tot welstant van de vloote gedraecht.

Den breeden raedt deser vloote sal bestaen uyt den Vice-Commandeur, Schout bij Nacht, d' Oppercoopluyden, etc. in conformité van d'instructie door onse principalen voor de breede Raedtspersonen g'ordonneert ende beraempt.

Tot voorderingh ende maintenue van Justitie hebben als fiscael deser vloote gecommitteert den Coopman Cornelis de Potter, ende ten fine voorschr. acte in forma verleent, doet hem daervoor erkennen ende respecteren, soo langhe sich tselve ampt waerdigh maekt, daer aen als desselfs vigilantie ende goede comportementen niet willen twijffelen.

De schepen ende jachten tot dese expeditie vaerdich ende onder UE. commando volgens voor aengetogen speciale Commissie op uw Ed. persoon gedespecheert, syn voor eerst *thien* stucx gemonteert met metale ende ijsere canon, als volcht, gemant met 1147 coppen, naementlyck 946 vaerentvolck en 201 soldaeten, in vier vaendels onder haere officieren verdeelt, ende ter selver behoefte ryckelyck geprovideert voor twaalff maenden tegen twee vlees ende een speck daegen ter week, item drie halve mutskens aracq daeghs, insgelycx nae eysch van alle officieren ende diffencive waepenen, buscruyt, lonten, etc. ende bovendien ten overvloede tot lanttochten off bysondere attentaten geprovideert als d' aparte notitie UE. ter hant gestelt dicteert, de behoorlycke mesnagie blyft UE. ten hoochste bevolen, vooral cruyt, loot ende londt, ten eynde niet anders dan tot affbreuck des vyants geëmployeert ende geconsumeert werden.

D' uitgetogen vloote als geseijt onder UE. bescheyden, bestaet uyt dese volgende schepen, fluyten ende jachten, te weten:

	CANON. METAAL.	CANON. YSER.	VAERENTL.	SOLDATEN.	COPPEN.
's Hartogenbosch, Admiraelschip....	16	28	168	40	208
Hollandia, Vice-Admiraelschip.....	8	32	144	35	179
Harderwyck, Schout by Nacht....	7	28	116	31	147
Nieuw Enckhuysen,..............	10	28	125	20	145
Wassenaer,....................	8	36	94	20	114
Egmont,......................	8	28	94	20	114
't Fluytschip *Noordsterre*,........		26	70	10	80
't Fluytschip *'t Vliegende Hardt*,..	2	22	60	10	70
't Jacht *Venlo*,.................	2	19	42	10	52
Dito *Romerswaele*,...............	2	14	33	5	38
Samen gearmeert en gemant coppen..	63	251	946	201	1147

Ende alsoo den Schout by Nacht Cornelis Leendertss Blaauw op 7 deser met de schepen *Harderwyck*, *Egmont*, *Noortsterre* ende *'t Vliegende Hardt* vooruyt nae Sundas enghte omme balast, branthout, etc. in te nemen, vertrocken is ende de resteerende schepen van uwe vloote nu vol concentlyck seylreedt leggen, sullen UE. in den naem des Heeren op morgen met de lantwint de monstering gedaen synde seyl maecken, den cours als voren nae de straet Sunda stellen, omme daer mede soo veel keysteen in der eyle tot ballast, brant-, rondt-, crom- ende timmerhout, knies, wangen, etc. te versorgen als tot de geprojecteerde voyagie ende de nootwendichheden deser armade vereyscht, verdacht wesende op de euste van India 't hout seer schaers te becomen is, des UE. vant selve ryckelyck dient te versorgen. Edoch op 't spoedigste ende met soo weynich versuym van tyt als immers mogelyck wert. UE. ende den Raed is ten volle bekent, gelyck oock in desen naerder sullen aenwysen, 't effect van onse resolutie mitsgaders de verhoopte apparente successen deser costelicke expeditie eenelyck aen Godes goeden wille ende 't spoedich berijcken van 't geprojecteerde rendevous sal dependeren, des UE. andermael serieuselyck bevelen ende recommanderen de reyse te bespoedighen ende tegen alle bedenckelycke inconvenienten, die deselve cunnen retarderen, te versien, mesnagerende ter eersten instantie 't drinckwaeter, gevende tot rantsoen daeghs een flapkan

aen yder hooft. Ende opdat de vloote ongesepareert gecombineert voor Goa aenlange, daer aen in desen conjecture, nu den vyandt aldaer redelycke macht van schepen is hebbende (als naeder deduceren), veel aengelegen sy, Sullen UE., bevorens de Prince eylanden verlaet, eenen duytelycken Seynbrieff doen concipieren ende een yder scheeps opperhooft tot hun gouverno ter hant stellen, raemende met eenen op 't vier voeren soodaenigen ordre als met d' ervarendste zeeluyden tot bevoorderingh van de reyse bevint te behooren, ons van 't een ende ander advys gevende.

Bevorens de straet Sunda verlaet sult pertinente monsteringh over de gansche vloote laeten doen ende ons de rollen daervan met den Oppercoopman Lourens Pith (aldaer cruyssende met *de Zeehaen*, *Waeterlant* ende *Jaeger*) laeten toecomen, die ten fine voorschr. met den Schout by nacht g'insinueert hebben tot des vloots vertreck te continueren ende UEd. in 't noodige t' adsisteren.

Dit alles met de meeste diligentie ende menschelycke te doene debvoiren verricht ende buyten Sundas straete synde, sult eenparigen cours stellen West ten Zuyden ende West Zyutwest aen, tot op 8, 10 ende 11 graeden Suyder breedte, houdende op de hoochte daer den Zuytooste wint aldersterckst doorblaest om des te eerder ende meerder West te becomen, soo blyft mede aen UE. advys bevolen den cours recht West aen (de variatie affgetrocken) te setten, laetende tot een teycken van dien de vlagge ende topstander van de groote steng wayen soo lange, als d' andere met de Prince vlagge achter aff sullen hebben geantwoort.

Aldus de lenghte van 't eylandt St. Brandaen, daer de rechte naelden der compassen tusschen de 24 en 25 graeden Noortweste vingh, (synde ongeveer 560 mylen van de Prince eylanden) opgeseylt hebbende, sult recht om de Noort steecken tot onder den Equinootiael, doende dan den cours soo veel westelyker als noorden, dat ruym boven Baixos de Padua off de noordelyckste bancken van de Maldives seylen mooght, op de verandering der stroomen goet regard nemende; van waer, gesont volck hebbende ende noch redelyck van waeter versien synde de Bhaere van Goa ter eerster instantie aendoen sult om den vyant onverwacht op 't lyff te comen ende, is 't doenlyck, eene advantagie aff te sien.

Maer by aldien de reyse langer duyrde als wel opinieren, 't drinckwaeter ten eynde gecomen wesende ende veel siecken (dat niet verhoopen) in de vloote domineerden, sult de rheede van Wingurla, omtrent 6 mylen by noorden Goa gelegen, aensoucken, alwaer den Oppercoopman Claes Cornelis Blocq wegens de Nederlantsche Comp^e^. is residerende, waeter ende verversinge in de ruymte, item kennisse van des vyants gestalte becomen sult, met sulcken verstande nochtans dat UE. aen de voorgestelde coursen, om by westen Baixos de Padua de custe van India aen te soecken, niet precies willen binden, maer laeten in UE. ende des Raets optie ende dispositie op aengetogen cours uwe reyse te vervolgen, off wel de straete Mamalo te passeren nae weder ende wint (daeromtrent gecomen wesende) sich voegen sal. Anno Passato heeft de vloote van den Commandeur Dominicus Bouwens Sundas straete verlaeten den 22sten Augusty ende is by westen de Maldivase bancken off Baixos de Padua voor Wingurla aengelandt ady 10 October; de cargasoenschepen *Zeelandia* ende *Snoeck* onder de vlagge van den E. Wollebrandt Geleynss, nae Suratte ende Parsia gedestineert, syn in 't selve jaer den 4^den^ September van omtrent de Prince eylanden verseylt ende door de passagie Mamalo (connende vermits de westelycke winden niet hooger seylen) voor Goa by aengetogen vloote den 30sten October gearriveert, comende gevouchelyck ende spoedich langhs de custe met favorable landwinden opgelaveert. Edoch wy syn ende blyven van opinie dat men de west behoorden te prefereren, ten aensien tydelycker als de vorige vijffjaerse vloote affscheyt becompt ende ingevolge noch wel eenige harde winden als ongetempert weder op d' Indische custe mocht bejegenen; 't welck passerende door Mamalos enghte in 't ophaelen langhs geseyde custe syn inconvenienten onderworpen sy. Eerstens leert d'ervaringh van gemelde custe sulcx niet te schroomen, noch soo dangereus is als voor desen wel gerucht, maer in 't begin van September ende vroeger wel te genaecken ende te bevaeren sy, soo is oock 't Portugees secours A°. Passato bestaende uyt vyff stucx, naementlyck een caracque, Galjoen ende twee schepen met een caravelle, vervolgens den 8, 18 ende 20 September, als 8 October, voor de paresse onser vloote, salvo in Goa g' arriveert, nevens verscheyden andere rycke navetten van Mosambiqu

als uyt de golpho van Parsia; in voegen, door Godes Genaede, met ordinaire voortgang primo September aenstaende d' Indische custe ende 't gedestineert rendevous bereyckende, rycke prisen, als 't Portugaels ontseth, te rescontreren ende te bemachtigen hebt, mitsgaders te beletten soo tytelyck geen retour naer Lixboa schicken als anno 37 op 20 October met goet succes vóór d' Heer Caens verschyningh onderleyden ende desen vaere weder onderleggen willen, by aldien met de paresse onser vloote niet geprevenieert worden, te meer nu in geen twee jaeren retour nae Portugael gedaen hebben ende volgens de jongste advysen van den Commandeur Bouwens, dato 27 April, onder d' Aguade de Caracque ende 't galjoen *St. Antonio* noch ten ancker laegen. Synde de Caracque met Portugaels cargasoen gelaeden ende, soo vertrouwen, voornemens deselve int laetst van September oft begin van October aenstaende nae Europa te largeren, ten waere naederhant geresolveert hadden deselve buiten saisoen, nae onser vloots vertreck, 't welck g' arresteert bleef 5 Mei te geschieden, te verseynden ende aen Madagascar off elders te laeten verwinteren, omme onse handen t' echapperen; maer het tegendeel is apparenter, dat deselve, als geseyt, tot nu opgehouden hebben, vastelyck vertrouwende onse armaede niet voor den ordinairen tyt, naementlyck in October off November, te verwachten sy.

Dese gelegenheyt t'uwer preadvertentie hier gestelt synde sal UE dienen, wanneer d' Indische custe omtrent Goa off elders naerdert, over de geheele vloote wel slachvaerdich ende op hoede te wesen, doende onder belofte van eerlycke erkentenisse nae vreemt vaertuych ende scheepen scherp uytkycken, omme niet alleen rycke buyte, maer informatie ende condschap van des vyandts constitutie ende doen tytelyck te beckomen; waer aen ten hoochsten gelegen sy. Echter tselve in zee missende, sult, gelyck vooren geseyt, alles op Wingurla van den Oppercoopman Claes Cornelisz. Blocq tot contentement vernemen, waernae UE. sich hebbe te reguleren. Drie capitale hoofftpunten synder die ons ten principale bewegen, de besettinghe van Goa te continueren, ende jaarlycx soo machtige costelycke vlooten derwaerts uyt te setten, dewelcke UEd. vooral in mandate geven, ten besten van de generale Comp^e. reputatie ende des landts

dienst, mitsgaders uwer alle eere, int bysonder uyt te voeren ende nae uytterste vermogen ten effecte te brengen, namentlyck:

'T bemachtigen van vyants schepen ende secours 'twelck uyt Portugael te comen staet, ofte ten minste te verhinderen dat sich niet conjungeren met d' armade welcke den vyant in Goa is hebbende.

Des vyants schepen welcke voornemen mochten nae Lixboa te senden, te vermeesteren, binnen te houden ende d' aenwesende macht bij alle occasien te beschaedigen, te vernielen, te verbranden, 't in- en uytkomende vaertuych t'intercipieren, de caffilas van Noord ende Zuyt nae Goa tenderende soo veel doenlyck t' impediceren ende de Comp^{e}. met de middelen van onse vyanden te verrycken. Eyntelyck:

Den peperhandel op d' Indische ende Malabaerse custe nae de middelen welcke van hier mede gaen ende de schepen die sult connen affsteecken, te doen waernemen, de vrientschap van den visiapoersen coninck ende den Hartogh Mustaf Chan, item den handel in dat ryck te conserveren opdat ons de commoditeyten van Wingurla niet comen te missen, buyten deselve is 't niet doenlyck de continuele besettingh van Goa uyt te houden, wijders d' onderhandelingh des Conincks van Calicoet gevoet ende den peper procure uyt desselfs landen gevordert werde.

Besyden dese drie aengetogen capitale saecken hebbe UEd. den vorderen affbreuck des vyants te behartigen soo ende als d' occasie sal presenteren ende derselver constitutie ondervinden sult, waarvan met fondement opt pampier niets brengen connen, want den vyant syn te verwachten secours (dat rnchten bestaen sal uyt 6 à 7 caracquen ende galjoenen) behouden crygende sal een machtige armade 't zee connen brengen ende UE. de handen vol geven. Integendeel dit ontzeth int geheel ofte gedeelte missende, sullen het in die quartieren soo sleght hebben, als oyt voor desen; onmachtich schip ofte schepen toe te rusten ende haer veelvoudige fortressen beschermen ofte nae eysch met guarnisoen te besetten; was als geseyt sich nae tyt ende loop van saecken int offenceren des vyandts hebt te gedraegen, authoriseren UE. ende den Raet tot derselver affbreuk te mogen attenteren, soo te water als te lande, met off sonder adsistentie van Inlandsche Coningen ofte Prinsen, soo als by goet overlegh tot welstant van de generale Comp^{e}.

ende met apparentie van goet succes sal voorcomen, ons in desen op UE. goet beleyt ende couragie verlaetende.

De presente vyants navale macht volgens de jongste rapporten soo uyt Wingurla, Goas Bhaere, als des Portugesen eygenschryven, bestaet uit dese navolgende galjoenen, caracquen ende schepen, namentlyck:

Drie Galjoenen.

St. Anthonio, gemonteert met 32 stucken, daerop verleden jaer den Vice-Rey Juan da Silva Telles uyt Portugael is gecomen.

St. Sacramento in Bassin getimmert ende 17 April A°. 1640 in Goa gebracht.

N. Bon Jesu, in Goa getimmert, sullen yder met 60 stucken gemonteert worden.

1 Caracque *Nossa Signora d'Attaleya*, gemonteert met 217 ps. geschut.

2 schepen lagen in de rivier binnen Goa.

Nossa Signora del Rosario, met 217 ps. gearmeert.

.... den naem wort niet geschreven; is voor desen van Couschin nae Lixboa gevaren ende teruggecomen ophebbende 18 stucken, zijnde seer leeg (A°. Passato uit Portugael in Goa gearriveert).

6 Stucks galioenen, caracquen ende schepen.

Bysyden dese wort geschreven in Goa noch een ofte twee groote galjoenen op stapel hadden ende tegen January ofte February aenstaende seylvaerdich souden vallen; daerop weynich staet te maecken sy ende apparent veel sal wesen, byaldien tegen uwe compste 't vooraengetogen *Sacrament* ende *Bon Jesu* 't zee connen brengen, alsoo dat in Basin getimmert seer lecq geworden is, soo syn mede buyten vermogen eenige derselver te mannen, bevoorens ontset uyt Portugael crygen. Verder sullen ons op der vyanden gelegentheyt in desen niet eslargeren, maer stellen UE. ter hant de missiven ende advysen van den Commandeur Bouwens uyt de vloote voor Goa ontvangen ende een vertoogh ons door den Coopman Paets ter hant gestelt, waerby 't gepasseerde omtrent Goa, des vyants gelegentheyt ende hun doen, onse negotiatie als bevindingh aen den coningh van Visiapoer, item d'onderhandeling met den Bisschop van Salcedo largo gededuceert wordt; resumeert die met gelegentheijt ende incorporeert alles wel omme UE. profyte daer mede te doen, 't vervolgh sult, als vooraengetogen, uyt den Oppercoopman Blocq, in Wingurla gecomen synde, vernemen.

Belangende d' onderhandelingh ende 't contract met geroerden Bisschop van Salcedo is ons met reden suspect, te meer 't selve soo ruchtbaer sy, den Portugees daer van niet onwetend can wesen, ende dewijle desen persoon ongemollesteert laeten moeten, over sulcx crachtelyk besluyten onse vyanden daermede voordeel doen, ende uyt dese negotiatie alle desseynen ende gelegentheyt trachten t' ontdecken, des oock t' onbeschroomder Ceylon gesecoureert ende Goa van volck geheel ontbloot hebben, soo dat van desen Bisschop ende sijn voorgeven niet te veel staat dient gemaekt, hem noch den synen veel crediets te geven opdat niet bedrogen worden, waerop vertrouwen dese onderhandelingh van d' andere syde eenelyck aenleggen; echter dient als noch niet geheel voor 't hooft gestooten, maer met discretie aengehouden.

Omtrent Wingurla ofte Goa behouden aengecomen wesende de vooraengetogen caraque ofte Galjoen off meer schepen, die den vijant tegen de compste onser ende haer te verschynen vloote onder d' Aguade, Marmagor off elders buyten Goa's riviere seijlreet mochten hebben, off wel in Bassin ende Bouvain, gelyck uyt haere schriften vernemen, te verwinteren gebracht om tydelycken 't zee op de Portugaelse schepen te cruyssen ende deselve in salvo geleyden, sult doenelyck synde trachten te ruyneren ende des noodich wesende de jachten *Venlo* ende *Romerswael als brantschepen* gebruyken.

Wy connen ons niet inbeelden 't Galjoen en de Caracque, die als geseyt den 27sten April passato noch onder d' Aguade g' anckert waeren, binnen hebben doen corten, want dan, tsy omme de Caracque nae Lixboa te versenden, als tot adsistentie van haer aengetogen Portugael secours niet gebruycken ende voor de paresse onzer armade niet buyten de droochte crijgen connen, deshalven besluyten deselve onder d' Aguade, Marmagor ofte elders bejegenen sult. Maer in gevalle soo vroegh op de custe compt t' arriveren dat noch geen schepen van Portugael waeren geparesseert ende alle des vyants navale macht in Goa opgeleyt vont, sal UE. met d' ervarendste overleggen by wat middel de Portugeesche schepen gevoeghelycxt sullen wesen t'attraperen, tsy dat voor de Bhaere houden off buiten 't gesicht van 't landt blyven, doende by suyden ende noorden ier van de lichtste schepen cruyssen, opdat niet

echapperen. Tis altyt sulcx de rheede beseth synde hun niet sullen cunnen conjungeren als met gewelt ende tensy door onse armade slaen. By aldien onse schepen (gelyck met Godes hulpe niet twyffelen) voor de Portugeesen armade omtrent Goa domineerden, sal den vyant met licht vaertuych de sijne trachten te verwittigen, daer vigelant opgelet dient ende d' adviseurs geintercipiert, soo sullen d' incomende mede allen devoiren aenwenden omme t' ontdecken off de custe veyl is, gelyck anno passato gedaen hebben, sendende een barque d' advyso vooruyt die van Honnor over landt tydingh in Goa sondt ende de vloot condschap brachte omtrent Goa geen onraet te wesen.

Wij recommanderen UE. dan bij alle te practiseren middelen den vyant te vercloucken, syn aenwesenden als te verwachtens cheepsmacht *onversiens t'attacqueren*, *in u gewelt te becomen, door 't vier te destrueren off in den gront te boren*, nae de gelegentheyt sal presenteren; den Almogende verleene uw altesaemen hier toe *goet beleyt*, *volle couragie* ende synen *Heyligen* segen tot volcomen overwinningh ende ruyne onser vyanden, als wanneer door desen ons verbinden aen de *vereeringh van twee maenden gagie in gelde* (gelyck over het vernielen van de schepen *Bon Jesu*, *Ventura* ende *St. Sebastian* betaelt is) mitsgaders verbeteringh van Staet aan die hun nae schuldige plicht op dese Expeditie wel comporteren.

De Bhaere van Goa beseth hebbende ende den vyant op onse armade uytcomende vinden niet geraeten, gelyck voor deesen g' ordonneert, den selven trachten in zee te trecken, want doch niet verder volgen dan gevouchelyck met den zeewint haer rendevous weder meenen te beseylen ende hebben geduyrende de stilte tusschen beyde de winden op ons groot voordeel, door dien van haere fregats aff ende aen slachvaerdich geroyt ende gebouchseert worden; deswegen, soo uytcomen ende 't selve met ons goet vint, *hem niet wycken*, maer by alle middelen 't voordeel des wints nemen sult, ende als geraden sy *t' aborderen*, *laet 't selve manhaftelyck geschieden*, twelck by ervaering bespeuren den vyant confuis maeckt ende ons de verwinningh veroorsaecken zal.

By veroveringh van rycke prisen ende d' overwinningh van de scheepsmacht uyt Portugael sal UE. ende den Raet t' onbehoorlyck plunderen soo veel mogelyck voorckomen, met de gevangene Portugesen nae gele-

gentheyt des tyts ofte achtervolgens onse vorige ordere handelen. Insgelycx de te veroveren contanten ende coopmanschappen verdeele als de commandeurs uwe predecesseurs by instructie syn gelast, als UE. al t' saemen ter hant stellen, omme tot ordre ende naeder onderrichtingh op verscheyden particulariteyten te dienen, voor soo veel 't contrarie in desen niet gelasten.

Gedurende onse besettingh ende Goa te water belegert houden, sult alle die derwaert ten desen met coopmanschappen, vivres, amunitie van oorloghe enz., niemant uytgesondert, d' entrance verbieden ende die hem daer tegen mochten komen t' opposeren off nae insinuatie niet nae comen, met de middelen die ons Godt heeft verleent van daer weeren.

Soo confirmeren en parsisreren bij onse ordre aen d' Heere Caen ende Westerwoldt ingevolge aen de Commandeur Cornelis Symonsz. ende Bouwens verleent tegen desulcke die onderstaen onse vyanden, haere personen ende goederen op vracht van 't eene oordt nae 't ander te voeren, ende sullen dit punct alhier niet breeder extenderen, alsoo UE. deselve ordre ter hant stellen ende als d' uwe te excuteren hebt; van gelycken oock d'ordre by rescontre van Moorse schepen ende derselver ingeladen goederen, in Coper Zaligers instructie breeder onse meeningh verhandelen ende UE. als verhaelt mede ter hant stellen.

Merckelycken affbreuck ende schaede voor den vijant, integendeel soudet onsen Staet groot voordeel toebrengen, byaldien conde verhinderen ofte in ons gewelt becomen de Caffilas, dat syn handelfregats die jaerlycx van zuyt als noord nae Goa tenderen; tot noch toe syn deselve eenichsints in haere voyagies geimpedieert ende geretardeert, echter behouden gevaeren; desniettegenstaende druct dit inconvenient den Portugees, sulcx dat ontrent den Gouverneur van Suratte trachten t' optineren, d' aengetogen Caffilas van de noort uyt Cambaya comende ongemollisteert laten, off dat ons den handel in des Mogels lant ontseyt mochte worden, verhoopende door sodanich dreygement ons te constringeren dit haer vaertuych niet te molisteren, 't welk om geenige redenen sullen toestaen, ende hebben lange voor desen ordre gegeven 't selve versoeck Mirmosa, den Suratten Gouverneur, plat aff te slaen, *daer come van dat wil*, ende ordonnere UE. soo veel mogelyck daer op te passen omme ons (doenlyck synde) daervan meester te maecken. Den Comman-

mandeur Bouwens seyt daertoe nodich te wesen ses cleyne jachten ende goede, wel beroyde shaloupen ende dat sonder deselve daerop weynich te becomen sij. Voor als noch hebben de vloote niet meer als met twee jachten connen verstercken, nae desen verhopen UE. noch eenige toe te schikken; van cleen vaertuich bent redelyck voorsien ende sult noch eenige op de reyse timmeren.

Soo wel g' informeert syn, ist meeste voordeel op dese caffilas te becomen omtrent Cabodarama ten zuyden ende by noorden aen de gebrande eylanden (Ilhos Quemados) te cruysen, die van de zuyd brengen canneel, peper etc. ende die van de noord alle sorteringe van lywaten etc.

Tot halff ofte 20 Mey sult de Bhare van Goa met de geheele vloote ofte gedeelte derselver besetten nae bevint des vyants navale macht te vereyschen, ten sy nae desen anders ordonneren off wel geinformeert wierd den vyandt geen retour nae Portugael stont te doen, dat niet apparent is, ten waere als geseyt in Mey passato oft wel bevorens op de custe verschynt,. de cargasoen Caracque gelargeert hadden; daervan sich opt seeckerste sult informeren ende Goa's, besluiting dienvolgende moeten reguleren, alsoo daerop geen precise ordre connen geven ten aensien des vyants macht ende uwe verrichtingen ons onbekent blyft. In alle maniere verstaen, by aldien des vyants force tsy groot ofte cleen onder d'Aguade ofte elders op syne deffentie blyft liggen, daertegen soo veel schepen ende meer niet ontrent Goa op de wacht houden sult, als oordeelen suffisant te wesen denselven 't hooft te bieden ende onse cargasoen schepen nae Suratte ende Parsia vaerende als de retour comende voor derselver gewelt ende offentie te diffenderen, gebruyckende d' overige macht daer vermeende vyant den meesten affbreuck te doen sy, trachtende hun doorgaens van Ceylon te diverteren, opdat geen volck derwaerts schicke gelyck Anno Passato gedaen heeft, ons met de verthooningh syner schepen seyl- ende slachvaerdich te houden, ende van tyt tot tyt voorgevende uyt te willen comen, abuserende, doende intrum syn voordeel opt eylandt Ceylon, daer tegen als geseyt by diversie arbeyden moet, voorgevende Goa met assistentie van den Visiapourder te bemachtigen, d'Aguade, Marmagor ende andere sterckten, de sleutelen van Goa, by surprinse aff te loopen, doende ondertusschen

d' overige macht om de zuydt ofte noordt verseylen daer vermeent advantagie ende den vyandt schaede te doen is, alwaert oock met adsistentie van den coninck van Calicoet, gelyck by syne missive hier neven in copia gaende versouckt 't Portugees fort Crangenan aen te tasten oft selver met d'overige macht ende byhebbende soldaten tydelyck naer Ceylon aff te sacken, waertoe als noch geen ordre cunnen geven; verwachten daegelycx Valckenburgh ende den Commandeur Bouwens selver met naerder advysen ende gesanten van den Ceylonsen keyser, als wanneer met fondament op die gelegentheyt te resolveren staet, 'twelk UE. per 't schip *Amboina* ende andere nae te seynden secoursen t' uwer Gouverno gecommuniceert sal worden; ondertusschen moeten UE. de macht ougesepareert omtrent Goa houden, tot Portugees secours bemachticht, gediverteert off seeckerlijck contschap becompt geen ofte weynich te verwachten sy.

Twee hondert soldaten als geseyt gaen pr. dese vloote, in vier comp^{s}. verdeelt, ten principalen nieuw int lant gecomen volcq; laet deselve gedurende de reys door haere offficieren wel exerceren ende in de scheepshandelingh soo veel doenlyck stileren, omme tot alle occasiën bequaem te syn ende daer dienst van te trecken; verdacht wesende als de vloote de custe van India verlaet alle nae Cruzdelgale op Ceylon getransporteert werden, tot recreu van 't guarnisoen ende om behoorlycke verlossinghe te doen, als die haeren tyt geexpireert syn te vervangen, gelyck billyck ende noodigh is.

Omme in desen ordre te geven op 't employ van de vloote nae verrichter saecke waere te primatuer, sullen 't selve al mede tot naeder advys ende besendinge uytstellen, synde voor als nu onse meyninghe de lichte schepen ende jachten huiswaert comende Gale ende Batacaloa aen te doen, *Hollandia* om nae Siam ende *Herderwyck* de novo nae d' Indische custe te gebruycken, recht door herwaerts *'s Hertogenbosch* over Coromandel omme 't vaderlants retour nae Batavia te brengen. Edoch sal UE. sich dit niet als ordre maer provisioneel tot Gouverno laeten dienen.

Overtredende comen nu tot onsen handel in 't Visiapourse rijck, waervan den oppercoopman Claes Cornelisz. Blocq, Anno Passato de di-

rectie bevolen hebben, mitsgaders tot nader ondersouck van den peperhandel op de Mallabaerse cust, daer nu vijff achtereenvolgende jaeren ordre op gegeven hebben ende genouchsaem vruchteloos is uytgevallen, de reden worden in nevensgaende pampieren claer aengewesen.

Tot vervolgh van den Visiapoursen handel hebben niet connen resolveren eenige coopmanschappen derwaerts te schikken, ten aensien van den slappen aftrek aldaer, item dat den coopman Blocq geen eysch doet, als van parthye loot ende Chinees gout, mitsgaders de coopluyden Narsanne ende Kitsanavey, die d' eenige coopluyden syn welcque Comp^e^. waeren aenslaen, merckelycke somme schuldich staen ende te beduchten sy daervan als de hant sluyten niet ongeslagen affcomen sullen, gelyck daarop ende andere saecken den handel concernerende, breeder aengemelten Blocq schryven; daertoe ons gedraegen.

Met den coninck van Visiapour syn nu op de bemachtiginqh van Goa vyff jaeren in gespreck geweest, continueel besendingh ende voor de Comp^e^. costelycke geschencken gedaen; tot nu is op syne beloften veel minder de toegesegde 15 oorlogs fregats niet gevolcht, t' een ende t' ander onder pretext onse schepen op de cust niet resolveren te laeten verwinteren affslaende, des oock niet connen goetvinden desselffs schryven te beantwoorden, noch de novo gesanten aen 't Hoff te schicken omme oncosten (daer geen profyt uyt te gemoet sien) t' excuseren; wat reoslutie als met dese aensienlycke armade comt te verschynen nemen sal, staet UE. voor ons te weten. By aldien d' eerste motie niet doet, salt echter geraden wesen omme syn adsistentie tegen Goa ende de belooffde fregats ernstich aenhouden ende tot continuatie als capteeringh syner gunsten (daer ons alvooren beginnen te seggen veel aengelegen sy) met de rariteyten die Paets hier geprocureert heeft ende in de facture vant Malabaerse cargasoen hebben doen specificeren besocht ende erkent wort, daertoe in dese geen precise ordre geven, maer laten 't selve op bevindingh van saecken tot UE. ende des Raets goetvinden; 't geen daerin tot dienst van de Comp^e^. ende schade des vyants voorneempt sullen aprobeeren, alwaert oock een aensienlyck persoon met vereeringh buyten ons project derwaerts goet vont te committeren, als wanneer oordeelen, den Vice-commandeur Esquenoy daertoe behoorden gebruyckt te

worden, g' accompagneert met den Oppercoopman Blocq ofte Pieter Paets, dat aen syn May[t]. niet schryven, sal geëxcuseert worden met ronde woorden, ons niet gevalt d' oorlogg fregats weygert, ende syne grooten den vyant met timmerhout trachten t' adsisteren etc.

Wt Tayouan sal (behouden vaerende) voor de Bhaer van Goa ofte Wingurla volgens onse ordre verschynen 't oorlochs jacht *Reynsburch* met coopmanschappen, silver ende gout tot den handel in Gusuratte ende Parsien. Soo veel aluyn, porceleynen, als met profyte in Wingurla te debiteren is, authoriseren UE. te lichten ende den oppercoopman Blocq ter hant te stellen, syn wanladingh met coopmanschappen voor Parsia dienstich off geraeden vindende gemelte *Reynsburch* in de vloote te houden ende een schip van meer lasten derwaerts te schikken, omme de coopmanschappen die tot Wingurla in voorraet sullen wesen, als de Suratse ende Parsise retouren, herwaerts te voeren, willen dat approberen ende voor wel gedaen houden. Om tegen de Engelsen te cladden sal den Coopman Blocq wel quantité loot, bij aldien nae desen daervan niet versien wort, uit 't Malabaers cargasoen vermogen te lichten, synde ons maxime ontrent die van de nieuwe Comp[e]. als d' oude Engelse te bevoorderen, haere cargazoenen met cleyne voordeelen uyt de hant te werpen ende den peper tot hooghe prijsen te betalen, om hun den smaeck van den Indischen handel te doen vergaen.

Voor Suratte ende Parsia hebben in 't schip *Nieuw Enckhuysen, den Bosch*, *Hollandia* ende *'t Vliegende Hardt* by provisi geladen partye peper, Bengaelse Suyckeren, rompen, noten muscaat, macis, nagelen, sappanhout, etc. monterende als pr. facture die UE, ende den Vice-Commandeur behandigen ter somma van *f* 85,658.1.2, geconsigneert aen den Directeur Paulus Croocq, omme by gelegentheyt ende naeder ontseth van schepen derwaerts geschikt te worden, ofte soo tytelyck als des vyants constitutie sulcx gedoocht ende vroeger niet, als wanneer dan 't schip *Enckhuysen* ende *'t Vliegende Hardt* haere vollading sult geven met het sappanhout, dat in de vloote hebt ende de 50 ℔ nagelen uyt *Hollandia*, mitsgaders den peper ende 't voorder Parsise cargasoen by den Oppercoopman Blocq geprocureert nevens onse ende uwe advysen aen gemelten Directeur; maer als geseyt sult de vloote van geen sche-

pen ontblooten als den vyant te vresen off door 't affsteecken van dien voordeel te versuymen hebt; ondertusschen saegen geerne 't *Hardt* soo tytelyck als buyten geroerde prejuditie can geschieden voor uyt nae Suratte gelargeert werde, om een tocht nae Parsia te doen ende voorts nae Mocha gebruyckt te worden, verdacht synde met d' eerste besendingh nae Suratte van daer te voorderen de ruymte van Amphioen tot procure van den peper op Malabaer, nevens al sulcke coopmanschappen meer als tot dien handel uyt Gusuratte te becomen syn ende den Directeur voor desen by notitie is bekent gemaeckt, mits deselve tegen January ende February aenstaende mooght hebben, synde dan den rechten tyt des pepers handel op aengetogen custe.

Omme dan den tot noch toe weynich beschooten peperhandel op Malabaer te hervatten als op hoop van beter succes, hebben in de vloote onder consignatie van den getogen Vice-Commandeur Esquenoy doen laeden een cargasoen bestaande uyt diverse coopmanschappen gelyck de facture uytwysen, bedraegende ƒ 58,066.14.7, daervoor calculeren geruylt sal worden tot 5000 ℔ de candy........................candy 480

Ende competeert de generale Comp^e^. van den Coningh in Calicoet achtervolgende syn mogt obligatie over diversche goederen ende coopmanschappen van den Vice-Commandeur de Witte genooten...........................candy 129,40

saemen candy 609 —

469, maeckende 2400 ℔ per last, 130 lasten peper volgens onderstaende calcula ende den prys van dit jaer voor de coopmanschappen erlanght, naementlyck:

Loot 2¼ ℔	1	℔	Peper.
Thin voor 1 ℔	1½	℔	〃
Vermillioen voor 1 ℔	5	℔	〃
Quycqsilver als vooren.			
Giroffel nagelen voor 1 ℔	4	℔	〃
Swarsel voor 1 ℔	1	℔	〃
100 ℔ carmosyn lacken 't ps.	750	℔	〃
Slachtswaerden yder	125	℔	〃

Amphioen voor 1 ℔	12 ℔	Peper.
Benjuin Cabessi 1 ℔	3 ℔	〃
Dito Barigi 1 ℔	2 ℔	〃
Spiaulter voor 1 ℔	1½ ℔	〃

't Welck dieren coop peper valt ende wanneer deselve al tot 10 real 't quintaal taxeren, gelyck in Batavia gelt, bevinden de coopmanschappen daertegen verhandelt den inkoop niet haelen mogen, ende schrijft ons den May[t]. van Calicoet 1000 ℔ candy jaerlycx te willen leveren tot 55 realen in spetie de candy ofte 500 ℔, dat compt het quintael ofte picol te wesen 13¾ realen van achten, daer voor ons den peper van dat quartier niet aenstaet; was oock geen contanten tot procure van dien medegegeven, becomen denselven herwaerts over tot een geheel anderen ende civielder prys; als die voor 4 en 5 realen niet te becomen sy, moeten daertoe geen contant verimployeren, twyfelen off d' onse al wel van den handel syn g' informeert, ende 't is niet aennemelyck Portugese, Engelse ofte andere Indise natien den peper tot soo schaedelycke pryse aenslaen. Vertrouden ontrent Cananor, Tremapatnam ende Bangere beter coop ende in meerder abbondantie te becomen sal syn, uytwysende 't extract van den E. Coper Sal[r]. instructie, dat UE. ter hant stelle, raeckende den peperhandel derwaerts over, ende byaldien 't cargasoen aldaer conde verhandelt worden, dat buyten dispuyt is, soo maer den Portugees onvermogent sy en d' Engelsen ons niet provenieren, ware niet geraden verder langhs de custe te tenderen. Edoch dewyle als geseyt de May[t]. ons volgens obligatie redevabel blyft 129 candy ende 469 ℔ peper, sal daeromme t' syner tyt gesonden moeten worden, als mede om naeder t' ondertasten, wat voordeel met desselffs adsistentie op den Portugees te behaelen ende van wat importance 't fort Crangenor sy. Wy blyven genegen tot voeding van vrintschap pr. naeste besendingh des Conings missive te beantwoorden ende eenighe rariteyten te vereeren. Tot desen handel hebben geprojecteert, als het tyt sal wesen, de fluyte *Noortsterre* ende om de procure te voorderen als in naester communicatie met den Calicoeter te comen, sal sich den E. Vice-Commandeur laeten gebruycken, ten waere aen 't Hoff van Visia-

pour, gelyk voorgeslaegen, gecommitteert wierde, als wanneer den Opper-Coopman Pieter Sybrants Groes daertoe can vaceren. In allen gevalle sullen derwaerts gebruickt worden den Coopman Jan Joosten, Onder-Coopman Dirck Schorel, Onder-Adsistent Hendrick van Rockel, altoos kennisse van den handel hebben ende met den Vice-Commandeur de With alles gesien ende gehoort hebben, nu op *Hollandia* bescheyden.

Veel maelen worden moeijelijck gevallen van de hier by gelegen Indische Coningen omme Malabaerse schilden; laeter ons 20 toecomen, ten eynde de begerigen daermede dienen mogen; syn van cleen importe.

Dus veere van de negotie in 't lant van Visiapour ende Malabaer, sullen ons wijders aen bygaende schriften ende de naedre ordre (welcke UE. met de cargasoenschepen meenen toe te schicken) gedraegen.

Met de Portugesen van Gale ende Malacca syn verlegen ende onse gevangenhuysen, als in de stadt overcropt, mitsgaders voor 't guarnisoen, dat met de versendingh deser 200 soldaten vry zwack blyft, beswaerlyck op te passen; weshalve om ons t' ontlasten goet gevonden hebben op dese vloote, volgens de rolle daervan synde, 40 derselver te verdeelen; laet op hun doen letten ende regard nemen, die niet largerende tot dat verseeckert bent daervan geen schaede te verwachten hebt, al souden tot des vloote vertreck opgehouden off wel nae Parsia ende Suratte versonden werden, Gouverno.

In den aenvang dezer Instructie hebben gedisponeert op de secreete Raetspersonen der vloote, doch daerbij niet gedacht aen den Opper-Coopman Claes Cornelis Blocq, opperhooft van des Comp[s]. bedryff in Wingurla; den selven Blocq sullen UE. wanneer daer bent, off als hy in de vloote voor Goa verschijnt, bij raetsvergaderinge sessie laeten nemen naest den Schout by Nacht ende voor den Opper-Coopman Groes.

Ende alsoo wy by desen hebben uitgedruckt sulcx ons tot affbreuck des vyants ende gebruyck deser vloote in memorie is gecomen, laetende de rest nae voorval van saecken tot UE. wys ende couragieus beleyt, mitsgaders ons te volgen ordre, sullen affbreecken ende UE. gesaementlyck in de genadige protexie van den Almachtigen bevelen mitsgaders die gestadich bidden UE. te geven *welgeresolveerde*, *onversaechde* ende *manhafftige harten*, tot verbreyding van Godes Heyligen naem, dempingh

onser vyanden, voordeel der generale Comp^e^. ende eyndeling UE. onsterffelycke eere. Amen.

Int Casteel Batavia
desen 11 July A°. 1641.

(Was get.) ANTONIO VAN DIEMEN.
CORNELIS VAN DER LYN.

BIJLAGE N°. 2.

Aan den Heer Gouverneur-Generael
ende de Heeren Raeden van India.

EDELE ERNTFESTE MANHAFTE ACHTBAERE WEL WYSE VOORSIENINGE DESCRETE ENDE SEER GENEREUSE HEER.

Onze jongste aen UE in dato 7 Maerty is geweest te lande over Cormandel, gelyck desen mede gaet, waerby 't principaelste in corte ende naer gelegentheyt van tyt sullen aenroeren 't gene sedert is voorgevallen. Comende dan ter materie, soo segge dat op den 14^den^ deser uyt Goa dry gecommitteerden met hun vaertuygh tot ons syn gecomen, nevens een credentiebrief van den Vice-Rey, versoeckende stilstandt van waepenen mochte wesen, alsoo tydingh uit Portugael hadde becomen sich eenen nieuwen coningh opgeworpen hadde tegen de croone van Hispagne ende dat ambassadeuren van wedersyden, naementlyck Portugael ende d' Heeren Staten, tot malcandere gesonden waeren om een vredeverbondt te maecken, toonende daervan tot verseeckertheyt cartificaten by diversche Nederlantsche coopluyden ende schippers in Lixboa onderteyckent, gelyck UE. uyt de nevensgaende copyen cunt beoogen, twyfelende niet off wy souden in 't corte mede kennisse van de t' een ende t'ander becomen. Hoedanich 't hiermede is, staet ons t' syner tyt van UE. te vernemen, ondertusschen hebben haer met dese antwoorde wederom terugge laeten keeren, dat van 't voorschreven geen kennisse hadden, dien-

volgende van meeninge waeren onse last ende commissie *t' achtervolgen ende veel liever wilden sterven als te contrarieren.*

Een clein vaertuygh comende van Chauwl met rys ende pady geladen, dat nae Goa wilde, is den 17[den] deser door ons jacht *Roemerswael*, 't welck wy op de wacht onder de wal hadde gelecht, bemachticht; 't ingeladen hebben daer uytgelost ende 't vaertuygh met omtrent 30 swarte roeyers synde vrye parsoonen hier van 't landt derwaert gesonden.

Edele Heeren, 't schynt dit cleyne een voorbootje geweest is van 't victorie die Godt almachtich ons naderhandt gelieft heeft te verleenen op den Portugeesen vyandt, gelyck int vervolch cunt beoogen, 't welck hier in 't corte sullen aenvoeren.

Den 22[sten] 's morgens omtrent 2 ure crygen in 't gesicht een seill comende uyt der zee recht op ons aff. Presumeerden in den eersten een Engelsman te wesen, die naer de cust Kormandel wilde; lichten ons ancker ende bennen met *'s Hertogenbosch*, *Harderwyck* ende *'t Vliegende Hardt* hem te gemoet geseilt, laetende tot verseeckertheyt *Hollandia* op syne geordonneerde plaetse liggen, doch malcander naederende bevonden 't selve een Portugeese caracque te wesen, wanneer trachte denselven met ons canon alle mogelycke affbreuck te doen ende voordeel af te sien. Den Portugees toonde sich extraordinaeris corragieus ende bevonden meerdere resistentie als oyt gedacht hadden; van wedersyden wert geweldich geschooten ende hebben deselve tot *twee maelen* met *'s Hertogenbos* geabordeert, de eerste reys geraekte wederom los, maer de tweede reyse binnen courageuselyck met ons volck op ingevallen, ende eyndelyk nae een heftich gevecht, *synde wel 6 uren in alles met den anderen doende geweest*, victorie becomen, waer voor den Almogende moet syn gedanckt ende gepresen.

Voornoemde caraccke synde een van de cleynste slagh, is gemonteert met 20 metale ende 6 ysere stucken, de metalen schieten 18 ℔ ende de ysere 12 ℔, gemant met 458 coppen, daeronder 200 soldaten ende bennen van haerder sijde 50 gequeste ende 57 doot gebleven, van onse syde hebben gequeste ende dooden becomen als volgt:

	Dooden.	Gequëtsten.
Op *'s Hartogenbosch*	6	10
〃 *Harderwyck*	2	6
〃 *Nieuw Enghuysen*	4	3
〃 *'t Vliegende Hardt*	4	8
Summa	16	27

Bennen nu besich om voorschreven prys t' ontladen; met de coopmanschappen als contanten die daer in bevinden sal UE. ordre gevolcht worden; de gevangenen, synde 381, hebben naer behooren door de vloote verdeelt, sullen deese handelen soo kunnen ende naer de gelegentheyt presenteeren sal; soo veele uyt haer hebben verstaen is voornoemde caraecke met een patache den 3 Maerty passaty uyt Lixboa verseilt, dat by suyden Goa voor desen souden aengecomen wesen, seggende voorders desen jaere geen ander secours te comen staet, ten ware dat de treves gelyck voornoemt gesecht geslooten wiert tusschen ons ende den Portugees, als wanneer om de tydinge te brengen noch wel een mochte volgen ende dat dese caraecke om vorige tydinge mede afgesonden; was ten principale geladen met vyvres.

Op de becomen tydinge van Wingurla dat in Honoor twee Portugeese schepen soude syn gearriveert, is in rade goetgevonden om seeckerheyt daer van te hebben den coopman Pieter Paets met 't jacht *Venloo* te committeren ende is den 18den deser derwaerts geseilt; soo haest terugge gecomen sal sijn ende deselve tydingh waerachtich is, sullen een aenval daerop doen ende in ons gewelt soecken te crygen, dat Godt geve.

't Jacht *Roemerswael* nevens ons ander cleen vaertuygh blijven onder wal om de noort omdat de *Caffilas* van daer comende niet schapperen, om de suyt sullen 't als nu van gelycke besetten. De Caraecke onder Mormagon liggende, gelyck in onse voorige geadviseert, continueeren daer noch; hebben 't daeromtrent soodanich gefortificeert ende sterck gemaeckt, houden hun cleyn vaertuygh daer beneffens soo dicht geslooten, dat niet mogelijek sy daer ietwas op de attenteeren, doch sal echter alle practyck aengewent worden om deselve te verdistrueren.

Ende alsoo in dese conjecture geen gelegentheyt en hebben alles largo te stellen opdat UE. pertinent bescheit ende kennisse van d' een en d'ander mocht hebben, vorders eenige pampieren door 't schieten zijn wechgeraekt ende beschadicht, soo gaet desen tot preadvys ende sullen UE. met de eerste gelegentheyt breder ende prefecter alles aenschryven ende de geintercipeerde brieven als de facture van de voorverhaelde Prinsen toelaeten comen, wanneer deselve te voorschijn compt ende in onse handen crygen, waertoe alle deligentie wordt gedaen.

Hiermede

Edele Erntfeste, Manhafte, Achtbaere, wel wyse, voorvoorsienige, discrete ende seer genereuse Heere sal UE. naer wensinge van een gesont lang leven, geluck in syne regeering ende prospriteyt ter salicheyt, bevelen in de genadige protectie des alderhoochste.

In 't schip *'s Hartogenbos*, liggende geanckert voor de Bhare van Goa, Ady 24 September A°. 1641.

(*was get.*) MATHYS QUAST.

BIJLAGE N°. 3.

Den E. Heer Paulus Croocq Directeur over de Nederlantsche Negotie in de quartieren van Hindustan.

ERENTFESTE, WELWIJSE, VOORSIENIGE, SEER DISCREETE HEERE.

Naer dien 't Godt almachtich heeft gelieft tot onser aller droeffenis ende menschelijcker wyse gesproocken alte tydich uyt deser werdt tot hem te haelen den E. Manhaften Heere Mathys Quast, zal^{r}., synde met de becomene de victorie vry hoogh op den trap van eere geraeckt, ge-

lyck in 't vervolgh sullen aenroeren, waerdoor de vloote van een seer goet yverich opperhooft ende de compe. van een trouw dienaer sy ontbloot; echter de E. Heer Gouverneur-Generael de mogelyckheyt desselfs ingesien hebbende, heeft by 't overlyden van den E. Commandeur Quast, zalr., gelyck Godt betert nu sy geschiet, op ons vertreck gelieven daer over te disponeren, gevende ten dien insichte mede (tot voorkominge van alle disordre) beslooten acte, wie by aflyvicheyt soude succederen, waertoe mijn persoon waerdich heeft gelieven te kennen, dien volgende met approbatie van den raet 't commando oock hebbe aenvaert, Godt de Heere wil my daertoe geven synen heyligen segen op dat alle 't geene voorders soude mogen voorvallen, tot een gewenscht eynde ende ten dienste van de generale Compe. uytvoeren mach.

Dit dan hier bij laetende, soo sullen als nu treden tot het geene voorders ter dienste van de Compe. soude mogen concerneren, dierhalven gelieve UE. te weten dat den overleden Hr. zalr. synen laesten in dato 3 Septr. passato pr. via de terre aen UE. is geweest, willen niet twijfelen off sult denselven in behoorlycken tyt nevens de missive van den E. Heer Gouverneur-Generael als andere pampieren wel toegebracht sijn ende den inhoudt begrepen hebben. Doch tot verseeckertheyt soo gaet in cas van nonontvangen de copie derselven hier nevens, waer aen ons gedraegen.

'T geene sedert van consideratie is voorgevallen cunt UE. uyt 't vervolch beoogen, 't welck van meening syn UE. in 't corte aen te schryven, door eenige gecommitteerden uyt Goa met een credensiebrieff van den Vice-Pres., den 14den des verleden maent Septb. in de vloote gecomen, wert ons bekent gemaeckt, dat sich in Portugael eenen nieuwen Coninck Don Joan den 4e van dien naem, Hertogh van Bragança, soude opgeworpen hebben tegen de croone van Hispangiën ende Ambassadeurs wegens Portugael ende d'Heeren Staten tot malcanderen waeren gesonden, om een vaste vreede te besluiten, thoonende tot verseeckertheyt van dien certificaten bij eenige Nederlantse coopluyden ende schippers in Lixboa onderteeckent, waervan UE. de copyen by dese toesenden, versochten over sulcx dat hier in de Indias by provisie stilstant van waepenen mochte wesen tusschen onse natie ende hun Portugesen,

doordien niet twyfelden of soude in corten mede seeckere advysen van 't vooren geschreven becomen, welck versoeck haer luyden is affgeslaegen ende weder met dese antwoorde terugge laeten keeren, naementlijck, *dat veel liever te sterven hadden als onse ordre ende commissie te contrarieeren*, sulcx wel verdacht ende op hoede mochten syn alsoo niet van meeninge waeren hun eeniehsints texcuseeren, voor al eer andere last van onse Heeren meesters souden hebben wegent gementioneerde daer ons den minsten tittel tot noch toe niet van was bewust; hoedanich 't hier mede is, staet ons 't syner tyt te vernemen.

Weynich tyts naer 't vorige gepasseerde synde, den 17[de] daeraen volgende, is by ons jacht *Rommerswael*, dat om de Noort op de wacht gelecht hadden, een cleyn vaertuych comende van Chaul, geladen met rijs ende pady, synde van weynich importance ofte wel niet weerdich aengehaelt, gemant met omtrent 30 vrye swarte gehuurde persoonen van dese cust, welcke met hun vaertuych naer dat 't ingeladene daer uyt hadden gelost, weder hebben gelargeert, vermits daermede verlegen waeren; uyt voornoemde persoonen nochte de brieven daerin wesende, is niet sonders ten dienste van de generale Comp[e]. cunnen worden verstaen.

Desen allen niet tegenstaende, soo heeft Godt almachtich ons beter victorie den 22[sten] der laestleden maent op den Portugesen vyandt gelieven te verleenen in 't bemachtigen van seeckere craecq comende uyt Lixboa, groote couragie bevonden by den Portugees ende meerdere resistentie als oyt hadden gedacht, synde wel ses uyren in alles doende geweest tegens den selven eer meester daervan costen worden. Van onse syde syn in de furie doot gebleven 16 ende bequaemen 27 gequest, van de haere 57 ende 50 gequest, voornoemde caracque synde groot omtrent 1000 lasten, was gemant met 458 coppen, daer onder 200 soldaten, gemonteert met 20 metaele ende 6 ysere stucken, de metaele schietende 18 ende d'ysere 12 ℔.

Den E. Heer Commandeur Quast, zal[r]., wiert mede in de furie aen syn linckerbeen gequest, waertoe een extra ordinary brandende sieckte sy geslaegen, heeft oock geduyrende d' reyse veeltyts sieckelyck geweest, sulcx dat eyntelyck tusschen den 5 en 6 stanty des nachts door den grooten brandt meestendeel buyten verstant in den Heere ontslapen sy;

hy en is den 8[ste] daeraen volgende statelyck naer merite van soodanigen manhaftigen Heer in Compagnies Logie op Wingurla ter aerde gebracht; veel wort by desselfs overlyden gemist, doch t' is den wille des Heeren, met wiens doen ons oock in allen deelen moeten confirmeren; soo veele tot noch toe hebben cunnen bemercken, de geintercipieerde brieven dicteren ende de gevangenen rapporteren, is de voornoemde caracque ten principalen by den nieuwen Coninck van Portugal aff gedespacheert met provisie voor hunne natie in dese quartieren ende om deselve tydinge te brengen waervan in den beginne deser mentie wort gemaeckt, dien volgende achten weynich voordeel voor de Comp[e]. daeraen vast sal syn, vermits tot noch toe niet sonders van consideratie by ons is gevonden als proviande; bennen tegenwoordich noch besige om deselve te ontladen, wenschte wel soodanich van importance ende ryck geladen waere geweest, dat de groote oncosten van d' Ed. Comp[e]. die jaerlycx syn doende, daerby mochte gesoulageert worden ende UE. uyt ditto carga middelen hadden mogen toeschicken tot affdoeningh van den canckreusen intrest die in uwe quartieren syn loopende, connen oock niet vernemen desen jaere meerder secours uyt Portugael herwaerts staet te comen, echter houden de Bhaere van Goa als noch scherpelyck besloten, opdat geen retour derwaerts comen te doen, siende oock daegelycx naer de caffilas van de N. als Z. met arents oogen uyt; Godt de Heere geve in onse handen mogen vervallen.

Seeckere patassie comende van de Zuyt naer Goa tenderende hebben vervolcht, doch door den slappen wint is daer niet by connen comen, wierde mede door 40 à 50 fregats voort gebouchseert, sulcx tot onsen groot leetwesen binnen is geraeckt.

Den 8sten deser 's morgens eregen 't zeewaerts van ons twee seylen in 't gesicht, waerop stracx jacht hebben gemaeckt, ende daerby comende bevonden Engelse van wegen de nieuwe Comp[e]. te syn, 't eene groot omtrent 100, genaempt de Willem, daer capiteyn Hol op was, ende 't cleynste 50 lasten, sonder deszelfs capiteyns naem te verstaen, comende van Bagiapour, tenderende voorders naer Caduwary; soo veel van deselve hebben connen verstaen, sijn omtrent 5 maenden geleden uyt Londen vertrocken, confirmerende mede den pays tusschen onse natie

ende de Portugesen beslooten was, gelyck in den beginne desen hebben aengeroert, ende dat van wegen de Heeren Staten 23 Nederlantse schepen naer Portugael tot adsistentie van dien Coninck tegen de Spaignaert gesonden waeren, relaterende voorders 't houwelyck tusschen onsen jongen Prince van Orangiën ende de dochter van syn Con. Mays[t]. van Groot Brittagne, op den 5[den] April passato bevesticht ende voltrocken was; de saecken in Europa als in Brasil, stonden noch in goede termen; wetende voorders van de verovering van Carthagena, door de E. Admirael Houtenbeen niets, doch is ons echter door de Portugesen voor desen selve aengedient; de behoorlijcke visite off geen onvrye goederen geladen hadden, is by d'onse gedaen, doch geene derselve bevonden hebben, volgens hun seggen oock geene Portugesen noch Spaensche schepen vernomen, waermede hunne reyse hebben laeten vervoorderen. Desen compt UE. toe pr. 't fluytschip *'t Vliegendt Hart*, waerinne hebben gescheept een cargasoen monterende als pr. factuyra *f* 56,337.3.2, de contante synde R[s]. 6600 in specie, als 't gemaeckte silverwerck, bestaende in 56 p[s]. soo cleyn als groot ongetaxeert daeronder begrepen, is in de veroverde caracque bevonden, waer voor 't generael ofte de vloote van offentie sult gelieven te crediteren.

Conform d'ordre ende Instructie door d'Ed. Heer Gouverneur-Generael ende de Heeren Raeden van India, waervan UE. de copie is toegesonden, eysschen by desen soodanighen quantiteyt Amphioen nevens de voordere coopmanschappen UE. bewust, als tegen January op de Malabaerse custe van node souden mogen hebben tot procure van peper; waertoe ons sullen verlaeten.

Op dato hebben de monsteringe over de vloote gedaen ende bevinden ons noch sterck 1000 coppen, daer onder 75 siecken.

De redenen waeromme desen niet selven hebben onderteeckent is *omdat in 't slaen tegen de Portugesen aen myn hant ende aensicht verbrant geworden*, sulcx dese impotensie d'oorsaecke daervan sy.

Hiermede

Erentfeste, wel wyse, voorsienige, seer discrete Heer sullen desen eindigen ende UE. nevens desselfs familie naer toe-

wensingh van een gesont lang leven, geluck ende voorspoet in syne directie, mitsgaders prosperiteyt ter Zalicheyt, bevelen in de genadige protexie des Alderhoochsten.

Ter ordonnantie van d'E. Heer
Commandeur
CORNELIS LEENDERTZ. BLAUW.

Int schip *'s Hartogenbosch* geanckert
liggende voor de Bhare van Goa,
Ady 22 Octr. 1641.

(*get.*) NICOLAES VAN DER CAPPEN.

BIJLAGE No. 4.

...... Den 22sten September passato rencontreerden onsen Commandeur Matthys Hendricksz. Quast, met syne byhebbende schepen ontrent Goa seeckere caraecque, comende met wynen, provisien ende ende weynich geldts uyt Portugael gelaeden, groot ruym *duysent* lasten ende gemant met vier hondert vyftich persoonen, die sy des avonts nae een langhduyrich hevich gevecht eerst met entren veroverden, in welcke schermutseeringh gemelden onsen zeehelt aen syn slinckerbeen sodanich gequest wierde, dat weynich dagen daernae deser werelt is comen te overleyden, *waeraen de Compe. een goet dienaer verliest;* 20 February comt d' voorschreven Caraecque, eertyts *myn Lieve Vrouw Stilstand* ende nu *Amsterdam* genaempt,' alhier ter reede, die waerdich om (te) sien is.

Batavia, 1642.

(*get.*) SALOMON SWEERS.

Aen den Heere Nicolaes Wyndtges ende
Cornelis Sweers tot Enchuysen.

DE NIEUWJAARSDAG

TE

SOERAKARTA.

DOOR

Mr. T. C. T. DEELEMAN,

IN LEVEN KONTROLEUR BIJ DE LANDELIJKE INKOMSTEN EN KULTURES EN LATER SECRETARIS DER RESIDENTIE MADIOEN OP HET EILAND JAVA.

Ofschoon de 1ste Januarij voor de Javanen geen Nieuwjaarsdag is, zijn zij te zeer gesteld op eene gelegenheid om vertoon van grootheid en uiterlijken praal te kunnen maken, dan dat zij dien dag zouden laten voorbijgaan zonder hem waardiglijk te vieren. Zij doen dit op eene wijze geheel overeenkomende met hunne zeden en gewoonten, zeer verschillende van de manier, waarop die dag in Europa gevierd wordt. Dewijl de beschrijving van zulk eenen feestdag eene geschikte bijdrage kan leveren tot vermeerdering der kennis van de Javaansche gebruiken en gewoonten, heb ik gemeend welligt geen onnut werk te doen, met die hier mede te deelen.

Tot herstel mijner gezondheid te Soerakarta zijnde, bevond ik mij daar juist in de maanden December 1845 en Januarij 1846, als wanneer het eene feest op het andere volgde. Nadat 's Konings verjaardag de rij geopend had, werd spoedig daarop 's Keizers kroondag gevierd, waarop de verjaring volgde van den onafhankelijken Prins Mangkoe Nĕgårå III. Na de viering van den eersten Januarij volgde eenige dagen later de verjaardag van den Soesoehoenan, waarna eindelijk de feesten op eene oorverdoovende wijze gesloten werden door het Chinesche nieuwjaar, waarvan de viering acht dagen achter elkander duurt.

Door een aanhoudend verkeer met de Javaansche grooten heb ik steeds inlichtingen kunnen erlangen van hetgeen mij vreemd was, en door de

welwillendheid van den Keizer ben ik in de gelegenheid gesteld geworden, behalven zijn eigen portret, eenige afbeeldingen te maken van personen en zaken, die, zoo ik hoop, mijne beschrijving eenigzins duidelijker zullen maken.

Reeds ten 5 ure des morgens van den 1sten Januarij werden wij in het Residentiehuis uit den slaap gewekt door de hoornmuzijk van het bataljon Infanterie, en nadat deze opgehouden had, hoorden wij eenige schelle, valsche toonen op trompetten voortbrengen, door twee ordonnancen van den Keizer, die op paarden waren gezeten en uitgedost in roode lakensche rokken, die zij nog uit den tijd van het Engelsche tusschenbestuur overgehouden hadden. Deze werden wederom vervangen door het korps muzijkanten van den Keizer, die onder de leiding van eenen Europeschen kapelmeester tamelijk goede muzijk maken.

Ik geloof dat mijn geheugen te kort zoude schieten, als ik al de verschillende personen wilde opsommen, die elkander bij den Resident opvolgden. De muzijkanten van Mangkoe Nĕgârâ, die van 's Keizers Inlandsche en Europesche lijfwacht, de wacht van den kraton, de oppassers, de postillons, de dwergen, de leidslieden der olifanten, de boogschutters, de verminkten, allen kwamen zij achter elkander, niet alleen om den Resident hunne zegenwenschen aan te bieden bij gelegenheid van het nieuwe jaar, maar ook om hem het genoegen te doen eenige geschenken in geld of kleederen aan te nemen, even als bij ons. Alleen heeft men dit voorregt (zoo men het een voorregt noemen wil) dat de gelukwenschers te Sâlâ het beneden hunne waardigheid zouden rekenen, zonder muzijk te komen, en, bij gebrek aan beter, worden zij door fluit, trompet of trommel vergezeld, zoodat het geen betoog behoeft, dat de nieuwjaarsdag aldaar op eene luidruchtige wijze gevierd wordt.

Tegen 10 ure begint het gejoel en het getier eenigzins te verminderen. Alsdan komen de civiele en militaire Autoriteiten, Mangkoe Nĕgârâ, de Rijksbestierder en de voornaamste Inlandsche grooten op Europesche wijze hunne complimenten bij den Resident afleggen; de eigenlijke plegtigheid begint eerst tegen den avond, waartoe wij dan nu ook maar zullen overgaan.

Reeds eenige dagen te voren zijn de ambtenaren, de officieren, de landheeren in den omtrek en de verdere notabelen van Sålå genoodigd om het feest met hunne tegenwoordigheid te vereeren. Om 5 ure des avonds verzamelen zij zich in het Residentiehuis, terwijl een korps muzijkanten van den Keizer zich onder de Pĕndåpå [1] van den Resident vergadert, en onderscheidene koelies de groote *gamĕlan* (Inlandsche muzijkinstrumenten) aandragen.

De prachtige tamarinde-laan, die van de *lòdji* [2] naar den aloen-aloen of paséban van den kraton geleidt, is versierd met vlaggen aan bamboe-staken ([illegible] *kroen*) gehecht, hetgeen een zeer aardig gezigt oplevert, terwijl van afstand tot afstand al de regenten der buiten-afdeelingen op den grond zitten onder een *pajoeng agoeng*, omringd van hunne op eene rij geschaarde volgelingen. Deze houden allen lansen met vlaggetjes in de hand en zijn in verschillend gekleurde baadjes gekleed, waardoor de Regenten zich van elkander onderscheiden. Elke Regent heeft daarenboven zijn eigen Gamĕlan bij zich.

Omstreeks half zes komen twee zendelingen van den Soesoehoenan, den rang van binnen-Regenten hebbende, na driemaal gegroet te hebben, den Resident kennis geven, dat zijne Hoogheid gekleed is en gereed staat den Resident te ontvangen. Deze aanspraak gaat in het Javaansch, waarvan de Resident meestal geen woord verstaat en die hij eenvoudig door eene buiging beantwoordt.

Deze zendelingen gaan daarop even langzaam en statig als zij gekomen zijn naar den kraton terug. Zoodra men veronderstelt dat zij aan den aloen-aloen kunnen gekomen zijn, komt de staatsie-coupé van den Resident voor, waarin hij met den Adsistent-Resident plaats neemt, en naar den kraton rijdt om den Keizer af te halen. Twee oppassers staan ach-

[1] Een Pĕndåpå is, zoo als men weet, een geheel open gebouw, een dak op pilaren rustende, zoo men wil, geheel afgescheiden van de eigenlijke woning. De Rijksbestierder ontvangt aldaar twee malen 's weeks de rapporten der buitenregenten en geeft aan den Resident kennis van de belangrijke zaken.

[2] Lòdji, *loge*, noemt men bij uitzondering de woning van de hoogste civiele autoriteit op eene plaats.

ter op het rijtuig met opengeschoven pajoengs [1], terwijl zestien dragonders het volgen. Niet lang nadat de Resident vertrokken is, merkt men eene groote drukte en gejoel in de laan, men hoort de muzijk, terwijl al de gamĕlangs der verschillende Regenten de lucht met hunne diepe toonen vervullen. Dit is het teeken, dat zijne Hoogheid nadert. Spoedig ziet men dan het begin van den trein, aan welks spits een twintigtal ruiters rijden, behoorende tot de hofbedienden, gevolgd door anderen te voet, die water, houtskool, eenige ketels rijst, enz. dragen, daar het een aangenomen gebruik is, dat de rijst die bij dergelijke hooge feesten genuttigd wordt, door den Keizer geschonken en door zijne bedienden toebereid wordt. Al deze zaken benevens de andere, die later genoemd zullen worden, worden onder gouden pajoengs gedragen, hetgeen een waarlijk grootsch gezigt oplevert. Achter deze komt de Europesche lijfwacht te paard, gekommandeerd door een Europeschen Ritmeester, en vervolgens de Javaansche in haar nationaal kostuum.

Hierop volgen de *poesaka* of rijks-insigniën, gedragen door vrouwen, die

---

[1] De pajoeng of zonnescherm is eene zaak van belang op Java, als zijnde het teeken, waaraan men iemands waardigheid kennen kan. De Javanen zijn daaraan zoo gehecht, dat het Gouvernement de noodzakelijkheid ingezien heeft van aan die ambtenaren welke ieder oogenblik met de Inlanders in aanraking komen, namelijk de Residenten en Adsistent-Residenten, ook pajoengs te geven.

De Gouverneur Generaal, de keizer van Sâlâ, de Sultan van Jogjâkarta de onafhankelijke Prinsen Mangkoe Nĕgârâ, Pakoe Alam en Nâtâ Prâdjâ, de vermoedelijke troonopvolger, benevens de Residenten, hebben een geheel gouden pajoeng. De Pangérans, de Assistent-Residenten, benevens de Regenten in de Gouvernementslanden, wanneer zij den rang van Raden Adipati hebben, hebben een half gouden, half witten pajoeng. De Toemengoengs hebben een groenen pajoeng met een dunnen, smallen gouden rand enz.

Deze pajoengs worden niet alleen gedragen om iemand tegen de stralen der zon of de druppelen van den regen te beschutten — zij volgen hem overal, over dag, 's nachts, hetzij hij in een rijtuig zit of te paard is, ja zelfs wanneer men het eene of andere zendt, b. v. vruchten, dan wordt hierover de pajoeng van den schenker gedragen.

Zoo wordt, wanneer de Keizer eenen brief aan den Resident zendt, deze op een zilveren blad gelegd, met twee gouden pajoengs er boven. Ziet men dan ook een inlander zonder pajoeng, dan kan men zich overtuigd houden dat hij tot de geringe klasse behoort.

het bovengedeelte van het ligchaam bloot hebben en alleen een geel satijnen lint met rood afgezet, om den hals hebben hangen, terwijl hare saroengs, die met prachtige buikgordels om haar middel gehecht zijn, zoo hoog opgetrokken worden, dat zij in niets de kieschheid aanstoot geven. Onder het spelen van "Wilhelmus van Nassauwen" door de muzijkanten, komt nu de staatsiekoets van den Soesoehoenan te voorschijn, geheel verguld, getrokken door acht paarden, die nergens anders toe gebezigd worden, dan om hoogstens drie of viermalen 's jaars dezen wagen stapvoets voort te trekken. Deze paarden zijn met fluwelen kleeden bedekt en versierd met pluimen, even als zulks in Europa gebruikelijk is, en worden ook ieder door een' pikeur geleid, terwijl twee wapenkoningen (pedellen) voorop loopen met groote stokken, versierd met zilveren knoppen.

Achter den wagen van den Keizer, waarin ook de Resident gezeten is, komt de staatsiekoets van den vermoedelijken troonsopvolger, toen de Pangéran Ngabèhi, met den Assistent-Resident, getrokken door zes paarden, terwijl de trein gesloten wordt door de rijtuigen der verschillende Pangérans en hun gevolg te paard.

Men kan zich moeijelijk een denkbeeld maken, welk een prachtig schouwspel deze optogt oplevert, terwijl duizenden en duizenden te voet volgen. Het is bij niets dergelijks in den tegenwoordigen tijd in Europa te vergelijken; welligt nog het beste met de maskeraden der studenten; doch terwijl bij ons veel van het indrukwekkende weggenomen wordt door het geraas en gejoel van het volk, zoo is men hier juist verwonderd over de deftige stilte, die overal heerscht. "La foule qui s'écoule et se renouvelle sans cesse, est éminemment pittoresque par l'éclat et la variété des couleurs dans les costumes; sa démarche lente, son indolence sont pleine de grace et de noblesse: on y rencontre rarement l'expression de la grossièreté, jamais celle de la brutalité; les contenances rudes n'y sont que fières. La multitude oisive jouit de son repos, comme d'un bien qui lui est particulier, elle n'a pas de plaisirs vifs et bruyants, mais aucune émotion, aucun souci ne précipite ses mouvements; elle marche aussi lente aux spectacles qu'elle aime, qu'au travail auquel sa subsistance l'oblige. C'est peut-être le secret du plai-

sir qu'on éprouve à la contempler; sa quiétude, son calme même sont communicatifs [1]."

Terwijl de wagen van den Keizer het terras der Residents-woning oprijdt en de trappen nadert, houden de andere rijtuigen stil buiten het hek en stijgen de Pangérans er uit en gaan met hun gevolg, na eerst den *sĕmbah* [2] gemaakt te hebben, op den grond zitten, totdat ook de Keizer uit den wagen gestapt is.

Deze gaat vervolgens, gearmd met den Resident, over een lang rood kleed, dat van den wagen naar den troon geleidt, die in de achter-binnen-gallerij is opgeslagen. Dit kleed mag door niemand anders betreden worden, dan door den Soesoehoenan en den Resident. Men moet dan ook de vlugheid en handigheid bewonderen der bedienden van den Resident, die, om voor te komen, dat geen ongewijde(?) voeten op dit kleed drukken, het oprollen naar mate de Keizer voortgaat.

De troon is bekleed met blaauw satijn en de hemel behangen met gele satijnen draperiën met gouden franjes, terwijl twee ongelukkige, geschilderde houten stoelen [3] de hooge personaadjes wachten. Dit alles ziet er zeer versleten en verschoten uit, en vooral de stoelen en de twee tafeltjes, die op den troon staan, hebben nog maar weinig overblijfselen meer van hunnen vroegeren luister.

Zoodra de Keizer op den troon gestegen is, blijft hij staan aan de regterhand van den Resident. Beneden aan zijne linkerzijde nemen de troonsopvolger ende de twee ooms van den Keizer, Adi-nĕgårå en Mangkoe-boemi, plaats op de voorste rij stoelen, terwijl achter hen een gedeelte van 's Keizers volgelingen op den grond gaat zitten, lansen, geweren, degens, stokken, enz. in de handen houdende. Daarop komt de Assistent-Resident, gevolgd door de onderscheidenen genoodigden, om den Keizer en den Resident zijn compliment te maken en nemen dan plaats ter regterzijde van den troon. De gamĕlan van den Keizer, die,

---

[1] *l'Inde Anglaise en* 1843, *par de Warren.*

[2] Een groet, die daarin bestaat, dat de handen tegen elkander gevouwen naar het voorhoofd gebracht worden.

[3] Twee staan gereed, doch de Keizer brengt zijn eigen zetel mede.

zoo als wij gezegd hebben, reeds vroeg in den avond naar de Residentie gebragt is, wordt in de voorgallerij geplaatst en de koorzangers nemen ten getale van twaalf plaats op den voorgrond [1].

Onder het spelen der inlandsche muzijk komen van achter den troon ter linkerzijde negen *Sĕrimpi's* of danseressen te voorschijn, achter elkander en met zeer langzamen tred voortgaande, ieder gevolgd door eene oude vrouw, die steeds al hare bewegingen gadeslaat en dadelijk te hulp moet komen, wanneer het een of ander aan hare kleeding mogt ontbreken of losraken [2].

Het hoofdhaar is versierd met juweelen en vóór op de borst dragen zij drie gouden halve manen, geheel in vorm gelijk aan die welke in Holland de ordonnans-officieren van Z. M. den Koning dragen [3]. De saroengs welke zij aan hebben, worden in den kraton gemaakt en een dergelijk model is in den handel niet te krijgen. Om haar middel hebben zij eene ligte blaauwe shawl ([Javaans schrift] *slĕndang*), waarmede zij gedurende het dansen zeer bevallige houdingen aannemen. Voor de eerste maal dat men deze slanke wendingen ziet, is dit zeer piquant; vooral moet men zich verwonderen over de gelijkheid der bewegingen, niet alleen van het ligchaam, maar van het hoofd, de voeten, de armen, ja zelfs tot de leden der vingers.

---

[1] Ik zal hier niet behoeven uit te wijden over de Javaansche muzijkinstrumenten, zoo als eerst mijn voornemen was. De afbeelding van ieder afzonderlijk is bij Raffles te vinden, en de heer Wilkens van Soerakarta heeft onlangs eene gelithografieerde schets in het licht gegeven, die ten uiterste getrouw is. Zij is te vinden in den 8sten Jaargang van het *Tijdschrift voor Ned. Indië.*

[2] In Raffles' *History of Java*, I, Chap. VII, leest men: "It frequently happens, that the delicate corset by falling too low, exposes more of the body than is considered correct. On such occasions one of the trusty matrons, always in attendance, raises it again, without interrupting the dance or embarrassing the movement of the dance." Sedert dien tijd schijnt hare kleeding veranderd te zijn, want zoo als die thans is, komt mij zulks niet wel mogelijk voor.

[3] Naar mijn inzien moeten deze halve manen eene bepaalde bedoeling hebben. Men ziet ze niet alleen bij de Sĕrimpi's, maar ook op eenige der rijkspoesaka en op vele figuren der wajang. Ik heb aan onderscheidene Javanen de uitlegging daarvan gevraagd, doch niemand kende er de beteekenis van.

Daar er over het algemeen weinig afwisseling [1] in is, worden deze langzame en gelijkvormige bewegingen voor een' Europeaan spoedig vervelend, doch de Javanen worden ze nimmer moede en kunnen den ganschen nacht met voorbeeldeloos geduld naar deze danseressen blijven kijken.

Deze Sĕrimpi's behooren tot de eerste families en rekenen het zich eene groote eer bestemd te worden tot danseressen en mitsdien tot bijzitten [2] van den Keizer.

Zij zien er over het algemeen zeer goed uit, doch het is moeijelijk om daarover op een feest te oordeelen, daar haar geheele gezigt met een geel poeder (ꦧꦺꦴꦫꦺꦏ꧀ *borèk*) besmeerd is, en haar hoofdhaar, met zwarte verw aangelengd, lager schijnt te komen dan werkelijk het geval is. Toen ik ze later in den kraton toevallig te zien kreeg, ontdaan van al dien tooi, vond ik ze veel schooner. Er wordt zulk eene zorg aan hare kleeding besteed, dat zij reeds den vorigen avond gekapt worden en den ganschen nacht slapeloos moeten doorbrengen, opdat het hoofdhaar niet weder in de war mogt geraken.

Men moet de Sĕrimpi's en Bĕdåjå's geenszins gelijk stellen met de gewone *rónggengs* of dansmeiden, die tot de geringste volksklasse behooren. "Cependant les danseuses dans l'Inde ne sont nullement à classer sur la même ligne que les filles publiques d'Europe; il n'est pas entendu que la prostitution soit leur gagnepain; elles viennent quand ons les appelle pour danser et chanter et si elles font preuves d'autres talents, c'est par faveur. Elles sont vêtues avec la plus stricte convenance [3]."

Het dansen op Java bestaat niet, zoo als bij ons, in vlugge en schie-

---

[1] Ik spreek hier alleen van het dansen der Sĕrimpi's (die alleen de Keizer bezit) en niet van de Bĕdåjå's, zijnde dochters (echte of onechte) of ook wel bijwijven van Prinsen of regenten, die hare dansen zeer variëren. Zoo zijn de dochters van den Pangéran Ngabèhi te Sålå, en de Bĕdåjå's van den Sultan van Tjĕrĕbon beroemd om hare dansen, onder welke zij met krissen schermen, pistolen afschieten en dergelijke vertooningen meer maken.

[2] "They are the choisest beauties of the country, and selected for the royal bed." Raffles, l. c.

[3] De Warren, *l'Inde Anglaise.*

lijke bewegingen met handen en voeten, maar in sierlijke standen van het ligchaam en zeer langzame bewegingen met handen en armen, terwijl hare voeten nimmer van den grond komen. De afbeelding, die bij Raffles gevonden wordt, is dan ook geheel onjuist en nimmer zal eene dansmeid een dergelijke houding aannemen.

Zoodra zij op de voor haar bestemde plaats gekomen zijn, gaan zij zitten (ꦱꦶꦭ *silå*) en maken driemalen den *sĕmbah*, hetgeen zij bij het einde herhalen.

Nadat de inlandsche dans, die twee volle uren duurt, afgeloopen is, gaat de Keizer, onder het spelen van een militairen marsch, gearmd met den Resident naar de voorgallerij, gevolgd door al de aanwezigen. — Nadat men die aldus in processie twee malen rondgewandeld heeft, geeft de muzijk het teeken tot dansen, waaraan de Europesche jeugd aanstonds gehoor geeft, terwijl de Keizer zich met de voornaamste hofgrooten en notabelen in eene afzonderlijke kamer met het spel gaat bezig houden.

Tegen middernacht wordt er van Gouvernementswege een souper gegeven, waarop onveranderd ieder jaar dezelfde officiële toasten gedronken worden, die door den Resident of den Keizer ingesteld worden. Na den afloop hiervan beginnen de gasten langzamerhand af te trekken, en nadat de Resident den Keizer naar zijn paleis terug gebragt heeft, zijn de festiviteiten van den dag besloten.

Bij buitengewone gelegenheden, of wanneer de Keizer in staatsie uitgaat, voert hij met zich mede eenige, meest gouden, voorwerpen, *oepå-tjårå* (ꦈꦥꦕꦫ) genaamd, ook bekend onder den naam van *poesaka*. In het algemeen verstaat men onder dit laatste woord al wat men door erfenis na den dood van iemand verkrijgt, doch de Javanen hechten er eenen meer bepaalden zin aan.

Bij den hoogen eerbied, dien zij voor hunne ouders hebben, is het geenzins te verwonderen dat zij na hunnen dood bijzonder prijs stellen op datgene, waarvan deze het meeste werk maakten, of waarmede zij het meest ingenomen waren. Met uitsluiting van het overige gedeelte der goederen, welke zij na iemands dood ontvingen, hebben zij *poesaka* bij

uitnemendheid zulke genoemd, waaraan de overledene het meest gehecht was, en het zich als eene verpligting gerekend, die steeds in hooge waarde te houden. Daartoe hebben natuurlijk meestal die goederen behoord, waarvan de overledene veel gebruik maakte, als zijn sirihdoos, zijne kris en dergelijken. Dezen eerbied voor dusdanige voorwerpen hebben zij langzamerhand ook op bezielde ligchamen overgedragen, bij voorbeeld op het lievelingspaard van den overledene. Zoo volgden bij den onlangs voorgevallen dood van den Rijksbestuurder Såsrå-dininggrat, eenige kippen en eenden de lijkstaatsie, omdat deze gewoon was op zijnen ouden dag die dieren eigenhandig te voêren; zij worden daarom door de erfgenamen in hooge achting gehouden en tot aan hunnen dood toe verzorgd. Nimmer zal een Javaan een *poesaka* verkoopen of wegschenken, tenzij in den hoogsten nood. Om aan te duiden, welk eenen prijs zij stellen op geschenken hun door hooge Europeanen of goede vrienden gedaan, hebben zij deze giften dadelijk als *poesaka* beschouwd, dat wil zeggen, er denzelfden heiligen eerbied aan toegekend als aan andere voorwerpen, die zij bij erfenis ontvangen hadden.

Toen Prins Hendrik te Sålå was, heeft hij aan den Pangéran Mangkoe-nĕgårå een arabiesch rijpaard ten geschenke gegeven. Deze was hiermede zoodanig vereerd, dat dit paard een *poesaka* werd ([illegible] *sampoen dados poesåkå*, zoo als hij mij later zeide). Onder het uitspreken van eenige gebeden en nadat de schimmel drie maal de aloen-aloen over geleid was en eenige saluutschoten gedaan waren, werd dit paard plegtig als een *poesaka* geïnstalleerd, om mij zoo eens uit te drukken. Na dien tijd wordt het niet meer bereden, en moet ook na den dood van Mangkoe-nĕgårå steeds met dezelfde zorg verpleegd worden.

Op gelijke wijze is de Keizer in het bezit van eenige *poesaka's*, aan welke de Javanen den hoogsten eerbied bewijzen, en die onafscheidelijk van de keizerlijke waardigheid zijn, en als de kenteekenen, *insigniën*, daarvan kunnen beschouwd worden. Daar zij meest van goud zijn, zoo veronderstel ik, dat, daar in de vroegere tijden niemand anders dan het hoofd van het bestuur bij magte was die te erlangen, zij na verloop van tijd, als een attribuut van zijnen rang beschouwd zijn geworden.

Men kan de *poesaka's* van den Soesoehoenan gevoegelijk in twee soorten verdeelen. De eene bestaat in voorwerpen, die, als tot geen gebruik dienstig, alleen bij hooge feesten ten toon gespreid worden, en de andere in zoodanige zaken, die tot eenig doel aangewend worden of dit ten minste kunnen, en waarvan dezulke, welke de Keizer gewoon is voor het eene of andere einde te gebruiken, altijd met hem medegevoerd worden.

De eersten staan hooger bij de Javanen aangeteekend, zoodat men ze dus beschouwen kan als meer in 't bijzonder de kenteekenen der keizerlijke waardigheid te zijn. Zij worden niet anders dan met heiligen eerbied genaderd, en het was mij bij het afteekenen er van niet geoorloofd ze aan te raken, en wanneer zij verplaatst moesten worden, maakte de Sĕntânâ, die bij mij was, steeds vooraf zijn *sĕmbah*, hetgeen hij bij het nederzetten herhaalde.

Zij zijn de volgende:

1[1]. [Javanese script] *pèksi groeḍa*, de mythische vogel Garoeda.

2. [Javanese script] *sawoeng galing.*

3. [Javanese script] of [Javanese script] *arḍå warikå* of *arḍå walikå*, een waterkom.

4. twee [Javanese script] *gadjah* (olifanten).

5. [Javanese script] *kidang.*

6. [Javanese script] *banjak.*

Al deze voorwerpen zijn van massief goud.

Tot de andere soort behooren:

7. [Javanese script] *lampit*, een gewoon matje dat steeds opgerold is, doch hoogst zeldzaam gebruikt wordt.

8. [Javanese script] *kĕboet djiwåtå*, een stoffer van veêren van den paradijsvogel.

---

[1] Met deze zelfde nommers worden ook de afbeeldingen der hier opgenoemde voorwerpen aangewezen. Men zal ontwaren, dat van de nos. 7 en 23 geen afbeeldingen voorkomen; zij zijn bij het Handschrift niet gevonden.

9. *kàtjoe*, gouden koker voor lange Javaansche cigaren.

10. *koetoek*, houten tabaksdoos met goud versierd.

11. *pantaran*, amfioenpijp; de Keizer schuift echter in het geheel niet.

12. *těkěn*, wandelstok.

13. *kětjówan*, kwispedoor, waarin de Keizer sirih spuwt; wordt steeds door eene vrouwelijke gunsteling gedragen.

14. *tjěpoeri*, zilveren doos met gouden versierselen, waarin twee bolronde sirihdoozen, *tjěpoek*, genaamd, een handdoek en een mesje om de sirih mede te snijden (*katjip*).

15. *bòkòr pěngoendjoekkan*, een zilveren kom met goud opgelegd, waarin onder een groen fluweelen deksel de gouden waterkan *gěndi pěrtoelå*, geplaatst is, waaruit, wanneer de Keizer zijne handen wenscht te wasschen, het water geschonken wordt in de

16. *bòkòr widjikkan*, een gouden kommetje.

17. *gandek*, lompe zilveren kist met goud opgelegd en twee voet hoog, waarin kleederen gedragen worden, wanneer de Keizer zich hier of daar na toe begeeft en na het baden van kleederen wenscht te veranderen.

13. Twee *kěboet djawåkå*, of waaijers van paauweveêren, als de warmte of muskieten hinderlijk zijn.

19. *gěndågå*, bamboezen koffertje, met schelpen opgelegd, waarin zich bevindt een fijn kammetje (*tjarit*) en een handdoek.

20. *tjarak*, in den vorm van een' hoorn, dienende om door de smalle opening aan het uiteinde water te doen loopen, om van tijd tot tijd den mond van 's Keizers paard te bekoelen.

Eindelijk behooren nog tot deze soort eenige wapens, als:

21. *gěndéwå*, een boog.

22. *éndong*, pijlkoker, terwijl de pijlen *djěmparing*, genoemd worden.

23. *tameng*, een gouden schild met juweelen versierd.

24. ꦥꦼꦝꦁ *pĕḍang*, zwaard van goud.

25. ꦮꦢꦺꦴꦱ꧀ *wadòs*, eene lans, waarvan de ijzeren spits ꦭꦺꦴꦤ꧀ꦠꦺꦴꦥ꧀ *lontop*, en het bekleedsel hiervan ꦱꦶꦫꦲꦶꦥꦸꦤ꧀ꦭꦺꦴꦤ꧀ꦠꦺꦴꦥ꧀ *sirahipoen lontop* genoemd wordt.

Eindelijk geloof ik dat nog onder de *poesaka* gerangschikt kan worden:

26. De keizerlijke zetel (ꦢꦩ꧀ꦥꦂ *dampar*) van rood fluweel met goud passement en op vier ivoren pooten rustende, ofschoon deze eerst eenige jaren geleden vervaardigd is.

DE RADEN VAN INDIË

VAN IMHOFF, DE HASE EN VAN SCHINNE

IN HOLLAND, 1741—1742.

Bij Dubois [1] vindt men uitvoerig opgegeven wat aanleiding gaf tot het opzenden naar Holland van de Raden van Indië van Imhoff, de Hase en van Schinne, door den Gouverneur-Generaal Valckenier. Een maatregel zoo ongehoord en tot dusverre — zoo lang de Comp^{e}. bestaan had — zonder wederga in hare geschiedenis.

Het was er dan ook ver af, dat de Bewindhebberen genoegen namen in dien door den Gouverneur-Generaal genomen maatregel; zien wij uit de Notulen der vergadering van 17^{en} hoedanig hunne ontvangst bij hunne aankomst en vervolgens hier te lande was.

In de vergadering gehouden op den 7^{den} September 1741, werd een brief gelezen van den schipper Cornelis van Marle, op het schip *Nieuwkerk*, waarbij hij zijne aankomst in het vaderland meldde, zoo mede dat hij in Militair arrest aan boord had den Raad ordinair Elias de Hase. Hij zond tevens aan de vergadering een copij van eene schriftelijke order — van den 10^{den} Januarij 1741 — hem door den Gouverneur-Generaal ter hand gesteld, "hoedanig hij zich zal moeten gedragen gedurende de reis omtrent den in militair arrest opgezonden Raad ordinair Elias de Hase.

Men vond goed om Commissarissen te benoemen en die naar Texel te zenden, ten einde den Heer de Hase uit zijn arrest te ontslaan, met

[1] *Historische Beschr. der reizen*, 20ste deel, bl. 362—374.

vergunning van te mogen opkomen, in verwagting dat ten spoedigsten aan de vergadering die informatiën zou komen te geven, die van hem zoude kunnen worden verlangd.

De Commissarissen werden verzocht genoemden Raad eene plaats in het jacht aan te bieden.

Er werd tevens besloten om bijaldien — staande de vergadering — de "geëligeert Gouverneur-Generaal Gustaaf Willem Baron van Imhoff en den Raad ordinair Isaac van Schinne, zouden binnen vallen, als dan hetzelfde omtrent hen in acht te nemen."

Eenige der binnenkomende schippers gaven in de vergadering over: "Eenige geschriften rakende den opstand der Chinezen." Zoo mede werd overgelegd eene missive van de Heeren Raden van Indië de Chavonnes, Guillot en Berendregt en den President van den Raad van Justitie Lakeman tegen den Gouverneur-Generaal Adriaen Valckenier, getiteld: "Kort vertoog dienende ten principale ter justificatie, tegens het het geposeerde bij een seker schriftuur van den Gouverneur-Generaal Adriaen Valckenier."

In de vergadering van den 8sten en 11den September, werden gelezen "de secreete brieven en bijlagen van den Gouverneur-Generaal Adriaen Valckenier, zoo mede van de Raden van Indië, van Imhoff, de Hase en van Schinne. De Commissarissen die naar Texel waren gezonden, kwamen in de vergadering en berigtten dat de Raad van Indië de Hase verklaarde bereid te zijn "alle gerequireerde diensten te sullen geven in de zaken dienende."

Den 19den September gaf de Raad ordinair van Indië van Imhoff kennis aan de Bewindhebbers van zijn behouden aankomst in Texel. Ingevolge het bepaalde bij resolutie van den 7den te voren, werden wederom Commissarissen naar Texel gezonden, om hem te ontslaan uit zijn arrest en verlof te geven naar Amsterdam te mogen opkomen.

Den 22sten verschenen de Commissarissen in de vergadering, zoo mede de Heeren van Imhoff en de Hase, die verklaarden allezins bereid te zijn zich te verantwoorden.

Ook nu werd gelezen de secrete order van den 10den Januarij 1741, van den Gouverneur-Generaal Adriaen Valckenier, aan den schipper van

de *Adrichem* Bastiaen Mol, "ten opsichte van van Imhoff, ingevalle hy sich soms aan de Kaap siek houdende, soude willen achterblyven, door hulp van den Gouverneur Swellengrebel; derhalve de Kaap voorby te zeylen en over St. Helena, naar Nederland."

Tevens werd in de vergadering gebragt "een langwerpig houten kistje door den gewezen Gouverneur-Generaal Adriaen Valckenier gezonden, en na openen daer in gevonden wesende, de drie degens en rottingen die hy de Raden ordinair van Imhoff, de Hase en van Schinne hadde doen afnemen, wanneer hy hun op den 6den December laetsleden in Rade van Indië het arrest aenzeyde; is na deliberatie goet gevonden en verstaan, dat bij de eerste gelegenheyd dat in dese vergadering sullen binnen staen, aen ieder syn degen en rotting weder sal worden ter hand gesteld en versocht die degens in de vergadering weder op zyde te steeken."

"Den 25sten September ter vergadering binnen gestaen synde, den geëligeert Gouverneur-Generaal van Imhoff en Raed ordinaer Elias de Hase, en over den Heer President versocht synde te sitten, hebben sy, na alvorens aen ieder waren overhandigt syn degen en stok die haer waren afgenomen, in een kort voorstel haer beklag gedaen over de behandelingen haer gants ongequalificeert door den Gouverneur-Generael Adriaen Valckenier aengedaen, met versoek dat — dewijl haer onbekent waren de beschuldigingen tegen haer ingebragt, en sy te Batavia in arrest sittende, buyten staet waren geweest, hoe men haer had onthouden en belet te kunnen medenemen, het geen tot haer defentie en justificatie konde dienen, — deze vergadering tot dat eynde in haere handen wilde stellen de papieren die de gewesen Gouverneur-Generael ten haeren laste hadde overgesonden, mitsgaders ook de verdere brieven en papieren die sy sullen vermenen noodig te hebben, betreffende de generale toestand van de saken in Indië. Dit geaccordeert en hun voorts versocht sich daertoe ten spoedigsten te bequamen en het in geschrifte aan dese vergadering overteleveren."

Den 29sten September verscheen in de vergadering de Raad van Indië Isaac van Schinne, die door Commissarissen van Texel was afgehaald en mede bereid was zich te verantwoorden.

De schipper Willem Houthuijs van het schip *Watervliet*, waarmede de Heer van Schinne in het vaderland was gekomen, leverde mede eene schriftelijke order van den Gouverneur-Generaal over, waarbij hij gelast werd "den Raad Ordinair van Schinne in militair arrest te houden, met "een à twee schildwachten voor de deur, en in geen geval door wien "dit ook mogt worden versocht, hem aan de wal te laten gaan, en hem "daertoe medegeven, een sergeant, twee corporaels en twaelf soldaten "en die vrij van wacht te houden."

Den 20sten October 1741 werd eene Missive gelezen, geschreven door den President van den Raad van Justitie Lakeman en Buitengewoon Raad van Justitie van Berendregt, aan den Advocaat der Compe. Westerveen, van den 6den Januarij 1741.

Den volgenden dag werd er eene Commissie benoemd om de overgekomen Raden van Indiën aan Hunne Hoogmogende te presenteren.

Den 4den werd er een aanvang gemaakt met het lezen van de Missive van den Gouverneur-Generaal en Raden van Indië, van den 31sten October 1740.

Den 5den October verscheen de Raad van Indië van Schinne in de vergadering. Hem werd zijn degen en stok terug gegeven, zittende over den President. Hij verliet daarop de kamer en kort daarna kwamen alle drie de Raden van Indië, van Imhoff, de Hase en van Schinne weder binnen en plaatsten zich tegen over den President even buiten de blustrade.

Nadat zij voldaan hadden aan hetgeen hun gevraagd werd, betrekkelijk den eisch van schepen en volk voor Indië, namen zij aan, zich zoo spoedig doenlijk te bekwamen, tot het overgeven van hunne schriftelijke informatiën, over de bewuste zaken in het voorgaande jaar te Batavia voorgevallen.

Den 12den daaraan volgende verschenen de genoemden Raden van Indië weder in de vergadering en tegenover den President gezeten zijnde, gaven ze het verlangde aan de vergadering over, zoo mede "Hare remar- "ques bij forme van berigt op de tegens haer aen de Vergadering van "17en overgesonden papieren van den Gouverneur-Generael Adriaen Val- "ckenier, kortelyk opgestelt om tot haere decharge en tot elucidatie van

"de vergadering te dienen nopens het voorgevallene te Batavia vóór en "omtrent haere verzending van daer, en in specie nopende het voorval "met de Chinezen."

"Ten andere, twee verklaringen tot het gemelde voorval behoorende.

"Ten derde, verhael van het voorgevallene op den 6den December 1740 "te Batavia.

"En ten laetste, wederlegging van het soogenaemde manifest, door "den Secretaris Otto, op ordre van den Gouverneur-Generael Valckenier "in de vergadering van Rade van Indië, op den 6den December 1740 "voorgelezen."

"Waer na deselve door den Heer President uyt naem van de vergadering voor haer genomen moeyte syn bedanckt en voorts versogt haer te bequamen om ieder in syn qualiteyt soo van Gouverneur-Generael als van ordinair Raden van Indië ten spoedigste te vertrecken, mitsgaders haere gedachten te laten gaen "in wat voegen den Staet van de Compe. alom in de respective Comptoiren van Indië soude kunnen worden geredresseert en van haer ingeslopen abuysen en quade practyken van sommige bediendens aldaer gesuyvert, ten eynde daer over met eenige gecommitteerde leden van dese vergadering in besoigne te treden" en is voorts goet gevonden dat de vergadering soo om dese als om andere reden men op morgen (vrydag) op reçes sal scheyden tot den 18den November."

Den 20sten November. "De Heeren Commissarissen, die ten gevolge resolutie der vergadering van 23 en 28 September, mitsgaders 3 October naer den Haeg syn geweest, ter voldoening van het daerby bepaelde, hebben ter vergadering geapporteert, dat na een sommier voorstel van saken deswegens soo in de vergadering van Hunne Hoog-Mogende, als in het groot besoigne by Haer Edel-Mogende gedaen, van haer waren afgevordert de brieven en bijlagen door den gewesen Gouverneur-Generael Adriaen Valckenier deswegen overgesonden, als mede de schrifturen door den geëligeert Gouverneur-Generael van Imhoff en ordinaris Raden de Hase en van Schinne daertegen aen de vergadering van 17en ingedient, mitsgaders eenige partyen brieven en geschriften tot die saken relatif, het is gebeurt, dat op den eersten dag, wanneer met

dies lecture een aenvang stond te nemen, dat door den Procureur van Kervel, op de naem van de naeste vrienden en bloedverwanten van den Gouverneur-Generael Adriaen Valckenier aen H. H. Hog. was gepresenteert het volgende request: (Resumé).

"Dat de gewesen Gouverneur-Generael syn demissie versogt en bekomen hebbende, soo mogelyk met de eerste schepen naer herwaerts sal comen.

"Dat ten gevolge der voorgevallen saken op Batavia de Bewinthebberen eenig misnoegen tegen hem souden hebben opgevat.

"Dat dien ten gevolge door dese order soude kunnen gegeven worden dat, of *niet* te mogen vertrekken, of wel aen de Kaep komende, *daar* order soude vinden om naer Batavia terug te moeten keeren, ten eynde sich aldaer voor soodanige Rechters als de Bewinthebberen souden goetvinden te verantwoorden.

"Dat sy sich geensints inlaten omtrent de waerheyt of onwaerheyt van de feyten die ten synen laste syn ingebragt.

"Sy verhoopen dat hy voor een neutrael Regter gestelt worde.

"Dat wanneer de Bewinthebberen bereyts de order souden gegeven hebben, dat hy naer Batavia terug soude moeten keeren, dit hem tot een uyterste prejuditie soude syn, dat hy na reeds syne demissie als Gouverneur-Generael bekomen te hebben en op de terugreyse wesende, weder derwaerts soude moeten vertrekken, van waar hy sich reeds met permissie van de Bewinthebberen hadde begeven te retourneren.

"Dat wyders ook hy niet gevergd kan worden teregt te staen voor een regter, die sonder tegen hem een actie te hebben doen formeren, hem heeft laten vertrekken, geen de minste redenen van accusatie ten synen laste schynt gehad te hebben.

"Dat hij gefrustreerd soude syn van de documenten en bescheyden tot syne verantwoording noodig.

"Dat de terugsending aen degene die aldaer over syne sake als Regters soude moeten oordeelen, ten synen nadeele een merkelyk prejugé souden inboesemen en mitsdien buyten staet stellen om met de vereyste neutraliteyt syne sake in defentie te kunnen examineren, daer de supplianten integendeel gerust syn dat de voornoemde Adriaen Valckenier,

hier te lande arriverende, het geluk sal hebben, ingeval de Bewinthebberen eenige actie ten synen laste souden mogen vermenen te hebben, te vinden soodanige Regters, voor welke hij syne behoorlyke defentie sal kunnen doen en goed regt en justitie administreren.

"Versoeken derhalve, ingevalle bereyts order gegeven mogt sijn tot de terugsending van Adriaen Valckenier, die doen buyten werking te stellen.

(*Ondert.*) A. V. KERVEL."

Dat by resolutie van H. H. Mog. van dien selven dag, dan wel den 18[den] October, Commisoriael gemaekt en daer over gehoort wesende de vorengenoemde gecommitteerde Bewinthebben, van dat gevolg was, dat den 19[den] October by resolutie van H. H. Mog. wert goedgevonden en verstaen, dat in het voorschreven versoek *niet* kon worden getreden, maer dat de dispositie over die sake gelaten werd aen Bewinthebberen van de Oost-Indische Comp[e].

Dat na het lesen van de door gecommitteerde Bewinthebberen overgelegde papieren de volgende resolutie op den 30[sten] October werd genomen: "Is verstaen dat alle voorgemelde stukken aen de Bewinthebberen van de Oost-Indische Comp[e]. sullen worden wederom gegeven en aengeschreven, deze saekke, die soo grooten idees maken, met naeuwkeurigheyd te ondersoeken en vervolgens na bevindinge van saeken te disponeeren, soo als tot handhavinge van de justitie en tot meeste nut van de Comp[e]. sullen vinden te behooren en ter syner tijd aen H. H. Mog. kennis te geven van hetgeen in dese door haer sal worden geresolveert, enz."

Den 7[den] December heeft de President uyt den naem van den vergadering haer Ed. versogt (de HH. van Imhoff, de Hasé en van Schinne) dat vermits de vergadering niet alleen haer ongenoegen en uyterste indignatie hadde betoont over de behandelingen Haer Ed. door den gewesen Gouverneur-Generael op den 6[den] December 1740 en vervolgens tot en ten tijde van Haer Ed. opsendinge naer 't vaderland aengedaen, maer ook bovendien het nemen in arrest en de daarop gevolgde opsending naer het vaderland, hadden verklaert te wesen *informeel* en het selve te houden voor *nul*, *krachteloos* en *van onwaerde*, even als of hetselve

nooyt was gedaen nog ondernomen, mitgaders Haer Ed. soo met opsigte tot Haer Ed. receptie alhier in het vaderland en verdere voorgevallene saken in deze vergadering, als ten reguarde van het versoek door de vergadering gedaen ten einde Haer Ed. sich geliefden te bequamen een ieder in syne bedieninge, waerinne hij door de vergadering van 17[en] bevorens was aengestelt geweest, wederom naer Indiën te vertrekken, bereits een éclatante satisfactie voor het oog van de geheele werelt was gegeven, Haer Ed. sich als nu, vermits de versochte dagen van uytstel en deliberatie al voor lange waren ge.....beert, geliefden te declareren wat hare intensie hier omtrent mogte wesen; waerop Haer Ed. gesamentlyk hebben betuigt haere verpligting en dankbaerheyd voor soo veel eer en achting, mitsgaders preuves van satisfactie, als dese vergadering aen Hasr Ed. hadden gelieven te bewysen en te geven en voorts daerbij gevoegt dat Haer Ed. sich in staet bevonden om Haer Ed. nopens de terugreyse naer Batavia te kunnen declareren.

De Heeren van Imhoff en de Hase zijn daartoe bereid, de Heer van Schinne verzocht zeer instantelijk daarvan te mogen wezen verschoont. Van Imhoff leverde zijn gedachten schriftelijk over, welk commissoriaal gemaakt werd; hij werd verzocht daarbij te assisteren, ten einde over sommige punten eenige elucidatie te geven.

De Raad ordinair van Schinne werd eervol bedankt voor zijne bewezen diensten.

Het was in de vergadering van den 11[den] December 1741 dat van Imhoff zijn gemotiveerde Memorie ten redres van de zaken in Indie [1] overleverde. Hij betuigde tevens, dat hij bereid was als Gouverneur-Generaal naar Indië te vertrekken. De vergadering besloot als nu hem eene gratificatie (douceur) van ƒ 24,000 aan te bieden, doch van Imhoff bedankte hier voor, doch stelde voor, dat indien men hem eene erkentenis wilde geven, behalve geld, hij dit, hoe gering het zoude mogen wezen, dankbaar zoude aannemen. Waarop goedgevonden werd voor hem te laten maken een zilver tafelservies ter waarde van ƒ 15,000 met het wapen der Comp[e]. of wel iets anders ter zijner keuze; terwijl de

[1] Bij DUBOIS, Fransche uitgave, is deze Memorie in zijn geheel opgenomen.

Kamer Zeeland gemagtigd werd iets van zilver voor den Raad de Hase te laten vervaardigen, ter waarde van *f* 5,000.

Tevens werd het antwoord in gereedheid gebragt op de door H. H. Mog. genomen resolutie op den 30sten October te voren, waarin onder andere deze niet onbelangrijke woorden voorkomen: "Doch met opzigt tot de massacre van de Chinesen in het hospitaal en van de gevangene Chinesen, zoo in 's Comps. magt als in de stads boeijen [1], mitsgaders tot het arresteren van de drie Raden, van Imhoff, de Hase en van Schinne, hebben wij in tegendeel zoo veel ligt gekregen, dat wij ter dier sake met volkomen gerustheyt onse finale orders hebben durven laten afgaen en uyt dien hoofde die van Indië scherpelyk hebben aengeschreven en gelast, sorge te dragen dat soo den geene die ter sake en uyt kragte van de papieren door hem selfs (Valckenier) tot syn pretense defentie overgesonden *gaern te advoueeren daertoe de orders te hebben gegeven*, als de geene die de uytvoerders van dat horribel stuk syn geweest, voornamelyk sullen moeten worden aengesproken, en tegen deselve naer scherpheyt van regten geprocedeert."

De Raad van Indië de Hase verzocht aan de vergadering de suiveance van het Directeur-Generaalschap, daar hij anders niet wenschte wederom naar Indië terug te keeren; zijn verzoek werd hem toegestaan en hij tevens bedankt voor zijne gedane diensten.

Het tafelservies bij resolutie van den 12den December 1741, voor den Gouverneur-Generaal van Imhoff gereed zijnde, werd hem door eene

---

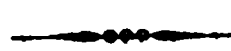
[1] In de *Specimen Politico-Juridicum inaugurale continens Historiam Inquisitionis in delicta a praefectis atque officialibus in India cum Orientali tum Occidentali commissa*, door den Heer Mr. VAN DYK, leest men op bl. 99, 39): Dat zij, (Bewindhebberen) bij haar berigt van 12 Decb. 1741 aan h. H. M. hadden bekend gemaakt, dat sij in opzigte tot de massacre der Chinesen en tot het arresteeren en opsenden van gem. 8 ordin. Raden... soo veel ligt hadden gekregen.... *Extr. uit het Reg. der Resol. van H. H. M.* 4 *Meij* 1742. Die lezing verschilt derhalve aanmerkelijk met die in de Notulen der Verg. van 17en voorkomende; terwijl toch in de eene als van de moord van de Chinezen in het algemeen gesproken wordt, spreekt de andere bepaald alleen van die welke in het Hospitaal en van de gevangene Chinezen die in 's Comp. magt en in de stads boeijen zich bevonden. Zie ook bl. 103 (45).

Commissie uit de vergadering op den 20sten Augustus 1742 gepresenteerd.

Den 28sten van dezelfde maand nam hij met een sierlijke en welgepaste aanspraak afscheid van de vergadering, en werd door een der Bewindhebbers bedankt met toewensching van een behouden en voorspoedige reis.

Den 27sten October 1742 zeilde hij met het voor hem in gereedheid gebragte schip *de Hersteller*, uit Texel over de Kaap naar Batavia.

P. A. LEUPE.

BARENT FOCKESZ.

Barent Fockesz., had de Oost-Indische Comp^e. reeds een twintigtal jaren als stuurman gediend, toen hij in 1676 met de *Kroonvogel* in het vaderland terugkeerde. Hij bood zijne dienst op nieuw aan de Comp^e. aan en stelde haar voor, dat zij een galjoot zoude laten bouwen, of wel aankoopen en hem daarop met een vast traktement als stuurman aanstellen. Dat galjoot zoude tot verschillende doeleinden kunnen gebezigd worden, zoo als het kruisen op de retourschepen, het vóórzeilen bij de uitgaande schepen, het overbrengen van depeches, zoo naar de Kaap als Batavia, en meer andere dergelijke commissiën.

Men beraadslaagde er over in de Vergadering van 17^en [1] en het gevolg er van was, dat de Kamer Amsterdam gemagtigd werd om met hem eene overeenkomst aan te gaan en hem in dienst der Comp^e. aan te nemen.

Het volgende jaar, toen ten gevolge der ingekomen klagten van den Gouverneur-Generaal Joan Maetsuijcker, de verandering in de Leden der Hooge Regering zoude plaats hebben [2], werd aan Fockesz. de last opgedragen om de depeches daartoe naar Batavia over te brengen [3]. Na in de Vergadering ontboden te zijn, nam hij na eenige bedenking deze commissie op zich [4], waarop dit door de Leden der Vergadering aangenomen en hem toegelegd werd een maandelijksch tractement van hon-

[1] Bijlage N°. 1.
[2] Bijlage N°. 2.
[3] Bijlage N°. 3.
[4] Bijlage N°. 4.

derd guldens, benevens bij zijne terugkomst *een nieuw kleed voor hem en zijn vrouw of wel de waarde van dien;* terwijl hij tevens aangemaand werd om de galjoot ten spoedigste zeilklaar te maken.

Naauwelijks waren er veertien dagen verloopen of de galjoot liep den 3den November in zee en na eene voor dien tijd zeer voorspoedige reis van vijf maanden en acht dagen liet Barent Fockesz. het anker op de reede van Batavia vallen. Ter gedachtenis hiervan, zegt men, dat men een standbeeld van hem op het eiland Kuiper (Poeloe Boeroeng) oprigte, dat hem in Friesche kleeding voorstelde [1]. Hij vond bij zijne komst te Batavia den Gouverneur-Generaal Maetsuijcker overleden en Rijckloff van Goens in deszelfs plaats.

Zijne terugreis was mede bij uitstek voorspoedig. Den 10den Mei 1679 ter reede van Texel arriverende, bragt hij den algemeenen brief van Gouverneur-Generaal en Raden van Indië, gedagteekend den 21sten December 1678, over, terwijl hij de reis over Ceilon had moeten nemen.

Van nu aan werd hij met zijn galjoot tot verschillende doeleinden gebruikt, dan eens om op de retourschepen te kruisen, dan weder om den staat der binnenvallende schepen op te geven, of te zorgen dat er geen goederen uit de schepen werden afgegeven, of tot het brengen der laatste orders aan de uitgaande schepen, zoo als op den 3den Mei 1696, toen den Heer Burgemeester Hinlopen: "'s Compe. schuyt met den Commandeur Barent Fockesz., aan boord zond van *de Geelvink*, Commandeur Willem de Vlamingh, om dien dag nog naar zee te gaan [2]."

Zoo had hij mede het opzigt over het bouwen van een schip te Enkhuizen in 1688: "Onder opzicht van Barent Fockesz, sal by de Camer Enckhuysen worden aengebouwt een nieuw galjoot, om by de Camer Zeelant tot ontmoeting van de verwagte retourschepen te worden gebruyckt, sullende dienthalven hetselve t' eenmael op de seylaes worden gemaeckt."

Toen in 1691 door den Waterfiskaal Mr. Joachim Nieuwstad, te Ba-

---

[1] Dit beeld werd door de Engelschen in 1800 vernield.

[2] Reize van Willem de Vlaming naar Nieuw-Holland. *Bijdragen tot de Taal-Land en Volkenkunde van Ned. Ind.*, N. V. 1ste deel, bl. 184.

tavia, eene Memorie over het meten der schepen aan de Vergadering van 17[en] werd ingezonden, werden hier over gehoord de consideratiën van Barent Fockesz en andere ervaren schippers [1].

Zoo bevondt hij zich in 1692 aan boord van het schip *Mijdrecht*, in de Goeree (Goedereede), toen hij last ontving om zich naar Zeeland te begeven, om de vier schepen, aldaar binnen gevallen, naar Texel als opperhoofd te voeren [2].

Dikwerf werd hij tot secrete commissiën gebruikt en dat hij aan het vertrouwen van zijne lastgevers beantwoordde, bewijzen de meermalen aan hem ten deel gevallen geldelijke belooningen, zoo als bij resolutie van den 3[den] April 1698, toen hem *f* 1000 voor eene vereering werd toegelegd. Bij die van 20 September van dat jaar worden de Heeren van de "Secrete Commissie gelast Barent Fockesz te remuniëeren." Bij die van 18 September 1702 worden dezelfde Heeren uitgenoodigd een remuneratie aan Barent Fockesz te doen.

Dit is de laatste maal dat ik van hem melding in de papieren der voormalige O. I. Comp. vind gemaakt; niet onwaarschijnlijk is hij omstreeks dien tijd overleden, daar hij vermoedelijk toen reeds den ouderdom van 60 jaren zal hebben bereikt.

---

[1] Resol. Verg. van 17[en] van 22 Junij 1691.

[2] Resol. Verg. van 17[en] van 25 Oct. 1692.

P. A. LEUPE.

BIJLAGEN.

BIJLAGE No. 1.

1676, 4 Sept. Is ter Vergadering voorgedragen dat Barent Fockesz. nu laest op de hoecker *de Kroonvogel*, voor Stuurman uyt Indië gecomen, syn dienst aen de Compe. nader is presenterende, ten dien einde proponerende off deselve niet soude connen goetvinden een galjoot te te laten timmeren off in te coopen, en hem daerop als Stuurman te stellen en waermede hij na syn meeninge de Compe. merkelijk dienst soude connen doen, als met jaerlijcks op de retourvloot te cruysen, de uytloopende en vertreckende schepen voorseylen, ook wel om daermede eenige advysen, 't sy na de Caep, 't sy oock wel na Indiën over te brengen. Wat hij onder 't believen van de Vergadering daertoe aengenomen werdende, buyten dat employ kan tot alle verdere diensten hier te lande soude laten gebruycken, daer en soo de Compe. geraden soude vinden, ende dat onder een vast en staende tractement.

Waerop synde gedelibereert, mitsgaders gereflecteert op de diensten die de Compe. nu den tijd van twintig jaren van hem heeft genoten, is goet gevonden en geresolveert de Camer Amsterdam met desen te versoecken ende te authoriseren met hem op de beste wyse doenlyck te accorderen en hem in dienst van de Compe. aen te nemen.

BIJLAGE No. 2.

1677, 13 October. De Leden van dese Vergadering, nae 't geresolveerde van den 24sten September na huys vertrocken om mette Heeren hare principalen te sprecken en te con..... over de bestellinge van de Hooge Regeringe van India, mitsgaders te communiceren de in-

clinatie dienthalve van dese Vergadering en 't geadv..seerde daerop van de Camer Amsterdam, weder alhier verschenen synde en vervolgens hare gereetheyt getoont hebbende om de advysen van hare Camers daerop te uyten, gelyck dat in ordre hebben gedaen, is het geene dienthalve by forme van advys ter nedergestelt en in alle syne leden gecompleeteert is in een resolutie geconverteert, ten dien effecte, dat op de honorabelste en reputatieuse wyse en maniere van haer dienst sullen worden gelicentieert, de drie volgende ordinaris Raden:

Laurent Pith,
Pieter Anthonisz. Over 't Water en
Pieter van Hoorn

en wederom in deselve plaats gesteld:

Balthasar Bort,
Willem Volger en
Anthony Hurdt.

Dat den Heer Hendrick van Rheede tot Drakensteyn, mede Raet Extra-ordinair, van nu af aen tot Raet Ordinair sal worden gedesigneert, om soo wanneer door 't vertreck off versterff een stoel van de Raden Ordinairs sal comen vacant te worden, die alsdan te occuperen.

Dat almede sal worden gelicentieert:

Anthony Pavillioen en
Sybrand Abbema,

beyde mede Raden Extra Ordinair.

Dat in de keuze van Laurent Pith en Pieter Anthonisz. van Over 't Water sal worden gestelt om in Indiën te blyven ofte te repatrieeren. Doch de E. Pieter van Hoorn sal moeten te huys varen, soo oock den E. Sybrant Abbema; doch de E. Anthony Pavillioen belangende, dat simpelyck buyten den dienst van de Comp^{e}. sal worden gestelt.

Voorts sijn tot Raden Extra Ordinair gevordert en daartoe gepromoveert Willem Outhoorn, Ontvanger-Generael en Vice-Precident van den Raet van Justitie tot Batavia.

Johannes Camphuys, Secretaris van den Generael en Raden van Indië.

Jacob Jorisz. Pith, Commandeur op de Westkust van Sumatra en Constantyn Nobel, Opper-coopman van 't Casteel.

Noch is verstaen dat sal worden thuys ontboden Andries Bogaert, te weten, nadat het proces bij den Advocaet-Fiscael van Indiën tegen hem geintenteert sal wesen getermineert, en dat sonder onderscheyt hoedanig de saecken oock souden mogen wesen uytgevallen.

BIJLAGE N°. 3.

1677, 13 Oct. Ende is voorts verstaen dat de brieven van dese Vergadering waer in 't gunt voorschreven by desen dan mede sal comen te influ...., ten eynde deselve te spoediger in Indien mogen overcomen, sullen worden voort gesonden met het galjoot de *Snobber* (Snoeper?) gevoert wordende by Barent Fockesz., de Comp^e. eygen toecomende, met ordre om sich soodra doenlyck tot die reyse bequaem te maecken en sonder dat hy Barent Fockesz. oft yemant van syn volck sal oft sullen vermogen eenige andere brieven mede te nemen, als hun door den Advocaat van de Comp^e. sullen worden ter hant gestelt, en dat met bekentmaeking, dat den Generael en Raden sal worden aengeschreven, dat ingevalle soude mogen worden bevonden, dat, het sy hy Barent Fockesz off yemant van syn volck contra die last en ordre een brieff oft ander geschrift, wat naem het oock soude mogen hebben, en by wie hem die oock soude wesen ter hant gestelt, met hem genomen oft tot Batavia sal hebben aengebragt, dat d'overtreders van dien niet alleen sullen verbeuren haere verdiende maentgelden, maer dat bovendien door den fiscael van Indiën tegen deselve sal worden geprocedeert met het uyterste rigueur, mitsgaders gecondemneert tot lyffstraffe, tenminste openbare geeselingh, en welcke straffe de vergadering verstaet, dat haer in cas van soodanige ongehoorsaemheyt en moetwillige contraventie oock sal worden aengedaen.

BIJLAGE N°. 4.

1677, 14 October. Ter vergadering ontboden synde Barent Fockesz., Stuurman op Comp°. galjoot de *Snobber*, heeft sich na genomen bedencking verklaert op 't voorstel bij presentatie aen hem gedaen, ten fine als in de resolutie van gister in 't breede staet geëxpresseert, en sulcx aengenomen de reyse naer Indiën met het voorschreven galjoot te doen. Waerop synde gedelibereert, is goetgevonden hem toe te leggen een tractement van *hondert* gulden ter maent, en daerenboven op syn wedercompste uyt Indiën aen hem en syne vrouw ieder *een nieuw kleet* off *de waerde van dien* te vereeren, en is hem verder aengeseyt dat hij sich ten spoedigste sal hebben claer, en tot de reyse bequaem te maecken. Oock verstaan dat sullen worden vervaerdigt drie stel brieven, vervattende 't gedisponeerde omtrent de bestellinge van de Hooge Regering, met verder order daertoe specterende, en dat om den voornoemden Barent Fockesz. twee stel daervan mede gegeven te worden, met last om aen de Cabo de Bonne Esperance gekomen wesende en aldaer een schip naer Batavia gedistineert vindende een stel daervan aen 't selve over te geven, en het andere selffs tot Batavia over te brengen en het derde na Engelant gesonden te worden, om bij aldien een schip na Bantam gedistineert en in 't corte seylvaardig soude mogen wesen, aen 't selve medegegeven te worden.

PIETER DE BITTER,

COMMANDEUR DER O. I. RETOURVLOOT.

1665.

Pieter de Bitter, aan wien het bevel over de retourvloot die in 1664 de reede van Batavia verliet, was opgedragen, toonde door *kloekmoedigheid*, *dapperheid* en *beleid*, toen hij door een Engelsch smaldeel van 21 schepen, onder de bevelen staande van den Vice-Generaal Tiddyman, in de neutrale haven van Bergen in Noorwegen, tegen alle volken regt, werd aangetast en hij hem, na een gevecht van ruim drie uren, waarin de Engelsche schepen zeer veel geleden en een aantal volk verloren hadden de haven weder deed ruimen, dat het in hem gestelde vertrouwen goed geplaatst was.

Bij onzen waarheidlievenden reiziger Wouter Schouten [1], vinden wij met eene fiksche pen de gebeurtenissen op deze slag betrekkelijk geschetst; het is derhalve daarheen, dat wij gaarne onze lezers, die van deze belangrijke gebeurtenis iets meerder wenschen te weten, verwijzen. Wij wilden slechts voor hen opteekenen hoedanig zijne ontvangst was in de Vergadering van 17^en^, toen hij zich op den 3^den^ November 1665 daar voor het eerst na zijne moeitevolle reis vertoonde. Doen wij zulks in de eigen bewoordingen zoo als wij die in de Notulen dier Vergadering geboekt vinden.

"Is ter Vergadering verschenen de E. Pieter de Bitter, overgecomen als Commandeur over de retourvloot, seggende syn persoon te presenteren om af te leggen de commissie die hij van den Generael ende de

[1] *OostIndische Voyage* etc. Amst. 1676, de tweede druk. Amst. 1708.

E. Raden van India heeft ontfangen, met versoeck dat nademael hij syn huysvrouw en famillie aldaer heeft gelaten, dat hy in 't voorjaer weder met een condigne quantiteyt derwaerts aen soude mogen gaen ende met de qualiteyt van Raed Extra-Ordinaris begunsticht, waerop synde gedelibereert, heeft de Vergadering verclaert een goed genoegen in syn dienst, mitsgaders conductie op de reyse geschept te hebben ende voorts syne demissie hem toegestaen. Ende ten aensien de vloot in goede ordre gehouden heeft, te vereeren met een gouden ketting, ter somma van ƒ500 en voort wegen van syn *vaillandise* en *dapperheyd*, mitsgaders *beleyd* in de rencontre tot Bergen voorgevallen, getoont ende gebruyckt, noch te regaleren met een gouden ketting en medaille daer onder aen, ten waerdye van ƒ1500 [1]: tot het versorgen en bestellen van 't welcke de Camer van Amsterdam mits desen word geauthoriseert, soo mede om met hem te liquideren ende af te reeckenen 't geen hy tot Bergen heeft uytgeleyt ende betaelt. Ende wat syn verder versoek betreft, is de dispositie dien aengaende uytgestelt tot in 't voorjaer, doch hem aengeseyt, dat de Vergadering niet sal naelaeten als dan op syn persoon favorabel te letten."

In de Voorjaarsvergadering van den 6[den] Maart 1666, werd dit verzoek van de Bitter nogmaals in overweging genomen en daarop onder dien datum de volgende resolutie gearresteerd:

"In deliberatie getreden synde op het versoeck by de E. Pieter de Bitter voorleden jaer ter Vergadering gedaen, om in qualiteyt van Raet Extra-Ordinaris aen genomen te worden, is goetgevonden en geresolveert, den selven de Bitter mitsdesen aentenemen in qualité van Equipagie Meester Generael van Indiën, om tot Batavia gecomen synde, die functie aldaer te becleden en waer te nemen, ende dat onder een tractement van ƒ180 ter maent, gelyck hem daerenboven is gedefereert de vlagge en het commando over dese uytgaende vloot naer Indië. Hebbende de Vergadering haer in 't voorschreven tractement soo verre geelargeert in consideratie van de diensten die hy op de t' huys reyse ende voornaementlyck gedurende het aenwesen van de retourvloot in

[1] Van deze Medaille vind ik bij de Geschiedschr. geen gewag gemaakt.

Bergen de Comp^e^. heeft bewesen, ende waeromme de Vergadering oock wyders heeft aengenomen en hem toegeseyt, dat deselve niet sal naelaeten in 't toecomende verder op syn persoon en meriten te favorabeler te letten; alle 't welck hem voorgehouden synde, die charge danckelyck heeft aengenomen."

De Bitter schijnt niet lang in Indiën geweest te zijn na zijne tweede komst aldaar, daar hij in 1671, toen D^o^. F. Baldaeus zijn werk over Malabaar, Cormandel en Ceylon schreef, reeds overleden was.

Pieter de Bitter was den 29sten September 1604 aangenomen als schipper. Hij nam deel aan alle gebeurtenissen die op de bovengenoemde kusten plaats vonden. Hij was de overbrenger der tijding van de verovering van Colombo op Ceylon in 1656 onder Adriaan van der Meijde naar Batavia en na de verovering van Cananor door Rycklof van Goens in 1663, de eerste Nederlandsche bevelhebber op Malabaar.

Met een enkel woord moge hier niet onvermeld gelaten worden, dat de Vergadering van 17^en^, bij Resolutie van den 30sten October 1665, goedvond te bepalen: "Dat aen de Heer Generael Alefelt eñ Commandant Cicignon, voor hare bewezen hulp ende gepresteerde diensten aen de retourschepen geduyrende derselver aenwesen in Bergen en bysonderlyck in de bewuste rescontre met de Engelschen aldaer voorgevallen, sullen worden vereert 6000 ryksd. ende syn huysvrouw met 2000 Rijksd.; soo oock aen den Commandant Cicignon, eñ daerenboven aen hun te vereeren een gouden ketting met een medaille daeronder aenhangende, ter waerdye van 600 Ryckxd., waerop de voorschreven attaque sal worden gegraveert tot eene gedachtenis."

P. A. LEUPE.

JORIS VAN SPILBERGEN.

1617.

De tweede Nederlander die de aarde omzeilde was Joris van Spilbergen. Na de Oost-Indische Comp^{e}. vroeger in Indië en de algemeene Staten, onder anderen bij den slag van Gibraltar in 1607, met veel lof gediend te hebben, was hem in het jaar 1614 door de Bewindhebberen der Oost. Ind. Comp^{e}. het bevel opgedragen over eene vloot van zes schepen, om daar mede door de Straat van Magelaan naar de Molukken te zeilen en den algemeenen vijand alle mogelijke afbreuk te doen.

Met welken gelukkigen uitslag hij die reize volbragt heeft, lezen wij bij de geschiedschrijvers van dien tijd.

Ruimen dank oogstte hij dan ook daarvoor bij zijne terugkomst in het Vaderland in; terwijl de Bewinthebberen, om te toonen op welken hoogen prijs ze zijne gedane diensten stelden, behalve in eene belangrijke som in geld, in hunne Vergadering van den 8sten Augustus 1617, hem het hierna volgende attest, of zoo ze het noemen Paspoort, ter hand stelden:

De Bewinthebberen der Geoctroyeerde Oost-Ind. Comp^{e}. in de vrije Vereenichde Nederlanden, aen alle dengenen die desen sullen sien ofte hooren lesen. Saluijt. Alsoo den E. Joris van Speelbergen in onsen dienst door de Strate Magellanus naer d' Oost-Indië eene reyse als Commandeur over vier groote schepen ende twee jachten aengenomen, des Conincks van Spangiëns vlooten ende schepen gedestrueert ende daervan (met verlies van des vyants drie principale schepen ende sonder

eenige merckelycke schade of verlies van syn volck ofte schepen) de victorie gerapporteert hebbende, deselve syne reyse (door Godts gratie) loffelyck volbracht ende onse voorschreven (schepen) wel ende behouden in de Moluquos gebracht heeft. Sonder dat wy tot noch toe eenighe seeckere ende in rechte bestendighe advysen ofte rapporten wt d' Indiën verstaen hebben, dat denselven Commandeur hemgedurende syne voorschreve reyse anders dan wel ende naer behooren soude gecomporteerd hebben; soo en hebben wy hem dese brieven van afscheyt ende attestatie niet connen ofte willen weygeren, om hem te dienen daer ende waer sulcx van noode mochte wesen, ende hebben hem dienvolgende dese acte ende attestatie t' onser Vergaderinge van de 17en binnen dese stad Middelburgh verleendt, deselve met eygen handen van de gecommitteerden van de respective Cameren doen teeckenen ende met des Compe. segel bevesticht.

In Middelburgh desen 22 Augusto Ao. 1617.

(Ende was onderteekent, enz.)

Op 't versoeck van den Commandeur Speelbergen nopende syn soons gagie ende eenighe cleyne costen van reysegelt als anderes by hem gepretendeert, is verstaen, dat men hem, mits gevende acquit met renunciatie van alle andere verdere pretentiën, syn reeckeninge sal payeren ende alhier doen betaelen de somma van ƒ 416 : 9.

Voor zoo veel wij de namen hebben kunnen opsporen der schippers aan wier moed en dapperheid Spilbergen de gelukkige uitkomst van zijne reis te danken had, laten wij die hier volgen:

De groote Son	Schipper	Reyer Jansz.
De Jager	"	Gerrit Jansz.
Meeuken	"	Jan de Wit.
Eolus	"	Job Cornelisz.
Morgensterre	"	Maerten Pietersz.
De Maene	"	? ?

Het schijnt dat toen Spilbergen in het volgende jaar het verhaal van zijne reize in het licht gaf, dit niet naar het genoegen der Bewinthebberen was, die in hunne Vergadering van den 15^den^ Mei 1619 het volgende besluit namen:

"In dese Vergadering gesien synde seeker boeck, geintituleerd: Oost- "en West-Indische Spiegel der twee laetste navigatiën, bij Joris van "Spilbergen uytgegeven en gedediceert aen de Hoog Mogende Heeren "Staten-Generael ende den Doorluchten Prins van Orangie, is verstaen, "alsoo nog daer veel onwaerheden in is vindende ende 't selve is stry- "dende tegen het placcaet van de Hoog Mogende Heeren Staten-Gene- "rael, dat men sal trachten 't selve boeck te doen ophouden, door alle "behoorlycke ende mogelycke middelen. Ende syn gecommitteerd de "Heeren Burgemeester Gerrit Jacobsz. Witsen ende Adriaen Pauw Rey- "niersz., Raed ende Pensionaris der stad Amsterdam, om 't selve by de "Hoog Mogende Heeren Staten-Generael te vervorderen."

Met welken uitslag deze Commissie te 's Hage is werkzaam geweest, is ons onbekend.

Spilbergen overleed te Bergen op Zoom, den 31sten Januarij 1620.

P. A. LEUPE.

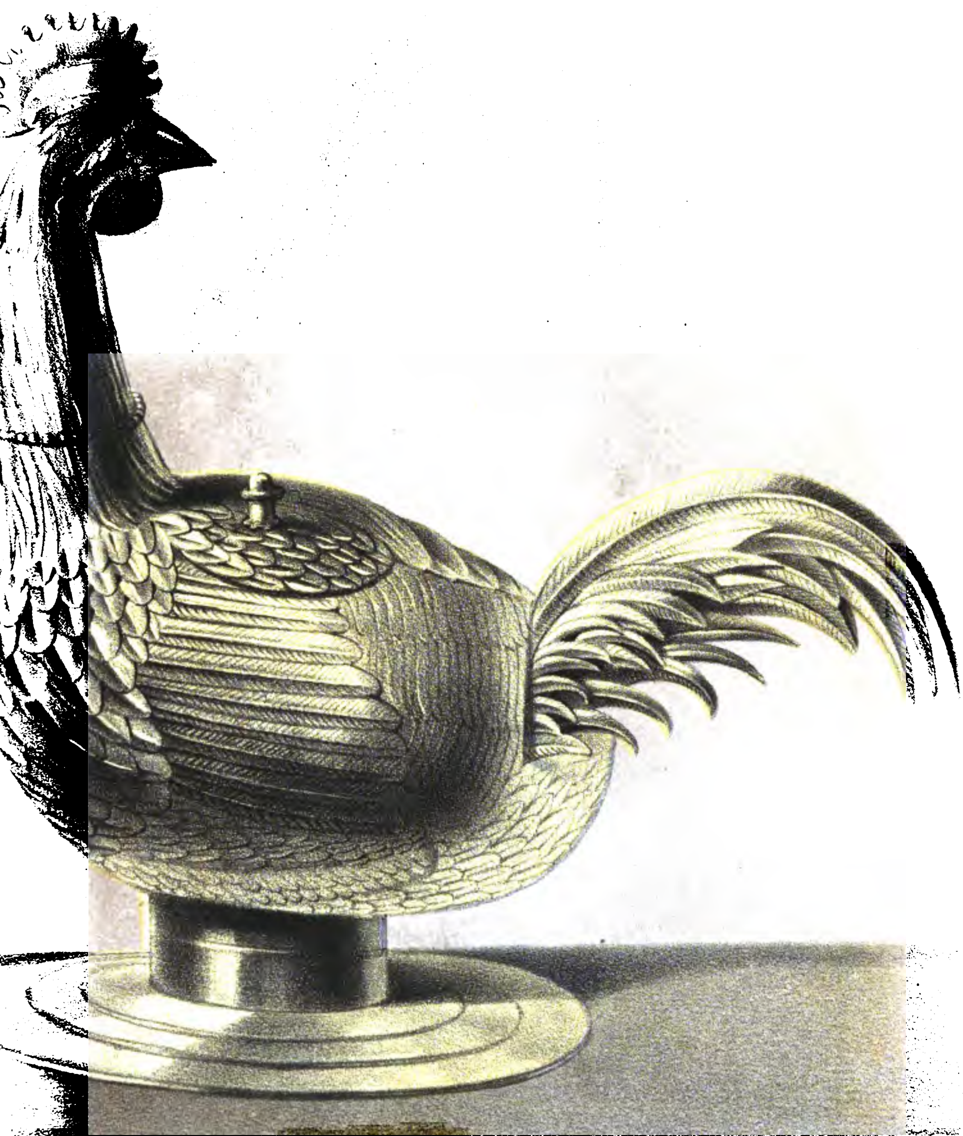

Koninkl. lith. v. C. W. Mieling.

PÈKSI GROEDÀ.

2/3 nat. grootte

SAWOENG GALING.

½ nat grootte

e bl. 358, Nº 3.

ARDÅ WALIKÅ.

• 4/9 nat grootte

GADJAH.

½ nat. grootte

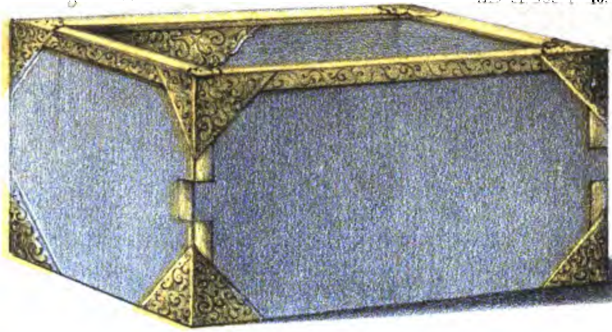

bl. 358 N° 6

BANJAK.
nat. grootte.

KOETOEK.

½ nat grootte. Zie Bl 553 N° 10.

KOP VAN DE PANTARAN.

11

KNOP VAN DEN TEKEN.

12

PANTARAN.

KÀTJOE.

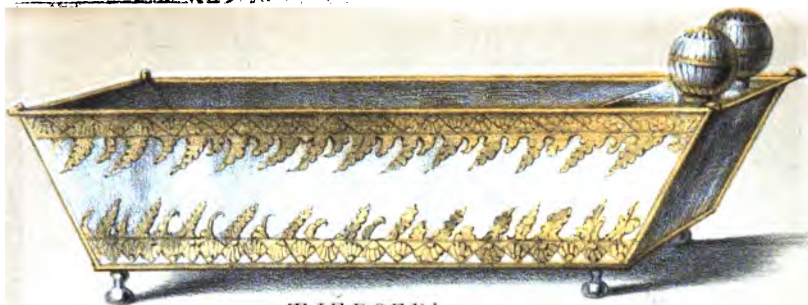
1/5 nat. grootte

N 9.

KĔTJÓWAN.

13.

TJĔPOERI.

1/6 nat. grootte.

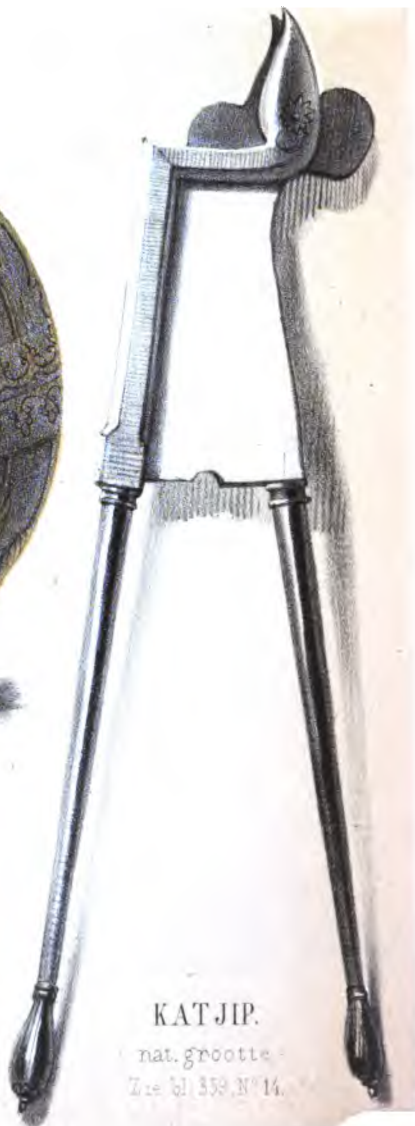
Zie bl. 359, N° 14.

TJĔPOEK.

nat. grootte.

[illegible] 14.

KATJIP.

nat. grootte.

Zie bl. 359, N° 14.

BÒKÒR PÈNGOENDJOEKKAN.

1/8 nat. grootte

Zie bl. 339 N° 15

GÈNDI PÈRTOELÀ.

nat. grootte

Zie bl. 339 N° 15b

BÒKÒR WIDJIKKAN.

Zie bl. 339. N° 16.

TJARAK.

3/5 nat grootte.
Zie bl 359. N° 20

GĔNDÉWÅ.

1/30 nat grootte
Zie bl. 359. N° 21

GANDEK.

1/15 nat grootte
Zie bl 359. N° 17

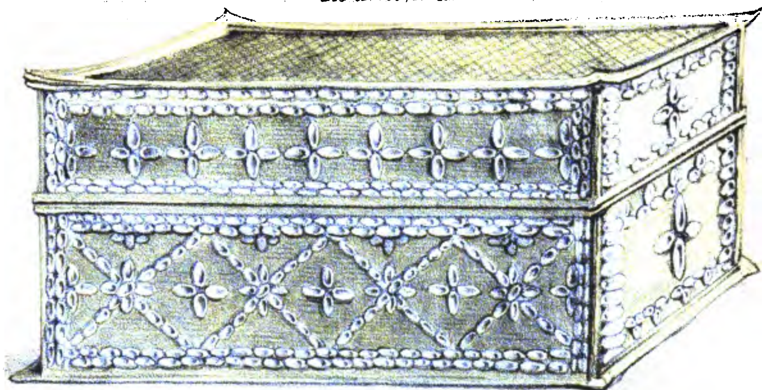
ÉNDONG.

3/4 nat grootte
Zie bl 359. N° 22

GENDAGA.

⅔ nat. grootte.

Zie bl. 359, No 19.

PĔDANG.

¾ nat. grootte.

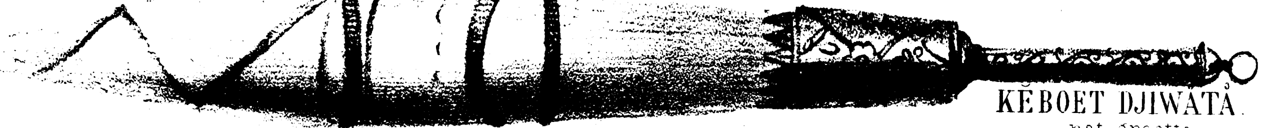
Zie bl. 360. No 24.

KĔBOET DJAWÅKÅ.

⅔ nat. grootte.

Zie bl. 359, No 18

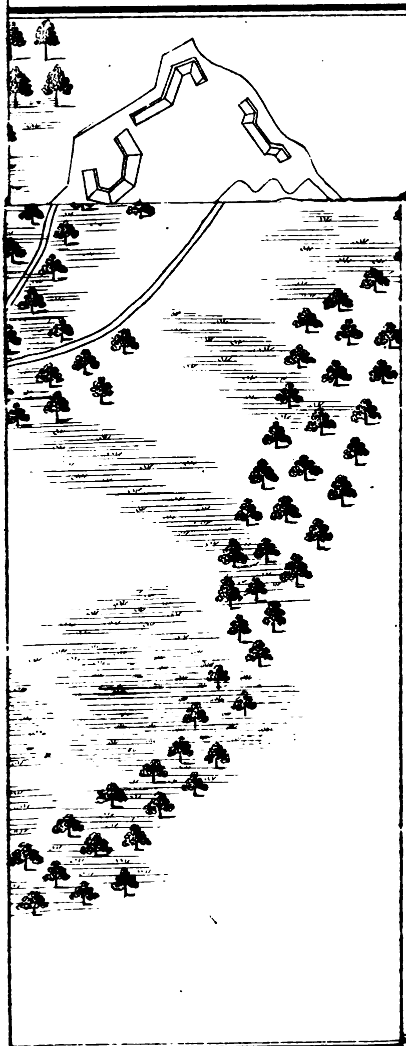
KĔBOET DJIWATA.
nat. grootte.
Zie bl 358, N° 8.

WAÒS.
⅔ nat. grootte.
Zie bl 360, N° 25

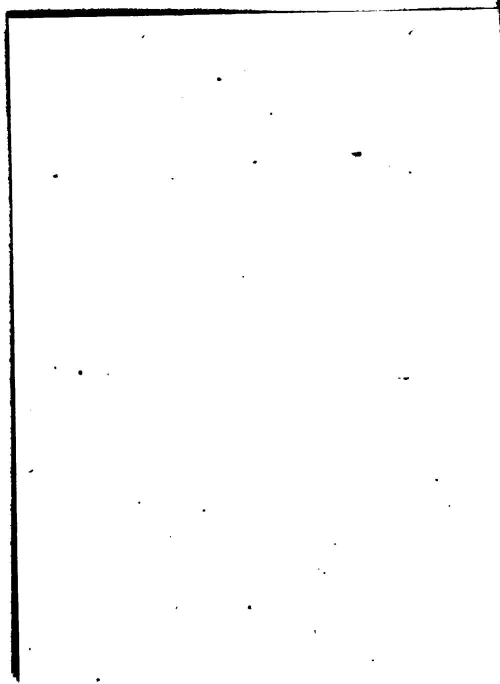

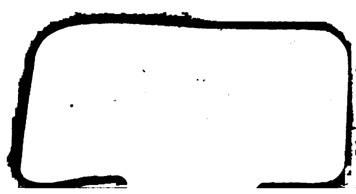

ing.

2044 105 181 705
Digitized by Google